

August Wesley

August Wesley

Maanpakolaisen elämä

Maria Lähteenmäki (toim.), Jukka Partanen,
Matti Lackman & Juhani Meriläinen

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2022
Papers on Labour History XI 2022

© Kirjoittajat ja THPTS

Taitto ja kansi: Raimo Parikka

Kannen kuva: Punakaartilaisia Terijoella 1918, oikealla August Wesley. Työväen Arkisto.

ISSN 0783-005X

ISBN 978-952-7466-11-7 (Nid.)

ISBN 978-952-7466-12-4 (PDF)

Hansaprint Turenki 2022

Sisällys

Lukijalle	... 7
<i>Maria Lähteenmäki</i> 	
Nuori kapinallinen: August Wesley'n Amerikan vuodet	... 11
<i>Jukka Partanen</i> 	
Vallankumouksellinen Karjalassa	... 83
<i>Jukka Partanen</i> 	
Punaisen kaartin johdossa	... 125
<i>Matti Lackman</i> 	
August Wesley - poikkeusaikojen sankari ja antisankari	... 157
<i>Juhani Meriläinen</i>	
Epilogi: Wesley'n Viron vuodet	... 199
Liite 1. Kronologia	... 216
Henkilöhakemisto	... 219
Kirjoittajat	... 227

Lukijalle

August Wesley (alkujaan Wesslin, 1887–1941/1942) oli amerikkansuomalainen sosialisti, jonka monivaiheinen, aktiivinen ja ylijäräinen elämänsä avaa vivahteikkaan ja osin armottoman kuvan 1800–1900-luvun vaihteen työväenluokkaisesta elämästä. Wesley kasvoi kansanliikkeeseen, jossa tuntui olevan sen dramaattisessa muotoutumisvaiheessaan 1900-luvun alkupuolella yhtä monta aatteellista suuntausta ja toimintaohjelmaa kuin sillä oli jäseniä. Liikkeen johtohenkilöt hakivat kiihkeästi oikeaa ideologista suuntaa joukoille esitettäväksi, pohtivat suhdettaan toisiinsa, ammattiyhdistysliikkeisiin sekä kasvaviin sosialidemokraattisiin puolueisiin ja niiden opeista irtautuviin kommunistisiin käytäntöihin.

August Wesley tapaiset ruohonjuuritason toimijat joutuivat alati punnitsemaan poliittisia näkemyksiään, kyseenalaistamaan ennen oppimaansa, tekemään valintoja vaillinaisen tiedon pohjalta sekä luopumaan käsityksistään nopeasti olosuhteiden muuttuessa. He olivat uudenlaisen maailmanjärjestyksen rakentajia ja demokratialiikkeen esitaistelijoita, jotka joutuivat arvioimaan työväenluokkaisen maailmankatsomuksensa vaikeaa suhdetta sekä kansainvälisiin että kansallisiin poliittisiin järjestöihin. Kuin myös pohtimaan globalisoituvan talouden vaikutuksia sekä ensimmäisen maailmansodan vastakkainasetteluja ja Venäjän vallankumouksen vaatimuksia. He olivat etuoikeutetun eliitin valtaa horjuttavan liikehännän silminnäkijöitä, tekijöitä ja kokijöitä, tunteissaan kiihkeitä epästabiilin murrosajan työläisiä. Ikäluokkia, jotka pyrkivät inhimillistämään arkielämäänsä, saamaan äänensä kuuluviin, löytämään ideologisen kotinsa ja taistelemaan – kuten Wesley – paikastaan vallan kateedereilla.

August Wesley oli moninkertainen maanpakolainen. Hänen keskisuomalaislähtöiset vanhempansa muuttivat siirtolaisiksi

Yhdysvaltoihin Massachusettsin osavaltioon 1904 Karjalankannaksen Jaakkimasta. Nuori Wesley kiinnittyi heti työelämään siirryttyään ammattiyhdistysliikkeeseen sekä toimi Suomalaisen sosialistijärjestön agitaattorina ja luennoitsijana muun muassa pohjoisessa Minnesotassa ja Michiganissa sekä länsirannikon suomalaisyhteisöissä. Hän pakeni taloudellisia ja henkilökohtaisia ongelmia takaisin Suomeen kesällä 1917 avovaimonsa Fanny Käyhkön kanssa ja siirtyi syksyn tullen Pohjois-Karjalan sosiaalidemokraattisen piirin toimitsijaksi ja sen jälkeen punakaartin johtopaikoille. Huhtikuussa 1918 hän pakeni muiden punaisten kapinallisten mukana Neuvosto-Venäjälle. Siellä hän toimi Kuolan ja Karjalan levottomilla rintamilla Muurmannin suomalaisessa legioonassa, joka kotiutettiin syksyllä 1919. Kun maanpakolaisten laiva pysähtyi Tallinnaan marraskuun alussa 1919, Wesley astui maihin ja eli lopun elämänsä Virossa. Siellä hän toimi virkamiehenä, journalistina ja sekatyöläisenä, kunnes pakeni saksalaiskomentoa Neuvostoliiton puolelle rajaa. Hänet nähtiin viimeksi kesällä 1941 Leningradissa, missä hänet todennäköisesti surmattiin 1941 tai 1942. (ks. Kronologia, liite 1, sivu 218).

Toeksessamme käsitellään ja arvioidaan Wesleyyn elämänsä kahdesta eri tulokulmasta käsin. Aluksi analysoidaan Wesleyyn kirjeenvaihtoa ja Duluthin suomalaisen työväenopiston arkistomateriaalia hyödyntäen hänen sosiaalisia suhteitaan ja poliittista kasvuaan amerikansuomalaisen yhteisön kontekstissa 1904-1917. Toisesta, poliittisen historian tulokulmasta avataan näkymää Wesleyyn toimintaan Pohjois-Karjalassa ja muualla Suomessa loppuvuoden 1917 ja sisällissodan 1918 poikkeusaikoina sekä hänen Neuvosto-Venäjän aikaansa 1918-1919. Tutkielmien epilogina esitetään yleisempää tietoa Wesleyyn viimeisimmistä Viron vuosista 1919-1941. Viimeisessä osiossa on hyödynnetty dokumenttien lisäksi Wesleyyn omaisilta saatua tietoa.

August Wesleyyn elämästä ei ole aikaisemmin tehty akateemista tutkimusta. Keskeiset lähteemme ovat olleet Työväen Arkistossa oleva August Wesleyyn ja Fanny Käyhkön arkisto (Wesleyyn arkisto), Minnesotan yliopiston Immigration History Research Centerissä oleva Duluthin suomalaisen työväenopiston arkisto

sekä Minneapolisin Hennepinin alueen museon asiakirjat, Siirtolaisuusinstituutin amerikansiirtolaisuuteen liittyvät dokumentit, Pohjois-Karjalaa koskeva lähteistö sekä useat murrosvuosien 1917–18 kokoelmat ja Etsivän keskuspoliisin rekisterit. Metodisesti olemme tässä aineistolähtöisessä ja empiirisessä tutkimuksessaamme hyödyntäneet tekstien lähdekriittistä ja historiallisen lähiluvun menetelmiä.

Tutkimus asettuu työväenliikkeen aktiivien elämäkertaistorioiden joukkoon. Wesley sijoittuu tässä kategoriassa lähinnä työväenjärjestöjen johtohenkilöitä seuraavaan toimitsijoiden ammattiryhmään, josta toisinaan noustiin johtaviin asemiin. Wesley pääsi Suomeen paluunsa jälkeen 1917 kaipaamaansa kansansuosioon ja julkisuuteen, mutta kaiken kaikkiaan henkilökohtaiset ongelmat, amerikansuomalaisen työväenliikkeen sisäinen hajaannus, Venäjän vallankumoustapahtumat ja Suomen sisällissota murskasivat moninkertaisen maanpakolaisen unelmat päästä Suomen poliittisen historian kirkkaimpien sosialistijohtajien joukkoon.

Kirjamme on osa laajempaa 2015 alkanutta joensuulaisten Wesley-harrastajien toimintaa. Idean isänä ovat olleet Sakari Tahvanainen ja Juhani Meriläinen. Kirjahankettamme ovat tukenet Pohjois-Karjalan sosialidemokraattinen piiri (jonka palkkailistoilla August Wesley oli poikkeusaikoina 1917 ja 1918), Antti Jussi Kososen rahasto, Kansan Sivistysrahasto ja Joensuun Työväenyhdistys. Kiitokset yhteistyöstä Matti Mikkoselle, Juha Hämäläiselle ja Tuomas Timoselle sekä etenkin tämän kokoelman kanssakirjoittajilleni Jukka Partaselle, Matti Lackmanille ja Juhani Meriläiselle. Lopuksi iso kiitos hyvästä yhteistyöstä Raimo Parikalle ja Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuralle teoksemme hyväksymisestä arvostamaamme julkaisusarjaan.

Joensuussa ja Helsingissä 9.6.2022

Maria Lähtenmäki
Teoksen toimittaja

Nuori kapinallinen – August Wesley Amerikan vuodet

August Anselm Wesslin (1887–1941/1942) oli sitä ikäpolvea, jonka lapsuuden ja nuoruuden kokemukset ajoittuivat Suomen historian kohtalokkaisiin käännekohtiin, ensimmäisiin venäläistämisvuosiin, itsenäistymiseen ja lopulta traagiseen sisällissotaan, mutta myös amerikansuomalaisten sosialistien poliittisiin linjariitoihin ja dramaattiseen hajaannukseen. Wesley'n sosiaalis-emotionaalisen kasvun kannalta tärkeät vuodet hän varttui Laatokan Karjalan Jaakkimassa, minne perhe oli siirtynyt Tampereelta 1897. Perheen muutto Yhdysvaltoihin ajankohtaistui elo-syyskuussa 1904 Augustin viettäessä 17-vuotiaspäiviään eli hän oli yhteiskunnallisen heräämisenä herkimässä iässä. Heti kohta Yhdysvaltoihin saavuttuaan nuori August muutti sukunimensä amerikkalaisemmaksi, Wesleyksi, mikä kertoo vahvasta halusta integroitua uuteen kotimaahan. Hänen isänsä Johannes käytti Amerikassa nimeä John Wesling. Nuoren aikuisen elämänvaiheensa aina 30-vuotiaaksi Wesley asui Yhdysvalloissa; ensin Townsendissa Massachusettsin osavaltiossa maatilalla (homesteadilla) vanhempiensa luona, sittemmin vuosia eri alan työläisenä ja Suomalaisen sosialistijärjestön luennoitsijana Minnesotassa ja länsirannikolla Kaliforniassa ja Oregonissa sekä lopulta metsätyöläisenä Seattlessa ja Vancouverin alueella Kanadan puolella. Minnesotassa hän opiskeli ensin Yrjö Sirolan johtamassa Duluthin suomalaisessa työväenopistossa 1910-luvun alussa ja toimi sen jälkeen opiston luennoitsijana (1913–1914). Heinäkuussa 1917 August Wesley rantautui suurin odotuksin takaisin vanhaan maahan, Suomeen.

Tutkimukselliset lähtökohdat

Artikkelissa kartoitetaan ja arvioidaan Wesleyyn lapsuuden ja nuoren aikuisuuden ajan sosiaalisia kokemuksia ja viiteryhmiä ja niiden mahdollisia merkityksiä hänen myöhemmälle poliittis-aatteelliselle orientaatiolleen. Ensisijaisesti tutkielmassa seurataan Wesleyyn tunnehistoriallisia jälkiä eli hänen suhteitaan läheisiinsä, toverihiinsa ja ystäviinsä sekä hänen asemaansa sosiaalisissa yhteisöissään. Kertomuksen historiallinen konteksti asemoituu 1910-luvun poliittisesti aktiiviseen amerikkansuomalaiseen työläisyhteisöön eikä laajempaan työväenliikkeeseen, johon viitataan ainoastaan paikka paikoin ja jota on tutkittu paljon eri näkökulmista.¹ Työssä eritellään Wesleyyn luonteenpiirteitä, sosiaalista pääomaa, mahdollista kapinallisuutta ja suhdetta tietoon ja oppimiseen. Tutkimuksen pääaineistona on August Wesleyyn ja tämän rakastetun Fanny Käyhkön välinen kirjeenvaihto. Kirjeitä on saatu arkistoitua Työväen Arkistoon 363 kpl yksistään vuosilta 1914–1917 pariskunnan Virossa asuneen tyttären, toimittaja Vappu Raudseppin ansiosta,² ja ne ovat enimmäkseen Wesleyyn Käyhkölle kirjoittamia.

Kirjeet ovat yhteenkuuluvuuden ja kiintymyksen osoituksia, mutta myös kahdenkeskisen kommunikaation muoto ja keskustelufoorumi³, sekä Wesleyyn tapa kirjoittaa itseään yhteisöönsä. On esitetty, että minuus on sosiaalisesti rakentunut ja omakuvamme muotoutuu näin aina suhteessa toiseen.⁴ Wesleylle tuo ensisijainen toinen, joka kertoi ja siirsi hänen tarinaansa, oli Fan-

- 1 Mm. Kostiainen 1978; Beaulieu, Harpelle & Penney 2011; Kauranen & Polari 2011; Kostiainen 2014; Aho 2014.
- 2 Joensuussa 13.12.1917 syntynyt Vappu Wesley avioitui Tallinnassa ensimmäisen kerran 1939 Edgar-Karl Altmäen kanssa 1939, mutta tämä kuoli Neuvostoliitossa työleirillä 1942. Toinen puoliso oli lehtimies Vladimir Raudsepp. Keskinen, Paulasto & Vainio 2003, 97.
- 3 Kirjeet ovat laajin ns. tavallisten ihmisten ja myös siirtolaisten itsensä kirjoittama lähdeaineisto; Erickson 1972, 5–7; Gerber 2006, 5; Leskelä-Kärki, Lahtinen & Vainio-Korhonen 2011, 9–27.
- 4 Mm. Tamboukou Maria, Relational narratives: Auto/biography and the portrait. *Women's Studies International Forum* 33 2010, 170–179.

ny Käyhkö. Pariskunnan kirjeissä voidaan nähdä omaelämäkerrallisia, omin sanoin ja äänin luotuja narratiiveja, joilla on tunnustuskirjallisuuden lajityypin piirteitä. Toisaalta sopii siirtolaisen profiilin sanonta, että kirjoittaminen vapauttaa ihmisen ajan ja paikan rajoituksista sekä mahdollistaa viestit etäisiltä seuduilta ja kaukaisesta menneisyydestä.⁵ On myös tulkittu, että omaelämäkerta on kokemuksen genre, ja että elämä luodaan vasta siinä teossa, missä omaelämäkerta kirjoitetaan. Kirjoittamisen aktissa kirjoittajasta (tässä Wesleystä) tulee sekä havainnoiva subjekti että tutkimisen, muistamisen ja pohdinnan objekti.⁶ Omaelämäkerta on kokemuksia toistava, todellisuuteen viittaava teksti, jossa korostuu kaunokirjallisia piirteitä.⁷

Wesley'n pyrkimys kirjoittaa omaelämäkertaa kirjeissään ei ollut ajanjaksolle uutta, päinvastoin. Työläiselämäkerrat elivät 1800–1900-luvun taitteessa kulta-aikaansa etenkin Saksassa ja Englannissa. Saksassa puhuttiin jopa työläiselämäkerta-liikkeestä. Myös pohjoismaiset työläiskirjailijat nousivat tästä genrestä. Voidaan sanoa, että työläiskirjailijan ura alkoi säännönmukaisesti omaelämäkerrallisesta romaanista. On niin ikään havaittu, että lukuisat työläislähtöiset elämäkerturit olivat erityisen herkkiä, itsetunnon horjuvia sekä kovien kokemusten, raskaan työn ja köyhyyden raskauttamia miehiä.⁸ Wesley'n kaunokirjallisia ambitiesiä kuvaavat hänet runon- ja prosan kautta, joita hän kirjoitti muun muassa Duluthin suomalaisen työväenopiston ”sosialistiseen tieteellis-kaunokirjalliseen” julkaisuun, *Ahjoon*. Hän käytti kirjailijanimenään Pouttu Pohjavaara.⁹ On huomionarvoista, että hän allekirjoitti kirjeensä Fanny Käyhkölle nimenomaan tällä kirjailijanimellä. Hän erityisesti pyysi,

5 Makkonen 2002, 7–8.

6 Saresma 2007, 94.

7 Kaskisaari 2000, 2.

8 Roos 1987, 13–16.

9 Mm. *Ahjolle*, kirj. Pouttu Pohjavaara. Astoria 12.7.1915. *Ahjo* 1.1.1916, 17; Korvessa, kirj. Pouttu Pohjavaara. *Ahjo* 1.2.1916, 21–24.

ettei Fanny osoittaisi kirjeitä August Wesleylle, vaan Poutulle.¹⁰ Tutkijat ovat käyttäneet käsitettä egodokumentti aineistosta, jossa ihmiset kertovat itse omasta elämästään ja ajatuksistaan,¹¹ ja kansanomainen kirjoittaminen tai kirjallinen kulttuuri alhaalta (from below) kun kirjoittajat ovat ei-koulutettua maalaisväkeä tai työläisiä.¹² Kirjoittamisen erityisyydestä kertoo se, että vielä 1900-luvun alussa yli puolet yli 15 vuotiaista suomalaisista ei osannut kirjoittaa, mutta sen sijaan lukea osasivat lähes kaikki.¹³ Wesley kirjoittaa elämänsä auki kirjeissään, kertoo, valikoi ja selittää tärkeitä menneisyyden kokemuksiaan ja peilaa niitä kirjoitushetkeen, mutta luotaa myös tulevaisuuteensa. Hyvinkin intiimeissä¹⁴ kirjeissään hän näyttää rakentavan omannäköistään kuvaa August Wesleystä sekä itselleen että Fanny Käyhkölle teemanaan ”miten minusta tuli minä”¹⁵, poliittisesti tiedostava valkoinen työväenluokkainen mies.

Pohjoismaista Yhdysvaltoihin asettuneiden siirtolaisten identiteettiä tutkineiden mukaan aihepiiriä ovat hallinneet värisokeus sekä myytit ”valkoisten” pohjoismaalaisten helposta sopeutumisesta anglo-amerikkalaiseen maailmaan, heidän tasa-arvoisuudesta, luokkasolidarisuudesta, ylemmydentunnonaan, vahvasta ryhmäkuntalaisuudesta ja samankaltaisuudesta sekä poliittisesta konsensushenkisyystään.¹⁶ Todellisuudessa, kuten käsillä oleva artikkeli osoittaa, suomalaiset eivät muodostaneet

10 Fanny Käyhkön kirje August Wesleylle 7.4.1915. TA; August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 12.4.1915. August Wesley'n ja Fanny Käyhkön arkisto. Työväen Arkisto (TA); Tästä lähtien koko teoksessa muodossa Wesley'n arkisto. TA.

11 Fulbrook Mary & Rudblack Ulrika, In relation: The Social Self and Ego-Documents. *German History* 28:3 2010, 263–272.

12 Mm. Kansanomainen ajattelu 2007; Makkonen 2002; Thompson 1963; Kalela 2000, 29–39, 65; Salmi-Niklander 2010, 107–112.

13 Makkonen 2002, 9.

14 Henkilökohtaiset kirjeet sisältävät aina tunteellisen, jopa intiimin luonteen. Gerber 2006, 2.

15 Minän rakentumisen prosessista Gilmore 2001, 14–15.

16 Sverdljuk, Joranger, Jackson & Kivisto 2020, 1–14.

yhä harmonista tasa-arvoista siirtolaisjoukkoa, vaan yksistään jo työväenluokkainen väki oli repeytynyt taloudellisesti, sosiaalisesti, poliittisesti ja kulttuurisesti keskenään osin vihamielisiin tai vähintäänkin eripuraisiin kuppikuntiin, jotka toimivat pääsääntöisesti kuitenkin omissa suomalaisissa viiteryhmissään. Wesley'n tarina osoittaa myös sen, kuinka vaikea työväenluokkaisen siirtolaisen oli sopeutua uuden maan poliittiseen järjestelmään. Kuten aiemmissa tutkimuksissa on osoitettu, suomalaiset erottuivat muista pohjoismaalaisista poliittisesti huomattavasti radikaaleimpina ja kriittisimpinä amerikkalaista järjestelmää kohtaan.¹⁷

Työväenluokkaisina, raskaita ja likaisia töitä tekevinä pätkätöläisinä ja varattomina kansalaisinakin he saattoivat jäädä niin sanotuksi välitilan väestöksi (in-between people) vapaassa maassa elävän vapaan amerikkalaisen etuoikeutetun valkoisen miesideaalin ulkopuolelle, vaikka olivatkin rodullisesti valkoisiksi katsottuja, ja vaikka he halukkaasti korostivatkin yhdenvertaisuuttaan valkoiisiin amerikkalaisiin ja vieroksuivat värillisiä työläistovereitaan.¹⁸ Myös Wesley'n kohdalla näyttää käyneen niin. Suurista sosiaalisen nousun ponnisteluistaan, kouluttautumisyrittämisistään, nimenvaihdoksestaan ja kieliopinnoistaan huolimatta hän tuntuu polkevan paikoillaan riitaisassa suomalaisyhteisössään, turhautuu ja lopulta jättää maan.

Varhaisten kansankirjoittajien omaelämäkerrallisista teksteistä sekä myös siirtolaistyöläisten kirjeistä on saatu analysoitua kirjoittajan monitahoisia syitä kirjoittaa: osa teksteistä on kirjoitettu

17 Mm. Kivisto 1984.

18 Kivisto Peter & Leinonen Johanna, Representing the Race: Ongoing Uncertainties About Finnish American Racial Identity. *Journal of American Ethnic History* 31:1 2011, 11–33; Huhta 2020, 146; Suomalaisten näkeminen mongoleina oli 1800–1900-luvun vaihteessa Euroopassa laajalle levinnyt rotuopillinen mallinnus suomalaisista; Suomalaisten sosialistin Frank Aaltosen integroitumisyrityksistä, hänestä jääneestä ristiriitaisesta historiallisesta jäljestä ja amerikansuomalaisen ideaaliyhteisön rakentamisesta Michiganin raja-alueille Sugar Islandille, ks. Andersson Rani-Henrik, Flavian Francis & Kekki Saara, Sugar Island Finns: Introduction Historical Network Analysis to Study an American Immigrant Community. *American Studies in Scandinavia* 52:1 2020, 3–32.

itselle ja ystäville tai perheelle, suvulle ja jälkipolville tiedoksi, osa on luonnosteltu opiksi ja varoitukseksi tai osoittamaan oppineisuutta. Osa taas on tunnustuksellisia, terapeutisia tai koston ja puolustuksen motivoimia kirjoituksia. Kuten kirjoitetuissa elämäkertoissa yleisemminkin, siirtolaisten henkilökohtaiset kirjeet eivät olleet yksinomaan peilejä olemassa olevaisesta, vaan ne loivat ja kuvittivat uutta ympäröivää maailmaa, nimesivät yksilön itsensä ja hänen ryhmänsä kohtaamia haasteita ja mahdollisuuksia.¹⁹ Wesley'n kirjeistä avautuva omaelämäkerrallisuus on tulkinta itsestä, identiteettinarratiivi, mutta myös jatkuvuuden kaipuuta ja turvallisuuden hakua sekä loppujen lopuksi minän uudelleenrakentamista ja kasassa pysymisen prosessia kirjoitushetken (tässä 1910-luvun) olosuhteista käsin.

On huomionarvoista, että Wesley vaati useita kertoja Käyhköä säilyttämään kirjoittamansa kirjeet, hän piti niistä lukua ja kirjeet on pääosin numeroitu. Ne sijoittuvat jännittävästi puhutun ja kirjoitetun välimaastoon: niissä vuoropuhellaan sekä aikaisemmin puhutusta että kirjoitetusta, kuin myös itse senhetkisestä. Näin ne kontekstualisoituvat ulos tavanomaisesta kirjeenkirjoittamisen asetelmasta koko siihen fyysiseen ja henkiseen sosiaaliseen elämäntilanteeseen, missä pariskunta asui ja toimi. Kirjeet näyttävät toimineen Wesley'n omaelämäkerran alalukuina. Wesley halusi tulla muistetuksi unelmalla, että hänen ”kirjailijakirjeensä” olisivat muistilappuja kaukana häämöttävään muisteluteokseen, joita tavattiin kirjoittaa merkittävistä työväenjohtajista. Wesleylle kirjeet olivat myös terapeutin tapa itsereflektoida lapsuuttaan ja eheytyä siihen liittyvistä häpeän ja nöyryytyksen kokemuksista, keino pohtia elämisen mahdollisuuksia uudessa maassa, rakentaa identiteettiään maskuliinisissa työväenorganisaatioissa toimivana työläismiehenä ja punnita vahvasti tunnelatautuneita, paikoin jopa dionyysisiä eli ylevän kokemukseen liittyviä poliittisia linjavallintojaan.²⁰

19 Kuismin 2010, 31–41; Gerber 2006, 3–5.

20 Vasemmistointellektuellien ”kokonaisvaltaisesta, kriitikittömästä ja vahvasta tunteenomaisesta kiintymyksestä vallankumouksellisuuteen” Hollander 1981, passim.

Esitystavaltaan ja asiasisällöltään Wesley'n kirjeet ovat hyvin henkilökohtaisia, vuolaita ja hänen tunnemaailmaansa avaavia. Hän kokoaa kirjeitään, pitää niistä tarkkaa lukua ja lukee niitä aika-ajoin. Hän kirjoitti Fanny Käyhkölle vaiheessa, jossa kirjeitä oli kertynyt jo toista sataa, että...

teemme niistä pienen review'n. Niistä, vuoroin minun ja sinun kirjeesi painettuna kirjassa, muodostuisi mahtava ja paljosisältöinen teos. Ajatteleppa! että ne todellakin olisivat kirjana!²¹

Kyseiset kirjeet valaisevat yksityisen lisäksi laajemmin myös amerikansuomalaista työväenliikettä sen kriittisinä hajaannuksen vuosina: kirjeissä yksityisen ja julkisen elämänalueen välinen raja liukuu paikoin näkymättömiin. Kirjeiden analysoinnissa olen käyttänyt tiheän lukemisen metodia.²²

Kirjeiden lisäksi tässä yhteydessä hyödynnettyjä aineistoja ovat Minneapolisissa Hennepinin alueen museon (Hennepin History Museum) kautta saatu arkistoaineisto ja Minnesotan yliopiston yhteydessä olevan Immigration History Research Centerin (IHRC:n) Duluthin suomalaista työväenopistoa koskevat aineistot, ennen muuta opiston toveriseuran pöytäkirjat. Lisäksi olen käyttänyt lähteenä lehtiartikkeleita sekä 1910-luvun amerikansuomalaista työväenliikettä ja Suomen historian murrosvuosia valottavia dokumentteja ja tutkimuksia. Tein myös antoisan kenttämatkan heinä-elokuussa 2018 Wesley'n elämän merkityksellisille paikoille Minnesotan osavaltioon Minneapolisiin ja Duluthiin sekä Michiganin suomalaisalueille.²³

21 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 6.1.1915. Wesley'n arkisto. TA.

22 Tiheä lukeminen on lähteiden tarkkaa ja yksityiskohtaista erittelyä ja tulkintaa. Kirjeitä lukiessa olen edennyt yksityiskohdista kohti kokonaisuutta hermeneuttisesti ja korostanut kontekstuaalisuutta. Erityistä huomiota olen kiinnittänyt kirjoittamishetken fyysisiin ja ideologisiin paikkoihin sekä tiloihin. Lähilukua voi tarkastella prosessina, jossa jokainen paluu tekstin pariin tuottaa uutta tietoa, jota tutkija ei ensimmäisellä tai toisellaan lukukerralla havaitse. Metodista mm. Pöysä 2015.

23 Kenttämatkan (26.7.–8.8.2018) aikana kävin Minneapolisin arkistoissa ja museoissa, Duluthissa SISU-seminaarissa ja etsin Suomalaisen Työväen-

Kokemusten ja tunneilmaisujen merkitys nimenomaan poliittisessa historiassa on jäänyt Suomessa vielä vähäiselle akateemiselle tutkimukselle. Miespoliitikkojen (jotka olivat suurena enemmistönä 1900-luvun alun poliitikoista) tarinat ja elämäkerrat ovat keskittyneet uran esittelyyn ja julkisen elämän käännekohtiin. Tässä artikkelissa luodaan pohjaa yksityiselle, tunteet huomioon ottavalle poliittisen historian lähestymistavalle. Sinänsä tunneilmaisujen, aistien ja kokemusten historia on ollut nousussa läntisessä historiantutkimuksessa vähitellen 1970-luvulta lähtien²⁴ perhe- ja naishistoriaa sekä 1990-luvulta lähtien myös kulttuurihistoriaa, sota-aikaa ja mielenterveyttä käsittelevissä esityksissä. Perinteisissä eli puolueiden johto- ja merkkihenkilöitä esittelevissä poliittisen historian tutkimuksissa miespoliitikkojen tunnehistoria sekä perhe-elämä ovat sen sijaan jääneet vain maininnoille. Vähälle huomiolle ovat jääneet myös puolueiden niin sanotut toisen ja kolmannen kehän poliitikot, joihin Wesleykin kuului.

Keskeinen käsite käsillä olevassa artikkelissa on poliittinen tunneyhteisö, jolla ymmärretään tässä ryhmää amerikansuomalaisia työläisaktiiveja, jolla oli yhteiset kiinnostuksen kohteet, arvot, sosiaalis-kulttuurisesti rakentuneet (suomalaisuuteen liittyvät) tunnesäännöt ja ilmaisutavat sekä kansainvälisesti määritellyt poliittiset päämäärät. Barbara Rosenbaumin kehittämä tunneyhteisön käsite painottaa tunteiden sosiaalista ja

opiston talon, sen jälkeen siirryin Michiganin suomalaisalueille, ja tutustuin siellä oleviin arkistoihin ja museoihin Hancockissa, Copper Islandissa, Ishpemingissä, Negauneessa ja Marquettessa. Kiitos antoisan matkan onnistumisesta etenkin Jouni Korkiasaarelle, Turun Siirtolaisuusinstituutin välle sekä Minneapolisissa Immigration History Research Centeristä Maura Coonanille, Hennepinin museosta Kathleen Richertille ja Heidi Hellerille, Duluthin seminaarista Eija Ojalalle, Sirpa Tuomaiselle ja Kathleen Ristiselle, Finlandia Universitysta Hilary-Joy Virtaselle, Duluthin American Finnish Heritage Centerin arkistosta Joanna Choppille, Hanka Homestead -museosta Leslie Haatajalle ja Negauneen Michigan Iron Industry Museumin johtajalle Troy Andersonille. Rattoisasta kenttämatkaseurasta lämpimät kiitokset Hans Lähteenmäelle ja Jarmo Lähteenmäelle.

24 Mm. Plamper Jan, The history of emotions: an interview with William Reddy, Barbara Rosenwein and Peter Stearns. *History and Theory* 49:2 2010, 237–265.

Amerikkaan lähdettiin Suomesta Wesslinin perheen tavoin perhekunnittain ketjumuuttona. Kuvan veljekset hakeutuivat Amerikan "kultamaille" päästyään valokuvaamoon ikuistaakseen elämänsä uuden alun. Siirtolaisuusinstituutti.

ihmissuhteisiin sidottua luonnetta, ja muistuttaa, että ihmiset ovat yhtäaikaaisesti useiden tunneyhteisöjen jäseniä.²⁵ Tunteet on arvioitu olevan osa yhteisön hitaasti muuttuvia mentaalisia rakenteita, ja ne on nähty yhtä merkittäviksi menneisyyden määrittäjiksi kuin sodat tai vallankumoukset. Tunteet ovat osa ihmisen rationaalista maailmaan suuntautumista.²⁶ Joanna Bourke on hänkin korostanut yksilön tunteiden ja yhteiskunnan välisen suhteen ottamista huomioon – ovathan tunteet kiinte-

25 Rosenwein, B. H. Worrying about Emotions in *History*. *American Historical Review* 107 2002, 842.

26 Plamper Jan, The history of emotions: an interview with William Reddy, Barbara Rosenwein and Peter Stearns. *History and Theory* 49:2 2010, 237–265.

ässä yhteydessä valtaan ja sen käyttöön.²⁷ Heikki Lempa on taas alleviivannut tunteiden erottamatonta kaksijakoisuutta; ne ovat yhtäältä kokemuksellisia, toisaalta normatiivisen käyttäytymisen säätelijöitä. Hän muistuttaa myös, että tunteet alettiin kokea jo 1800-luvun alkuun tultaessa intiimeiksi ja yksilöllisiksi.²⁸

Osasena muuttoliikkeiden virroissa

August Wesleyyn vanhemmat tulivat samanlaisista yhteiskunnallisista luokka-oloista. Isä Johannes Wesslin oli syntynyt Keski-Suomessa Keuruulla naimattoman Serafia Ollilan lapsena kesäkuussa 1860. Torpparintytär Serafia oli lähtöisin Keuruun Taipaleenlahdelta. Hän avioitui sittemmin itseään nuoremman rengin, Fredrik Wesslinin kanssa, ja Johannes sai isäpuolensa sukunimen. Wesleyyn äiti Fausta oli lähtöisin niin ikään keskisuomalaiselta Multialta. Hän oli syntynyt torppari David Lammintauksen tyttärenä juhannuspäivänä 1860. Torppareiden ja heidän perheidensä nimet vaihtuivat usein torpan vaihtuessa, ja niinpä Faustankin sukunimeksi merkittiin virallisiin asiakirjoihin ennen hänen Tampereelle muuttoaan Nurminen. Aikuistuttuaan Fausta toimi piikana ja muutti Keuruulle 1882 ja Tampereelle 1883 naimattomana.²⁹ Myös Johannes Wesslin muutti kaupunkiin ja heidät vihittiin lokakuussa 1884. August syntyi tamperelaistuneen työläisperheen ensimmäisenä lapsena 3.8.1887.³⁰ Ajankohdan yh-

27 Bourke Joanna, Fear and Anxiety: Writing about Emotion in Modern History. *History Workshop Journal* 55 2003, 111–133.

28 Lempa 2000, 169–171.

29 Tampereen tuomiokirkkoseurakunta. Sisään muuttaneet 1883: Piika Fausta Nurminen 19.9.1883, naimaton. SSHY. https://www.sukuhistoria.fi/sshy/kirjat/Kirkonkirjat/tampereen_tuomiokirkkoseurakunta/muuttaneet_1876-1883_mko23-27/118.htm (Luettu 15.5.2022).

30 Keuruun srk:n arkisto: syntyneet 1860; Multian srk:n arkisto: syntyneet 1860, muuttaneet 1882. Suomen Sukututkimusseura. Historiakirjat, <https://hiski.genealogia.fi/hiski?fi> (Luettu 15.5.2022); Jaakkima. Rippikirjat 1884: Johannes ja Fausta Wesslin. Karjalatietokanta, <https://katihxa.xamk.fi> (Luettu 15.5.2022).

teiskunnallisesta muutoksesta kertoo se, että samana vuonna perustettiin Suomen ensimmäinen työväen urheiluseura ja avattiin ensimmäinen sähkösanomatoimisto.

Sisaruksia August-pojalle syntyi sittemmin viisi: Bertta (1889), Ida (1892), Eemil (1895), Iina (1898) ja Niilo (1900). Kaksi nuorimmaista sisarusta syntyi Karjalassa, minne perhe muutti 1897 Augustin ollessa kymmenvuotias. Siellä perhe asettui isän työn perässä asumaan Laatokan pohjoisrannan kylään Jaakkiman kuntaan.³¹ Jaakkima tunnetaan muun muassa Tekla Hultinin ja Veikko Vennamon syntymäpaikkana. Laatokan rantakylät elivät vuosisadan vaihteessa murroksen ja muutoksen aikaa. Karjalan rata Viipurista Sortavalaan valmistui 1893, mikä toi seudulle paljon uutta työväkeä. Laatokan pohjoisrannan kylässä oli isoja maataloja, jotka niin ikään työllistivät sekä miehiä että naisia maataloustöihin.³²

Aluksi isä-Wesslin toimi työmiehenä ja läksiäisenä eli talon töistä vapaana mutta maata omistamattomana työmiehenä Jaakkiman keskuskylän pohjoispuolella olevassa, Karjalan radan varteisessa Vaaran kylässä vuodet 1897–1899. Sen jälkeen perhe asui karjalaloudestaan ja renqvistiläisestä herätysliikkeestä tunnetussa Oppolan kylässä³³, missä Johannes Wesslin on kirkonkirjoihin merkittynä 'talollinen'-nimikkeellä (so. yhtiömies) maanviljelijä Pekka Kuhan lesken omistamilla mailla Hyvösenmäen talossa. Oppola sijaitsi Jaakkiman keskustasta noin 15 kilometriä Sortavalaan menevän tien varrella. Lopulta perhe muutti Kurenrannan kylään, missä Johannes on merkitty mäkitupalaiseksi Niemelän talon maille. August kävi rippikoulun Kurenrannan kodista käsin ja konfirmoitiin 1904. Siellä hän sai myös kansakoulun päästötodistuksen. Kurenranta sijaitsi Jaakkiman keskuskylän eteläpuolella rantautuen Laatokkaan. Perhe asui vuonna 1900 passilla

31 Perhe Wesslin. Karjalatietokanta, <https://katiha.xamk.fi> (Luettu 15.5.2022).

32 Salmenkallio 1987; Salminen 1923.

33 Onnenpäivät Oppolassa 2014; Jaakkima-Lahdenpohja: Vauras pitäjä – idyllinen kauppala. Karjala 19, 1970, liite 6. <https://www.luovutettukarjala.fi/pitajat/pitajaliitteet/pitajal.htm> (Luettu 15.5.2022).

Jaakkiman idyllistä maalaismaisemaa ajalta, jolloin Wesslinin perhe muutti seudulle. Kuvaaja I. K. Inha 1890-luvulla. Kuva: Museovirasto, KK2069:1.

myös Venäjän puolella.³⁴ Wesslinien elämänmeno oli vankassa maatalouspitäjässä liikkumista leivän perässä. Perhe oli pitäjän hierarkiassa heikosti toimeentulevaa väestönosaa.³⁵ Amerikkaan

34 Jaakkiman srk:n arkisto: muuttaneet, passilla Venäjällä olevat, syntyneet, lastenkirjat. Suomen Sukututkimusseura. Historiakirjat, <http://www.digiarkisto.org/sshy/index.htm> (Luettu 15.5.2022); Keskinen, Paulasto & Vainio 2003, 5, 95–98; Karjalatietokanta. Perhe Wesslin, Jaakkima, <https://katiha.xamk.fi> (Luettu 15.5.2022).

35 Jaakkiman kirkonkirjat, Wesslin Aukusti Anselm. Karjalatietokanta, <https://katiha.xamk.fi> (Luettu 15.5.2022).

muuton motiivina oli taloudellinen pakko; köyhä perhe muutti leivän perässä Atlantin taakse.

Johannes-isän työtilaisuudet Karjalassa olivat kahdeksanhenkiselle perheelle henkisesti epävakaita ja taloudellisesti kivuliaita pätkätöitä, mistä jatkuva muutto kylästä toiseen konkreettisimmillaan kertoo. Lapset osallistuivat työhön siinä missä aikuisetkin. Seitsenvuotiaana August paimensi karjaa Karjalan salomailla, kuten hän asian sittemmin ilmaisi.³⁶ Suuri käänne perheen elämässä tapahtui, kun perheen vanhemmille sekä pojille Augustille, Eemilille ja Niilolle haettiin Amerikanpassit elokuussa 1904. Tytöt, 15-vuotias Bertta ja 12-vuotias Ida matkasivat tässä vaiheessa Tampereelle sukulaisiin. Sittemmin myös he siirtyivät muun perheen luokse Amerikkaan.³⁷ Kolmas tytär, viisivuotias Iina oli kuollut tautiin toukokuussa 1903.³⁸

Kun passit oli saatu, siirtolaisten laivamatka suuntautui aluksi Hampuriin.³⁹ Sieltä matka jatkui Atlantin yli New Yorkiin, minne *Patricia*-laiva heidät rantautti 15.9.1904. Matka Hampurista uudelle mantereelle kesti tasan kaksi viikkoa. New Yorkin edustalla Ellis Islandilla tapahtuneiden sisään tulotarkastusten ja rekisteröintien jälkeen Wesslinit otti vastaan perheystävä Aleksander Sirén. Matkakassassa perheellä oli 40 dollaria. New Yorkista siirtolaiset matkasivat koilliseen, Bostonin suuntaan uuteen kotiinsa, Massachusettsin osavaltioon Townsendarin pikkukaupunkiin, missä isä Johannes ryhtyi farmariksi.⁴⁰

Vuosien 1904–08 aikana mieheksi varttunut August työskenteli tavallisena työmiehenä moninaisissa töissä, kuten autotehtaan

36 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 17.10.1914. Wesley'n arkisto. TA.

37 Niilo jatkoi aikuistuttuaan isänsä tilalla farmarina, Emil kuoli ensimmäisessä maailmansodassa Yhdysvaltojen sotilaana Ranskan rintamalla 1918, Bertta ja Ida avioituivat sittemmin Yhdysvalloissa. Keskinen, Paulasto & Vainio 2003, 95–98; Johannes Wesslin oli Abraham Paulinin veli.

38 Jaakkiman srk:n kirkonkirjat 1903, Wesslin Iina Elina 1898–1903.

39 Matkustamisesta uudelle mantereelle ks. mm. Korkiasaari, Laine & Harju-Seppänen 2015.

40 Passiluettelot, Maahantuloluettelo 1904: Wesslin Johannes perheineen. Ancestry.com /Siirtolaisrekisteri. Siirtolaisuusinstituutti (SI).

työläisenä ja lämmittäjänä rautateilla. Hän muutti Minnesotan Minneapolisiin 1908 ja oli siellä kirjoilla vuoteen 1913 saakka. Syksystä 1913 huhtikuun loppuun 1915 hän asui Minnesotan pohjoisosassa, Duluthissa, missä oli yksi suurimmista suomalaiskeskittymistä. Sittemmin lyhytaikaisina kotipaikkoina olivat ”lännellä” San Francisco, sieltä pohjoiseen oleva Portland ja Tyyntenmeren rannalla oleva Astoria vuosina 1914–1915 sekä Seattlen ja Vancouverin metsäseudut 1915–1917.⁴¹

Wesley on kuvannut lapsuudenkokemuksiaan nöyryyttäväiksi. Hän kertoo joutuneensa kärsimään köyhästä perhetaustastaan: ”Lapsena minua köyhien lapsena halveksittiin, ivattiin paikkaisia housujani, naurettiin sille, että hyvä äitini ei voinut pukea minua sievästi. Näin nälkääkin! puutetta, kärsin pilkkaa ja naurua.” Hän kirjoitti rakastetulleen, että tämä ymmärtäisi täydellisesti hänen käytöstään, jos vain tietäisi hänen lapsuutensa kokemukset, niin suuresti ne olivat vaikuttaneet hänen kasvuunsa.⁴²

Kokemusfilosofija on askarruttanut vuosisatoja kysymys, oppiiko ihminen mitään kokemuksistaan. Tutkijat ovat todenneet, että kyky oppia omista kokemuksistaan ei ole vain tiedollinen taito, vaan se on moraalisen elämän selkäranka, käytännöllisten oikeiden ja väärin tekojen erottelua. Toisaalta inhimillinen moraalitietäminen ei ole muuttumaton, koska ihminen ja hänen ympäristönsä muuttuvat koko ajan. Tämän takia henkilö ei voi tukeutua perinteisiin tai auktoriteettien esittämiin näkemyksiin siitä, mihin elämässä tulisi pyrkiä. Myös sellaiset Wesleyinkin elämäkertaan sisältyneet yhteiskunnalliset ja yksilölliset elinolojen suuret muutokset, kuten sosio-ekonominen osattomuus, siirtolaisuus ja työttömyys, pakottavat ihmiset ajattelemaan uudella tavalla perinteisiä moraalisia kysymyksiä. Kysymyksiä, jotka koskevat yksilöllisiä perhesuhteita, harrastuspiiriä, työelämää ja muita toimintaverkostoja. On sanottu, että omien kokemusten tunnistaminen

41 Census of Hennepin, 1908–13. Hennepin History Museum Archives, Minneapolis, USA; August Wesley in the 1910 United States Federal Census, ja August Wesley, Department passport applications. American Consulate at Archangel 16.9.1918 ja 12.12.1918. Ancestry.com /Siirtolaisrekisteri. SI.

42 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 7.8.1914. Wesley'n arkisto. TA.

ja pohtiminen edesauttavat ihmisen moraalisuuden kasvamista luovaksi toiminnaksi, joka perustuu kokemuksesta oppimiseen. Harkitessaan moraalisesti ihmiset kysyvät itseltään, millaista elämää he haluavat elää ja millaista maailmaa he haluavat teoillaan rakentaa.⁴³ Tällaista pohdintaa mieheksi varttuva Wesleykin kirjeissään kävi.

Oppiko Wesley hävettävistä ja nöyryyttävistä köyhän lapsuuden kokemuksistaan? Hän kertoo köyhänä poikana purreensa hampaitaan yhteen nöyryytysten edessä ja vannoneensa katkerasti kostavansa maailmalle, kunhan hän joskus kohoaisi ja kasvaisi suureksi. Olemassaolon kovassa taistelussa August kertoo oppineensa luottamaan vain itseensä, ja siksi häntä omien sanojensa mukaan moitittiin itsekeskeiseksi: ”Olen tullut tuollaisena self-made-miehenä itsekkääksi.”⁴⁴ Arviossaan Wesley viittaa ajoittaiseen työttömyyteensä ja ongelmalliseen parisuhteeseensa. Filosofin John Dewey on muistuttanut, että kokemusten moraalinen pohdiskelu käynnistyy vasta silloin, kun ihminen kohtaa elämässään esteitä ja vastoinkäymisiä. Kun opimme enemmän itsestämme ja ympäristön olosuhteista sekä toimintaamme ohjaavista muutoksista, päämäärämme täsmentyvät, korjaantuvat ja jopa muuttuvat kokonaan.⁴⁵

Näin kävi myös Wesleylle 1910-luvun taitteessa: alkukantainen koston ajatus haihtui poliittisen toiminnan avaamaan mahdollisuuden muuttaa maailmaa ja omia olosuhteitaan. Sittemmin hän kirjoitti, että olot luovat ihmisen, ei päinvastoin.⁴⁶ Kansankirjoitajien tekstejä analysoitaessa on huomattu sama piirre kuin työläisperheen kasvatin August Wesley'n kirjoituksissa. Niissä toistuu köyhyys, raskas työ ja katkeruus huonoihin oloihin syntymisestä. ”Herrojen” elämä suhteessa omaan elämään nähtiin helppona. Näillä oli parempi ruoka, paremmat vaatteet ja he olivat oppi-

43 Alhanen 2013, 151–153.

44 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 7.8.1914. Wesley'n arkisto. TA.

45 Alhainen 2013, 153–155.

46 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 16.7.1915. Wesley'n arkisto. TA.

neita; he olivat erityisiä suhteessa heihin tavallisiin ihmisiin.⁴⁷ Se, mikä poikkeaa 1800–1900-luvun vaihteen kansankirjoittajien kirjoituksista on se, että Wesley ja muut työväenaktiivit – paitsi että tunnistivat yhteiskunnallisen eriarvoisuuden – alkoivat myös analysoida tilannetta ja miettiä siihen muutosta.

Toverikunta pohtii linjaansa

Politiikka poltti jo varhain nuoren autotehtaan työläisen mieltä. Taisteluntahto ja kapinan kuume vetivät August Wesleytä puoleensa. Varattomuus ja puute olivat syövyttäneet nuoreen aikuistuvaan mieheen muutoksen kaipuun ja kapinan. Hän oli saanut poliittisia vaikutteita ja työläisidentiteetin jo kodistaan. Kun sittemmin Suomen punaiset hävisivät kapinansa, isä-Johannes suri sitä syvästi siksi, että työläiset joutuivat maksamaan paremman maailman toivostaan niin suuren hinnan.⁴⁸ Kun Wesslinin perhe tuli taloudellisina pakolaisina Yhdysvaltoihin syksyllä 1904, taloudellinen tilanne oli kehityksessä maassa heikkoon suuntaan, mikä heijastui työväenjärjestöjen toimintamahdollisuuksiin heikentävästi sekä radikalisoi pätkätöillä elävää nuorta suomalaista siirtolaistyöväkeä. Vuoden 1908 työllisyystilannetta kutsuttiin paniikiksi:

Paniikki, joka on kestänyt jo puoli vuotta, päivä päivältä vain pahentuen, on lyönyt tämän mahtavan satumaisen rikkaan maan kaiken taloudellisen elämän kokonaan lamaan.⁴⁹

Nuoren Augustin työelämä alkoi uudessa maassa eloonjäämistäistelun merkeissä. Niinpä asuessaan vielä kotonaan, August alkoi toimia työväenliikkeessä:

47 Makkonen 2002, 12–14.

48 Johannes Wesslinin (John Weslingin) kirje Fanny Käyhkölle 4.1.1919. Wesley'n arkisto. TA.

49 Mm. *Raivaaja Kymmenen Vuotta* 1915, 27–30.

AVAJAIS=JUHLA

TYÖVÄEN=OPISTOLLA

Sunnuntaina, marrask. 2 p., 1913

Alkaa kello 3 j. p. p.

OHJELMA:

Alkusoitto - D. S. soittok.	Lausuntoa - Hulda Sala
Avauspuhe - LEO LAUKKI	Avauspuhe - J. G. OHSOL
Laulua (eng. kiel.)	Viulusoolo - A. Lindewall

JUHLAILLALLINEN

Soittoa - D. S. soittok.	Juhlaruno - F. Jaakkola
Juhlapuhe - TOM LEWIS	Laulua (duetto)
Laulua - T. O. sekakoori	Juhlapuhe - A. RISSANEN

VÄLIAIKA

Soittoa - D. S. soittok.	Laulua - J. Luukkonen
Runo - - - A. Wesley	Soittoa - D. S. soittok.

ESITETÄÄN:

IV:s näytös Wm. Shakespearen näytelmästä

“WENETSIALAINEN KAUPPIAS”

(eng. kiel.)

Lopuksi TANSSIA ja nuorisonleikkejä

Pääsyjuhlaan vapaa

Illallinen 50c

Huom!

Duluthista lähtee juna sunnuntaina Spirit Lakille (Opistolle)

kello 8:20 aamulla ja 2:20 jpp.

Tulkaa Juhliimaan Raatajat!

TYÖV. OPISTON TOVERIKUNTA.

Duluthin suomalaisen työväenopiston toiminnan aktiivisin kausi ajoitui vuosiin 1913–1914. Lähde: Immigration History Research Center, Minnesotan yliopisto. Kuvaaja Maria Lähteenmäki 2018.

Olen lapsesta saakka ollut mukana liikkeessämme. 18 vanhana olen sosialismin vuoksi joutunut vainotuksi, uhattu revolverin avulla ajaa pois kaupungista.⁵⁰

Hän liittyi Amerikan sosialistiseen puolueeseen 1905. Wesley kertoo olevansa radikaali suhteessa niin sanottuihin keltaisiin sosiaalidemokraatteihin eli reformisteihin mutta ei hyväksynyt ultraradikaalien – kuten Butten työläisten⁵¹ – äärimmäisiä tekoja ja rettelöintiä. Hän painotti antaneensa koko siihenastisen elämänsä, kaiken energiansa työväen asialle:

Minulle sosialismi on ollut toiminnan sosialismia...Minun sosialismini ei ole pikkuporvarillista virka- ja leipäpaikkasosialismia, vaan se on, ja tulee olemaan, sikäli kun ymmärrän, vallankumouksellista sosialismia. Sitä edustan, sen puolesta taistelen ilman vilppiä.⁵²

August oli lukenut sosialismin aakkosensa. Hän arveli, että kun tuotannolliset olot muuttuvat, muuttuvat joukkojen katso-muksetkin ja vasta silloin vallankumous olisi mahdollinen.⁵³

Valmistautuminen vallankumoukseen vaati tiedon haltuun-ottoa. Nuoren Augustin tiedonhalu oli kyltymätön. Hän käytti pienet tulonsa kirjoihin. Hän osti kirjoja ja lähetti innoissaan niitä salarakkaalleen Fanny Käyhkölle lainaksi. Hän rakensi

50 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 16.7.1914 Kalifornian Berkeleystä. August Wesley'n arkisto. TA.

51 Oskari Tokoi on todennut, että Butte City Montanassa oli Amerikan ammatillisen työväenliikkeen tyyssija, jossa käytiin monia ankaria ja väkivaltaisia taisteluita työläisten työolojen parantamisen puolesta. Amerikansuomalaisen työväenliikkeen suuntahajaannuksessa 1914 se oli jyrkin paikkakunta. Toinen iso suomalaisten työläissiirtolaisten keskittymä oli Calumet Kuparisaarella (Copper Islandilla) Michiganin pohjoisosissa lähellä Hancockia, jossa 1913 oli pitkä ja katkera kuparikaivostyöläisten lakko. Koska lakkolijat olivat pääosin suomalaisia, joutuivat he ns. kaivosherrojen vihaamiksi. Mm. Tokoi 1949, 135, 172; Sulkanen 1951, 199–203; Kaunonen & Goings 2013.

52 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 16.7.1914. Wesley'n arkisto. TA.

53 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 7.8.1914. Wesley'n arkisto. TA.

omaa puulaatikoissa pitämäänsä kirjastoaan määrätietoisesti. Hän halusi koota siihen kaikilta keskeisiltä historian, yhteiskunnan ja politiikan aloilta tärkeimmät kirjat.⁵⁴ Vain tiedon kautta, hän arveli muiden tiedostavien työläisten tapaan, hän voisi nousta luokastaan ja muuttaa yhteiskunnallisia oloja.⁵⁵

Ajatus siitä, että tiedon kautta muutetaan maailmaa, omakuttiin amerikansuomalaisessakin työväenliikkeessä viimeistään 1900-luvun alussa: ”Se työväki on voittamaton, joka tiedon hengessä herää.”⁵⁶ Wesleyllä oli, kuten lukuisilla muillakin vähän koulutusta saaneilla kunnianhimoisilla työläisillä, lähes epätoivoinen intohimo oppimiseen. Itseoppineilla työläisillä on laajemmin tulkittu olleen viha-rakkaus-suhde muodolliseen opetukseen. He arvostivat suuresti oppia ja sivistystä mutta vastustivat samalla kiihkeästi sitä, että kouluopetus oli varakkaiden sosiaaliryhmien oikeus.⁵⁷ Tyydyttääkseen opillista kunnianhimoaan Wesley hakeutui Duluthin suomalaiseen työväenopistoon,⁵⁸ ja

54 Mm. August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 8.11.1916, 24.11.1916 ja 28.11.1916. August Wesley'n arkisto. TA.

55 1800–1900-luvun vaihteen tiedostavien työläisten ominaisuuksiin kuului kurinalaisuus, hyvä käytös, sitoutuminen työväenjärjestöihin, itseopiskelu ja raittius. Ambjörnsson 1988, passim.

56 Mattson 1946, 5.

57 Ks. Salmi-Niklander 2010, 108–110.

58 Opiston perusti alkujaan suomalaissiirtolaisten tueksi Suomen evankelisluuterilainen kirkko Evyssä Minnesotassa 4.6.1903, ja koulun aloitti 15.9.1903 kahdeksan oppilasta. Duluthissa koulu aloitti 3.1.1904, jolloin siihen ilmoitautui 26 opiskelijaa. Tammikuussa 1905 koulun johtajaksi tuli sosialisti K.L. Haataja, joka viimeistään suuntasi koulua sosialistiseksi työväenopistoksi. Koulu kärsi opiskelijakadosta ja oli vähän aikaa lakkautettuna, kunnes se aloitti uusin voimin ja avoimen sosialistisena 1.3.1907 opettaen 40 opiskelijaa. Sosialismin historia, yleinen historia ja matematiikka olivat alkuajan tärkeitä aineita. Lukuvuonna 1909–10 lisättiin opetettavaksi poliittiset suunnat ja taktiikka. Puolueveteraanin ja tunnetun sosialistin Yrjö Sirolan tulo 1910 innosti opiskelijoita: hän opetti mm. yleistä ja Amerikan sosialismin historiaa, runoutta ja saksaa. Gust. Aakula, *Short Sketches of the features of Työväenopisto work Work People's Collage*, Minnesota. IHRC, Minneapolis. Käsikirjoitus; Aakula oli itsekin opiston opiskelija; Kostiainen Auvo, *Work People's Collage: An American Immigrant Institu-*

August Wesley piti tarkkaa huolta fyysisestä kunnostaan, urheili säännöllisesti ja veti Duluthin suomalaisen työväenopiston urheiluseuraa. Kuvassa August aurinkokylpemässä 1915. Työväen Arkisto.

tuosta ajasta tuli Wesleyyn poliittisen uran huipennus Yhdysvalloissa. Itse opiskeluvaiheen, syksystä 1913 kesään 1914, jälkeen hän kiersi luennoitsijana lännellä (Kaliforniassa) ja palasi opistolle syyspuolella 1914 ja toimi 27.4.1915 saakka opiston apuopettajana, ”professöörinä”, mutta suoritti samalla jatkokursseja muun muassa valtio-opista.⁵⁹

tion. *Scandinavian Journal of History* 5:1-4 1980. <http://genealogia.fi/> (Luettu 15.5.2022).

59 Mm. August Wesleyyn kirjeet Fanny Käyhkölle 29.1.1915, 1.2.1915 ja 28.4.1915. Wesleyyn arkisto. TA.

Wesleylle tutuksi tullut ja paperi- ja sellutehdasalueena sittemmin tunnettu Duluth sijaitsee parisataa kilometriä Minneapolista pohjoiseen laajan Superior-järven pohjukassa. Opistosta tuli August Wesleylle hyvin rakas ja merkityksellinen paikka, joten tässä yhteydessä on syytä avata opistolaisten keskustelukulttuuria laajemmin vaikka säilyneistä dokumenteista ei aina löydykään Wesley'n kommentteja käsiteltyihin asioihin. Opisto oli nuoren Wesley'n elämän tärkein identifikaation kohde: ”Opistolaiset” olivat hänelle se tunneyhteisö, joka oli häntä itseään. Suomalainen sosialistiyhdistys oli perustettu kaupunkiin jo 1902 eli samaan aikaan kun Minneapolisiin.⁶⁰ Merkittävää Wesley'n aatteellisessa suuntauksessa oli se, että opiston johtajana toimi vuosina 1910–1914 työväenliikkeen keskeisiin johtajiin kuulunut Yrjö Sirola, joka oli paennut velkojaan Amerikkaan 1910.⁶¹ Monista tuon ajan nuorista opistolaisista tuli maltillisen työväenliikkeen haastajia. Amerikan suomalaissosialistien hajaannuksessa oli kyse aatteellisen linjauksen lisäksi myös sukupolvikokemuksista ja sukupolvenvaihdoksesta: radikaalit nälkäiset nuoret haastoivat maltilliset vanhat toimijat.

Kun Wesley oli opistolla, siellä vaikutti myös Santeri Nuorteva eli Haista-Santtu, kuten August häntä nimitti. Nuorteva toimi kommunistisen aatteen ajajana Yhdysvalloissa vuosina 1912–1920 ja 1920 myös Kanadassa, josta hän siirtyi Englantiin ja karkotettiin vielä saman vuoden aikana Neuvosto-Venäjälle.⁶² Fanny Käyhkö kysyi opistoaikana hieman pilkallisesti Augustilta, joko tämäkin oli alkanut puhua nuortevalaisittain. Tämä vastasi, ettei hän sentään vielä ollut niin pitkälle ”proletariseerautunut”, mutta myönsi, että hän käytti joskus nuortevalaisia sanontoja. Hänenhän piti osata taistella oikeilla luokkataistelu-termeillä toissuuntalaisia vastaan, kun nämä solvasivat häntä provokaatto-

60 Mattson 1946, 46.

61 Krekola 2010, 256.

62 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 10.11.1914. Wesley'n arkisto. TA; Nuortevan toiminnasta Yhdysvalloissa ks. Kostiainen Auvo, ”A Wonderful Man” or ”A Dangerous Bolshevik”? Santeri Nuorteva in the United States, 1912–1920. *American Communist History* 6:2 2007, 197–207.

riksi, kakaraksi ja nulikaksi.⁶³ Fanny valisti, että Nuortevan kylvä San Franciscossa oli viimeistään 1914 niin voimakkaasti itänyt, että perinteinen maltillinen ajattelutapa oli alkanut jo järkkyyä. Hän kehotti Augustia päästämään irti nuortevalaisesta sairaudesta, ennen kun se jäisi krooniseksi, mikä olisi hänen mukaansa Augustille pelkästään vahingollista.⁶⁴

Sittemmin (1928) bolsevikki Santeri Nuortevan kommentti Wesleystä ja hänen radikalismistaan ei ollut mairitteleva. Tämä oli Oskari Tokoin tavoin luopio, joka oli pettänyt vallankumouksen veljeilemällä brittiarmeijan kanssa Muurmannin legioonassa ja sen jälkeen vielä palvellut Viron ohranaa.⁶⁵ Ankaraa vääntöä työväenliikkeen suunnasta tehtiin 1900-luvun alkuvuosina myös ”vanhassa maassa”, Suomessa. Siellä vuoden 1903 työväenpuolueen puoluekokouksesta aina sisällissotaan saakka etenkin Edward Valpas-Hänninen veti ultraradikaalia ja tiukkaa proletaarilinjaa, joka ei hyväksynyt yhteistyötä porvarillisten piirien kanssa ja hyväksyi aseellisen vallankumouksen.⁶⁶

Wesleylle tärkeä Duluthin työväenopisto ja sen toverikunta pohti sekin 1910-luvulla ankarasti mihin suuntaan kallistua amerikansuomalaisten sosialistien kiihtyvissä linjataisteluissa. Tämä näkyi konkreettisimmillaan siinä, että toverikuntaan perustettiin 1912 sovintolautakunta esiin tulleiden poliittisten kiistojen selvittämiseksi.⁶⁷ Toverikunnan keskusteluja leimasi kaiken kaikkiaan puolueuskollisuuden ja järjestökurin vaatimus. Koulun johtohenkilöt painostivat opistolaisia Suomalaisen sosialistijärjestön (*Finnish Socialist Federation*) jäsenkirjan ottamiseen,⁶⁸ samoin kuin hakemaan Yhdysvaltojen kansalaisuutta siirtolaistyöväen

63 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 13.7.1914, 16.7.1914 ja 7.8.1914. Wesley'n arkisto. TA.

64 Fanny Käyhkön kirje August Wesleylle 20.7.1914. Wesley'n arkisto. TA.

65 Nuorteva 1928, 500.

66 Mm. Lähteenmäki 2014, 64–69.

67 Työväenopiston toverikunnan pöytäkirja 2.11.1912. Immigration History Research Center. Minneapolis IHRC.

68 Toverikunnan pöytäkirja 29.11.1912. IHRC.

vaikutusmahdollisuuksien lisäämiseksi.⁶⁹ Myös Wesley oli halukas ottamaan kansalaisuuden ja sai sen 29.3.1913.⁷⁰ Työväenaktiivit olivat koonnut Clevelandin tapaamisessaan yhteen eri puolella Yhdysvaltoja toimineet 40 suomalaista sosialistiosastoa, jotka vuoden 1906 Minnesotan kokouksessa saivat keskitetyn organisaation eli mainitun Suomalaisen sosialistijärjestön. Tällöin osastojen maantieteellinen sijainti määritteli niiden toimintapiirin. Itärannikon osastot muodostivat oman alueyksikkönsä, itäpiirin, samoin keskiset osastot (mihin Duluth myös kuului) ja länsirannikon osastot omat piirinsä.⁷¹

Duluthin opiston voimistelu- ja nyrkkeilyseuran vetäjänä ja *Työmies-* ja *Sosialisti-*lehtien asiamiehenä ja aputoimittajana opistolla toiminut August Wesley piti syyskuussa 1913 toverikunnassa esityksen ”Mitä on sosialismi”. Siinä hän esitteli työväestön aseman muutoksia pitkän historian näkökulmasta alkaen Platonista ja päätyen utopistisocialisteihin. Sosialismi oli hänen mukaansa pintapuolisesti ymmärrettynä yhteisomistusta, äärimmäistä vapautta ja vallankumouksellisuutta. Sosialismin eli ”parempien olojen puolesta taistelevan” liikkeen päämäärätietoisuus oli usein unohdettu ja kaiken kaikkiaan tietoisuus sosialismin historiasta oli työläisten keskuudessa hatara. Tätä ja sosialismin sanaston sekavuutta kapitalistiluokka käytti Wesley'n mukaan hyväkseen propagandassaan työläisten järjestäytymistä vastaan puheen mustamaalaamistarkoituksessa milloin valtiotaloushistoriallisesta liikkeestä, milloin anarkistisesta toiminnasta.⁷² Valinnassa kumpi – poliittinen toiminta vaiko taloudellinen taistelu – edistäisi köyhälistön asiaa enemmän, Wesley valitsi jälkimmäisen vaihtoehdon.⁷³

69 Toverikunnan pöytäkirjat 6.12.1912 ja 21.12.1912. IHRC.

70 Department passport application, August Wesley. Allekirj. Archangelsk 12.9.1918. Siirtolaisrekisteri. SI.

71 Mm. Sulkanen 1951, passim.

72 August Wesley, Mitä on sosialismi? Alustus työväenopistolla 23.9.1913. IHRC; Puheesta on säilynyt kaksi liuskaa.

73 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 27.1.1915. Wesley'n arkisto. TA.

Kuten kansainvälisessä työväenliikkeessä ja myös Suomessa, suuntataistelussa ei ollut kyse vain kahden linjan, maltillisten ja radikaalien tai poliittisen ja ammatillisen työväenliikkeen välisistä kiistoista, vaan kenttä sirpaloitui syöden liikkeen voimaa dramaattisesti. Maltillisten sosiaalidemokraattien eli keltaisten ja kovan linjan syndikalistien väliin mahtui monen linjan miestä ja naista, kuten maltillisia radikaaleja, radikaaleja (joihin Wesley kiinnittyi) ja ultraradikaaleja. Jokaisen fraktion kannattajia oli myös opistolla.

Suuntataistelujen noustessa pintaan sai erityisen paljon huomiota opiston toverikunnan keskuudessa viipurilaislähtöisen ylioppilaan ja toimittajan Aku Rissanen ”vihapäissään” laatima kirjoitus 1.4.1913 *Työmieheen*. Artikkelista opistolaiset saivat käsityksen, että he olivat opissaan kerettiläisiä, ja että Rissanen edusti eri suuntaa kuin muu opettajakunta. Sosiaalidemokratista linjaa edustanut Rissanen oli joutunut lähtemään Amerikkaan venäläisvastaisen toimintansa takia ja päätenyt Astorian, Hancockin ja Fitchburgin kautta Duluthin työväenopiston opettajaksi.⁷⁴ Opiston kiistelty johtaja, syndikalisteihin sittemmin kallistunut⁷⁵ ja Suomalaisen sosialistijärjestön radikaalia siipeä edustanut Leo Laukki⁷⁶ taas todisti huhtikuussa 1913, että ”tämä on radikaalinen opisto ja radikaalisen puolueensa opisto”.⁷⁷

74 Rissanen Aku, Työväen opiston kerettiläisyys ja laajennus. *Työmies* 1.4.1913, 4; August (Aku) Rissanen (1881–1967) oli varhaisen työväenliikkeen harvoja ylioppilaita, joka oli osallistunut Sdp:n 1903 ja 1906 puoluekokouksiin.

75 Mm. Laukki Leo, Mitä on vallankumouksellinen sosialismi ja mitä syndikalistinen unionismi. *Sosialisti* 12.3.1915, 3.

76 Leonard (Leo) Laukki (1880–1938) oli lähtöisin varattomasta helsinkiläisestä työläisperheestä, mutta onnistui pääsemään kansakouluun ja Etelä-Venäjän ratsuväkikouluun valmistuen luutnantiksi. Rissanen tapaa hän joutui venäläistoimien vastustajana siirtymään Yhdysvaltoihin 1907. Laukki kannatti aseellista vallankumousta ja hän kirjoitti kirjankin Venäjän vallankumouksesta (1919). Laukki siirtyi 1921 Neuvostoliittoon ja toimi SKP:n keskuskomiteassa 1921–25. Vuonna 1938 hänet ammuttiin kansanvihollisena Stalinin vainoissa.

77 Toverikunnan pöytäkirja 2.4.1913 liitteinen. IHRC.

Wesley kertoo kirjeissään, että aluksi Laukki oli kallellaan keltaisiin (maltillisiin), ja että tällä oli riitoja muun muassa Sirolan kanssa.⁷⁸ William Risto – joka liukui ultraradikaaleihin – moitti Sirolaa keskittien hakijaksi ja Laukkia selkärangattomaksi. Risto erotettiin sittemmin Sosialistisesta puolueesta haukuttuaan puoluetta konnien puolueeksi. Hän ivasi myös Wesleytä puhuttelemalla tätä ylikorosteisen pilkallisesti professoriksi. Opistolaisia moittinut Rissanen halusi puolestaan painottaa, että opistolla vallitsi ”kansainvälisen sosialidemokratian mukainen henki”. Moittittua *Työmiehen* kirjoitustaan hän ei pyörtänyt: Sirola oli hänen mukaansa antanut tarkoituksellisesti kaunistellun kuvan opiston toiminnasta.⁷⁹

Sittemmin ultraradikaalin *Industrialisti*-lehden avustaja ja opiston johtokunnan puheenjohtaja Yrjö Sirola⁸⁰ ei niellyt arvostelua: ”Olen hyvä mies, mutta nyt olen suuttunut Rissaseen.” Myös muuta opiston johtoa ja myös opiskelijoita harmitti. Heidän mielestään kirjoitus mustamaalasi opistoa, joka muutenkin oli silmätikkuna opistoa taloudellisesti tukevissa suomalaisosastoissa kautta maan. Tämän takia Rissasta vaadittiin laatimaan oikaisukirjoitus lehteen. Tämä uhoi, että hän voisi kyllä lähteä, mutta *Työmiehestä* opisto ei voisi häntä erottaa, ja että hän tulisi kaikesta huolimatta tekemään kaikkensa opiston hyväksi ja vaatimaan joukoille määräysvaltaa. Eräs toveri moitti häntä kaksinaamaiseksi ja toinen itsensä nostajaksi. Rissanen oli heidän mukaansa nähnyt hyvän tilaisuuden opiston arvostelemiseksi, mutta kun hän nyt huomasi Sirolan häntä halveksivan, ryhtyi hän tätä luikkimaisesti nuoleksimaan.⁸¹ Suuntataistelujen edetessä opis-

78 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle syyskuussa 1914 (nro 46, päivämäärä uupuu) ja 5.12.1914. Wesley'n arkisto. TA.

79 Toverikunnan pöytäkirja 2.4.1913 liitteineen. IHRC; August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 1.2.1915 ja 18.4.1915. Wesley'n arkisto. TA.

80 Viipurilaisen Yrjö Sirola (1878–1936) oli tunnetuimpia amerikansuomalaisia 1910–14. Hän oli toiminut Suomessa eduskunnassa 1907 ja jälleen 1917 sekä Sdp:n puoluesihteerinä. Sisällissodan lopulla hän pakeni Neuvostovenäjälle, oli perustamassa SKP:tä ja kuoli sairauteen Moskovassa juuri ennen Stalinin puhdistuksia 1936.

81 Toverikunnan pöytäkirja 2.4.1913 liitteineen. IHRC.

ton johtokunnan ote tiukentui opistoa koskevassa kirjoittelussa. Toverikunnan jäsenet eivät saaneet vastata kirjoituksiin, vaan vastineet opistoa koskeviin kriittisiin kirjoituksiin laati Sirola itse.⁸² Valtaa keskitettiin tiukasti opiston johdon käsiin.

Myös Emil Leino sai toverikunnassa aikaan linjakuohuntaa joulukuussa 1913, jolloin hän väitti opistolaisista 99 % olevan syndikalisteja eli poliittis-valtiollisen toiminnan vastustajia. Wesley – jota hänen kunniaansa loukkaavasti syytettiin syndikalistisen agitaation levittämisestä opistossa yhdessä Fred Jaakkolan ja J. Juntusen kanssa – vaati Leinoa tiukasti nimeämään nämä syndikalistit. Wesley sanoi vastustavansa kunnallista toimintaa vain siinä merkityksessä, ettei siitä ollut suurta hyötyä. Tärkeää Wesley'n syksyn 1913 linjavalinnassa oli se, ettei hän halunnut tulla leimatuksi syndikalistiksi. Hän kannatti paheksumislauseen esittämistä Leinolle toverikuntaa vahingoittavan puheen johdosta. Ehdotus hyväksyttiin 31 äänellä kuutta vastaan, minkä lisäksi kokouksen suuri enemmistö halusi viedä asian Laukin tukemana sovintolautakuntaan. Osa opistolaisista näki asian olevan ”raskasta laatua”. Myös Wesley tuki asian viemistä jatkoarvioon. Leino ei ryhtynyt luettelemaan häneltä vaadittuja syndikalistien nimiä, vaan pitäytyi sanomassaan. Jos toiminta jatkuisi entiseen tapaan, kohta opistolla ei olisi muita kuin syndikalisteja.⁸³

Asia otettiin esiin sovintolautakunnassa eli toverituomioistuinten joulukuussa 1914. Wesley kielsi tiukasti Leinon väitteen, jonka mukaan hän olisi vastustanut ja halveksinut poliittista toimintaa eli tehnyt puoluerikoksen. Leino puolustautui sanomalla, ettei ole syyttänyt Wesleyä, Juntusta ja Jaakkolaa puoluerikoksesta, mutta sen sijaan puolueen toimintaa arvostelevan agitaation levittämisestä. Paikalle pyydettyjen todistajien mukaan puoluekritiikkiä oli todistettavasti esitetty ja todettiin, että Leino kannatti kunnallista toimintaa, kun taas Wesley ja Jaakkola taloudellista taistelua. Juntunen toki myönsi esittäneensä kritiikkiä puolueen revisionistisia virtauksia vastaan eikä pitänyt pikkupor-

82 Toverikunnan pöytäkirja 11.4.1913. IRHC.

83 Asiaa käsiteltiin kokonainen vuosi. Toverikunnan pöytäkirjat 14.12.1913, 3.1.1914 ja 18–19.12.1914. IHRC.

vareiden haalimista puolueeseen hyvänä asiana. Jaakkola kielsi yksiselitteisesti puhuneensa puoluetta loukkaavasti. Wesley toisti, ettei hän ollut vastustanut kunnallista eikä valtiollista toimintaa. Hän uhosi, että ellei Leino peruisi sanojaan, hän tulisi viemään asian Duluthin suomalaisen sosialistisen osaston ratkaistavaksi. Seuraavana päivänä jatkettu kiihkeä kokous päätti, että Leino oli syyllinen mustamaalatessaan perusteettomasti kyseisiä tovereita syndikalisteiksi. Tämän väitteet todettiin suuresti liioitelluiksi ja harhaanjohtaviksi, mikä oli haitannut opistolaisten mainetta. Leino ja hänen syyttämiensä tovereiden riita nähtiin johtuvan eri käsityksistä puolueen menettelytavoissa, mikä erimielisyys syveni vuoden 1914 aikana.⁸⁴

Opistolle elintärkeiden puolueosastomaksujen vuoksi huhut, joissa väitettiin opistolla olevan erimielisiä kantoja puolueen linjasta, pyrittiin tukahduttamaan. Jo maaliskuussa 1914 oli koottu kolmihenkinen komitea kirjoittamaan puoluelehtiin selvitystä opiston toiminnasta huhujen hiljentämiseksi. Taustalla olivat etenkin suomalaissosialistien itäpiirin aktiivit.⁸⁵ Opiskelijoita painostettiin entistä tiukkasanasemmin liittymään sosialistipuolueeseen ja tilaamaan puolueen sanomalehtiä. Sisäisen kontrollin tiukkenemisesta kertoo myös se, että helmikuussa 1914 kokouksessa luettiin ääneen niiden oppilaiden nimet, jotka eivät tilanneet työväenlehtiä ja pohdittiin toimenpiteitä puoluekirjattomia opiskelijoita vastaan.⁸⁶

Opiston suhdetta Suomalaiseen sosialistijärjestöön pyrittiin selkiyttämään julkisella kirjoituksella, mutta tehtävä osoittautui vaikeaksi. Moneen kertaan hylätty ja taas editoidu teksti ei ilmestynyt toverikunnan nimissä, vaan Emil Leino otti ja kirjoitti siitä kriittisen jutun *Työmieheen* huhtikuussa 1914⁸⁷ sillä seurauksella, että hänet erotettiin toverikunnasta kaiken luottamuksen menet-

84 Toverikunnan sovintolautakunnan pöytäkirjat 18.–19.12.1914. IHRC.

85 Toverikunnan pöytäkirja 7.3.1914. Wesleytä ei ehdotettu. IHRC.

86 Toverikunnan pöytäkirjat 7.2.1914 ja 7.3.1914. IHRC.

87 Leino Emil, Työväen Opiston toverikunnan kannan johdosta. *Työmies* 12.4.1914, 3.

täneenä. Vastalauseen erottamiseen antoi neljä toveria. Wesley ei ollut kokouksessa läsnä tai hän ei ottanut kantaa asiakohtiin.⁸⁸

Toverikunnan kokouksissa pohdittiin myös koetteille joutunutta tositoveruutta. Aiheesta piti kuukausiesitelmän Hugo Rossi ja kirjurina toimi Fanny Käyhkö, joka opiskeli opistolla loppuvuodesta 1912 kevääseen 1913. Alustuksessa pahoiteltiin, että toverikunnan piirissä harrastettiin kukkotappeluja, ja että siellä vallitsi kateuden henki – etenkin naisten keskuudessa. Lohdutuksena koettiin se, että kateus saataisiin hävitettyä, kunhan luokkatietoisuus oppilaiden keskuudessa syvenisi. Toisaalta muistutettiin, että puoluevirikailijoita ei tulisi arvostella vain business-sosialisteiksi – sellaisiksi, jotka olivat puolueessa vain leivän eivätkä aatteen takia – ja että kaikki riitely ei olisi pahasta, vaan selkeyttäisi toimintalinjaa. Pikkuporvarillisista oloista tulevia pidettiin petollisina verrattuna proletaaritaustaisiin tovereihin.⁸⁹

Toisesta ajankohtaisen polttavasta kysymyksestä eli työttömyydestä esitelmöi maaliskuussa 1914 F. Westerlund. Yhdysvalloissa työttömien määrä oli noussut jo kahdeksaan miljoonaan. Erityisen hirvittävänä pidettiin laman vaikutuksia suurissa kaupungeissa, missä siirtolaiset enimmäkseen työskentelivät. San Franciscossa oli 75 000 työttömän joukosta jo tuhansia marssinut kaduille, New Yorkissa oli tuhansia vangittu ja satoja tuomittu mielenilmauksiin osallistumisesta. Lisäksi oli rajoitettu kokoon-tumisen vapautta syystä, että mielenosoittajat olivat uskaltaneet vaatia työtä ja ruokaa: ”Näissä hyökkäyksissä on piäksetty ja raadeltu työläisiä kauhean julmalla tavalla.” Muuan IWW-työläinen oli suljettu vankilaan vuodeksi. Esitelmöitsijä Westerlund moitti ankarin sanoin Amerikan ammattiliittoa (*American Federation of Labor*⁹⁰), joka ei ollut tehnyt mitään paitsi ”kätyröinyt” siirtolaisvastaisia lakeja. Myöskin Amerikan sosialistipuolueen (*Socialist*

88 Vastalauseen kirjoittivat Theodor Olsen, John Karppinen, Justus Niemi ja Peter Kähkönen. Toverikunnan pöytäkirja 14.4.1914. IHRC.

89 Toverikunnan keskustelukokouksen pöytäkirja 15.11.1912. IHRC.

90 AFL oli ammattiliittojen keskusjärjestö, joka perustettiin 1886. Se toimi ennen uudelleenorganisointiaan vuoteen 1955.

*Party of America*⁹¹) toimet nähtiin vähäisinä ja vastuu mielenilmauksista oli jäänyt luennoitsijan mukaan teollisuustyöväen ammattijärjestölle eli IWW:lle (*Industrial Workers of the World*⁹²) sekä työttömien omille harteille. ”Tuplajuulaiseksi” nimitettyä IWW:tä pidettiin kommunismin amerikkalaisena erityismuotona.⁹³

Järjestöt olivat suuria, mutta yhtenäistä toimintaa ja suurta joukkoliikettä ei saatu aikaan.⁹⁴ Esitelmöitsijä Westerlund puki sanoiksi sen sisäisen hajaannuksen, mikä suomalaisten siirtolaistyöläisten joukossa ja koko Amerikan työväenliikkeessä oli maltillisten ja IWW-radikaalien välillä. Duluthin opistolaisten enemmistö alkoi lipua ensin radikaalien ja siitä vielä osa ultraradikaalien riveihin viimeistään 1914.⁹⁵

Linjariidoissa, joita järjestön emopuolueessa, Amerikan sosialistipuolueessa, oli käyty vähän aiemmin, suomalaispiirit kamppailivat toistensa kanssa menneiden henkilökohtaisuuksiin, mikä oli omiaan lisäämään riitojen kärjekkyyttä. Länsipiirin osastosta lähtöisin ollut Peter Kähkönen esitteli teemaa syyskuussa 1913 alueprofiloinnillaan ”Missä piirissä on tietoisimmat sosialistit?”, mikä avaa kiinnostavasti näkymän amerikansuomalaisten sisäisiin eroavuuksiin. Aluksi esitelmöitsijä totesi, että voisi ajatella,

91 Toimi vuodet 1901–1972. Se syntyi 1901 kun *Social Democratic Party of America* ja *Socialist Labor Party of America* (https://fi.wikipedia.org/wiki/Socialist_Labor_Party_of_America) yhdistyivät. Ensimmäinen mainittu oli perustettu 1898 ja jälkimmäinen 1876. Jälkimmäisen alkuperäinen nimi oli *Workingmen's Party of the United States* (https://en.wikipedia.org/wiki/Workingmen's_Party_of_the_United_States). Vuonna 1877 se muutettiin muotoon *Socialistic Labor Party* ja 1880-luvun lopulla muotoon *Socialist Labor Party*; Sulkanen 1951, passim.

92 Liitto perustettiin 1905 ja sen huippukausi oli 1920-luvun alussa. Järjestö toimi vielä 2010-luvulla.

93 Ilmonen 1930, 170; WWW:n historiasta ks. mm. Dubofsky 2000.

94 Toverikunnan pöytäkirja 15.11.1912. IHRC; F. Westerlund, Työttömyyssyys, esitetty toverikunnan kokouksessa 29.3.1914. IHRC.

95 Maaliskuussa 1917 ilmestynyt toverikunnan lehdessä todettiin, että 1914 opisto ’rupesi kallistumaan teollisuustyöväestön maailmankatsomuksen tulkiksi’. Katsaus työväen-opiston toimintaan ja toverikunta-elämään luku-vuotena 1916–1917. *Ahjo* 1.3.1917, 47–52.

että keskipiirissä oltaisiin poliittisesti tietoisimpia kuin muualla. Sitä osoitti muun muassa se, että piirissä toimitettiin laajimmalle levinnyt *Työmies*-lehti ja siellä toimi työväenopisto, mutta toisaalta hän myönsi, että itäpiirissä oli tehty enemmän agitaatiotyötä. Siellä pidettiin säännöllisesti luentokursseja ja tulos oli nähtävillä. Esitelmöitsijä summasi:

Alue	Julkaisuja myyty \$:n arvosta	%	Julkaisuja jaettu \$:n arvosta	%
Itäpiiri	11 100	49	460	19
Keskipiiri	9 800	43	1 060	44
Länsipiiri	1 700	8	900	37
Yhteensä	22 600	100	2 420	100

Sosialistisen kirjallisuuden myyntiä johti itäpiiri eli New York ja muut vanhat suomalaissiirtolaisuusalueet itärannikolla, kun taas myyntitoiminta länsirannikolla oli ollut heikkoa. Syyksi arveltiin sitä, että länsipiirissä tiedettiin olevan ahkerasti hyödynnettyjä kansankirjastoja. Alustajan lopputulema oli, että itäpiirissä oltiin sosialistisesti tietoisimpia ja länsipiirissä taas oli parhaiten järjestäytyneet osastot: siellä oli noin 21 000 suomalaista, joista 10 % oli järjestäytynyt. Toisaalta sinne virtasi itä- ja keskipiireistä järjestäytyntä ja tietoista väkeä. Lännessä tarvittiin raakaa voimaa muun muassa metsätöissä ja palkat olivat korkeampia kuin muualla. Kähkönen väitti, että toisaalta vanhoillisessa idässä oli sellaisia hihhuli-sosialisteja, jotka uskoivat kaikki mitä heille kerrottiin.⁹⁶

Alustus sai aikaan kiivasta keskustelua. Väitettiin jopa, että lännessä agitaatio oli ollut sosialistipuolueen vastaista. Tähän vastattiin, että siellä sentään otettiin huomioon myös valtiollinen toiminta, toisin kuin keskipiirissä ja idässä, missä tuettiin vain

96 Toverikunnan keskustelukokouksen pöytäkirja 28.9.1913. IHRC; Hihhulisana viittaa lestadiolaissiirtolaisiin.

ammattiunionismia ja teollisuusliittoisuutta. Harmiteltiin myös sitä, että keskipiirissä, jossa suomalaisten osuus oli suurin (yli 50 000 henkeä), oli järjestäytymisprosentti alhaisin. Joskin kaivosalueilla, kuten Michiganin rautakaivoksissa Ishpemingin seudulla, työolot oli koettu niin epävakaisiksi, että siellä miesten oli ollut pakko järjestäytyä. Toisaalta muistutettiin myös idän ankeista oloista, isoista tehtaista ja porvarillisesta vaikutuksesta. Idässä suomalaisasutus oli vanhaa ja siihen olivat ajan oloon päässeet vaikuttamaan raittiusseurat ja seurakuntatyö. Myös sen, että itäpiirin jäsenet olivat enimmäkseen naisia, nähtiin vaikuttaneen vähäiseen aktiivisuuteen. Palvelijattarien aseman arveltiin olevan vielä niin hyvä, ettei heitä ollut järjestäytymisvaatimukset vielä koskettaneet. Ristiriitaa idän ja keskipiirin välille lisäsi myös se, että idässä ilmestyneen maltillisen *Raivaajan* sivuilla moitittiin tuon tuosta Duluthin työväenopiston toimintaa.⁹⁷

August Wesley otti kantaa tietoisimmat työläiset -keskusteluun muistuttamalla, ettei länsipiirissä tilattu eniten työväenlehtiä suhteutettuna kokonaisväkilukuun, vaan keskipiiri nousisi tässä suhteessa ykköseksi. Hänen mielestään keskipiiriläiset – he itse – olivat tiedostavampia työläisiä. Hänen mukaansa lännessä työläisten asema oli heikompi ja tietoisuus vähäisempi kuin keskipiirissä. Lännen miehet olivat yksilöllisempiä eivätkä joukkotoimintaan tottuneita; siellä ei näin ollen ollut kunnan sosialisteja.⁹⁸ Toisessa yhteydessä potentiaalisista jäsenistä puhuttaessa opistolaiset arvelivat, ettei työn perässä pitkin mannerta kuljeskelevia 'hoopoja' (köyhiä kulkureita eli hoboja) kannattanut auttaa eikä agiteerata.⁹⁹

Itäpiiriläiset pitivät itseään amerikansuomalaisen työväenliikkeen edelläkävijöinä. Vaikka suomalaisasutus oli aluksi asettunut laajimmin Michiganin ja Minnesotan kaivosseuduille, oli sinne tullut pääosin maalaispoikia eikä kuten heillä idässä, minne oli tullut väkeä, joka oli toiminut jo Suomessa työväenjärjestöissä.

97 Toverikunnan keskustelukokouksen pöytäkirja 28.9.1913. IHRC.

98 Toverikunnan keskustelukokouksen pöytäkirja 28.9.1913. IHRC.

99 Toverikunnan pöytäkirja 29.3.1914. IHRC.

Tämän takia heidän piirissään oli kehittyneintä järjestötoimintaa.¹⁰⁰ Kevääseen 1917 tultaessa August Wesley'n toiminta-alueella Minnesotan osavaltiossa toimi eniten sosialistiosastoja, 33 (15 % suomalaisista sosialistiosastoista), joissa oli jäseniä 1120. He muodostivat kuitenkin vain kaksi prosenttia alueen suomalaisjoukosta. Jäsenmäärältään Minnesotan osastot olivat vasta kolmanneksi suurin Massachusettsin osavaltion (2550 jäsentä) ja Michiganin osavaltion (1270 jäsentä) jälkeen. Kuten Minnesotassa, myös Michiganissa sosialistit käsittivät vain kaksi prosenttia osavaltion 55 500 suomalaisesta. Suomalaisen sosialistijärjestön jäsenmäärä oli huipussaan 1913–1914 vaihteessa ollen koko maassa runsaat 12 000. Nuoren Augustin saapuessa maahan 1904, suomalaisjärjestö oli liittynyt Amerikan sosialistipuolueeseen ja ottanut askeleen vasemmalle. Etnisestä näkökulmasta arvioituna suomalaiset kehuivat olevansa 1910-luvulla amerikkalaisten jälkeen toiseksi suurin sosialistijoukko Yhdysvalloissa.¹⁰¹

Sinänsä amerikansuomalaiset työväenorganisaatiot toimivat hyvin 1910-luvulla. Kullakin piirillä oli aluesihteerinsä ja leh tensä: idän valtalehti oli *Raivaaja*, lännen *Toveri* ja radikaalien *Sosialisti*, joka vaihtoi nimensä 1916 *Teollisuustyöläiseksi*. Sittemmin (1917–1975) ultraradikaaliksi kääntynyt lehti ilmestyi Duluthista toimitettuna kansainvälisemmällä nimellä *Industrialisti*. Ultraradikaaleilla oli myös toinen kuukausittain ilmestynyt lehti, *Tie vapauteen* (1919–1937), johon *Industrialistin* tavoin muun muassa Leo Laukki ja Yrjö Sirola kirjoittivat. Lehti ei hyväksynyt poliittista toimintaa vaan korosti ammattiyhdistyspohjaista järjestäytymistä ja ohjelmaa. Industrialistit pyrkivät tuotantovälineiden haltuunottoon voimakeinoin ja poliittiseen valtaan käyttäen keinonaan ammattiyhdistysten joukkovoimaa. Radikaalien teoreettisempaa *Säkeniä*-lehteä julkaistiin Fitchburgissa Massachusettsissa.

Amerikansuomalaisille naisille toimitettiin lännen Astoriassa *Toveritar*-lehteä (1911–1930), joka sekini siirtyi radikaalien lei-

100 *Raivaaja Kymmenen Vuotta* 1915, 32–34.

101 *Kalenteri Amerikan suomalaiselle työväestölle 1918 1917*, 29–35.

riin. Se jatkoi sittemmin ultraradikaalien (kommunistien) lehtenä nimillä *Työläisnainen* (1930–1936) ja *Naisten Viiri* (1937–1978). Järjestäytyneiden työläisnaisten itsetietoisuutta on muistellut A. B. Mäkelä. Kun hän oli pyrkinyt tukemaan naisten toimintaa sijoittamalla *Raivaajaan* ”Naisten nurkan”, naiset olivat perin pohjin kimpaantuneet ja pitäneet sitä solvauksena: He olivat olleet kyllin kauan nurkassa eivätkä sinne enää menisi!¹⁰²

Feministisestä innostuksesta sai lukea myös toverikunnan lehdestä. Olga Okkonen kirjoitti muun muassa laajan artikkelin ”Itsenäinen nainen” valottaen naisten palkkatyöläisyyden tuottamaa riippumatonta asemaa.¹⁰³ Kalle Heino puolestaan käsitteli naisten aseman suurta muutosta lasten synnytyksestä ja kasvatusta käsittelevällä artikkelillaan. Siinä hän esitteli moraaliin liittyviä historiallisia käännteitä ja sitä, kuinka tuon ajan työväenluokkaiset henkilöt kieltäytyvät avoimesti lasten tekemisestä ja tukivat yhteiskunnassa ihailtua lapsettomuutta. Jos työläisperheessä oli paljon lapsia, sitä pidettiin häpeällisenä.¹⁰⁴

Kiihkeiksi käyneistä poliittisista keskusteluista huolimatta vielä 1913 jouluksi Duluthin työväenopiston toverikunta lähetti tervehdyksensä tasapuolisesti *Toveriin*, *Raivaajaan* ja Kanadan puolella ilmestyneeseen *Työkansaan*. Lähettämistehävän saanut Wesley viestitti: ”Toivotamme reipasta vallankumouksellista taistelu-sisua luokkataistelussa vuodelle 1914 kaikille järjestäytyneille työläisille!”¹⁰⁵ Reipasta taisteluisua tultiinkin tulevana vuonna näkemään liiankin kanssa. Oireena tulevasta toverikunta kielsi uudenvuoden aattona yksittäisiltä jäseniltä luvan lähettää opiston suuntakirjoituksia sanomalehtiin ennen niiden tarkastuttamista sanomalehtikomiteassa.¹⁰⁶

102 *Raivaaja Kymmenen Vuotta* 1915, 21.

103 Nainen itsenäiseksi, kirj. Olga O. *Ahjo* 1.5.1916, 13–19.

104 Lasten synnytys ja kasvatus ennen ja tulevaisuudessa, kirj. Kalle Heino. *Ahjo* 1.6.1917, 29–35.

105 Toverikunnan pöytäkirja 9.12.1913. IHRC.

106 Toverikunnan pöytäkirja 30.12.1913. IHRC.

Korkean moraalin toverit

Työväenopiston toverikunnan piirissä vahdittiin puolueuskollisuutta, mutta myös opistolaisten moraalialia, etenkin naisten käyttäytymistä. Tietoinen työläinen oli sekä poliittiselta että sukupuolimoraaliltaan nuhteeton. Jälkimmäinen teema kirpasi Wesleytä ja Käyhköä henkilökohtaisesti, eliväthän he salasuhteessa. Toverikunnassa käytiin tammikuussa 1913 avioliittokeskustelu, josta alusti Helka Vitikainen. Puhuja esitti huolensa siitä, että avioliittojen määrä oli laskenut köyhyyden ja taloudellisten huolien vuoksi, kun taas avioerojen määrä oli lisääntynyt. Naiset olivat joutuneet asemaan, jossa he taistelivat kodinperustamisen ja työlläisyyden välissä. Tässä prosessissa kuva turvallisesta kodista oli muuttunut heille saavuttamattomaksi unelmaksi. Alustusta seurasi kiihkeä tunteisiinkäyvä sananvaihto.

Ultradikaalien William Risto väitti, että naiset hyökkäsivät miesten kimppuun kuin 'kissapöllöt' yrittäen viedä silmätkin heidän päästään. Hänen mukaansa vapaa rakkaus oli tuomittava. Avioliittoa pitivät yllä lapset, jotka yhdistivät perheen sopusointuun. Toinen miestoveri yhtyi näkemyksiin nykyajan naisten aggressiivisuudesta ja kertoi varoittavansa nuoria miehiä naisista, joilla oli aina päätarkoituksenaan vetää miehiä nokasta ja tyhjentää näiden rahapussit. Hänen mukaansa oli turha mennä avioliittoon, sillä jo parin vuoden päästä nainen haki eroa, "etenkin jos hän oli farmarin tytär". Kolmas nauratti väkeä tunnustamalla, että naiset olivat kovin tungettelevaisia ja olivat kärsineet paljon hänen tähtensä, sillä hän oli niin komea. Eräs taas valitti, että hän oli hakenut 15 vuotta "akkaa", mutta ei ollut vielääkään löytänyt johtuen kai hänen pienuudestaan.¹⁰⁷

Naiset hillitsivät miesten hauskoina pitämiä juttuja ja totesivat, että työläismiehet kävivät laitakaupungilla yleisissä naisissa, mutta naisille tällaista moraalitonta käytöstä ei sallittu. He kielsivät miesten yleisen väitteen todenperäisyyden, että naiset – etenkin palvelijattaret – muka kilpailivat miehistä. Osa miehistä oli tois-

107 Toverikunnan keskustelupöytäkirja 3.1.1913. IHRC.

August Wesley'n salarakas Fanny Käyhkö (1892-1978) oli syntynyt Pohjois-Karjalassa Kontiolahdella, mistä hän muutti 15-vuotiaana 1907 siirtolaiseksi Yhdysvaltoihin. Kymmenen vuoden kuluttua hän oli jälleen kotiseuduillaan. Työväen Arkisto.

ta mieltä: tällaista saalistamista oli todistettu jopa heidän omassa opistossaan. Naisten aggressiivisuuden kieltäneet huomauttivat kipeästi, etteivät ainakaan luokkatietoiset naiset metsästäneet miehiä.¹⁰⁸ Wesley oli toista mieltä, hän kirjoitti Fanny Käyhkölle sittemmin, että ne vähäiset naiset, joita opistolla oli, olivat kovia helluamaan eli seurustelemaan miesten kanssa, jopa naimisissa olleetkin: ”Akat ovat järjestään olleet minuun rakastuneita täällä”, hän kehuskeli Fannylle.¹⁰⁹

Sirola puuttui kyllästyneenä puheeseen ja harmitteli, etteivät opistolaiset osanneet vielääkään täsmällisemmin erotella asioita, vaan sekoittivat ne toisiinsa. Sirola opetti, että naisten rooli oli ylipäätään muuttunut; he elättivät itsensä omalla palkkatyöllään tehtaissa ja työpajoissa eivätkä menneet enää harkitsemattomasti naimisiin. Vapaassa rakkaudessa oli taas se ongelma Sirolan mukaan, että useat miehet kohtelivat vapaisiin suhteisiin antautuneita naisia prostituoituina saattaen näin naisen tulevan elämän vaaroille alttiiksi. Hänen mukaansa tulevaisuuden avioliittomuoto tuli luultavasti olemaan vapaaseen rakkauteen perustuva. Sirolan puhe sai kannatusta, avioliitto nähtiin häviävänä instituutiona.¹¹⁰

Toisaalta tunnustettiin, että työmiehelle vaimo oli ”ylellisyystavaraa”, ja ihmeteltiinpä sitäkin, miksi järkevät miehet menivät naimisiin tyhmien naisten kanssa. Näkipä eräs miestoveri, että sosialistiagitaattorit harrastivat laveasti vapaata rakkautta. Heillä oli vaimoja ja lapsia joka osavaltiossa: ”Vaadin, että tuollainen vapaarakkauden akitointi on lopetettava.” Joku yritti analysoida tilannetta viileämmin. Teollisuuden pakkovoima oli pakottanut ihmisiä siirtymään paikasta toiseen rikkoen siten perhesuhteet. Sirola huomautti, että historian näkökulmasta avioliittomuodot olivat olleet alituisen kehityksen alaisina. Joka tapauksessa kukin päättäisi rakkaussuhteistaan itse yhteiskunnallisen asemansa puitteissa.¹¹¹

108 Toverikunnan keskustelupöytäkirja 3.1.1913. IHRC.

109 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 17.12.1914 ja 10.2.1915. Wesley'n arkisto. TA.

110 Toverikunnan keskustelupöytäkirja 3.1.1913. IHRC.

111 Toverikunnan keskustelupöytäkirja 3.1.1913. IHRC.

Toinen paljon huomiota opistolaisten keskuudessa saanut tapaus oli oppilas Selma Hendriksonin erottaminen. Selma valitti toverikunnalle opiston johtajan Laukin käytöksestä. Tämä oli Selman mukaan opiston tanssitilaisuudessa – mutta jo kauan ennenkin – kohdellut oppilaita kuin eläimiä. Laukki oli huomautellut Selman tanssivan ”rumasti vatsa pystyssä”, nimitelty tanssivia naisia lehmiksi ja vaatinut Selman poistamista tansseista. Laukki oli uhannut, että ellei Selma poistuisi, tanssit keskeytettäisiin ja vieläpä niin, että jos joku poika menisi tanssimaan tämän kanssa, tanssit loppuisivat siihen. Kaiken lisäksi Selmasta oli levitetty ilkeitä huhuja, että hän olisi muka kaupitellut naisellisuuttaan rahasta. Kun kukaan ei ollut poistunut Laukin käskystä tansseista, tämä oli siirtynyt eteiseen ja ryhtynyt hajottamaan sinne kokoon-tuneita opistolaisia. Kun tämäkään ei auttanut, Laukki oli uhkail-lut opistolaisia nyrkillä ja yrittänyt nostaa erästä miesoppilasta kauluksesta seinälle.¹¹²

Välikohtausta puineessa toverikunnan kokouksessa Laukkia vaadittiin lähtemään Venäjälle sotaopistoon, jos tällainen meno jatkuisi. Joku arveli, että rivo tanssi kiihotti Laukkia. Tätä puolus-taneet miesopiskelijat (muun muassa Aku Rissanen) myönsivät, että Leo oli paha kiivastumaan, mutta toisaalta hänen oli johtajana pidettävä yllä kuria puolueen järjestössä. Laukki taas vastasi arvosteluun ylimielisesti, ettei hän vastaisi opiskelijoille vaan joh-tokunnalle. Hän oli vastuussa opiston maineesta, olihan opistoa kutsuttu jopa ”siitoslaitokseksi” ja ”poortitaloksi” ja opiston tans-seja renkitupa- ja kapakkatansseiksi. Kuri oli hänen mukaansa opistossa veltoa, mies- ja naisoppilaiden keskinäinen juttelu oli epäsiivoa, puhuttiinpa yhtä ja toista sukupuoliasioistakin. Selma Hendriksonin hän tulisi erottamaan huonon käytöksen vuoksi, mikä sittemmin tapahtuikin. Kauluksesta retuutettu miesoppilas sen sijaan sai jäädä. Paikalla ollut Yrjö Sirola tuki Laukin toimia. Selma ehdotti 21 oppilaan tukemana ankaran paheksuntalausun-non antamista Laukille, mutta enemmistö päätti 47 äänellä, että

¹¹² Toverikunnan pöytäkirja 29.12.1912. IHRC.

asian päättäisi johtokunta.¹¹³ Tuloksena oli, että Laukki vaati johtokunnassa hänestä valituksen tehneen Selman erottamista opistosta, minkä Sirola vahvisti. Selma sai itse selvittää perättömän juorun aiheuttaman kunnianloukkauskasian.¹¹⁴

August Wesley'n ollessa opistolla 1914–1915 ”professorina”, kuten hän ylpeänä ja riehakkana kertoo itseään kutsuttavan, hän aneli Fanny Käyhkötä tulemaan uudestaan opistolle. Kun tämä jarrutteli muistuttaen Augustin siviilisäädystä, tämä ei nähnyt sitä ongelmana. He eivät muuttaisi samaan huoneeseen, kuten Leo Laukki ja Olga Fast. Tätähän paheksuttiin syvästi ja Laukkia vaadittiin muuttamaan erilleen.¹¹⁵ Kun moraalinvartija Laukki heitti Selma Hendriksonin ulos opistosta moraalittoman käytöksen takia, hän itse asuen avoimesti salarakkaansa kanssa opiston tiloissa, sai samaa kyytiä syksyllä 1914 osin samasta syystä.

Kunnianhimoinen agitaattori

Duluthin opiskeluvaiheensa ja opettajakomennuksensa välissä August Wesley kiersi sosialistipuhujana kahdeksan kuukautta 1914 pitkin länsirannikon suomalaisyhdyskuntia asemapaikkanaan Oregonin Astoria. Puhematkat suuntautuivat muun muassa Quincyyn, Svensseniin, Gearhardiin, Ilwacoon, Deep Riveriin, San Franciscoon, Berkeleyyn ja Portlandiin vaiheessa, jolloin amerikansuomalainen työväenliike eli sisäisen kamppailun ankaria vuosia.¹¹⁶ Heinäkuussa 1914 Wesley kirjoittaa:

Kyllä tämä mailma ja sos.dem. puolue todellakin ovat jo pirunkaulalla. Ellen olisi kasvanut sosialismiin, ellei se olisi minulle huolimatta kaikesta ’toverillista’ saastasta tullut kaikki kaikeksi,

113 Toverikunnan pöytäkirja 29.12.1912. IHRC.

114 Toverikunnan pöytäkirjat 12.1.1913, 26.1.1913 ja 22.2.1913. IHRC.

115 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 2.10.1914, 21.10.1914 ja 17.12.1914. Wesley'n arkisto. TA.

116 Mm. August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 16.6.1914 ja 20.7.1914. Wesley'n arkisto. TA.

Opiskelu ja kirjat olivat tärkeitä August Wesleylle, ja hän oli ylpeä kokoamastaan yhteiskunnallisesta kotikirjastostaan. Kuvassa hänen huoneensa työväenopistolla helmikuussa 1915. Seinällä Sosialistin kalenteri, mielenosoituskuva ja kuvia hänen ja Liinan perheestä. Vasemmassa reunassa näkyy Augustille tärkeä kirjoituskone. Työväen Arkisto.

niin tuntisinpa hyvää halua lyödä kintaat pöytään. Mutta nyt en tee sitä! Tappelen loppuun asti vaikka siihen katkeaisin.¹¹⁷

¹¹⁷ August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 25.7.1914. Wesley'n arkisto. TA.

Tilanne oli jo niin kiihtynyt osastoissa, että vastustajat haukkuivat paikalle saapunutta Wesleytä uhmailevaksi hajottajaksi. 27-vuotiaan luennoitsijan uhmakas vastaus oli: ”Puren, kostan jokaisesta samastani vääryydestä kaksikerroin. Ken astuu tielleni löytää minussa vastuksen.” Hän vannoi, ettei antaisi koskaan periksi.¹¹⁸ Heinäkuussa 1914 Berkeleyssä Augustia kiellettiin puhumasta eikä tilaisuuteen vuokrattu haalia: ”Olen hirvittävän väsynyt ja hermostunut.” Hän sai kuitenkin hankittua luennolleen toisen tilan ja kuulijoita oli peräti 125: ”Minä onnistuin loistavasti!” Lähtiessään puhujamatkalle Oregonista Wesley oli luvannut Fannylle valloittaa Berkeleyyn ja ”piru vie olen, olen sitä osaksi tehnyt”.¹¹⁹

Wesley kertoo olevansa ylpeä ”meikäläisistä” (opistolaisista) siinä missä itsestäänkin: ”Enemmän vain tietoisuutta, enemmän taisteluisua... vaan se, ken uskaltaa, voi voittaa!”¹²⁰ Opistossa hän oli saanut sammuttaa valtavaa tiedonjanoaan ja tyydyttää kunnianhimoaan. Juuri siellä hänellä oli ollut mahdollisuus asettua näytteille ja näyttämölle, puhua ja propagoida, luennoida, osoittaa kuinka lukenut hän oli. Kiintyminen radikaalien fraktioon vei Wesleytä kuitenkin pikkuhiljaa sekä maltillisten että ultraradikaalien vihapuhelijoille, ja vaikeutti merkittävästi hänen etenemistään työväenjärjestöissä hajaannuksen aikana ja erityisesti heti sen jälkeen.¹²¹

Itsensä kehuminen Fannylle ei ollut Augustille mitään uutta. Hän oli urheilullinen, rakasti muodissa olleita aurinkokylpyjä, kuvauttikin itsensä lihaksikkaana alastomana adoniksena. Hän kertoo olevansa ruumiillisesti hyvin kehittynyt ja seksuaalivietittään vireä, terve ja nuori. Tarve osoittaa hyvyttään, puhelahjojaan ja fyysisesti näyttävää olemustaan tuntui olevan hänelle jatkuva vaiva. Häntä alettiin pian moittia itsekeskeiseksi, itse-

118 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 7.8.1914. Wesley'n arkisto. TA.

119 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 31.7.1914. Wesley'n arkisto. TA.

120 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 7.8.1914. Wesley'n arkisto. TA.

121 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 2.7.1914. Wesley'n arkisto. TA.

kääksi, nousukkaaksi ja tärkeileväksi.¹²² August Wesley oli kuu-meisen kunnianhimoinen, hän kerjasi hyväksyntää ja huomiota. Toisaalta hän oli äkkipikainen, herkkähipiäinen ja kuohahti pienestäkin kritiikistä. Siinä missä Fanny Käyhkö oli hänen mielestään melankolis-flegmaattinen luonne, hän itse oli koleerinen.¹²³

Hän myönsi olevansa kunnianhimoinen nousukas ja itsekäs, mutta juuri siksi menestynyt nousussaan sosialistipuhujaksi. Onnistuminen kiihotti häntä uusiin yrityksiin.

Minua mainitaan täällä päin yhtenä radikaalisen ryhmän kolmesta ensiluokan puhujasta, Laukki ja Öhrn ollen toisia. Muut kateelisia tästä ja yrittävät tuhota minut.¹²⁴

Opistolla toverikunta oli nimittänyt hänet parhaaksi luennoitsijaksi, mikä riemastutti häntä ylenpalttisesti: ”Liikun kadeteerilla yhtä hyvin kuin puhujalavallakin!”¹²⁵ Hän oli työssään erittäin ahkera yöunien kustannuksella eikä säästellyt itseään vaan omistautui täysin asialleen: hän agittoi, puhui ja luennoi joka päivä, kävi esiintymismatkoilla ja opiskeli systemaattisesti yhteiskunnallisia aineita, historiaa ja radikaalia työväenliikettä. Wesley'n radikaalisuus ei kuitenkaan riittänyt kaikille tovereille.

Vuosien 1914–1915 amerikansuomalaisen työväenliikkeen ensimmäisessä hajaannuksessa Wesley ei tuntunut löytävän täysin oikeaa paikkaa vasemmalta eikä oikealta, mitä hän selittää itenäisyydellään:

Olen pitänyt oman pääni ja puheissani juuri siksi onnistunut, että olen ollut omintakeinen. Olen ollut liian itsekäs antautumaan automaattiseksi masiinanpyöräksi.¹²⁶

122 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 22.11.1915. Wesley'n arkisto. TA.

123 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 17.10.1914. Wesley'n arkisto. TA.

124 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle keväältä 1914 [ei pvm]. Wesley'n arkisto. TA.

125 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 5.10.1914. Wesley'n arkisto. TA.

126 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 7.8.1914. Wesley'n arkisto. TA.

Amerikansuomalaisen Sosialistin asiamiehiä ja - naisia 11.7.1915. August Wesley vaalea hattu vasemmalle kallellaan takarivissä valkopukuisen naisen takana. Työväen Arkisto.

Hän väitti, ettei hän kilpailijoiden väitteistä huolimatta ollut perustamassa radikaalien *Sosialisti*-lehteä, ja häntä harmitti, että ilman hänen suostumustaan lehden avustajien nimiluettelossa oli julkaistu hänen nimensä. Päinvastoin, hän kertoi Fannylle vastustaneensa uuden lehden perustamista lännen *Toverin* kilpailijaksi. Tosiasiallisesti hän tuki avoimesti *Sosialistia* ollessaan työväenopistolla toimien sen aputoimittajana ja julkaisten siinä useita artikkeleitaan ja runojaan. Hän myös haki lehden vastaavan päätoimittajan paikkaa keväällä 1915 sitä kuitenkaan saamatta. Toisaalta hän yritti pysyä pinnalla ja pelata molempiin suuntiin, mutta raivostui *Toverin* häntä vastaan suunnatuista kirjoituksista. Hän uhoi muistavansa pilkan, sillä vielä tulisi hetki, jolloin hän

tulisi kostamaan jokaisen kohtaamansa vääryyden.¹²⁷ Teki kipeää huomata, että kilpailevien leirien erkaantuessa toisistaan, Wesley alkoi pudota niiden väliin jäävään tyhjyyteen ja leimautua yksinäisen ratsastajan rooliin. Joukkoliikkeessä se merkitsi poliittista kuolemaa.

Karu lopputulos suomalaisten sosialistien linjariidoista oli se, että heinäkuussa 1914 maltillisten käsiin jääneen Suomalaisen sosialistijärjestön keskuskomitea erotti 40 *Sosialisti*-lehteä tukenutta paikallisosastoa, lisäksi 30 radikaalia osastoa erosi vapaaehtoisesti. Tässä jaossa opisto jäi radikaaleille ja kohta se liukui ultraradikaalien käsiin. Suurin osa radikaaleista paikallisosastoista toimi Minnesotassa ja Michiganissa. Kaikkiaan Suomalaisesta sosialistijärjestöstä erosi 1914 noin 4000 jäsentä. Työväenopiston toverikunnan uusi lehti *Vallankumous* alkoi ilmestyä 1914 ja uusi moderni päärakennus vesijohtoineen ja keskuslämmityksineen avattiin marraskuussa samana vuonna. Kaiken kaikkiaan poliittisesti kiihkeät vuodet 1913–1914 olivat opiston historian huippuvuosia. Tuolloin se toimi 157 oppilaan ja kahdeksan opettajan (myös Wesley'n) voimin ja toimintaa on luonnehdittu innostuneeksi, energiseksi ja voimakkaaksi. Keväällä 1915 opiskelijoita alkoi lähteä opistosta ”laumoittain”.¹²⁸

Maltillinen siipi oli aivan toista mieltä opiston ottamasta suunnasta. Radikalisoitumisprosessi sai aikaan katkeran taistelun suomalaisten joukossa koko mantereella syndikalistisen siiven ja maltillisten sosiaalidemokraattien välillä. Maltillisen siiven Taavi Tainion luotsaaman lehden, *Raivaajan*, juhlanumerossa 1915 syytettiin avoimesti, että opisto oli koko olemassaolonsa ajan vaikuttanut epäedullisesti Amerikan suomalaisen työväenliikkeen kehitykseen hajottaen sitä. Laukki ja Sirola olivat opettajina poli-

127 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 7.8.1914, 26.1.1915, 7.2.1915 ja 22.3.1915. Wesley'n arkisto. TA; Itärannikon suomalaissosialisteilla oli oma lehtensä, *Raivaaja*. *Työmies*-lehteä julkaistiin taas Keski-Lännessä, Minnesota-Michigan-alueella.

128 Aakula Gust., Short Sketches of the features of Työväenopisto work Work People's Collage. Käsikirjoitus. IHRC; August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 22.3.1915, 24.3.1915 ja 12.4.1915. Wesley'n arkisto. TA.

tikoineen vallatakseen opiston radikaaleille – ensimmäiset merkit olivat näkyneet maltillisten mielestä tästä pyrkimyksestä jo 1908. Maltillisten mielestä opiston johtaja oli tosissaan uskonut, että hän ja hänen oppilaansa tiesivät kaikki asiat paremmin kuin muut, ja senkin miten työväenlehtiä kirjoitetaan. Kipinä roihahti liekkeihin ideologian kannalta sivuasiasta; opiston lisärakennuksen rahoittamisesta 1912–1913, mitä maltilliset alkoivat raivoisesti vastustaa.¹²⁹

Tosiasiallisesti Laukin johtaja-asema ei ollut kehuttava. Kun hänen palkkaansa alennettiin, ja häntä estettiin asumasta Olga Fastin kanssa ja siirrettiin lopulta pois johtajan paikalta loka-kuussa 1914, hän lähti hyvin katkerana. Jo aiemmin, syyskuussa 1914, hän oli vain näennäisesti opiston johtaja, joka ei Wesleyyn mukaan tehnyt enää mitään: ”Laukista on tullut miltei opiston vihollinen.”¹³⁰ Hän piti ennen näkemättömän hävyttömän läksi-äispuheen, jossa hän sätti kaikki, radikaalit, *Sosialistin* toimittajat, johtokunnan, opiston ja sivalsi ”näön vuoksi myös keltaisia”. Lopuksi hän kaksimielisesti kehotti opistolaisia välttämään kaikin keinoin heiluttelua ja harjoittelemaan pidättäytymistä, mutta elleivät he siihen pystyisi, menköön ”Superion tyttötalolle”. Puheen aikana Laukki oli hermostunut, huusi ja kiroili, ja kun hän päätti sekavan puheensa, kukaan ei taputtanut. Liioin ei kukaan lähtenyt saattamaan häntä asemalle. ”Kylmät eväät sai Laukki lähtijäisikseen”, kuittasi Wesley.¹³¹

Lokaa lensi molemmin puolin: maltillisten mielestä opistolla ei oppinut paljon mitään, osa piti opistoa vain ruokatalona, ettei tarvitsisi mennä oikeisiin töihin. Oppilaat tulivat ja menivät ”kuin mustalaiset”, opettajista oli pulaa, samoin opiskelijoista. Lisäksi radikaalien puhetapa alkoi olla liikaa maltillisille etenkin Michiganin kuparialueen laajan lakon aikana: ”Lännen Kaivosmiesliit-

129 Raivaaja ja työväenopisto. Kirj. nimimerkki F.J.S-ä [Raivaajan toimittaja F.J. Syrjälä]. Teoksessa *Raivaaja Kymmenen Vuotta* 1915, 72–82.

130 August Wesleyyn kirje Fanny Käyhkölle syyskuussa 1914 (nro 46). Wesleyyn arkisto. TA.

131 August Wesleyyn kirje Fanny Käyhkölle 12.10.1914. Wesleyyn arkisto. TA.

to on lasten murhaaja ja porvariprovokaattorien järjestö.”¹³² Poliitikanteon puhetaavoista Oskari Tokoi on sittemmin muistellut, että työväen kasvatus- ja valistustyö oli suorasukaista ja karkeaa alkuaikoina: Sivistyneet piirit kauhistelivat ja halveksivat sitä.¹³³ Sittemmin, 1920–1940-luvulla työväenopisto toimi virallisestikin ultraradikaalin IWW:n opistona.¹³⁴ Kaiken kaikkiaan Duluthin suomalainen työväenopisto koulutti 1600–2000 suomalaissiirtolaista.¹³⁵

Vaikeasti rakastettavat naiset

Jos nuoren Augustin elämänhallinta ei ollut aivan kohdillaan, siihen oli muitakin kuin ideologisia ja salarakas Fanny Käyhkään liittyviä syitä. Hänen painajaismaiset suhdeongelmansa alkoivat jo aiemmin, vuoden 1909 puolella. Hänen tuolloinen naisystävänsä synnytti hänelle tyttären ennenaikaisesti lokakuun 24. päivänä 1909. Tyttövauva eli vain päivän. Hautausasiakirjoissa ja syntymätodistuksessa äidin sukunimeksi on merkitty Lyley, muuta tietoa hänestä ei löydy. Keskosena syntynyt tyttövauva haudattiin Minneapolisiin ”Minneapolis Pioneers and Soldiers Memorial” -hautausmaalle kaksi päivää syntymän jälkeen.¹³⁶ Myös Wesley'n toinen naissuhde oli ongelmallinen. Joko 1909 tai 1910 August meni naimisiin vuotta itseään nuoremman, 21-vuotiaan suomalaissiirtolaisen Alvinan kanssa. Viralliselta nimeltään Augustin Liinaksi kutsuma vaimo oli Lena Lilly (Alvina) Tena.

132 Raivaaja ja työväenopisto. Kirj. nimimerkki F.J.S-ä [Raivaajan toimittaja E.J. Syrjälä]. Teoksessa *Raivaaja Kymmenen Vuotta* 1915, 72–82.

133 Oskari Tokoi, Raivaaja Amerikan suomalaisten kasvattajana. Teoksessa *Raivaaja 50 vuotta* 1955, 5.

134 Ks. Sulkanen 1951, 167–179, 196–199.

135 Vuosina 1907–41, Krekola 2010, 258.

136 Babe of August Wesley. Minneapolis Pioneers and Soldiers Memorial Cemetery Burial Record 26.10.1909. Vauvan kuolinpaikka oli August Wesley'n kotiosoite 254 Girard Ave, Hennepin. www.friendsofthecemetery.org (Luettu 15.10.2020).

Onnettomuudeksi myös Liinan ensimmäinen raskaus päättyi murheellisesti heinäkuussa 1911. Kaksostyttö ja -poika syntyivät hekin keskosina ja hätäkastettiin Vernaksi ja Vernieksi.¹³⁷ He elivät vain 48 tuntia ja haudattiin samalle hautausmaalle kun nimetömäksi jäänyt tyttövauva.¹³⁸

Nämä ankarat, hermoja ja tunteita lujasti riepottaneet koettelemukset repivät rikki 24-vuotiaan Augustin ja Liinan aviosuhteen heti alkuunsa, vaikka he saivatkin vielä yhden tytön, Althean, oletettavasti vuoden 1912 lopulla. Jo syksyllä 1913 Wesley muutti lopullisesti pois vaimonsa luota. Perheen sekava tilanne oli ehkä synnä siihen, ettei Liinakaan huolehtinut vauvan virallisesta rekisteröinnistä Hennepin kunnan syntyneiden luetteloon. Kirjeiden perusteella tiedetään, että Liina saapui yllättäen Duluthin työväenopistolle tyttärensä kanssa 24.2.1915 vaatien äänekkäästi lapselleen kotia. Hän sai asua opistolla palvelijoiden puolella ja teki töitä tovin opiston keittiössä. August tärisi raivosta ja hänen vihansa vaimoan kohtaan kasvoi kasvamistaan. Opistolaiset yrittivät sovittaa huonoksi käynnyttä tilannetta, sillä pariskunta riiteli avoimesti ja tulisesti, ja Liina julisti mustamaalavansa opiston julkisuudessa sen siveettömän elämän tähden. Muun muassa Aku Rissanen, jolla oli ollut niin ikään salarakas, kehotti Augustia menemään virallisesti vielä yhteen vaimonsa kanssa, mutta jatkaamaan elämäänsä entiseen tapaan. Myös Laukin ”elosteleva” elämä opistolla kaivettiin jälleen esiin. Liinan paikallaolo ja linjariidat saivat Augustin hylkimään keväällä 1915 koko opistoa, jota hän

137 Birth Certificate Index 1911. Minnesota Historical Society, <http://people.mnhs.org/> (Luettu 15.10.2020).

138 Babe of Wesley June 29, 1911. Burial July 1, 1911 ja Babe of Wesley June 29, 1911. Kaksosten kuolinpaikka oli August ja Alvina Wesley tuolloinen kotiosoite 15 East 14th Street. Minneapolis Pioneers and Soldiers Memorial Cemetery Burial Record. www.friendsofthecemetery.org (Luettu 15.10.2020); Hautapaikat ja vainajan taustatietoja löytyy myös Find Grave-tiedostosta, Wesley'n vauvoista (1911) kyseinen datapankki kertoo, että kaksosten kuolinsyynä oli ennenaikainen syntymä, isän nimen August Wesley ja äidin nimen Lena Lilly (Alvina) Wesley, haudan paikan ja hautausajankohdan. Vuoden 1909 vauvan osalta kerrotaan isän nimi August Wesley, www.findgrave.com/ (Luettu 15.10.2020).

alkoi kutsua ruumisarkuksi, hautausmaaksi ja puolueen puurokupiksi, ja koko toimintaa suomalaiseksi hätäapuosialismiksi. Hän suunnitteli siirtyvänsä englanninkielisten leiriin.

Kun August jätti opiston, Liina jäi Duluthiin töihin ja vei tyttären sisarensa hoiviin Minneapolisiin. Sittemmin Fanny Käyhkö oli kuullut, että Liina Wesley oli raivoissaan yrittänyt polttaa perheen kodin huonekalut ja välttynyt vain vaivoin tiilenpäitä luke-masta.¹³⁹ Liina ja Althea Wesley asuivat väestörekisterin mukaan Minneapolisissa ainakin vielä vuosien 1916–1917 vaihteessa. Tammikuussa 1917 Liina Wesley asui Buttessa eli 1700 kilometrin päässä Minneapolisista. Tyttären hän oli jättänyt Minneapolisiin Ole Andersonin perheeseen hoitoon.¹⁴⁰

Ennen opistoaikaa August ja Liina Wesley olivat eläneet levottomasti. Nuoripari oli asunut vuokralla joka vuosi vaihtuvissa osoitteissa suomalaisten suosiman Minnesotan keskusta-alueella Minneapolisin keskusta-alueella ja kaupungin pohjoispuolella. Vuonna 1909 Augustin osoite oli 254 Girard Avenue, vuoden 1910 väestötilastoissa mainitaan myös vaimo Liina, ja paris-kunta asui osoitteessa 15 East 14th Street. Vuonna 1912 osoite oli 24 West 14th Street ja vuonna 1913 heidän kotinsa oli osoitteessa 17 Royalston Avenue. Antamiensa väestötietojen mukaan August Wesley työskenteli kuuden Minneapolis-vuotensa aikana maalarina (1908), autonkorjaajana (1910), työläisenä (1911), koneenhoitajana (1912) ja ”liikuntajohtajana” (1913) suomalaisessa painiseurassa (The Finnish Wrestling Club). Augustin rakas ja menestyksellinen harrastus Minneapolisin vuosina olikin juuri paini, jossa hän sai menestystä ja julkisuutta paikallistasolla. On sanottu, että urheilu on ollut miehisyyden viimeinen linnake. Siihen liittyi työväenluokkaisuus, raskas ruumiillisuus, kilpailullisuus ja tietty väkivaltaisuus, minkä ta-

139 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 1.1.1915, 25.2.1915, 4.3.1915, 5.3.1915, 12.3.1915 ja 3.4.1915, 14.4.1915 sekä Fanny Käyhkön kirje August Wesleylle 25.6.1915. Wesley'n arkisto. TA.

140 August kävi katkeraa eroprosessia Liinan kanssa juuri näinä vuosina. August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle mm. 10.2.1916 ja 25.1.1917. Wesley'n arkisto. TA.

kia urheilun koettiin olevan ”oikeitten” miesten maailmaa.¹⁴¹ Työväenluokkaista maskuliinisuutta tutkineet ovat kutsuneet sitä protesti-maskuliinisuudeksi. Se viittaa työläismiehiin, jotka olivat ajautuneet työmarkkinoiden marginaaliin ja jotka olivat valmiita turvautumaan väkivaltaan miehisyttään osoittaakseen.¹⁴²

Augustin ja pääosin kotirouvana olleen Liina Wesley¹⁴³ avioliitto ajautui pian syvään kriisiin, lasten kuolemat vain pahensivat tilannetta. Kokemukset jättivät syvää katkeruutta ja suoranaista vihaa nuoren miehen mieleen kaikkia naisia kohtaan. Kun Wesley alkoi seurustella huhtikuussa 1914 Portlandissa ihastumaansa, elämänsä suuren rakkauden, Fanny Käyhkön (1892–1978) kanssa, hän oli yhä avioliitossa, ja hänellä oli ollut myös useampia irtosuhteita.¹⁴⁴ Eroprosessi vaimosta oli erittäin riitaisa, katkera ja kivulias kaikille osapuolille. Riidat eivät päättyneet kuin vasta Wesleyⁿ paettua Suomeen toukokuussa 1917. Virallista eroa pariskunta ei saanut.

Wesley tunnusti jo seurustelun alussa Fanny Käyhkölle, että hänellä oli ollut painajaismaiset viisi vuotta Liinan kanssa, hirvittävän traumaattiset, ja että hän oli rakastanut erästä toista naista vuosia. Oletettavasti Augustin ensimmäisen lapsen Lyley-sukunimistä äitiä. Kuka tuo kolmas nainen oli, ei selviä dokumenteista. August vakuutti Fannylle, ettei kumpikaan suhde mitenkään vaikuttanut enää hänen ja Fannyn ainutlaatuiseen suhteeseen. Kunhan vain avioero Liinan kanssa tulisi hoidettua, hän voisi rentoutua ja keskittyä täydellisesti Fannyyⁿ. Ne tapaukset, jotka hän oli viettänyt niin sanottujen yleisten naisten kanssa, olivat olleet vähäiset. Hän suhtautui prostituoituihin samoin kuin Fanny, sääliä heidän kohtaloaan. Avioliitosta Wesleyllä oli moderni käsitys: hän hyväksyi vapaan rakkauden, mutta vain moderni nykyaikaisen nainen ansaitsi häneltä kaiken kunnioituksen. Se, mikä

141 Tiihonen 1999, 89.

142 Kosonen 2016, 48.

143 Wesley August. Census 1908–1913. Hennepin History Museum Archives; Sport news. *Star Tribune* (Minneapolis) March 4, 1911, 20, March 12, 1911, 49 ja March 14, 1911, 11. Hennepin History Museum Archives.

144 August Wesleyⁿ kirje Fanny Käyhkölle 4.1.1915. Wesleyⁿ arkisto. TA.

August Wesley ja Fanny Käyhkö Tyynenmeren rannalla Yhdysvalloissa 1914. Työväen Arkisto.

oli ahdistanut häntä avioliitossa Liinan kanssa, oli ajatus siitä, että hän oli vain lapsen isä ja kotona olevan vaimonsa elättäjä. Hän halusi itsenäisen naisen rinnalleen, sellaisen kuin Fanny: rohkean, tiedonhaluisen, tiedostavan ja sukupuolielämältään terveen. Fannyn tasainen luonne tasoitti häntäkin ja antoi hänelle elinvoimaa ja iloa elämän – sekä parisuhteen että työelämän – katkerissa pettymyksissä, haaksirikoissa ja konflikteissa.¹⁴⁵

Fanny Käyhkö oli Justina Konttisen ja Antti Käyhkön kahdeksanlapsisen¹⁴⁶ työläisperheen tytär Joensuun kupeesta Kontiolahdelta, minne hänen vanhempansa olivat muuttaneet jo ennen tytön syntymää Savonrannasta Etelä-Savosta. Sahatyömiehenä toiminut isä työskenteli Joensuussa Penttilän sahalla, joka oli perustettu Pielisjoen varteen 1871 ja oli uusimisensa jälkeen 1918 Pohjoismaiden suurin sahalaitos. Fanny oli näin kasvutaustaltaan Penttilän sahan teollisuustyöläisyhteisön lapsi ja omaksui työväenluokkaisen toimintapiirin, joka sittemmin jakaantui sekini sosiaalidemokraattiseen ja kommunistiseen siipeen.¹⁴⁷ Kotikasvatuksesta Fanny kertoi, että hänet kasvatettiin Jumalaan luottaen kovaksi työhämiseksi: ”Ei ollut oikeutta, halua kylläkin, tutustua maailman oppeihin.”¹⁴⁸

Fanny koki ehkä jo taustansakin vuoksi työväenliikkeen omaksi viiteryhmäkseen muutettuaan Yhdysvaltoihin 1907 vain 15-vuotiaana. Sitä aiemmin hänen kuusi vuotta vanhempi sisarensa Amanda (Mandi) oli muuttanut uudelle mantereelle. Myös sisarten veli Antti päätyi lopulta Yhdysvaltoihin. Heinäkuussa 1908 Käyhkön perheen vanhemmat muuttivat kahden nuorim-

145 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 28.7.1914, 31.7.1914 ja 7.8.1914. Wesley'n arkisto. TA.

146 Perheen lapset olivat Oskar (1873), Antti (1875), Alma (1882), Amanda (1886), Robert (1889), Fanny (1892), Yrjö (1894) ja Lauri (1897). Kontiolahden seurakunnan kirkonkirjat 1873–1908. Joensuun yksikkö. KA.

147 Penttilän saha toimi vuoteen 1988 ja paloi 1996. Mm. Kortelainen 2008, 14–16, 173, 216; Nykyään alueelle on rakennettu moderneja ja arvokkaita jokivarsitaloja.

148 Fanny Käyhkön kirje August Wesleylle 25.9.1914. Wesley'n arkisto. TA.

man lapsensa kanssa Tohmajärvelle Jouhkolan kylään.¹⁴⁹ Nuori Fanny matkusti monien muiden suomalaissiirtolaisten tavoin ensin Hangosta Liverpooliin *Polaris*-laivalla. Liverpoolista matka jatkui 17.10.1907 *Baltic*-valtamerihöyryllä New Yorkiin. Sieltä Fanny matkusti Kaliforniaan ja pestautui piiksi San Franciscon kyljessä olevaan Berkeleyn pikkukaupunkiin,¹⁵⁰ mitä hän sittemmin piti kotipaikkanaan. Jo seuraavana vuonna hän avioitui Hans Saari -nimisen suomalaisnuorukaisen kanssa, mutta avioliitto oli onneton ja pari hakeutui eroprosessiin jo syyskuussa 1911. Ero sai lainvoiman lokakuussa 1912.¹⁵¹ Suhteen epäonnistuminen ja eroprosessi olivat olleet Fanny Käyhkölle raskaita.¹⁵² Omien kovien kokemustensa vuoksi hän yritti olla kärsivällinen August Wesley'n pitkittyvälle avioeroyritykselle.¹⁵³

Wesley kuvaa Fannya sinisilmäiseksi ja vaaleahiuksiseksi, hauskanhäikäiseksi, vartaloltaan sopusuhtaiseksi, luonteeltaan tasaiseksi, voimakkaaksi, pikkuvanhaksi, harkitsevaksi toveriksi, ystäväksi ja rakastetuksi, mutta toisaalta sisäänpäin kääntyneeksi, tuulilla-käyväksi, epäitsenäiseksi, umpimieliseksi ja harvasanaiseksi.¹⁵⁴ Fanny oli omien sanojensa mukaan kallellaan radikaaleihin eli hän jakoi osin Augustin poliittisen suunnan. Toisaalta hän arvosteli paikoin ankarastikin Augustin kirjoituksia, joita tämä laati sekä *Toveriin* että *Ahjoon*. Fanny itsekin kirjoitti paikallisuutisia omasta osastostaan *Sosialistiin*.¹⁵⁵

149 Kontiolahden kirkonkirjat ja muuttaneiden luettelot 1873–1908. Suomen sukuhistoriallisen yhdistyksen digipankki, <https://www.sukuhistoria.fi/sshy/index.htm> (Luettu 15.5.2022); Käyhkö Fannie. Passiluettelot. Siirtolaisuusrekisteri. SI.

150 Käyhkö Fannie. Passiluettelot. Siirtolaisuusrekisteri. SI.

151 Fanny Käyhkön ja Hans Saaren avioliittotodistus 30.12.1909 ja Fanny ja Hans Saaren avioerotodistus 11.10.1912. Wesley'n arkisto. TA.

152 Fanny Käyhkön kirje August Wesleylle mm. 6.7.1914. Wesley'n arkisto. TA.

153 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 7.10.1914. Wesley'n arkisto. TA.

154 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 26.6.1914, 13.7.1914, 28.7.1914 ja 7.8.1914. Wesley'n arkisto. TA.

155 Fanny Käyhkön kirje August Wesleylle 14.11.1915. TA; August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 1.2.1915. Wesley'n arkisto. TA.

Fanny näki August Wesleyssä ”suurmiestä”,¹⁵⁶ maineikkaan, maskuliinisen ja energisen miehen. August kysyikin eräässä kirjeessä Fannylta, rakastiko tämä häntä vai hänen mainettaan.¹⁵⁷ Fanny näki Augustissa etenkin tämän opisto-opettajakaudella ”kohoavana” sosialistina, joka varmaankin kaipasi vertaistaan naisseuraan eikä häntä, joka vain puunasi patoja ja pannuja. Tämän takia hänellä ja Augustilla oli erilainen ”maailmankattomus”: hän katsoi työväestön asiaa alhaalta, August oppineena miehenä.¹⁵⁸ Fanny Käyhkön silmin August oli mies, jolla oli puhujan lahjat, mutta myös ikäviä ominaisuuksia, kuten piipunpolto ja alkoholin käyttö silloin tällöin: nehän vaurioittaisivat siemensolujakin, jos he tekisivät joskus lapsia. Fannya huoletti myös se, että August oli käyttänyt joskus yleisiä naisia, mikä oli vaarallista tautien vuoksi. Lisäksi August oli sisäisesti synkkä ja hermostunut, itsepäinen ja epäsovinnainen.¹⁵⁹ Sen sijaan Fanny arvosti miehen kaipuuta tiedonhankintaan. Wesley kaipasi tietoa intohimoisesti: ”Meidän on hankittava tietoa. Meidän on käytävä koulua.”¹⁶⁰

Fanny Käyhkö kävi suomalaisen työväenopiston lukuvuonna 1.11.1912–12.4.1913 eli ennen Wesleytä, johon hän tutustui lähemmin vasta ollessaan länsirannikolla Portlandissa piikana ja August puhujamatkallaan. Tämä oli aiheuttanut heti ensitapaamisella 15.4.1914 Fannyssa suuren sisäisen kuohahduksen.¹⁶¹ Suhde oli kiihkeä, mutta täynnä Augustin avioliitosta johtuvia murheita, tämän taloudellisia huolia, mustasukkaisuutta ja ikävää erillään asumisineen.¹⁶² Fanny Käyhkö joutui suhteessa kestävänsä pal-

156 Fanny Käyhkön kirje August Wesleylle 20.7.1914. Wesley'n arkisto. TA.

157 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 1.3.1916. Wesley'n arkisto. TA.

158 Fanny Käyhkön kirjeet August Wesleylle 12.9.1914, 19.9.1914 ja 25.9.1914. Wesley'n arkisto. TA.

159 Fanny Käyhkön kirje August Wesleylle 20.7.1914. Wesley'n arkisto. TA.

160 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 3.7.1914. Wesley'n arkisto. TA.

161 Fanny Käyhkön todistus Työväen-Opistosta. Allekirj. Yrjö Sirola; Fanny Käyhkön kirje August Wesleylle 6.7.1914. Wesley'n arkisto. TA.

162 Mm. August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 13.7.1914. TA; Fanny Käyhkön kirje August Wesleylle 4.7.1914. Wesley'n arkisto. TA.

jon. Hän joutui muun muassa lainaamaan Augustille rahaa tämän avioerokuluihin, mistä hän lopulta vaati velkakirjaa, ja naisystävien kautta hän kuuli Augustin rakastavan ”haaremielämää”.¹⁶³ Saadut varat August käytti sanomansa mukaan avioerokuluihin, eron, jota ei koskaan saanut. Lisäksi suomalaisyhteisö oli pieni ja sulkeutunut eikä siinä ollut varaa menettää mainettaan tai kunniaansa, etenkin piikatyön seurustelemalla naimisissa olevan miehen kanssa. Niinpä suhde oli salainen eivätkä August ja Fanny missään vaiheessa ennen muuttoaan Suomeen 1917 asuneet yhdessä. Paine lähteä Suomeen vahvistui sitä mukaan, mitä aggressiivisempaa eroriitaa August kävi. Maaliskuussa 1916 tämä kirjoitti Fannylle, että he lähtisivät Suomeen heti kun sota (ensimmäinen maailmansota) päättyisi.¹⁶⁴

Pääosin Fanny Käyhkö asui Berkeleystä lähtönsä jälkeen Portlandissa. Kuten muutkin kotiapulaiset, myös hän asui aina kulloinkin palvelemassaan talossa omassa huoneessaan ja sai talosta ruoan. Hänen tehtäviinsä kuuluivat kotiapulaisen moninaiset työt siivoamisesta ruoanlaittoon sekä lastenhoito. Työ oli sidottua ja työväenrienoissa aktiivisesti käynyt Fanny yritti hakea muita töitä saadakseen enemmän vapaa-aikaa onnistumatta kuitenkaan siinä. Tehdastyö oli paljon raskaampaa ja likaisempaa ja siihen liittyi pätkätyöläisyys ja liikkumisen pakko, mitä nuori nainen ei halunnut.¹⁶⁵ On häkellyttävää, kuinka paljon amerikansiirtolaiset ylipäätään joutuivat liikkumaan läpi koko laajaa mannerta työn perässä.

Suuri menetys Fanny Käyhkölle oli hänen sisarensa Mandin ja sisarentyttärensä Orvokin hukkuminen suuressa laivaonnettomuudessa 29.5.1914. Mandi oli avioitunut tunnetun amerikansuomalaisen John eli Jussi Mäen kanssa ja perhe asui Ishpemingissä Michiganin rautakaivosalueella Hancockista etelään. Toukokuussa 1914 äiti ja tytär hankkiutuivat Suomen vierailulle *Empress of Ireland* -nimisellä valtamerihöyryllä. Mutta jo alku-

163 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 2.4.1915 ja 24.4.1915. TA; Fanny Käyhkön kirje August Wesleylle 25.6.1915. Wesley'n arkisto. TA.

164 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 1.3.1916. Wesley'n arkisto. TA.

165 Mm. Tokoi 1949, passim.

matkalla laiva törmäsi St. Lawrence-joella traagisesti norjalaiseen hiililastissa olleeseen *Storstadiin* ja 1015 ihmistä hukkui, heidän joukossaan Mandi, Orvokki ja 68 muuta suomalaissiirtolaista. Jussi Mäki kirjoitti murheen murtamana Fannylle, että hän oli matkustanut Quebeciin: ”Satojen ruumiiden joukosta hän on heittä etsinyt vaan ei löytänyt.”¹⁶⁶ Fannyn isän kuolema huhtikuussa 1914 ja Mandin menetys seuraavassa kuussa saivat Fannyn äidin pyytämään Fanny-tytärtään turvakseen Suomeen tammikuussa 1915. Fanny halusi kuitenkin pysyä Augustin lähellä eikä suostunut harkitsemaan tuossa vaiheessa muuttoa Suomeen.¹⁶⁷

Ultraradikaalien ja keltaisten välissä

Lamavuosien pätkätyöt toistuivat August Wesleyyn työhistoriassa koko 1910-luvun. Hän oli muiden suomalaissiirtolaisten tavoin sekatyömies, mikä kulutti äärimmilleen hänen hermojaan. Hän nukkui vain muutamia tunteja yössä, väsyi ja stressaantui. Hän antoi opetusta Duluthin suomalaisella työväenopistolla pienellä palkalla, kiersi sitten lännellä puhujana juuri pahimmilleen puoluehajaannuksen aikana eikä saanut enää ”tavallisena” radikaalina luentotilauksia. Jo ikäväksi käyneen työväenopistokautensa lopuksi keväällä 1915 Augustilla oli tarkoitus luopua yhä jännitteisemmäksi käyneestä puolueuudesta ja siirtyä ruumiillisen työn tekijäksi tai mikä vielä parempaa, hän haaveili kirjailijan, oikein nälkätaiteilijan, urasta. Hän suunnitteli kirjoittavansa novellikokoelman kaunokirjalliseen malliin: ”Runoilien, kirjoitan proosaa, vuoroin ivaan katkerasti, vuoroin kirjoitan hellästi, vuoroin

166 John Mäen kirje Fanny Käyhkölle 4.6.1914. TA; Fanny Käyhkön kirje August Wesleylle 6.12.1914. Wesleyyn arkisto. TA; Tuominen Arto, *Empress of Ireland: 70 suomalaissiirtolaista syvyyksiin*. [Tekstin lopussa on uhriluettelo.] *Siirtolaisuus-Migration* 1 1999, 16–22.

167 Fanny Käyhkön kirjeet August Wesleylle 17.1.1915 ja 18.1.1915. Wesleyyn arkisto. TA.

sähköy teräs kirjoituksissani, vuoroin vaikertaa niissä väsynyt riehtojasielu.”¹⁶⁸

Arki oli kuitenkin kovasti toista. Syksyllä 1915 hän sananmu-
kaisesti riutui työttömänä. Hän ei saanut kuin lyhytaikaisia töi-
tä San Franciscosta, Portlandista ja Astoriasta, missä hänellä oli
vääränlaisen sosialistiagitaattorin maine. August summaa oman
linjansa keväällä 1916: ”Sosialismista emme luovu, syndikalis-
teja emme ole.”¹⁶⁹ Jo joulukuussa 1914 hän julisti, että hän tulisi
tekemään kaikkensa, ettei opisto joutuisi ”montanalaisen syn-
dikalaisen koplän kouluksi”.¹⁷⁰ Tammikuussa 1915 hän esitteli
Sosialistissa industrialistista unionismia, jolla kirjoituksella hän
halusi oikoa keltaisten ja ultraradikaalien sekalaisia käsityksiä ai-
heesta.¹⁷¹ Hänen syndikalisti-kriittinen kantansa heikensi hänen
työnsaantimahdollisuuksiaan merkittävästi. Hänelle luvattiin jo
kerran työtä metallitehtaasta, mutta lupaus peruttiin, kun kuuli-
tiin hänen poliittinen taustansa. Hän kävi ovelta ovelle hakemas-
sa töitä, mutta tuloksetta. Augustin ahdistusta syvensi etenkin se,
että hänet oli sivuutettu sosialistien toiminnasta, missä hän oli
ollut mukana jo vuodesta 1905 lähtien. Se teki kipeää. Kaiken li-
säksi Liina-vaimo painosti ja syyllisti häntä alituisesti Augustin
rakastaman tyttären kautta.¹⁷² ”Voi kun saisin tyttäreni haltuuni”,
tuskaili August epärealistisesti vielä tammikuussa 1917.¹⁷³

Työttömyys oli ankara koko Amerikassa ja kokemus oli rikkoo
August Wesley'n suhteen Fanny Käyhkөөn. Augustin urakehitys
kääntyi laskuun, ja osittain tämän seurauksena Fannyn kirjeet
muuttuivat tuona ajanjaksona kylmiksi, lyhyiksi, puolivirallisiksi
ja niitä tuli harvoin. Lisäksi Fanny oli alkanut käydä ulkona ja
näytellä työväenteatterissa, mitä August piti ajan haaskauksena.
Pariskunta kiisteli myös siitä, kumpi heistä oli voimakkaampi.

168 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkөөlle 25.2.1915. Wesley'n arkisto. TA.

169 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkөөlle 1.3.1916. Wesley'n arkisto. TA.

170 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkөөlle 12.12.1914. Wesley'n arkisto. TA.

171 Wesley August, ”Industrialinen unionismi.” *Sosialisti* 29.1.1915, 2.

172 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkөөlle 22.11.1915 ja 6.12.1915. Wesley'n
arkisto. TA.

173 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkөөlle 25.1.1917. Wesley'n arkisto. TA.

August esitti kompromissia; teräs ja kupari, vuoropaikoin kumpikin, eivät koskaan murenisi. Tässä ahdingossaan August lupasi Fannylle ottaa tämän virallisestikin vaimokseen heti kun se oli mahdollista. Fanny vastasi hänen huolien täyttämille lemmentekirjeilleen, että ne olivat ”akkamaisia” valituksia ja ehdotti eroamista.¹⁷⁴ ”Sinussa ei ole miestä saavuttaa avioliittoa jota olemme suunnitelleet.”¹⁷⁵ August puolestaan muistutti, kuinka he olivat olleet yhtä mieltä työläisavioliitosta eli rakkausliitosta, joka ei tarvinnut kirkollista siunausta.¹⁷⁶ Fanny oli oikeassa, pariskunta ei mennyt koskaan virallisesti naimisiin.

August Wesleyssä oli feminiinisiksi katsottuja piirteitä. Hän muun muassa kertoo, kuinka hän luki Jack Londonin teosta *Burning Daylight* (suom. *Klondyken kuningas*), ja piti siitä aina kyyneleihin asti.¹⁷⁷ Hän paljasti Fannylle olevansa tunneihminen, joka oli alkanut runoilla: tämä todisti hänen itsensäkin mielestä sen, että hän oli päästään vialla.¹⁷⁸ Toisessa yhteydessä hän kirjoittaa: ”Eikö ole hassua, että mies, näin luja ja karaistunut, kun sen itse saan sanoa, tuntee toisinaan itsensä niin turvattomaksi, että miehiä pyrkii murtumaan.”¹⁷⁹ Hän koki, että henkisen työn paineet ja ikävä Fannya saivat hänet vetistelemään.¹⁸⁰ Myös työttömyyskautet ja kipeä ero puoluetöistä kymmenen toimintavuoden jälkeen saivat hänet itkemään.¹⁸¹ Hän tiedosti hyvin, ettei tällainen tunteellisuus sopinut rivakan, terävän ja pystypäisen työläisen ihanne-malliin, eikä liioin se itsesääli, jota hän aika ajoin tunsu.

174 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 18.11.1915 ja Fanny Käyhkön kirje August Wesleylle 22.11.1915. Wesley'n arkisto. TA.

175 August Wesley'n vastauskirje Fanny Käyhkölle 6.12.1915. Wesley'n arkisto. TA.

176 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 6.12.1915. Wesley'n arkisto. TA.

177 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 17.11.1916. Wesley'n arkisto. TA.

178 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 26.7.1914 ja 24.11.1915. Wesley'n arkisto. TA.

179 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 13.6.1914. Wesley'n arkisto. TA.

180 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 28.11.1916. Wesley'n arkisto. TA.

181 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 22.11.1915 ja 24.11.1915. Wesley'n arkisto. TA.

Marraskuun pimeillä 1915 Wesley asui Astoriassa kylmässä ja märässä kellarihuoneessa. Hän ei voinut rahattomana matkustaa Portlandiin tapaamaan Fannya. Hän kitui vähäisillä sivutuloilla, joita hän sai ollessaan kaupassa avustamassa, esiintymällä näytelainijana ja kirjoittamalla pieniä juttuja työväenlehtiin. Hänen vihansa virallista eroa alituisesti siirtävää Liina-vaimoa kohtaan syveni entisestään.¹⁸² Hän kärsi syvästi huomatessaan tulevana kohdelluksi lurjukseksi, maantierosvoksi ja puolikasvuiseksi nuliaksi.¹⁸³ Silti hänen taistelutahtonsa oli edelleen luja, häntä ei niin vain alistettaisi.¹⁸⁴

Noina syvästi ahdistavina työttömyysaikoina mikään työ ei tuntunut Wesleystä vieraalta, joskaan hän ei halunnut mennä kaihokseen. Se tuntui liian kovalta kohtalolta, mitä se olikin: tukahduttavan kuuma ahtaissa, syvällä maan sisällä olevissa hämärissä käytävissä myrkykaasujen keskellä ja mielettömässä onnettomuusvaarassa ei houkutellut häntä edes hädän hetkellä. Vuoden 1916 myötä August Wesley otti mitä työtä ikinä sai. Hän meni länteen Knaptoniin vuorenrinteellä olevalle metsäsavotalle tukki-
vetokoneen lämmittäjäksi Wirkkala Brothers -yhtiölle. Hän teki myös metsätöitä. Puunkaatajien asuintoina olivat hatarasti rakennetut kylmät kämpät puisine kerrossänkyineen, työpäivät olivat pitkiä, olo yksitoikkoista eikä illalla hämärässä voinut kirjoittaa, kirjeet ja posti kulkivat harvakseen, ilmat olivat usein sateiset ja myrskyiset. Kehno ruoka oli kallista. Elo oli kuin haudassa, korvessa ihminen aivan mykistyy, hän kirjoitti Fanny Käyhkölle. Kaiken lisäksi työ oli hyvin onnettomuusaltista. Vajaassa viidessä kuukaudessa työmaalla oli kuollut kaksi ja loukkaantunut toistakymmentä miestä. Kirjeen kirjoittamisen päivänä oli kaksi miestä jäänyt puun alle; toisella oli mennyt molemmat jalat poikki. August loukkaantui itsekin pahoin ja katkaisi kylkiluita.¹⁸⁵

182 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 24.11.1915. Wesley'n arkisto. TA.

183 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 9.12.1915. Wesley'n arkisto. TA.

184 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 28.11.1915. Wesley'n arkisto. TA.

185 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 9.12.1915, 12.12.1915, 15.12.1915 ja 30.1.1916. Wesley'n arkisto. TA.

Työolot olivat vaaralliset myös rakennuksilla, minne August siirtyi metsätöiden loputtua. Hän putosi viiden muun työmiehen kanssa romahtaneelta tellingiltä kivikkoon, katkaisi jalkansa ja runteli pahoin kätensä, minkä takia hän oli useita viikkoja kipsattuna ja sairaslomalla. Myös hänen toverinsa olivat pitkään sairaslomalla.¹⁸⁶

Raskaat vuodet lännellä kuluttivat ja arkipäiväistivät Fannyn ja Augustin suhdetta. Augustin työttömyystalvena suhde oli katkeamispisteessä, mutta Fanny tuli raskaaksi ja eroaiheet jäivät sillä kertaa siihen, vaikka Fanny saikin keskenmenon helmikuussa 1916.¹⁸⁷ Naimattomien siirtolaisnaisten asemasta kertoo Augustin kysymys Fannylle raskauden keskeydyttyä: ”Teitkö itse jotakin?” Fanny kielsi edesauttaneensa keskenmenoä, johon August vastasi: ”Omassa kodissa, oikeissa oloissa hän [sikiö] ei mene pois.”¹⁸⁸ Fanny Käyhkö oli täysin kypsä jo kaksi vuotta kestäneeseen Augustin eroprosessiin. Marraskuussa 1916 hän kysyy jälleen kyllästyneenä, ”Mitäs tiedät erojutustasi? Onko se vieläkin päättymätön?” August hermostui Fannyn painostukseen:

Meidän rakkautemme ei rakennu, eikä jumalauta saa rakentua naimalupa-kirjalle – sen täytyy rakentua omille tuntemuksillemme – minä kuitenkin tulen tuon kiusallisen lupakirjan hankkimaan heti kun se on mahdollista. Minun rakkauteni ei ole eikä koskaan tule olemaan sidottua johonkin lupakirjaan, paperinpaan! Ei koskaan.¹⁸⁹

Uuden, ”maailman silmissä” virallisen, avioliiton solmiminen ei kuitenkaan tullut kyseeseen, sillä Liina ei antanut eroa ilman hänelle maksettavaa eläkettä. Eroprosessi pantiin alulle Duluthis-

186 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 13.4.1916 ja 5.11.1916. Wesley'n arkisto. TA.

187 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 4.2.1916 ja 10.2.1916. Wesley'n arkisto. TA.

188 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 4.2.1916 ja 10.2.1916. Wesley'n arkisto. TA.

189 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 14.11.1916. Wesley'n arkisto. TA.

sa jo maaliskuussa 1915.¹⁹⁰ ”Se nainen on pantu kokoon kustosta,” tuskaili Wesley joulukuussa 1916. Sama tuska jatkui vielä keväällä 1917.¹⁹¹ August olisi saanut eron, jos hän olisi maksanut siitä.¹⁹² Hän eli kuitenkin niukasti kädestä suuhun eikä voinut maksaa itseään ulos. Työväenluokkaisten asemaa on sanottu leimanneen nöyryytys;¹⁹³ tämä paistaa hyvin läpi myös Wesley'n kirjeistä.

Hetkellisesti syksyllä 1916 hän pääsi jälleen lännellä aktivoituneen radikaaliosaston puuhiin, piti luentoja ja veti opintopiiriä. Virkistynyt Wesley hankki itselleen uusia vaatteita, huopahatun joka sopi hienosti polsterin kanssa sekä komeat kengät, joissa oli kangasvarret: ”Nyt näytän näissä tamineissa herralta”, iloitsi hän. Tehtävät osastossa päättyivät kuitenkin vuoden lopulla hänen riitauduttuaan maltillisten kanssa. Hän ahdistui uudelleen ja kärsi unettomuudesta.¹⁹⁴ Olen tienhaarassa, enkä tiedä minne mennä, tuskaili Wesley joulukuussa 1916.¹⁹⁵

Fanny Käyhkö tuli jälleen raskaaksi keväällä 1917, ja pariskunta päätti palata Suomeen toukokuussa 1917. Jo edellisenä vuonna he olivat suunnitelleet säästämistä Suomen matkaa varten, ”ryhdytäänpä ansaitsemaan matkarahaa Suomeen”, kirjoitti Wesley Fanny Käyhkölle helmikuussa 1916. Hän pyysi lähettämään kirjeen Tohmajärvelle Fannyn vanhemmille valmistellen lähtöä.¹⁹⁶ Suhde repeili ja suunnitelmat vaihtuivat, ailahtelivat. August suunnitteli touko-kesäkuulle 1917 automatkaa läpi mantereen Fannynsa kanssa ja menoa isänsä luokse Townsendiin, mutta

190 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 3.3.1915 ja 4.3.1915. Wesley'n arkisto. TA.

191 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 10.2.1916, 6.12.1916 ja 25.1.1917. Wesley'n arkisto. TA.

192 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle mm. 10.2.1916. Wesley'n arkisto. TA.

193 Kortteinen 1992, 107.

194 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 17.11.1916, 28.11.1916 ja 6.12.1916. Wesley'n arkisto. TA.

195 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 13.12.1916. Wesley'n arkisto. TA.

196 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 4.2.1916 ja 14.2.1916. Wesley'n arkisto. TA.

Fanny ei suostunut lähtemään, koska August ei ollut vapaa.¹⁹⁷ Tammikuussa 1917 August suunnitteli jälleen Tohmajärvelle muuttoa.¹⁹⁸ Hän uneksi myös uudesta kodista; kolme huonetta, siistissä kaupunginosassa, laaja kotoinen kirjasto, hyvä rakastava vaimo, ja miehellä kunnon palkka säädylliseen toimeentuloon.¹⁹⁹

August Wesley'n poliittinenkin ura Amerikassa alkoi vuoden 1916 lopussa ajautua pahasti sivuraiteille. Maltillisten *Toverilehti*, johon Wesley kirjoitti ahkerasti vielä loppuvuodesta 1916 *Viikon varrelta* -osastoon, ”taisi sulkea nyt ovensa sinulta”, kuten Fanny asian ilmaisi.²⁰⁰ Wesley pyrki lokakuussa 1916 myös *Työmies*-lehden päätoimittajaksi, mutta ei tullut valituksi.²⁰¹ Tais- telu keltaisten (maltillisten) ja punaisten (radikaalien) välillä vei Wesleytä kohti radikaalien siipeä. Toisaalta August yritti pysytellä keskitiellä. Lokakuussa 1916 hän kirjoittaa: ”Minulle on vain yksi liike – työväenliike. Koitan kohota yläpuolelle suuntia ja pitää it- seni siellä.”²⁰² Pari päivää myöhemmin hän kuitenkin kirjoittaa, että hänen oli jälleen annettava ”koirannuuskaa keltaisille aseille. Haukuin heitä. Ilkenivät saatanat nauraa...”²⁰³ Kuukauden päästä, marraskuun lopussa 1916 Wesley kävi syndikalistisen Maailman teollisuustyöläisten ammattiliiton (IWW:n) pääkonttorissa hake- massa lentolehtisiä ja lupautui kääntämään ne suomeksi.²⁰⁴

Toisaalta hän arvosteli ankarasti myös radikaalin liikkeen miehiä: helmikuussa 1916 hän kirjoittaa, että oli ”saatanan hä- vyytöntä *Sosialistin* Kuokan kirjoitus meikäläisistä”.²⁰⁵ Seuraavassa kuussa hän kertoo, että ”me emme voi hyväksyä syndikalismia.

197 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 12.12.1916. TA; Fanny Käyhkön kirje August Wesleylle 14.12.1916. Wesley'n arkisto. TA.

198 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 9.1.1917. Wesley'n arkisto. TA.

199 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 1.3.1916. Wesley'n arkisto. TA.

200 Fanny Käyhkön kirje August Wesleylle 6.12.1916. Wesley'n arkisto. TA.

201 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 20.10.1916 ja 27.10.1916. Wesley'n arkisto. TA.

202 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 25.10.1916. Wesley'n arkisto. TA.

203 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 27.10.1916. Wesley'n arkisto. TA.

204 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 29.11.1916. Wesley'n arkisto. TA.

205 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 4.2.1916. Wesley'n arkisto. TA.

Nyt kun synd. pääsivät lehteen isännöimään, mellastavat he kuin puolihullut”.²⁰⁶ Hän arvosteli etenkin Leo Laukkia,²⁰⁷ joka sittemmin siirtyi Neuvosto-Venäjäälle ja Suomen kommunistiseen puolueeseen. Wesley kirjoittaa katkerana, ”koko maailmaa vastaan on minun taisteltava yksin. Mutta minä taistelen ja – voitan!”²⁰⁸ Myöhempään työläismiesaineistoon viitaten on huomautettu, että suomalaiselle miehelle yksin selviäminen on sama kuin miehen kunnia, ja että yksinselviämisen eetos ja pärjääminen yhdistää suomalaisia yleensäkin yhteiskuntaluokkaan, sukupuoleen tai sukupolveen katsomatta.²⁰⁹ Samanlaista eetoksellisuutta on luettavissa myös Wesley'n kirjoituksista.

Wesley valitti jälleen keväällä 1916, kuten jo keväällä 1915, että häneltä oli kadonnut halu toimia työväenliikkeessä, joka oli alituisen mellastuksen keskuksena. Suuntaansa poliittis-industrialistisena vallankumouksellisena hän ei aikonut muuttaa ”leipäpaikan” takia eli menemällä puolueagitaattoriksi. Hän alleviivasi, ettei hän ollut Laukki, Nuorteva eikä kukaan muukaan heistä, ja painotti, että hänen kantansa oli ollut samanlainen jo vuodesta 1908.²¹⁰ Vuoden 1916 lopussa Wesley kirjoittaa vetäytyvänsä vihdoin puoluetoiminnasta, mutta jäävänsä puolueeseen.²¹¹

Lohduttaakseen itseään kaikissa vastoinikäymisissään Wesley kirjoittaa, ettei elämältä saa kaikkea mitä toivoo, ja että onnea ei koskaan voi saada ilmaiseksi vaan se täytyy ostaa kärsimyksellä.

Se on tämä usko elämään ja onneen joka minua on pitänyt taisteluvireessä jo vuosia, siitä lähtien kun aloin elämästä jotain käsitteä.²¹²

206 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 13.1916. Wesley'n arkisto. TA.

207 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 4.1.1916. Wesley'n arkisto. TA.

208 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 6.2.1916. Wesley'n arkisto. TA.

209 Kortteinen 1992, 74; Siltala 1994, 15.

210 August Wesley'n kirjeet Fanny Käyhkölle 2.7.1914 ja 1.3.1916. Wesley'n arkisto. TA.

211 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 18.12.1916. Wesley'n arkisto. TA.

212 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 1.11.1916. Wesley'n arkisto. TA.

Näin 29-vuotias August Wesley summaa vuoden 1916 lopulla päättävää elämänjaksoaan Yhdysvalloissa, ja elämänsä rakentumiseen vaikuttaneita lapsuudenkokemuksiaan. Häntä kanto – kuten miljoonia muitakin työväenliikkeeseen sitoutuneita nuoria miehiä kautta koko läntisen maailman – optimismi, usko parempaan, vaikkakin hänen varjonaan olivat olleet ainainen köyhyys, heikko koulutus, raskaat pätkätyöt ja työttömyys sekä epäonnistunut avioliitto ja lasten kuolemat. ”Tuntuu kuin minussa eläisi sammumaton tuli, joka aina kiehuu, ajaa, yllyttää”, hän tulkitsi itseään.²¹³ Fanny Käyhkö summasi August Wesleyyn elämäntapaa: ”Sinä olet sellainen vaeltaja, sinulla ei ole oikeaa lepopaikkaa missään. Onkohan koskaan?”²¹⁴ Olen tällainen kulkuri, myönsi August.²¹⁵

Amerikassa kapinoivasta nuorukaisesta August Anselm Wesslinistä tuli taistelija August Wesley, painija, agitaattori, mantereen halki kulkija, auringonpalvoja ja oman elämänsä kirjailija ja tunteellinen runoja lausuva mies, Pouttu, joka idealistisesti luotti maailmanvallankumoukseen, oikeuden ja tasa-arvon voittoon. Viimeistään 1916 Wesleyyn oli kuitenkin raskaasti myönnettävä realiteetti, että suuri ja rikas Amerikka, siirtolaisten paratiisi, oli pettänyt hänet. Ja niin oli pettänyt myös suomalaissosialistinen liike: sen pirstaloituminen osana suurta kansainvälisen sosialismin hajaannusta veivät pohjan Wesleyyn haaveilta toimia amerikansuomalaisten työväenjohtajana. Kaikki tiet tuntuivat olevan tukossa. Oli aika palata kotiin.

Monille tuhansille 1900-luvun alun suomalaissiirtolaisille tulevaisuus Yhdysvalloissa näytti paljon paremmalta kuin August Wesleylle. Johanna Kortessalo-Ainasoja on osoittanut tutkimuksessaan, kuinka amerikansuomalainen, Duluthissa julkaistu ja Hancockissa Suomalais-Luterilaisen Kustannusliikkeen Kirjapainossa painettu *Koti-Home. Educational Monthly* -aikakauslehti, koulut ja viranomaisohjeistukset ohjasivat määrätietoisesti suo-

213 August Wesleyyn kirje Fanny Käyhkölle 22.11.1915. Wesleyyn arkisto. TA.

214 Fanny Käyhkön kirje August Wesleylle 18.6.1914. Wesleyyn arkisto. TA.

215 August Wesleyyn kirje Fanny Käyhkölle 28.6.1914. Wesleyyn arkisto. TA.

malaissiirtolaisia sekä kasvatuksellisesti että kansallistavasti kohti amerikkalaistumista. Nämä suomalaiset pyrkivät aktiivisesti luomaan yhteisen toimintakulttuurin oman yhteisön ja amerikkalaisen yhteiskunnan välille.²¹⁶ Suomalaisten työväenaktiivien, kuten Duluthin työväenopistolaisten vaativat kehotukset kansalaisuuden hankkimisesta sekä kielen ja koulutuksen arvostaminen uudessa maassa osoittavat integroitumispyrkimystä, mutta yhteiskuntakriittisemmeltä ja sosialistiselta arvopohjalta toisin kuin suomalaisluterilainen yhteisö. Alekski Huhta on muistuttanut, että 1900-luvun alun amerikansuomalaiset sosialistit kokivat sulautuvansa nimenomaan amerikkalaiseen työväenliikkeeseen; aktiivien mielestä muutosta suomalaisesta amerikkalaiseksi ei sopinut surra eikä kaivata enää suomalaisen liikkeen erityisyyksiä.²¹⁷

Toivo uudesta elämästä: pako Suomeen

Oli monen tekijän summa, että Wesley-Käyhkö-pariskunta lähti Yhdysvalloista Suomeen juuri toukokuussa 1917. Paluuseen vaikuttivat ennen muuta Fanny Käyhkön raskaus, Liina Wesley'n itsepäisyys olla antamatta eroa, Augustin poliittisen uran umpikuja, työllistymisongelmat ja taloudellinen mahdottomuus lähteä opiskelemaan ylioppilaaksi²¹⁸ sekä Yhdysvaltojen sisäinen levottomuus ja liittyminen ensimmäiseen maailmansotaan. Jälkimmäinen sodanjulistus sai aikaan laajoja mellakoita ja vastalauseiden myrskyn myös sosialistien keskuudessa. Wesleykin liittyi Seattlessa toimineeseen maanalaiseen antimilitaristiseen toimintaryhmään, jonka jäseniä vangittiin ja syytettiin valtiopetoksesta.²¹⁹

Vuosi 1917 alkoi työläisten näkökulmasta synkissä merkeissä: Euroopassa riehui maailmansota ja rauha tuntui vain karkkone-

216 Kortessalo-Ainasoja 2019, 27-32, 222-237.

217 Huhta 2021, 354-356, passim.

218 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 8.12.1916. Wesley'n arkisto. TA.

219 Wesley August [A W], "Amerikasta Suomeen." *Työ* 17.8.1917, 6 ja 20.8.1917, 3-4.

August Wesley ja Fanny Käyhkön kotiinpaluuta Suomeen hankaloittivat ensimmäisen maailmansodan aikainen elintarvikkeiden säännöstely, pula-aika ja yhteiskunnallinen levottomuus. Sota näkyi voimellakoina ja valtavana jonoina. Kuvassa Helsingin keskustan jonoja Katariinankadulta 1917. Helsingin kaupunginmuseo.

van yhä vain kauemmaksi niin vanhalla mantereella kuin uudessa maassakin. Tammikuussa Minnesotassa ”hallitsevan luokan rengit, sheriffit, hyökkäävät metsätyöläislakkolaisten kimppuun ja karkottavat heidät väkivallalla Bermidjan kaupungista.”²⁰ Helmikuussa Yhdysvallat katkaisi diplomaattisuhteensa Saksaan, kauppalaiivat aseistettiin, sodanvastaiset mielenosoitukset ja kokoukset levisivät kaduille kaikkialla, samoin nälkäkapiinat. New Yorkissa äidit lähtivät kaduille vaatimaan leipää, mutta poliisit hajottivat marssijat, ja siirtolaisuuslakia tiukennettiin. Maaliskuussa kuultiin Venäjän vallankumouksesta, ja suomalaissiirto-

220 Kalenteri Amerikan suomalaiselle työväestölle 1918 1917, 4.

laiset pohtivat Suomen uutta asemaa toiveikkaasti. Huhtikuussa Yhdysvallat kertoi yhtyvän sotaan: edustajahuoneen edustajat äänestivät sodan puolesta 273 äänellä 50 vastaan. Toukokuussa 1917 hyväksyttiin pakollinen sotapalvelus 21–31-vuotiaille miehille, mikä sekin sai aikaan laajoja rauhanmarsseja ja vastalausemielentoimituksia. Kesäkuussa aletaan toimeenpanna asevelvollisten miesten rekisteröiminen. Lakot laajenivat kautta mantereen, ja jälleen Buttessa tapahtui tuhoisa kaivosonnettomuus, jossa 164 kaivostyöläistä kuoli, mukana lukuisia suomalaisia.²²¹

Näistä levottomista oloista August Wesley ja Fanny Käyhkö lähtivät enemmän kuin mielellään. Suomi näytti uutta aamunkoittoa ennustavine itsenäisyyspuheineen paljon lupaavammalta paikalta asettua kuin sotaan syöksyvä Yhdysvallat. Wesleyllä ei omien sanojensa mukaan ollut vähäisintäkään halua puolustaa amerikkalaista ”kansanvaltaa” ja ”demokratiaa”, kuten hän kyllästyneen pilkallisesti asian ilmaisi. Pariskunta sai passit 18.4.1917 ja osti liput japanilaiseen höyrylaiva *Awa Maruun* ja astui Vancouverin edustalla olevalta Victoria-saarelta laivaan 13.6.1917. Laiva suuntasi Yokohamaan Japaniin. Matka New Yorkista Atlantin yli olisi ollut paras, mutta sitä kautta laivaliput oli myyty jo kaksi kuukautta aiemmin. Wesley on kertonut, että hän pakeni Seattlsta Kanadan puolelle Victoriaan välttääkseen vangitsemisensa, joka häntä olisi odottanut antimilitaristisen toimintansa vuoksi. ”Lähdin sutta pakoon, tulkooppa sitten vaikka karhu vastaan – tuumin ja niin lähdin.”²²²

Matka oli 3. luokassa sekä ruoan että olojen puolesta surkea kokemus. 200 matkustajan joukossa oli 15 suomalaista ja 30 venäläistä poliittista pakolaista – jälkimmäiset olivat vallankumouksellisia juutalaisia, joiden liput Venäjän uusi hallitus oli maksanut. Myös kolme suomalaista sai matkalippunsa samalla perusteella Venäjän hallitukselta. Vanhana siirtolaisena Wesley ei kuulunut heihin eikä liioin mainitse, keitä nämä maksetut suomalais-

221 *Kalenteri Amerikan suomalaiselle työväestölle* 1918 1917, 5–14.

222 Wesley August [A W], ”Amerikasta Suomeen.” *Työ* 17.8.1917, 6 ja 20.8.1917, 3–4; Department passport application, August Wesley. Allekirj. Archangel-sk 12.9.1918. Siirtolaisrekisteri. SI.

pakolaiset olivat. Siirtolaiset pysähtyivät 15 matkavuorokauden jälkeen neljäksi päiväksi Yokohamaan odottamaan laivakuljetusta Japanin länsirannikolla olevaan Tsurugan satamakaupunkiin. Sieltä matka jatkui laivalla Vladivostokiin. Siellä matkustajat joutuivat viikoksi sekasortoiseen tarkastuskoneistoon eikä Wesley säästellyt erittäin kielteisiä käsityksiään Venäjstä: kaoottinen, äärimmäisen byrokraattinen ja kaikella tavalla toimimaton maa. Maan länsiosat kärsivät nälänhädästä, mutta itärannikolla oli valtavia vilja- ja tavarakasoja pitkin radan vartta pilaantumassa. Myös Amerikasta kuormattuja autoja oli sadoittain: sanottiin, että Amerikasta tuli niin paljon tavaraa, ettei Siperian kehittymätön ratayhteys kyennyt niitä siirtämään eteenpäin.²²³

Wesleyn hyvin kriittinen suhtautuminen venäläisiin ja koko järjestelmään sai viimeisen niittinsä, kun hänen hartaudella kokoamansa arvokas kirjasto takavarikoitiin häneltä: ”Kirjat ovat venäläisen järkikullan harkinnan mukaan y l e l l i s y t t ä!”, vauhkosi Wesley. Kaikkiaan 163 kg painoinen kirjalaatikko jäi Vladivostokiin tuhottavaksi. Wesley oli hyvin katkera ja äärimmäisen vihainen Venäjän ”satraappihallituksen” kolttoesta. Wesleyyn mukaan missään ei ole mitään järjestystä, missään virastossa ei tiedetty mitä pitäisi tehdä, miljoonat sotilaat vetelehtivät joka paikassa ja junamatka Pietariin oli katastrofaalinen. ”Hulluinhoitolassa ei voisi olla kurjempi epäjärjestys ja sekasorto kuin mitä Venäjällä vallitsee.” Augustin ja Fannyn passit tarkastettiin kaksi viikkoa kestäneen junamatkan aikana kuuden tunnin välein ja muut asiakirjat ja tavarat kuusi kertaa. Valtavan helpottuneina pariskunta vihdoin ja viimeinen pääsi Pietariin ja rasittavien rajamuodollisuuksien jälkeen Suomen kamaralle, Kannakselle: ”Olimme siis vihdoinkin Suomessa, oudolta tuntui tulla entisille tanhuville, niin oli kaikki muuttunut.” Hyvänä merkinä Wesley näki vapaan työväentoiminnan, kielteisenä taas maailmansodan vaikutukset Viipurissakin, vaikka poissa olivat santarit ja heitä

223 Wesley August [A W], ”Amerikasta Suomeen.” *Työ* 17.8.1917, 6 ja 20.8.1917, 3–4; Department passport application, August Wesley. Allekirj. Archangel-sk 12.9.1918. Siirtolaisrekisteri. SI.

”nuoleksineet” suomalaiset poliisit. Kasakat kuitenkin olivat vielä jäljellä, samoin ”muu rajantakainen ammattimurhaajisto!”²²⁴

Mitä tulee August Wesley'n avioliittoon Alvina Wesley'n kanssa, se ei itse asiassa päättynyt lainkaan. Ei ainakaan siihen mennessä, kun August ja tämän vaimona esitelty Fanny Käyhkö lähtivät matkalle Suomeen toukokuussa 1917. Jaakkiman seurakunnan pappi todisti 12.12.1917, että ”August Wesslin” muutti antamansa tiedon mukaan Suomeen ja Joensuuhun naimattomana.²²⁵ Kun Fanny Käyhköä kuulusteltiin toukokuussa 1918 Joensuussa, hän kertoi, että hän oli solminut avioliiton August Wesley'n kanssa 25.11.1915.²²⁶ Kuten edellä olevasta nähdään, virallista liittoa ei koskaan solmittu.

Toisaalta August Wesley'n ja Fanny Käyhkön kotiinpaluu ei olisi voinut sattua ylevämpään hetkeen: he osallistuivat 29.7.1917 järjestettyyn Viipurin sosialidemokraattisen kunnallisjärjestön kesäjuhliin ja Wesley yhtyi haltioituneena suureen kuoroon, joka huusi:

Eläköön vapaa Suomi ja sen taisteleva työväenluokka!²²⁷

224 Wesley August [A W], ”Amerikasta Suomeen.” *Työ* 20.8.1917, 4.

225 August Wesslinin virkatodistus 12.12.1917. Jaakkiman seurankunta. Wesley'n arkisto. TA.

226 Pöytäkirja tehty Tutkintaosastolla Joensuun kaupungissa 8.5.1918. Wesley'n arkisto. TA.

227 Wesley August [A W], ”Amerikasta Suomeen.” *Työ* 20.8.1917, 4.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

- Hennepin History Museum Archives, Minneapolis, USA: Hennepin kunnan väestötilastoja 1908–13.
- Immigration History Research Center, University of Minnesota, Minneapolis, USA: Suomalaisen työväenopiston arkisto 1910–20
- Karjalatietokanta, <https://katiha.xamk.fi> (Luettu 15.5.2022): Syntyneiden ja kastettujen luettelot, lastenkirjat, kuolleiden ja haudattujen luettelot, muut-taenien luettelot: Perhe Wesslin Johannes ja Fausta, Jaakkima.
- Kontiolahden seurakunnan kirkonkirjat 1873–1908. Joensuun yksikkö. Kansallisarkisto (KA).
- Minneapolis cemetery of pioneers and war heroes, Minneapolis, USA: Hautaluettelot 1909, 1911.
- Siirtolaisuusinstituutti (SI), <http://www.migrationinstitute.fi/fi/sukututkimus/siirtolaisrekisteri/> (Luettu 15.5.2022): Siirtolaisrekisteri: matkustajaluettelot ja passiluettelot 1904, 1917: Perhe Wesslin Johannes ja Fausta; Wesley August; Käyhkö Fannie.
- Suomen Sukututkimusseuran digitaalinen arkisto. <http://www.digiarkisto.org/sshy/index.htm> (Luettu 15.5.2022).
- Suomen Sukuhistoriallisen yhdistyksen digipankki, <https://www.sukuhistoria.fi/sshy/index.htm> (Luettu 15.5.2022).
- Työväen Arkisto, Helsinki: August Wesley ja Fanny Käyhkön arkisto (Wesleyn arkisto): Kirjeenvaihto, valokuvat, lehtileikkeet, todistukset 1900–1920.

Sanomalehdet

Aho 1916–1917. Työväenopiston toimittama sosialistinen tieteellis-kauno-kirjallinen kuukausijulkaisu, Duluth, USA. Myös digitoituna <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/titles/fk34057> (Luettu 15.5.2022)

Sosialisti 1914–16 (Duluth, USA)

Työmies 1912–16 (Hancock & Superior, USA)

Kirjallisuus

- Aho Tanja, *Lessons Learned from ‘Hall Socialism’: Juxtaposing Finnish-American Radicalism with Today’s Protest Movements*. 2014. (99+) Free PDF Download - Lessons Learned from ‘Hall Socialism’: Juxtaposing Finnish-American Radicalism with Today’s Protest Movements | Tanja Aho - Academia.edu (luettu 10.5.2022).

- Alhanen Kai, *John Deweyn kokemusfilosofia*. Gaudeamus. Helsinki 2013.
- Ambjörnsson Ronny, *Den skötsamme arbetaren. Idéer och ideal i ett norrländskt sågverksamhälle 1880–1930*. Carlsson. Stockholm 1988.
- Andersson Rani-Henrik, Flavian Francis & Kekki Saara, Sugar Island Finns: Introduction Historical Network Analysis to Study an American Immigrant Community. *American Studies in Scandinavia*, 52:1 2020, 3–32.
- Beaulieu Michel S., Harpelle Ronald N. & Penney Jaimi (eds.), *Labouring Finns: Transnational Politics in Finland, Canada, and the United States*. Institution of Migration. Turku 2011.
- Bourke Joanna, Fear and Anxiety: Writing about Emotion in Modern History. *History Workshop Journal* 55 2003, 111–133.
- Buchko Richard, 1913 *Hijacked Strike: How a Strike and a Labor War Were Forced on the Workers of the Copper Country, by the Western Federation of Miners*. Createspace Independent Pub. 2013.
- Dubofsky Melvyn, *We Shall be All: A history of the Industrial Workers of the World*. Ed. by Joseph A. McCartin. Abridged Edition. University of Illinois Press. Chicago 2000.
- Fulbrook Mary & Rudblack Ulrika, In relation: The Social Self and Ego-Documents. *German History* 28:3 2010, 263–272.
- Erickson Charlotte, *Invisible Immigrants: The Adaptation of English and Scottish Immigrants in Nineteenth-Century America*. University of Miami Press. Coral Gables 1972.
- Gerber D.A., *Authors of their lives. The personal correspondence of British Immigrants to North America in the Nineteenth century*. New York University Press. New York 2006.
- Gilmore Leigh, *Autobiographics. A feminist theory of women's self-presentations*. Cornell University Press. Ithaca 2001.
- Hearn Jeff & David Collinson, *Men, Masculinities, and Gender Relations*. Oxford Research Encyclopedias, Jan 2018, 1–35, <http://business.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780190224851.001.0001/acrefore-9780190224851-e-55> (Luettu 15.5.2022).
- Hollander Paul, *Political Pilgrims. Travels of Western Intellectuals in the Soviet Union, China, and Cuba 1928–1978*. Oxford University Press. Oxford 1981.
- Huhta Aleks, Claiming roots. Politics of racial ancestry in the Finnish-American press during the 1938 New Sweden Tercentenary. Teoksessa *Nordic Whiteness and Migration to the USA. A Historical Exploration of Identity*. Routledge. London 2020, 145–161.
- Huhta Aleks, *Toward a red melting pot. The Racial Thinking of Finnish-American Radicals, 1900–1938*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2021. <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/332241>.

- Ilmonen S., *Amerikansuomalainen sivistyshistoria. Osa 1.* Suom.-lut. kustannusliikkeen kirjapaino. Hancock. Michigan 1930.
- Kalala Jorma, *Historiantutkimus ja historia.* Hanki ja jää. Helsinki 2000.
- Kalenteri *Amerikan suomalaiselle työväestölle 1918.* Suomalaisen sosialistisen kustannusyhtiön kirjapaino. Fitchburg, Massachusetts 1917.
- Karjala. Luovutettu Karjala pitäjä pitäjältä 1970. <https://www.luovutettukarjala.fi/pitajat/pitajaliitteet/pitajal.htm> (Luettu 15.5.2022).
- Kaskisaari Marja, *Kyseenalaiset subjektit. Tutkimuksia omaelämäkerroista, heterojärjestyksestä ja performatiivisuudesta.* SoPhi. Jyväskylä 2000.
- Kaunonen Gary & Goings Aaron, *Community in Conflict. History of the 1913–14 Michigan Copper Strike and the Italian Hall Tragedy.* [Ei painopaikkaa] 2013.
- Kauranen Ralf & Pollari Mikko, Transnational socialist imagination: The connections between Finnish socialists in the USA and Finland at the turn of the 20th century. Teoksessa *Labouring Finns: Transnational Politics in Finland, Canada, and the United States*, Beaulieu Michel S., Harpelle Ronald N. & Penney Jaimi (eds.). Institution of Migration. Turku 2011, 26–49.
- Keskinen Risto, Paulasto Pekka ja Vainio Sirkka, *Petäjaveden Paulinin suku.* Tampere 2003.
- Kivisto Peter, *Immigrant Socialists in the United States: The Case of Finns and the Left.* Fairleigh Dickinson University Press. Vancouver BC 1984.
- Kivisto, Peter & Leinonen Johanna, “Representing the Race: Ongoing Uncertainties About Finnish American Racial Identity.” *Journal of American Ethnic History* 31:1 2011, 11–33.
- Korkiasaari Jouni, Laine Tytti-Maaria & Harju-Seppänen Mika, *To the land of the gilded streets : emigrants’ journey from Finland through Great Britain to North America during the era of mass migration.* Institution of Migration. Turku 2015.
- Kortelainen Kaisu, *Penttilän sahayhteisö ja työläisyys.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2008.
- Kortessalo-Ainasoja Johanna, *Sallimuksen maa ja sen lapset: Amerikan suomaa-listen akkulturaatio Yhdysvalloissa 1908–1923.* Turun yliopiston julkaisuja. Turku 2019.
- Kortteinen Matti, *Kunnian kenttä.* Hanki ja jää. Helsinki 1992.
- Kosonen Toni, *Opiskeleva ammattimies, yhteiskuntaluokka ja sukupuoli: tutkimus ammatilliseen aikuiskoulutukseen osallistuvista työläismiehistä.* Itä-Suomen yliopisto. Joensuu 2016.
- Kostiainen Auvo, “A Wonderful Man” or “A Dangerous Bolshevik”? Santeri Nuorteva in the United States, 1912–1920. *American Communist History* 6:2 2007, 197–207.

- Kostiainen Auvo (ed.), *Finns in the United States: a history of settlement, dissent, and integration*. Michigan State, New York & Ann Arbor 2014.
- Kostiainen Auvo, *The Forging of Finnish-American Communism, 1917-1924: A Study in Ethnic Radicalism*. Turun yliopiston. Turku 1978.
- Kostiainen Auvo, Work People's College: An American Immigrant Institution. *Scandinavian Journal of History* 5:1-4 1980. <http://genealogia.fi/> (Luettu 15.5.2022).
- Krekola Joni, Miten ja miksi Yrjö Sirolasta tuli SKP:n kaadereitten isä? Teoksessa *Lukeva ja kirjoittava työläinen*, Kirsti Salmi-Niklander, Sami Suodenjoki & Taina Uusitalo (toim.). Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Tampere 2010, 253–273.
- Kuismin Anna, Hänen itsensä kertomana. 1800-luvun kansanihmiset ja oman elämän kirjoitus. Teoksessa *Lukeva ja kirjoittava työläinen*. Toim. Kirsti Salmi-Niklander, Sami Suodenjoki & Taina Uusitalo. Väki voimakas nro 23. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Jyväskylä 2010, 21–47.
- Lempa Heikki, Historia, tunteet ja instituutiot – Lähtökohtia tunteiden historiaan. Teoksessa P. Kettunen, A. Kultanen & T. Soikkanen (toim.) *Jäljillä – Kirjoituksia historian ongelmista*. Kirja-Aurora. Turun yliopisto 2000, 167–186.
- Leskelä-Kärki, Lahtinen Anu & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Kirjeet ja historiankirjoitus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2011.
- Lähtenmäki Maria, *Väinö Voionmaa. Poliitikko ja geopoliitikko*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2014.
- Makkonen Anna (toim.), *Karheita kertomuksia. Itseoppineiden omaelämäkertoja 1800-luvun Suomesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2002.
- Mattson Leo, *Neljäkymmentä vuotta. Kuvauksia ja muistelmia Amerikan suomalaisen työväenliikkeen toimintataipaleelta 1906–1946*. Työmies Society. Superior Wis. 1946.
- Nuorteva Santeri, Interventionin kulissien takana. Teoksessa *Suomen luokkasto. Historiaa ja muistelmia*. Toim. A. Halonen. Työmies Society Press. Superior Wis. 1928, 496–504.
- Onnenpäivät Oppolassa*. Kyläkirja. Porvoo 2014.
- Pöysä Jyrki, *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Suomen kansantietouden tutkijain seura. Joensuu 2015.
- Plamper, Jan, *The History of Emotions. An Introduction*. Oxford University Press. Oxford 2012.
- Plamper Jan, The history of emotions: an interview with William Reddy, Barbara Rosenwein and Peter Stearns. *History and Theory* Vol. 49, No. 2, May 2010, 237–265.
- Raivaaja Kymmenen Vuotta 1915*. Raivaaja Publishing Company. Fitchburg 1915.

- Raivaaja 50 vuotta*. Raivaaja Publishing Company. Fitchburg 1955.
- Rosenwein, B. H. Worrying about Emotions in History. *American Historical Review* 107, 2002, 821–845.
- Salmenkallio Kaisa, *Jaakkimalaisuus eilen, tänään, huomenna*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 1987.
- Salminen Viktor, *Jaakkiman pitäjän historia 1*. Käkisalmi 1923.
- Salmi-Niklander Kirsti, Tehtaiden, kasarmien ja savupiippujen kynänkäyttäjät. Teoksessa *Pitkäsillan tuolla puolen...Puheenvuoroja työväenliikkeen historiasta, tilasta ja tulevaisuudesta*. Toim. Maria Lähteenmäki & Anu Suoranta. Työväen Arkiston julkaisuja 5. Helsinki 2010, 107–112.
- Saresma Tuija, *Omaelämäkerran rajapinnoilla*. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 92. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä 2007.
- Siltala Juha, *Miehen kunnia – modernin miehen taistelu häpeää vastaan*. Otava. Helsinki 1994.
- Sulkanen, Elis: *Amerikan suomalaisen työväenliikkeen historia*. Fitchburg, Massachusetts: Amerikan Suomalainen Kansanvallan Liitto, Raivaaja Publishing Company, Fitchburg 1951.
- Sverdljuk Jana, Joranger Terje Mikael Hasle, Jackson Erika K. & Kivisto Peter, Introduction. Teoksessa *Nordic Whiteness and Migration to the USA. A Historical Exploration of Identity*. Routledge. London 2020, 1–14.
- Tamboukou Maria, Relational narratives: Auto/biography and the portrait. *Women's Studies International Forum* 2010:33, 170–179.
- Thompson E.P., *The Making of the English Working Class*. Vintage Books. New York 1963.
- Tiihonen Arto, Oikeita miehiä – ja urheilijoita? Teoksessa *Mies ja muutos*. Toim. Arto Jokinen. Tampere University Press. Tampere 1999, 89–95.
- Tokoi Oskari, *Amerikansuomalaisia*. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki 1949.
- Tuominen Arto, Empress of Ireland: 70 suomalaissiirtolaista syvyykseen. [Tekstin lopussa on uhriluettelo.] *Siirtolaisuus-Migration* 1:1999, 16–22.

Vallankumouksellinen Karjalassa

August Wesley ja Fanny Käyhkö saapuivat Suomeen rautateitse Pietarista heinäkuun lopussa 1917. Pariskunta oli Viipurissa heinäkuun 28. päivänä, jolloin August kadotti työtodistuksensa ja peräänkuulutti niitä seuraavan päivän sanomalehdissä. Samana päivänä molemmat osallistuivat Viipurin sosialidemokraattisen kunnallisjärjestön kesäjuhlaan Papulanvuorella, jossa juhlapuheen piti senaattori Oskari Tokoi Suomen itsenäisyyskysymyksestä. Juhlayleisö hyväksyi Tokoin kautta eduskunnalle jätettävän pöytäkirjan, jossa se vaati Suomen itsenäisyyden toteuttamista mitä pikimmiten.¹

Wesley saapui Suomeen tilanteessa, jossa maa oli ajautunut taloudelliseen epävarmuuteen ja levottomuuksiin. Ensimmäisen maailmansodan seurauksena rahan arvo heikkeni ja kansa kärsi työttömyydestä. Työssä olevat vaativat palkankorotuksia, joita tehostettiin lakkoilemalla. Elintarvikkeista oli suuri pula ja noin puolet väestöstä eli korttiannosten varassa. Tämä aiheutti eri puolella Suomea levottomuuksia, jotka puolestaan voimistivat kiistelystä paikallisesta järjestykselliseksi.

Työväestö vaati kahdeksan tunnin työpäivää ja kunnallislakien uudistamista, jotka sosiaalidemokraattisen eduskunnan enemmistö hyväksyi painostuksen alla 14. heinäkuuta. Pietarissa bolševikit yrittivät samaan aikaan kaataa Alexander Kerenskin johtamaa väliaikaista hallitusta. Luottaen lakiuudistusten onnistumiseen, senaatti esitti eduskunnalle uuden valtakiehotuksen, jonka mukaan eduskunta julistautuisi korkeimman vallan haltijaksi Suomessa. Laki hyväksyttiin eduskunnassa 18. heinäkuuta. Valtalaki ei kuitenkaan sisältänyt täyttä itsenäisyyttä, sillä

¹ Työ 29.7.1917 ja 20.8.1917.

sen ulkopuolelle jäivät ulkopolitiikka ja sotilaalliset asiat. Vallankumouksen epäonnistuttua tulkitsi väliaikainen hallitus Suomen eduskunnan toimet kapinoinniksi ja uhkasi jopa Suomen miehittämistä sotilaallisesti. Kerenski hajotti Suomen eduskunnan heinäkuun viimeisenä päivänä ja määräsi uudet eduskuntavaalit toimitettavaksi 1.–2. lokakuuta 1917. Eduskunnan hajottaminen merkitsi sitä, ettei se voinut vahvistaa kahdeksan tunnin työaikalakia ja kunnallislakeja.²

Eduskunnan hajottamispäivänä August Wesley ja Fanny Käyhkö matkustivat Viipurista Tohmajärven rautatieasemalle ja sieltä edelleen Jouhkolan kylän Kypärävaaraan. Kypärävaarassa eli Kypäränmäen torpassa asuivat Fannyn äiti Justiina sekä kaksi nuorinta veljeä, Yrjö ja Lauri. Justiina tunnettiin paikkakunnalla Käyhkön leskenä. Fannyn isä Antti oli kuollut kolme vuotta aiemmin.³ August ja Fanny asettuivat toistaiseksi asumaan Kypärävaaraan. Fanny odotti heidän yhteistä lastaan, jonka oli määrä syntyä vuoden vaihteessa.

Tohmajärvellä Wesley herätti pian huomiota ja Kemien kylässä pidetyssä nuorisoseuran kesäjuhlassa mukana ollut nuorukainen on muistellut, että

hänellä olivat laihat, hyvin ruskettuneet intiaanikasvot kotkanneineen ja 'pängsnee'-silmälasineen. Silmien tuikea, mutta älykkään tarkkaileva katse, vartalo kookas ja hoikka sekä ryhti hyvä. Hän oli pukeutunut siniseen takkiin, valkoisiin hellehousuihin ja keltaisiin sandaaleihin, päässä leveälierinen cowboy-hattu. Hän oli kerrassaan hienon näköinen ilmestys liikkueensa juhla-ken-tällä keppi kädessä ja toisessa kiikari. Joku tiesi nimenkin: hän oli äsken Amerikasta tullut August Wesley.⁴

Heti Suomeen saavuttuaan Wesley ryhtyi etsimään itselleen töitä. Hän sai aluksi myytyä viipurilaiselle *Työ*-lehdelle kaksiosaisen artikkelisarjan paluumatkasta Amerikasta Suomeen. Häntä

2 Luntinen 1993, 180–183.

3 Kuopion läänin henkikirja 1917, Tohmajärvi. KA.

4 Haaranen 1958.

August Wesley. Kuva on todennäköisesti vuodelta 1917. Sama kuva on myös Etsivän keskuspoliisin rekistereissä. Yksityiskokoelma.

kehotettiin hakemaan luennoitsijan töitä sosiaalidemokraattiselta puoluetoimikunnalta. Hän kirjoitti jo 5. elokuuta puoluesihtööri Matti Turkialle ja kysyi, voisiko puolueorganisaatio käyttää häntä jollakin tavalla. Wesley kertoi saapuneensa juuri Amerikasta ja toivoi puoluetoimikunnan järjestävän hänelle luennointimatkan ”yli maan”. Wesley kehui hallitsevansa erityisen hyvin amerikkalaiset olot, kuten työväenliikkeen historian toimiessaan

siellä luennoitsijana ja puhujana sosialistipuolueessa. Lisäksi hän mainosti tuntevansa amerikkalaisia oloja paremmin kuin kukaan muu. Vastausosoitukseen Turkialle hän ilmoitti Jouhkolan sahan Tohmajärvellä.⁵ Matti Turkia vastasi, ettei puoluetoimikunta enää järjestänyt valistusagitaatiota, vaan se oli organisoitu piiritoimikunnille. Niinpä Turkia kehotti Wesleytä ottamaan yhteyttä Joensuussa toimivaan Kuopion läänin itäisen vaalipiirin sosialidemokraattiseen piiritoimikuntaan, jolla hän arveli lähestyvien vaalien takia olevan käyttöä luennoitsijoille.⁶

Piiriluennoitsija

Turkia oli oikeassa, sillä samaan aikaan piiritoimikunta julisti haettavaksi puhujan ja järjestäjän toimen, josta julkaistiin ilmoitus työväenlehdissä 10. elokuuta 1917. Määräaikaan mennessä toimea haki kuusi henkilöä, joista piiritoimikunta valitsi 20. päivänä pitämässään kokouksessa toimeen August Wesley'n 450 markan kuukausipalkalla. Palkkaan Wesley ilmoitti olevansa suhteellisen tyytyväinen.⁷ Uusi piirijärjestön työntekijä ryhtyi välittömästi perehtymään uuteen työhönsä ja kertoi Matti Turkialle käyttäneensä kaiken aikansa tutustumiseen vallitsevaan tilanteeseen Suomessa ja toivoi, että puoluetoimikunta lähettäisi hänelle kaiken mahdollisen materiaalin mitä luennoitsija tarvitsisi. Turkialla ei kuitenkaan ollut mitään materiaalia lähetettäväksi.⁸

Wesley aloitti uudessa toimessaan 23. elokuuta 1917. Piirikanslia oli sijoitettu Joensuun kaupungin ulkopuolelle Niinivaaralle

5 August Wesley'n kirje puoluetoimikunnalle 5.8.1917. Sdp:n arkisto, kansio F35. TA.

6 Matti Turkian kirje August Wesleylle 7.8.1917. Sdp:n arkisto, kansio F33. TA.

7 Kuopion it. vaalipiirin sos.dem. piiritoimikunnan pöytäkirjat 5.8.1917, 20.8.1917 ja 23.8.1917. Pohjois-Karjalan sos.dem. piirin arkisto, CA 1. TA; *Työmies* 10.8.1917.

8 August Wesley'n kirje Matti Turkialle 22.8.1917 ja Matti Turkian kirje August Wesleylle 28.8.1917. Sdp:n arkisto, kansio F35 ja F33. TA.

piirisihteerinä toimineen kansanedustaja Heikki Jalosen asunon yhteyteen. Kotinaan Wesley piti Tohmajärven Kypärävaaraa, jonne hän luentomatkoillaan poikkesi ja vietti siellä lokakuussa myös pari lomapäivää. Henkikirjoitettuna Wesley oli edelleen Jaakkimassa, joka oli ollut hänen kotipaikkansa silloin, kun perhe muutti Amerikkaan.

Jo heti alusta alkaen Wesleylle tuli useita puhujapyyntöjä. Piiritoimikunta neuvoi aloittamaan Joensuussa ja Utrassa pidetyistä työnjuhlista, joissa Wesley ehti pitää saman päivän aikana kolme juhlapuhetta. Niiden aiheina olivat työn merkitys, työväenluokan voima sekä luokkataistelu ja järjestäytyminen. Puheita oli kuulemassa yhteensä 655 henkeä. Samaan aikaan piiritoimikunta organisoi vaalivalistuksen lokakuun eduskuntavaaleja varten ja palkkasi sitä varten viisi vaalipuhujaa. Vaalivalistuksen pohjaksi hyväksyttiin Wesley'n laatimat kiertokirje ja lentolehtinen. Lisäksi piiritoimikunta painatti 2000 kappaleen erän kokous- ja luentoilmoituksia, joihin painatettiin Wesley'n kuva. Wesleylle annettiin lupa matkustaa piirissä niin kuin hän parhaaksi näki.⁹

Wesley kiersi pitämässä vaalikokouksia Joensuun ympäristön työväenyhdistyksissä taittaen osan matkoistaan polkupyörällä. Esimerkiksi syyskuun aikana hän piti 29 puhetilaisuutta, joissa oli lähes 3700 kuulijaa. Vaalikokouksissa Wesley'n puheiden teemoina olivat Suomen itsenäisyyskysymys ja elintarvikepula. Eräällä puhujamatkallaan Wesley joutui Rääkkylän Rasivaaraan, jossa havaitsi paikkakunnalla rehottaneen salaviinanpolton. Wesley'n mukaan paikkakunnan työväenyhdistyksen 44 jäsenestä vain muutama oli harjoittanut kyseistä pahetta, mutta piiritoimikunnan oli laajemmin taisteltava raittiuden puolesta.¹⁰

Lokakuun alussa 1917 piiritoimikunnassa keskusteltiin piirisihteerin toimen järjestämisestä. Piirisihteerinä Heikki Jalonen oli

9 Kuopion it. vaalipiirin sos.dem. piiritoimikunnan pöytäkirjat 23.8.1917, 28.8.1917 ja 1.10.1917 ja August Wesley'n toimintakertomus elokuulta 1917. Pohjois-Karjalan sos.dem. piirin arkisto, CA 1 ja DD 1. TA; Partanen 2006, 67.

10 August Wesley'n toimintakertomus syyskuulta 1917. Pohjois-Karjalan sos.dem. piirin arkisto, DD 1. TA.

ehdolla eduskuntaan ja oli oletettavaa, että hän myös uusisi edustajanpaikkansa. Piiritoimikunta päätti, että Jalosen eduskunnassa oloaikoina piirisihteerin tehtävät annetaan väliaikaisesti Wesleylle, joka teki sen luennoitsijan toimensa ohessa. Luennointipaikkansa hän rajoitti Joensuun lähiseudulle.¹¹

Lokakuun eduskuntavaaleissa sosiaalidemokraatit kärsivät tappion koko maassa. Kuopion itäisessä vaalipiirissä puolueen kansanedustajien määrä laski seitsemästä viiteen, mutta piirisihteerinä Jalonen uusi paikkansa. Wesley pettyi piirinsä työväestön aktiivisuuteen ja toimimattomuuteen. Eduskuntavaalityö oli hänen mukaansa ollut saamatonta ja vaaleissa saavutettu tulos suuri pettymys. Syyn tähän Wesley löysi järjestöjen virkailijoista:

Laiskoista ja saamattomista puheenjohtajista ja muista virkailijoista on muodostunut pato, joka sulkee suvannon tapaiseksi paikallisen hurskaan unta kuorsaavan työväenliikkeen. Mutta moisesta on tehtävä loppu ja pian! Joukot on saatava liikkeelle! Laiskat ja kunnottomat virkailijat saakoot potkut pakaroilleen.¹²

Tilanteen korjaamiseksi Wesley perusti Joensuun ja ympäristön Työväenjärjestöjen Toimitsijaneuvoston, jonka jäseniksi hän puheenjohtajana kutsui seudun yhdistysten edustajat. Neuvosto muodosti paikallisen työväestön eduskunnan, joka valvoi ”herätyks- ja kasvatustyötä” ja päätti yhteisistä menettelytavoista.¹³

Eduskuntavaalien jälkeen piiritoimikunta ryhtyi järjestämään luentokursseja ympäri piiriä. Syksyn merkittävimmät kurssit pantiin toimeen Juuan työväentalossa lokakuun loppupuolella. Kymmenen päivää kestäneille luento- ja harjoituskursseille osallistui 29 henkeä. Wesleyyn mukaan kurseilla opiskeltiin päivisin 8–9 tuntia ja vielä iltaisin hän piti luentoja noin 100 hengelle 3–4 tunnin ajan. Opintoaineina olivat luokkataistelu, taloudellinen

11 Kuopion it. vaalipiirin sos.dem. piiritoimikunnan pöytäkirja 1.10.1917 ja August Wesleyyn toimintakertomus lokakuulta 1917. Pohjois-Karjalan sos. dem. piirin arkisto, CA 1 ja DD 1. TA.

12 Partanen 2006, 67; *Päivän Tiedot* 6.11.1917.

13 Partanen 2006, 67; *Päivän Tiedot* 6.11.1917.

Tule kuulemaan!

**Luokkasota
kiihtyy!**

**Sosialismi
voittaa!**

Kuopion I. it. vaalipiirin sos.-dem. piirijärjestön luennoitsija

AUGUST WESLEY

puhuu — luennoi

ssa, _____ talossa
kuun _____ p:nä kello _____ p.p.

seuraav:sta ain:sta:

Sisäänpääsy

Tuo tuttavasikin!

Sos.-dem. Piiritoimikunta.

Karjalais Työväen Seuran julkaisu. Kiteäpöytä- ja Piirijärjestö, Sortavalta 1917.

Piiritoimikunta painatti elokuussa 1917 Wesleyyn kokous- ja luentoilmoituksia 2000 kappaletta. Pohjois-Karjalan keskuseseikunnan arkisto. Kansallisarkisto.

ja valtiollinen järjestäytyminen, yhteiskuntaoppi, osuustoiminta, kapitalistinen imperialismi, materialistinen maailmankatsomus, sosiaalidemokraattinen nuorisoliike sekä elintarvikekysymys.¹⁴

Wesley majoittui kurssien aikana lautamies Tahvo Kuittisen taloon. Siellä talon tyttären, 26-vuotiaan Alviina (Liina) Kuittisen, ja Wesleyyn välille syntyi rakkaussuhde. Talon muu väki ei tätä hyväksynyt ja piti Wesleytä anarkistina ja maailmanmullistajana. Kurssien päätyttyä ja Wesleyyn palattua Joensuuhun hän ja Liina jatkoivat yhteydenpitoa kirjeiden välityksellä. Kun Wesley tammikuussa 1918 pakeni Joensuusta, takavarikoi suojeluskunta hänen papereidensa joukosta useita Liinan kirjeitä. Ne kertovat syvää kiintymystä Wesleytä kohtaan, ja pari kävi kiinteää kirjeenvaihtoa yli kahden kuukauden ajan. Liinan kiintymys ei ollut yksipuolista, sillä August houkutteli Liinaa vierailulle luokseen Joensuuhun, mukaan matkalle Etelä-Suomeen tai Joensuussa pidettävälle toimitsijakursseille. Suhde koki kolauksen joulukuussa 1917, kun yksi Liinan kirjeistä oli joutunut Fanny Käyhkön käsiin. August joutui selittelemään Liinalle perhe-elämäänsä ja paljastamaan, että kirje oli aiheuttanut Fannylle järkytyksen, jonka seurauksena tämän synnytys oli käynnistynyt ennenaikaisesti. Tapauksen jälkeen Liina ymmärsi, että hän ”oli omistellut toiselle kuuluvaa”.¹⁵

Järjestyskaartien johtoon

Lokakuun 1917 eduskuntavaalien jälkeen sosialidemokraattinen puolue turvautui asemiansa takaisinvaltaamiseksi yleislakkoon. Lokakuun puolenvälin jälkeen ryhtyi puolueen johto suunnittelemaan ensimmäistä kertaa koko maan kattavaa järjestyskaartia. Työväenliikkeen johto oli samalla huolestunut porvariston perustamista järjestys- ja suojeluskunnista, joita toimi maassa jo

14 August Wesleyyn toimintakertomus lokakuulta 1917. Pohjois-Karjalan sos. dem. piirin arkisto, DD 1. TA.

15 Liina Kuittisen kirjeet August Wesleylle 31.10.1917–3.1.1918. Wesleyyn arkisto. TA.

Tiedon- anto.

Koska maasjamme on työväen oikeutettujen vaatimusten voimaansaattamiselta alkanut suurlakko, joka käsittää kaikki työalat, lukuunottamatta elintarpeiden kauppaa ja valmistusta, sekä yksittäisiä kotityötä, kuin myös sairaanhoitoa ja valaistusta, ilmoitamme täten, että Joensuun kaupungissa on myös tarkalleen seurattava tätä määrystä, ettei häiriötä syntyisi väestön keskuudessa. Järjestyksen valvonta kaupungissa on myöskin otettu työväen järjestykskaartin huostaan, jonka ohella toimii entinen militsi, ollen se saman johdon alaisena kuin järjestykskaartikin. Järjestyksvallan korkeimpana päällikkönä on tästä lähtien August Wesley. Työväen lakkomitea julistautuu täten oleman ja kaupungissa ainoa toimeenpaneva valta, joka on tavattavissa Työväenyhdistyksen talolla toistaiseksi joka päivä ja tulee se tästä lähtien säännöllisesti antamaan luotettavia tietoja tapahtumain kuluista. Väestöä kehoitetaan pysymään rauhallisena ja olemaan antautumatta minkäänlaisen provokaation uhriksi. Lakkomuksesta tätä tiedonantoa ja yleensä lakkomitean määräyksiä vastaan tullaan ryhtymään niihin toimenpiteisiin, joihin asia kulloinkin aiheuttaa.

Joensuussa, marraskuun 15 p:nä 1917.

Lakkomitea

Joensuun kaupungissa pylväsilmoituksina marraskuun 1917 suurlakon aikana jaettu tiedoksianto, jossa järjestyksvallan korkeimmaksi päälliköksi kerrotaan valitun August Wesley. Vapaussodan arkisto. Kansallisarkisto.

useassa kunnassa. Suoran toiminnan vaatimuksia lisäsivät syksyn aikana myös vaikea elintarviketilanne ja bolševikkien vallankaappausaikeet. Suomen Ammattijärjestön valtuusto kehotti 20. lokakuuta työväestöä järjestämään joukkokokouksia ja perustamaan kaarteja, jotta porvaristo myöntyisi välttämättömiin uudistuksiin. Kaarteille laadittiin säännöt, jotka julkaistiin 24. lokakuuta *Työmiehessä* ja muissa työväenlehdissä. Sääntöjen mukaan kaartin tarkoituksena oli ennen muuta suojella työväen yhdistys-, lausunto- ja painovapautta sekä olla työväenluokan oikeuksien turvana.¹⁶

Pohjois-Karjalassa useimmat suojeluskunnat olivat syntyneet aktivistien toimesta kesän ja alkusyksyn aikana. Aktivistit pyrkivät saamaan joukkoihinsa miehiä kaikista yhteiskuntaluokista. Esimerkiksi Joensuun suojeluskuntaan oli liittynyt paljon koulu-
poikia ja urheilijanuorukaisia, mukana myös työläispoikia. Vielä 25. lokakuuta 1917 Joensuun kaupunginvaltuusto kehotti sosialidemokraattista kunnallisjärjestöä valitsemaan kolme jäsentä toimikuntaan, jonka tehtävänä oli suojeluskunnan uudelleen järjestäminen.¹⁷

Piiritoimikunnassa suojeluskuntien ja työväenkaartien tilannetta pohdittiin ensimmäisen kerran 26. lokakuuta, jolloin piiri sihteeri Jalonen vaati sosiaalidemokraattisten järjestöjen jäsenten eroamista porvarillisista suojeluskunnista. Samalla piiritoimikunta kehotti työväenyhdistyksiä perustamaan järjestystä ylläpitämään omia järjestysmiesjoukkoja.¹⁸ Samaan aikaan piirin äänenkannattajassa *Päivän tiedot* -lehdessä julkaistiin sääntöehdotus työväen järjestyskaarteille, joka olikin tärkeimpänä ohjearkuna työväenjärjestöille kaarteja perustettaessa. Kuopion itäisessä piirissä ensimmäiset kaartit perustettiin loka-marraskuun vaihteessa 1917 Joensuun lisäksi Nurmekseen ja Lieksaan.

16 Manninen 1993a, 336–338.

17 Joensuun kaupunginvaltuuston kokouspöytäkirja 25.10.1917 § 18. Joensuun kaupunginarkisto.

18 Kuopion it. vaalipiirin sos.dem. piiritoimikunnan pöytäkirja 26.10.1917. Pohjois-Karjalan sos.dem. piirin arkisto, CA 1. TA.

Suojeluskuntiin liittyneet työläiset pakotettiin eroamaan, ja he liittyivät työväen järjestyskaarteihin. Esimerkiksi Joensuun suojeluskunnan päällikölle Joensuun lyseon voimistelunlehtori K. E. Levälahdelle työläisten joukkoero suojeluskunnasta oli ikävä yllätys, ja hän otti erot raskaasti:

Olinhan miltei kaikkia noita miehiä komentanut keväisissä yhteisvoimistelunäytöksissämme, pitänyt heidän juhlissaan ja kursseillaan luentoja, ja nyt he olivat valmiit jättämään minut, liittyäkseen heille entuudestaan tuntemattoman miehen jouktoon!¹⁹

Tämä tuntematon mies oli August Wesley.

Piiritoimikunta käsitteli työväen järjestyskaartien asiaa laajasti kokouksessaan 5. marraskuuta 1917. Työväenjärjestöjä kehoitettiin edelleen perustamaan kaarteja. Piiritoimikunta piti tarpeellisenä ryhtyä hillitsemään kaikkea intoilevaa esiintymistä ja välttämään porvariston provokaatioita. Kaartien ylimmäksi päälliköksi piirissä valittiin August Wesley, jonka tehtäväksi tuli laatia asiaa koskeva kiertokirje sekä hänet velvoitettiin matkustamaan kaikkialla piirissä järjestämässä ja ohjaamassa kaartien perustamista ja toimintaa. Joensuun jälkeen tärkeimmiksi paikoiksi nimettiin Lieksa ympäristöinen ja Värtsilä. Koska kaartien järjestämisen katsottiin vaativan ison osan Wesley'n työajasta, oikeutettiin hänet supistamaan luentokursseja itseltään niin paljon kuin tarve vaatisi.²⁰

Wesley kirjoitti samana päivänä puoluetolimikunnalle ja kertoi kaartien järjestelyjen piirissä sujuvan hyvin ja piiritoimikunnan avustavan järjestelyissä ja kokonaisuuden muodostamisessa. Joensuuhun Wesley arveli syntyvän pataljoonan suuruisen kaartinostaston. Kaartin säännöissä oli sen perusyksiköksi määrätty sadan miehen vahvuinen komppania ja neljän komppanian piti muodostaa pataljoona. Piirisihteerin Jalonen kirjoitti Wesleylle kaksi päivää myöhemmin, että tämä oli ottanut liiallisen työtaa-

19 Levälähti 1944, 158.

20 Kuopion it. vaalipiirin sos.dem. piiritoimikunnan pöytäkirja 5.11.1917. Pohjois-Karjalan sos.dem. piirin arkisto, CA 1. TA.

kan lupautuessaan perusteilla olevan järjestyskaartin pataljoonan päälliköksi. Jalosen mielestä Wesley'n olisi pitänyt keskittyä vain luento- ja neuvontatyöhön.²¹

Wesley ryhtyi toimeliaaseen kaartien järjestelytyöhön ja osallistui esimerkiksi 13. marraskuuta 1917 Värtsilän työväen järjestyskaartin perustavaan kokoukseen, jossa olivat mukana kaikki tehtaan työläiset. Kokouksessa Wesley piti kaartin perustamisesitelmän.²²

Lakkojohtaja

Suomen sosialidemokraattisen puolueen päätavoitteita olivat syksyllä 1917 valtalain toteuttaminen, kahdeksan tunnin työaikalaki ja kunnallisen äänioikeuden laajentaminen. Puolue hyväksyi tappiollisten eduskuntavaalien jälkeen *Me vaadimme* -julistuksen, joka sisälsi uhkavaatimuksen uudelle eduskunnalle: työväenliikkeen tavoitteet on toteutettava. Eduskunnan hylättyä sosiaalidemokraattien tavoitteet, puoluetoimikunta, eduskuntaryhmä ja ammattijärjestön edustajat asettivat yhteisen Työväen Vallankumouksellisen Keskusneuvoston, joka julisti suurlakon alkavaksi 14. marraskuuta. Lakon tavoitteiksi keskusneuvosto asetti elintarvikepulan ja työttömyyden poistamisen sekä kunnallislakien, kahdeksan tunnin työaikalain ja valtalain voimaansaattamisen eli sosialidemokraattisen puolueen vaatimukset. Lisäksi se määräsi, että liikenne ja tehtaat oli pysäytettävä sekä sanomalehdet, posti, kaupat ja koulut suljettava. Lakon toimeenpaneminen annettiin piiritoimikuntien ja paikallisjärjestöjen lakkokomiteoiden tehtäväksi. Samalla työväen kaarteille annettiin toimintaohjeet, joiden mukaan niiden tuli valvoa järjestystä ja toteuttaa lakkokomiteoiden määräämät tehtävät.²³

21 August Wesley'n kirje puoluetoimikunnalle 5.11.1917. Sdp:n arkisto, kansio F36, TA; Heikki Jalosen kirje August Wesleylle 7.11.1917. Vuoden 1918 arkisto, HHH35. TA; Manninen 1993, 339.

22 VRO 140/1 Sistonen Ida Kristiina. KA.

23 Manninen 1993b, 346–347.

Lakon alkamista edeltävänä päivänä Wesley osallistui järjestäytyneen työväen kokoukseen Tohmajärveen kuuluneessa Värtsilässä, jossa oli koolla noin 500 henkeä. Kokouksen jälkeen Wesley lähetti sähkösanoman Keskusneuvoston puheenjohtajalle Kullervo Mannerille. Siinä hän ilmoitti Tohmajärven järjestäytyneen työväen mielipiteenä, että sosialidemokraattisen eduskuntaryhmän *Me vaadimme* -julistuksessa mainitut seikat olisi heti toteutettava. Muussa tapauksessa Värtsilän kokousväki ei vastaisi seurauksista ja tulisi aktiivisesti toimimaan julistuksessa mainittujen asioiden puolesta. Suurlakon alkamispäivänä Wesley matkusti takaisin Joensuuhun, josta hän sähkötti iltapäivällä Keskuskomitealle lakon alkaneen myös Joensuussa ja mielialan olleen kiihtynyt. Samalla Wesley pyysi komiteaa lähettämään lisäohjeita siitä, miten Joensuussa tulisi menetellä.²⁴

Marraskuun 14. päivänä Joensuun työväentalolla pidettiin kansalaiskokous, jossa puhetta johti Wesley. Paikalle oli tullut suuri joukko kaupungin ja ympäristön työläisiä. Kokous valitsi 13-jäsenisen suurlakkokomitean, jonka tuli vastata lakon toimeenpanosta kaupungissa ja sen ympäristössä. Sen puheenjohtajaksi valittiin Rautatieteläisten liiton sihteeri ja entinen kansanedustaja Artturi Sivenius sekä sihteeriksi kirjaltaja Toivo Saari. Komiteaan valittiin myös muun muassa räätäli Pekka Soinu, työmies Johan Taipale ja rouva Ada Kurkinen. Lakkokomitea kokoontui 15.11.1917, jolloin keskusteltiin siitä, kuinka yleinen järjestyksenpito järjestetään. Kokous päätti asettaa lakon ajaksi omat järjestysmiehet, jota varten Sivenius ja Wesley kehittivät kaikkia puhdasmaineisia ja luotettavia miehiä liittymään järjestysmiehiksi. Joukkoon ilmoittautui 170–180 miestä, pääasiassa Joensuun ja ympäristön työväen järjestyskaarteista.²⁵

Wesley johdatti suurimman osan järjestysmiehiksi ilmoittautuneista perässään kaupungintalolle ja komensi joukon riviin ta-

24 August Wesley'n kirje Kullervo Mannerille 14.11.1917 ja August Wesley'n kirje Vallankumoukselliselle Keskuskomitealle 14.11.1917. VapSA 403. KA.

25 August Lavikaisen ja Aleksanteri Hartikaisen tutkintapöytäkirjat 30.4.1918. Joensuun raastuvanoikeuden arkisto, vars.as. pöytäkirjat 1918, Ca 92 § 195. KA.

lon eteen. Tämän jälkeen Wesley meni yksinään kaupungintalon toiseen kerrokseen, jossa sijaitsi kaupungin poliisilaitos ja marssi suoraan vt. komisario Sakari Häkkisen työhuoneeseen. Täällä hän esitteli komisariolle kirjallisen lakkokomitean päätöksen:

Suurlakon puhjettua t.k. 14 pnä kaupungissamme, päätti järjestyneen työväen valitsema suurlakkokomitea jättää järjestyksen pidon työväen järjestyskaartille, ylimpänä järjestyksen valvojana August Wesley. Jotta tämä järjestyksen pito tulisi mahdollisimman tehokkaaksi, toivoo lakkokomitea, että poliisilaitos heti jätetään työväen järjestyskaartin hoitoon, huomauttaen samalla, että vastarintaa yrittäessä poliisilaitoksen henkilökunnalta riisutaan aseet ja poliisilaitos vallataan.²⁶

Kompromissinhaluisesti Wesley salli poliisien olevan läsnä yläpitämässä järjestystä. Sovinnon synnyttyä komensi Wesley rivistä yhden plutoonan (24 miestä) poliisilaitokselle tarkoitukseenaan ryhtyä valvomaan järjestystä kaupungissa yhdessä poliisien kanssa. Kulloinkin vuorossa ollut plutoona vaihdettiin kolmesti päivässä. Osa heistä partioi 2–3 hengen partioissa kaduilla kolme tuntia kerrallaan. Myös poliisit suorittivat partiointia, mutta omalla miehistöllään. Joensuun poliisilaitoksen miesluku oli 13. Aluksi poliisit saivat pitää virka-aseensa, mutta jo seuraavana päivänä järjestyskaartilaiset riisuiivat poliisit aseista lakkokomitealta tulleen määräyksen mukaisesti. Poliisien asetuttua vastustamaan aseiden luovutusta ja kieltäytyttyä tunnustamasta Wesleytä päälliköksi, erotti Wesley kaikki poliisit toimestaan lakon ajaksi. Lakon loppuajan järjestyksestä kaupungissa huolehti yksinomaan Wesleyn johtamat järjestyskaartilaiset.²⁷

Samana päivänä, kun Wesley otti järjestyskaartilaisineen haltuunsa poliisilaitoksen, antoi lakkokomitea määräyksen vallata

26 Aleksanteri Hartikaisen tutkintapöytäkirjat 30.4.1918. Joensuun raastuvanoikeuden arkisto, vars.as. pöytäkirjat 1918, Ca 92 § 195. KA.

27 Poliisitutkintopöytäkirja 16.4.1918 sekä Antti Laakkosen ja Aleksanteri Hartikaisen tutkintapöytäkirjat 30.4.1918. Joensuun raastuvanoikeuden arkisto, vars.as. pöytäkirjat 1918, Ca 92 § 195. KA.

myös kaupungin puhelinlaitoksen. Wesley vei nyt noin 70 kaartilasta Kauppakadulla sijainneen puhelinlaitoksen edustalle ja esitti laitoksen isännöitsijälle Oskari Lavolalle lakkokomitean määräyksen. Lavola kieltäytyi päästämästä kaartilaisia keskuhuoneeseen, ja Wesley tyytyi asettamaan vartiomiehet rakennuksen ympärille. Plutoonanpäällikkö Bruno Kortelainen puolestaan sai lakkokomitealta määräyksen painattaa komitean tiedonannon ja tunkeutui sitä varten 40 kaartilaisen kanssa Karjalan Sanomien kirjapainoon. Tiedonannossa ilmoitettiin, että järjestyksen valvonta kaupungissa oli otettu järjestyskaartin huostaan korkeimpana päällikkönä August Wesley. Tiedonanto toimitettiin kaikille julkisesti nähtäväksi.²⁸

Kansalaiskokous ja lakkokomitea olivat myös määränneet kauppaliikkeiden sulkemisesta. Wesley tarjoutui neuvottelemaan asiasta suojeluskunnan kanssa ja saapui 15.11.1917 kauppias Eino Pakarisen luokse. Kokouksessa oli läsnä myös suojeluskunnan päällikkö K. E. Levälahti. Pakarinen ja Levälahti käyttivät tilaisuutta hyväkseen ja yrittivät taivutella Wesleytä samalle puolelle suojeluskunnan kanssa taisteluun venäläisiä vastaan. Wesley kuitenkin ilmoitti, että venäläiset olivat työväestön ystäviä, eikä hän voinut luvata kuin korkeintaan puolueettomuutta, mikäli porvareiden ja venäläisten välillä puhkeaisi vihollisuuksia. Neuvotteluita jatkettiin vielä työväentalolla, jolloin sovittiin kauppojen pitämisestä avoinna seuraavaan päivään. Osapuolet sopivat myös, että Wesley poistaisi vartiomiehet puhelinlaitokselta.²⁹

Luantaina 17. marraskuuta 1917 Joensuun kauppatorilla järjestettiin tilaisuus, jossa Wesley puhui laajalle yleisöjoukolle. Paikalle oli komennettu myös työväen järjestyskaartilaiset plutoonittain järjestäytyneinä. Tunnin kestäneen puheen jälkeen laulettiin kansainvälinen, jonka jälkeen Wesley ja lakkokomitean puheenjohtaja Sivenius asettuivat rivistön eteen ja joukot marssivat takaisin työväentalolle.³⁰

28 Haaranen 1958; *Karjalan Sanomat* 22.11.1917.

29 Pakarinen 1927; Haaranen 1958; *Karjalan Sanomat* 22.11.1917.

30 Haaranen 1958; *Karjalan Sanomat* 22.11.1917.

Seuraavana arkipäivänä useat kauppaliikkeet avasivat ovensa kielloista huolimatta, jolloin Wesley kulki kaartilaisensa kanssa kaupungilla sulkemassa liikkeitä. Torin kulmauksessa sijainnut Rauta-Aitta ei kuitenkaan suostunut tottelemaan lakkokomitean määräystä, ja liikettä saapuivat sulkemaan Wesley, Bruno Kortelainen, Artturi Sivenius ja Pekka Sointu. Silminnäkijän kertomuksen mukaan tapahtumaa seurasi suuri joukko uteliaita kaupunkilaisia. Kun Kortelainen suuriäänisesti uhkaili kaupan henkilökuntaa kaikilla mahdollisilla rangaistuksilla, saapui paikalle suurikokoinen Ester Nyberg, joka asettui Wesleyyn eteen ja päätteli kovaäänisesti suustaan haukkumaryöpyyn suomen, ruotsin ja englannin kielillä. Puhetulvan jatkuessa Wesley antoi merkin seurueelleen, joka poistui paikalta vähin äänin ja liike jäi sulke-matta.³¹

Vallankumouksellinen Keskusneuvosto päätti lopettaa lakon ja antoi 19. marraskuuta julistuksen, jossa se kertoi vallankumouksen jatkuvan ja puolueen muodostavan maahan punaisen hallituksen. Tieto saavutti Joensuun saman päivän iltana. Seuraavana päivänä työväentalossa pidetty yleinen työväenkokous, jossa puheenjohtajana toimi Artturi Sivenius ja sihteerinä August Wesley, antoi hyväksynnän lakon aikaisille toimenpiteille. Puheenjohtajisto piti hyvänä sitä, että järjestys oli lakon aikana ollut mallikelpoinen. Toiminta oli ollut sen mukaan todistus siitä, että työväki pystyi pitämään yllä järjestystä. Kokouksen tärkeimmäksi keskustelunaiheeksi nousi poliisilaitoksen kohtalo. Epäluotettaviksi arvioitujen entisten poliisien takia koettiin välttämättömäksi pitää laitosta työväen hallinnassa. Niinpä kokous päätti, ettei se luovuta poliisilaitosta takaisin, vaan laitos järjestettäisiin uudelleen kansanvaltaiselle pohjalle. Anomusasia päätettiin ilmoittaa valtuustolle ja kuvernöörille.³²

Kaupunginvaltuustolle tieto toimitettiin kaksi päivää myöhemmin suoraan kaupungintalolla meneillään olleeseen kokoukseen.

31 Haaranen 1958.

32 Järjestäytyneen työväen kokouspöytäkirja 20.11.1917 ja anomus kaupunginvaltuustolle 20.11.1917. Joensuun kaupunginvaltuuston kokouspöytäkirja 22.11.1917 ja liitteet. JKA.

Paikalle saapui työväen lähetystö, johon kuuluivat August Wesley, Toivo Saarinen ja Pekka Sointu. Wesley selosti suullisesti työväenkokouksen anomusta. Siinä ilmoitettiin työväestön pitävän poliisilaitosta lopullisesti hallussaan sekä vaati lähes koko laitoksen henkilökunnan erottamista, valitsemaan Wesleyyn ylikomissarioksi, Saarisen ylikonstaapeliksi sekä kunnallisjärjestölle vallan erottaa ja ottaa palvelukseen miehistö. Lisäksi poliisilaitos tulisi järjestää kansanvaltaiseksi miliisiksi ja valtuuston olisi tunnustettava järjestyksenpidon sekä poliisiasiain kuuluvan järjestyneelle työväelle. Anomuksessa selitettiin, että poliisilaitos oli suurlakon aikana vallattu, koska työväestölle vastenmieliset henkilöt, jotka olisi pitänyt maaliskuun vallankumouksen jälkeen erottaa, oli otettu takaisin palvelukseen.³³

Kaupunginvaltuusto oli asiassa neuvoton, sillä poliisilaitosten järjestäminen oli lain mukaan viime kädessä eduskunnan asia. Asia ratkesi, kun sosialidemokraattinen piiritoimikunta ei pitänyt enää tässä vaiheessa poliisilaitoksen hallussapitoa avainkysymyksenä. Se arveli työväen saavan sen hallintaansa koska tahansa samalla tavalla kuin suurlakon aikana. Niinpä sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö päätti luovuttaa poliisilaitoksen takaisin viranomaisille.³⁴

Wesley sai tunnustusta toiminnastaan lakkojohtajana. Lakon vielä kestäessä piiritoimikunta lausui yleisen tyytyväisyytensä siitä, että Wesley oli toiminut lakon ylimpänä päällikkönä pontevasti ja tarmokkuudella. Myös lakkotoimikunnalle piiritoimikunta antoi täyden tunnustuksen. Wesley herätti lakon aikana myönteistä huomiota myös vastapuolen leirissä. Joensuun suojeluskuntaan kuulunut T. E. Haaranen oli tarkkaillut Wesleytä Joensuun torilla:

33 Järjestäytyneen työväen kokouspöytäkirja 20.11.1917 ja anomus kaupunginvaltuustolle 20.11.1917. Joensuun kaupunginvaltuuston kokouspöytäkirja 22.11.1917 ja liitteet. JKA.

34 Järjestäytyneen työväen kokouspöytäkirja 20.11.1917 ja anomus kaupunginvaltuustolle 20.11.1917. Joensuun kaupunginvaltuuston kokouspöytäkirja 22.11.1917 ja liitteet. JKA; Kuopion it. Vaalipiirin sos.dem. piiritoimikunnan pöytäkirja 22.11.1917. Pohjois-Karjalan sos.dem. piirin arkisto, CA 1. TA.

Hän oli todella hyvä puhuja, ilman konsepteja hän lasketteli 1,5 tuntia ja esitys oli voimakasta, elävää ja vilkasta sekä todistelevaa ilman karkeuksia ja mauttomuuksia kuten monen muun kansankiihottajan esitys.” Toisen kertojan mukaan ”vaikka vihasinkin silloisia sosialisteja, niin tunsin kumminkin jonkinmoista sympatiaa heidän päämiestään kohtaan. Luultavasti oli syy Wesley'n omassa olemuksessaan. Tuskin milloinkaan olen tavannut ketään ihmistä, jolla olisi ollut niin karakteriset, energiset ja hurjat piirteet. Erityistä huomiota herätti hänen jyrkevä leukansa ja palava katseensa.” Joensuun suojeluskunnan päällikön K. E. Levälahden mukaan Wesleyllä ”oli vapaa esiintyminen ja mainio puhelahja, mutta hänen näytti olevan vaikea antaa arvoa toisten mielipiteille.³⁵

Erään kerran lakkopäivien aikana Wesley julisti olevansa koko maakunnan poliisimestari ja käskynhaltija Karjalassa, ja juuri hänen määräyksestään työväki huolehti kaikesta järjestyksestä. Puhe oli osoitettu Kontiolahden kirkkoherra E. J. Hallikaiselle, joka oli kuntakokouksen puheenjohtaja. Kuntakokouksen oli määrä lakon aikana käsitellä puolueettoman järjestysjoukon perustamisasia, jota Wesley vastusti kaikin tavoin. Syynä vastustukseen oli se, että uuden järjestysjoukon taustalla olivat porvarilliset ryhmät, mikä tulisi heikentämään vain kaksi viikkoa aikaisemmin perustetun työväen järjestyskaartin toimintaa. Wesley oli puhelimitse yhteydessä useamman kerran Hallikaiseen ja vaati, ettei asiaa saanut ottaa kokouksessa käsiteltäväksi. Wesley uhkasi lähettää Joensuusta kaksi junavaunullista aseistettuja miehiä hajottamaan kokouksen, jos häntä ei uskottaisi ja varoitti heittämisestä kipinää ruutitynnynriin. Vielä asian käsittelyn yhteydessä Wesley soitti Hallikaiselle ja vaati noudatettavaksi lakon aikana vahvistettua kunnallisasetusta, jonka mukaan ääntenlasku olisi toimitettava jäsenluvun, ei kunnallisäyrin mukaan. Mutta tämäkään vetoamus ei tuottanut tulosta ja Kontiolahden kuntakokous

35 Kuopion it. vaalipiirin sos.dem. piiritoimikunnan pöytäkirja 19.11.1917. Pohjois-Karjalan sos.dem. piirin arkisto, CA 1. TA; Haaranen 1958; Arvo Achten muistelmakertomus. VapSA 241. KA; Levälahti 1922.

hyväksyi suojeluskunnan perustamisen yksimielisesti sen jälkeen, kun työväestön edustajat olivat marssineet ulos kokouksesta.³⁶

Suurlakon aikana järjestyskaartien merkitys kuitenkin kasvoi erittäin merkittäväksi ja esimerkiksi piiritoimikunta piti kaarteja työväen tärkeimpänä toimintamuotona. Wesley sai oikeuden uusien kaartiin perustamispuuhiin käyttää tarpeen mukaan apunaan piirikanslian työpanosta sekä valita ilman kaarteja vielä oleville paikkakunnille järjestäjiä.³⁷

Wesleyllä oli myös merkittävä osuus kaartilaisten rekrytoinnissa. Useat Joensuun ja ympäristön kaarteihin kuuluneet kertoivat myöhemmissä kuulusteluissa, että he liittyivät kaartiin juuri Wesleyyn ansiosta. Esimerkiksi joulukuussa 1917 Joensuun kaartiin liittynyt Väinö Riikonen kertoi, että ”enemmän siihen vaikutti se, että August Wesley oli piirisihteerinä ja kiihotti yhtymään”. Kontiolahden kaartiin kuulunut Kalle Kinnunen puolestaan muisteli, ”että se kaikki villiintyminen on Joensuusta aiheutunut Wesleyyn suoranaisesta valistuksesta”.³⁸

Puoluekokousedustaja

Sosialidemokraattinen puolue toimikunta kutsui ylimääräisen puoluekokouksen koolle Helsinkiin 25. marraskuuta 1917. Piiritoimikunta valitsi kokousedustajakseen August Wesleyyn, koska arveltiin että hän voisi samalla matkalla järjestää kaartia koskevia asioita. Wesleytä ei voitu evästää kokousta varten, koska ei tiedetty mitä asioita siellä käsiteltäisiin. Niinpä hän sai valtuudet toimia kokouksessa oman harkintansa mukaisesti.³⁹

36 Kontiolahden suojeluskunnan historia-aineistot. SKY Val.os. Ha 14. KA.

37 Kuopion it. vaalipiirin sos.dem. piiritoimikunnan pöytäkirja 19.11.1917. Pohjois-Karjalan sos.dem. piirin arkisto. CA 1. TA.

38 VRO 13/466 Riikonen Väinö Verne. KA; Kalle Kinnusen kuulustelupöytäkirja 20.2.1918. VRYO 11872 Varonen Antti. KA.

39 Kuopion it. vaalipiirin sos.dem. piiritoimikunnan pöytäkirja 21.11.1917. Pohjois-Karjalan sos.dem. piirin arkisto, CA 1. TA.

Joensuun työväentalo oli vuosien 1917–18 tapahtumien keskuspaikka. Kuva on keväältä 1918. Pohjois-Karjalan museo.

Helsingin työväentalolla pidetyn puoluekokouksen erisuuntaiset keskustelut kestivät kolme päivää. Vastakkain olivat vallankumouksen eli diktatuurin kannattajat ja sen vastustajat, parlamentarismien tukijat. Osa puoluekokousedustajista vältti äärilinjoihin. Yleinen kiihtynyt mieliala vei Wesleyä kohti ultraradikaaleja. Hän kertoi jo ensimmäisenä kokouspäivänä huomanneensa, että keskustelut lipuivat parlamentaarisempaan suuntaan, jota hän piti tilanteen huomioon ottaen karille ajamisena. Wesleyn mielestä joukot olivat jo liikkeellä, eivätkä tyytyneet kompromisseihin:

Ne tahtovat jotakin tuntuvampaa. Sitä ahdistaa työttömyys ja nälkä... Täällä pelätään diktatuuria ja kuitenkin on tämän maan

köyhälistö saanut elää porvariston diktatuurin alaisena. Miksi diktatuuri ei saisi olla nyt köyhälistön?⁴⁰

Wesley moitti myös sitä, että heitä peloteltiin porvariston ryhtyvän toimenpiteisiin ja aiheuttavan työttömyyttä, jos työväki siirtyy diktatuuriin.⁴¹

Wesley oli samoilla linjoilla kuin Pietarin suomalaiset bolševikit Jukka Rahja, Adolf Taimi sekä työväen järjestyskaartin johtajista Eero Haapalainen, Ali Aaltonen ja Tuomas Hyrskymurto, jotka kaikki kannattivat proletariaatin diktatuuria. Vallankumouksen kannattajien pääperuste oli se, että joukkojen liikehtiminen ja suurlakko merkitsivät lähtemistä vallankumouksen tielle, jolta ei ollut enää paluuta. Wesley uskoi Haapalaisen tavoin kaartien sotilaalliseen menestykseen. Vallankumouksen linjaa tuki kokouksessa puheenvuoron käyttänyt kansankomissaari Josef Dzukasvili (Stalin), joka lupasi Venäjän bolševikkien tuen ja aseita mikäli suomalaiset yhtyisivät vallankumoukseen. Vallankumouksen vastustajat sen sijaan näkivät asian aivan päinvastoin ja katsoivat suurlakon osoittaneen, ettei työväenliikkeen johto kyennyt pitämään tilannetta hallinnassaan.⁴²

Puoluekokouksen toisena päivänä kokous päätti menettelytavasta ja suhtautumisesta kaarteihin. Helsingin Kaivohuoneelle oli suurlakon jälkeen asetunut radikaali kaartin osa, joka kieltäytyi luovuttamasta aseitaan ja kutsui itseään punakaartiksi. Se lähetti puoluekokoukselle lähetystön, joka vaati vallan ottamista työväestön käsiin. Samalla lähetystö toivoi, että kokouksesta lähetettäisiin henkilöitä selostamaan tilannetta kaartilaisille. Wesley piti tätä tärkeänä samoin kuin sitä, että asialle saataisiin kaartien hyväksyntä. Wesley toimi asiassa kaikkein aktiivisimmin ja laati Helsingin järjestyskaartin puolesta esityksen, jossa se ehdotti puoluekokoukselle lähetystön lähettämistä. Kaivohuoneelle lähe-

40 Sos.dem. puoluekokouksen pöytäkirjat 1917, 35–37. VROSyA Ca: 9.1a. KA.

41 Sos.dem. puoluekokouksen pöytäkirjat 1917, 35–37. VROSyA Ca: 9.1a. KA.

42 Soikkanen 1975, 248–251.

tettyyn lähetystöön valittiin Wesley'n lisäksi Jukka Rahja ja Antti Markkanen. Toimintakertomuksensa mukaan Wesley puhui Kaivohuoneella puoluekokouksen lähettinä 2000 miehelle aiheesta ”miksi järjestysk. tulee alistua puoluepäätöksiin”. Kerrottiin, että juuri Wesley'n puhe Kaivohuoneella olisi vaikuttanut siihen, että siellä olleet kaartilaiset suostuivat luopumaan aseistaan ja poistuivat Kaivohuoneelta.⁴³

Aseiden salakuljettaja

August Wesley oli ensimmäisiä työväen järjestyskaartien johtohenkilöitä, joka kannatti kaartien aseistamista. Wesley'n mielestä kaartit täytyi aseistaa ennen muuta porvariston järjestysjoukkoja vastaan. Jo marraskuun alussa 1917 hän oli kirjoittanut asiasta puoluetoimikunnalle:

Monin paikoin ovat porvarit kuitenkin ehtineet asestautua ja uhkauksia meitä vastaan tehdään jo julkisesti. Asema käy kireäksi. Meillä ei ole aseita itsepuolustukseen. Eipä edes tietoa niiden saamisestakaan. Järjestetty mutta aseeton kaarti on mainio maalitaulu porvarien lahtarikaarteille. Emmehän kai aikone maalitauluksi järjestyä? Aseita on saatava ja pian – muuten meidän käy ohrasesti. Ettekö voi auttaa?⁴⁴

Kun Wesley valittiin puoluekokousedustajaksi, toivottiin hänen samalla voivan hoitaa kaartin asioita, ennen muuta aseiden hankintaa. Tilaisuus tähän tulikin puoluekokouksen toisena päivänä 26. marraskuuta 1917. Säätytalolla paikalla ollut pietarinsuomalainen bolševikki Jukka Rahja kertoi samana päivänä maa-seutukaartien edustajille, että hän pystyisi toimittamaan maksua vastaan aseita Pietarista. Rahjan mukana Pietariin lähtisi heti

43 August Wesley'n toimintakertomus marraskuulta 1917. Pohjois-Karjalan sos.dem. piirin arkisto, DD 1. TA; Salkola 1985, 252–256.

44 August Wesley kirje puoluetoimikunnalle 5.11.1917. Sdp:n arkisto, kansio F36. TA.

kaksi kuopiolaista kaartin edustajaa. Wesley oli puheissa myös Rahjan kanssa ja sai hänen, Matti Turkian ja Aleksanteri Vastenin sekä järjestyskaartien ylimmän johdon taholta varman lupauksen, että ensimmäisestä Pietarista tulevasta aselähetyksestä annetaan Joensuuhun 25 kivääriä ja ampumatarvikkeita. Rahjan lupaama aselähetys lähti Pietarista jo kolme päivää myöhemmin ja Pietarissa mukana olleet kuopiolaiset veivät niistä suurimman osan, 500 kivääriä ja 36000 panosta Kuopioon, jossa Rahja sai aseista maksun. Wesleylle selitettiin, että lähetys oli tarkoitettu koko Kuopion lääniin. Wesley kirjoitti aseiden kohtalosta Kuopioon ja vaati osaa aseista annettavaksi Joensuuhun.

Me tarvitsemme aseita Joensuuhun kipeämmin kuin monet muut paikat, sillä meitä vastassa on yli 300 miestä käsittävä hyökkäyskannalla oleva lahtarikaarti. Olisi kerrassaan rikollista, jos meidät jätettäisiin aseettomiksi – siis avuttomiksi.⁴⁵

Kivääreitä Kuopiosta Joensuuhun ei kuitenkaan toimitettu.

Tällä välillä sosialidemokraattinen puolue ja ammattijärjestö olivat valinneet työväen järjestyskaarteille johtavan toimikunnan, jonka tuli toimia valtakunnallisena elimenä siihen saakka, kunnes kaartin edustajakokous pidettäisiin. Tämä oli määrätty pidettäväksi Tampereella joulukuun puolivälissä 1917. Joulukuun ensimmäisenä päivänä johtava toimikunta päätti hankkia aseita kaarteille venäläiseltä sotilasneuvostolta. August Wesleylle päätettiin varata Joensuuhun ja ympäristöön 150 kivääriä.⁴⁶

Aseet venäläisten asevarastoista järjestyivät nopeasti ja 4. joulukuuta 1917 venäläinen aluekomitea lähetti viisi laatikollista japanilaisia *Arisaka*-nimisiä ratsuväen kivääreitä August Wesleyyn nimellä rautateitse Helsingistä Joensuuhun. Mukana seurasivat pistimet sekä 4500 patruunaa. Viidessä laatikossa olleiden

45 Pekka Voutilaisen muistelmakertomus (kopio). Punakaartin historiakomitean arkisto, kansio 3. KA; Salkola 1985, 252; August Wesleyyn kirje Kuopion työväen järjestyskaartin johtavalle toimikunnalle 4.12.1917. Vuoden 1917 kokoelma, HF. TA.

46 Salkola 1985, 261, 266.

kiväärien lukumäärä on eri lähteissä vaihdellut 90:sta 175:een. Eri viranomaiset ilmoittivat erilaisia lukumääriä. Lukumääräksi varmistuu muun muassa Joensuun poliisikomisarion raportin ja myöhempien aseiden jakoluetteloiden mukaan 90.⁴⁷

Aselähetysten oli määrä saapua Joensuuhun 8. joulukuuta. Joensuun suojeluskunnalla oli luotettuja miehiä rautateiden palveluksessa ja jo aamuyöllä aseman kirjuri toi suojeluskuntaan tiedon, että Joensuuhun aamulla tulossa olevassa tavarajunassa on Wesleylle osoitettuna viisi laatikollista aseita ja ammuksia. Suojeluskunnan pikaisen neuvottelun jälkeen aselähetys päätettiin tullinhoitaja Magnus Ericssonin avustuksella ottaa tullitakarikkoon ja aselaatikot siirrettiin rautatieasemalta pakkahuoneelle. Suojeluskunta hälytti kaupungin lähikylistä lisävoimia siltä varalta, että työväenkaartilaiset yrittäisivät ottaa aselähetysten haltuunsa väkivalloin.⁴⁸

Joensuulaiset virkamiehet olivat neuvottomia siitä, miten aseiden kanssa tulisi menetellä. Suojeluskunta vaati, ettei aseita saanut missään tapauksessa luovuttaa Wesleylle. Asiaa hankaloitti myös se, että Wesleyn tiedettiin olevan Amerikan kansalainen. Tullinhoitaja Ericsson pyysi kuvernööriä ottamaan yhteyttä Amerikan konsuliin, että tämä ryhtyisi toimenpiteisiin kansaa kiihottavan Wesleyn suhteen. Joensuun maistraatti kääntyi senaattori P. E. Svinhufvudin puoleen ja vaati häntä ryhtymään pikaisiin toimenpiteisiin, etteivät aseet joutuisi Wesleylle.⁴⁹

Joensuussa aseiden takavarikointi herätti mielten kuohua. Wesley vaati niiden luovuttamista itselleen tai muutoin hän järjestäisi Joensuuhun rankaisuretkikunnan. Koska oli ilmeistä, ettei suojeluskunta luovuttaisi aseita Wesleylle, päätti tämä matkustaa Helsinkiin selvittämään aseasiaa suoraan venäläisen sotamiesneuvoston kanssa. Wesleyn matkustettua 10. joulukuuta Helsin-

47 Joensuun v.t. komisario K. J. Sutisen raportti 28.12.1917. Joensuun maistraatin arkisto, saap.kirj. 1918, Ea 51. KA.

48 Eino Pakarisen kertomus. SKY Val.os. Ha 36. KA.

49 Poliisimestari Häkkisen kirje kuvernöörille 8.12.1917, tullinhoitaja Ericssonin kirje kuvernöörille 8.12.1917 ja Joensuun maistraatin kirje senaattori Svinhufvudille 9.12.1917. VapSA 403. KA.

kiin, levittivät kaartilaiset Joensuussa huhua, että Wesley oli lähtenyt hakemaan rangaistusretkikuntaa Joensuuhun. Siltä varalta, että työväestö yrittäisi anastaa tullikamarilla olevat aselaatikot, suojeluskunta siirsi ne varmempaan paikkaan kaupungintalolle.⁵⁰

Saatuana hoidettua ”järjestyskaartin asiat” Helsingissä, lähti Wesley paluumatkalle 12. joulukuuta 1917. Viipuriin tultuaan Wesley lähetti sähkeen Joensuuhun Toivo Saariselle salanimellä Anna Montonen: ”Kuinka isä voi?”, johon Saarinen vastasi: ”Isä hyvin sairas.” Suojeluskunta sieppasi viestit sähkösanomakonttorista ja tulkitsi Wesleyyn kysyvän kaartin ja suojeluskunnan suhteista. Nyt suojeluskunta antoi Viipurissa aseostoja tekeville joensuulaisille Hjalmar ja Veikko Raatikaiselle tehtäväksi ”Wesleyyn saattamisen tavalla tai toisella vaarattomaksi”. Raatikaiset eivät kuitenkaan tavoittaneet Wesleytä Viipurista. Sen sijaan Elisenvaaraan sijoitettu tiedustelija ilmoitti, että Wesley oli jo matkalla kohti Sortavalaa.⁵¹

Joensuusta ilmoitettiin Sortavalaan, että Wesley oli tulossa junassa sinne ja että hänet tulisi vangita. Kun juna saapui Sortavalan asemalle 12.12.1917 illalla, näytti samassa junassa Wesleytä seurannut toinen Elisenvaaran tiedustelijoista asemalaiturilla olleille poliiseille ja suojeluskuntalaisille, kuka matkustajista oli Wesley. Asemahallissa Wesley huomasi häntä seurattavan, jolloin hän kivahti: ”Mitä saatanaa te minusta tahdotte?” Hän yritti paeta ulos takaovesta, mutta paikalla ollut poliisikomissaari virkamerkkiä näyttäen pidätti hänet. Wesleyltä otettiin pois hänen revolverinsa ja kuljetettiin poliisilaitokselle.⁵²

Sortavalan poliisi ei kuitenkaan suostunut vangitsemaan Wesleytä, ennen kuin Joensuun poliisilaitos toimitti virallisen van-

50 Eino Pakarisen kertomus. SkY Val.os. Ha 36. KA; August Wesleyyn toimintakertomus joulukuulta 1917. Pohjois-Karjalan sos.dem. piirin arkisto. DD 1. TA.

51 August Wesleyyn toimintakertomus joulukuulta 1917. Pohjois-Karjalan sos.dem. piirin arkisto, DD 1. TA; Suojeluskuntaliike Pohjois-Karjalassa. *Helsingin Sanomat* 21.8.1918.

52 Harry Nymanin muistelmakertomus. Nymanin kokoelma, kansio 18. KA Joensuu.

gitsemismääräyksen. Sellainen keksittiin nopeasti ja sähkötettiin Sortavalaan. Siinä kerrottiin, että Wesley oli pidätettävä irtolaisena ja lähetettävä eri määräyksestä Joensuuhun kuulusteluja varten. Tapahtumat Sortavalassa eivät sujuneet joensuulaisten toiveiden mukaisesti. Keskiyöllä poliisilaitoksen edustalle saapui noin 40–50 työväen järjestyskaartilaista. Heistä sisälle astui rouva Anna Nurmisen johdolla kolme miestä, jotka heti tarttuivat Wesleyyn käsipuoleen sanoen ”nyt lähdetään”, ja veivät hänet mukanaan. Poliisit palauttivat Wesleylle hänen revolverinsa ja välttivät väkivaltaa. Samoin toimi Sortavalan suojeluskunta.⁵³

Anna Nurminen oli kansanedustaja ja *Päivän Tiedot* -lehden päätoimittajan Julius Nurmisen vaimo, joka toimi Sortavalan työväenyhdistyksen naisosaston puheenjohtajana. Wesley oli tavannut hänet kuukautta aikaisemmin naisosaston iltamissa. Anna vei Wesleyyn kaupungin pohjoislaidalla Ratakadun ja Karjalankadun kulmassa sijainneeseen kotiinsa ja majoitti hänet sinne. Aviomies Julius Nurminen oli tuolloin eduskuntatyössä Helsingissä. Talon ympärille jätettiin yön ajaksi järjestyskaartin aseellinen vartio, ja Wesley sai venäläisiltä sotilailta lainaksi kiväärin.⁵⁴

Seuraavana päivänä eli 13.12.1917 Joensuun maistraatti käski Sortavalan poliisilaitosta pidättämään Wesleyyn uudelleen. Jos sortavalalaisilla ei olisi syytä pidättämiseen, pyysi maistraatti lähettämään Wesleyyn suoraan Kuopion lääninvankilaan. Tarvittaessa maistraatti lupasi keksiä pidättämiselle uuden synn. Uusi vangitsemisyritys tehtiin Sortavalassa iltapäivällä 14. joulukuuta, jolloin Wesleylle kerrottiin aikeista toimittaa hänet lääninvankilaan, mutta oman kertomuksensa mukaan Wesley ”kieltäytyi kunniaista”.⁵⁵

53 Sortavalan poliisilaitoksen raportti 12.12.1917. Sortavalan kaup. poliisilaitoksen arkisto. Fond 881, opis 1, delo 98. KARTA; VRYO 3231 Nurminen Anna Albertina. KA; Nurminen 2016, 200–201.

54 VRYO Nurminen Anna Albertina. KA; Nurminen 2016, 200–204.

55 Joensuun maistraatti Sortavalan poliisilaitokselle 13.12.1917. VapSA 403. KA; August Wesley, Pidättämiseni. August Wesleyyn toimintakertomus joulukuulta 1917. Pohjois-Karjalan sos.dem. piirin arkisto, DD 1. TA.

Tieto Wesleyyn tilanteesta Sortavalassa ja uhka vangitsemisesta hänen palatessaan Joensuuhun huolestutti piiritoimikuntaa Joensuussa. Joensuun poliisilaitokselle lähetettiin lähetystö vaatimaan takeita siitä, että Wesley voisi saapua Joensuuhun ja liikkua kaupungilla vapaasti. Poliisille tehtiin selväksi, että ellei vahvistusta vapaalle toiminnalle saataisi, jätettäisiin asia kaartin huoleksi.⁵⁶

Wesleyn kohtalo oli kuitenkin Joensuun suojeluskunnan vallassa. Vangitsemisyritysten epäonnistuttua päätti suojeluskunta, ettei se päästä Wesleytä enää Joensuuhun. Se asetti vartioston Hammaslahden asemalle, jossa Wesley oli tarkoitus vangita hänen palatessaan junalla Joensuuhun. Samalla suojeluskunta kehotti myös muita radan varren suojeluskuntia pidättämään Wesleyyn, missä hänet vain tavattaisiin. Wesley ei kuitenkaan uskaltanut liikkua Sortavalasta, vaan pysytteli Anna Nurmisen asunnossa. Joensuun työväen järjestyskaarti ryhtyi neuvottelemaan puhemiehinään Toivo Saarinen, Bruno Kortelainen ja kirvesmies Laukkanen. He ilmoittivat suojeluskunnalle Wesleyyn luvanneen kunniasanalla saapua Joensuussa raastuvanoikeuden istuntoon vastaamaan aseiden kuljetuksesta, ”ja jollei itse tule, niin myös se kannetaan oikeuteen”. Samalla he lupasivat, ettei kaarti yritä saada aseita haltuunsa, kuitenkin sillä ehdolla, ettei myöskään suojeluskunta niitä ota. Sopimuksen synnyttyä suojeluskunta veti vartiionsa pois radan varresta ja salli Wesleyyn saapua kotikaupunkiinsa.⁵⁷

Saatuana tietää Joensuussa tehdystä sopimuksesta, lähti Wesley Sortavalasta paluumatkalle 15.12.1917 saattajinaan kaksi venäläistä sotilasta. Junan pysähtyessä Värtsilässä, hän puhui junanvaunusta asemalle kokoontuneelle työläisjoukkoille, jota oli kerääntynyt paikalle yli 200 henkeä. Myöhemmin samana päivänä Wesley saapui Joensuun asemalle, jossa häntä oli vastassa 700 henkeä, joukossa myös venäläisiä sotilaita. Asemalta Wesley vietiin marssimusiikin tahdittamana työväentalolle, jossa järjes-

56 Kuopion it. Vaalipiirin sos.dem. piiritoimikunnan pöytäkirja 13.12.1917. Pohjois-Karjalan sos.dem. piirin arkisto, CA 1. TA.

57 Eino Pakarisen muistelmakertomus. SKY Val.os. Ha 36. KA; Pakarinen 1927; Suojeluskuntaliike Pohjois-Karjalassa. *Helsingin Sanomat* 21.8.1918.

tetyssä kaartin juhlassa hän sittemmin kehui puhuneensa tuvan täydelle. Puheensa aikana Wesley kysyi yleisöltä, vapauttaisiko paikalla ollut väki hänet porvareilla antamastaan kunniasanasta pysyvä puolueettomana, johon osanottajat suostuivat.⁵⁸

Heti seuraavana päivän Wesley ryhtyi vaatimaan aseitaan takavarikosta ja uhkasi suojeluskuntaa jälleen rankaisuretlikunnalla, mikäli aseita ei hänelle luovutettaisi. Kaupungin oikeusneuvosmies V. A. Corner tiedusteli asiaa muun muassa kuvernööri Albert von Hellensiltä, jonka mukaan aseet voitiin luovuttaa Wesleylle, mikäli hän kunniasanallaan lupaisi, ettei niitä käytettäisi väärin. Suojeluskunta päätti kuitenkin pitää aseet itsellään, eikä suostunut siirtämään niitä maaseudulle, vaikka muutamat maaseutusuojeluskunnat niin vaativat.⁵⁹

Joulukuun 19. päivänä poliisilaitokselle saapui neljä venäläistä sotilasta, joista kaksi oli edellisenä päivänä Joensuuhun Helsingistä saapuneen venäläisen sotamiesneuvoston aluekomitean jäsentä. Sotilaat esittivät valtakirjansa ja vaativat tullinhoitaja Magnus Ericssonia luovuttamaan aselaatikot heille. Ericsson totesi valtakirjan oikeaksi, mutta ei löytänyt avainta kaupungin kassaholviin, jossa aselaatikoita säilytettiin. Sotilaat kiivastuivat ja vangitsivat Ericssonin sekä veivät hänet hieman kaupungin ulkopuolella olevalle venäläisten sotilaiden kasarmille Sirkkalaan. Pari tuntia myöhemmin kaupungintalolle marssi lähes koko Sirkkalan venäläinen sotaväki eli noin 30 kivääreillä aseistettua sotilasta. Osa sotilasta murtautui sisälle, jonne oli kerääntynyt pari ryhmää suojeluskuntalaisia suojelemaan kiväärilaatikoita. Valtaosa heistä oli koulupoikia. Venäläiset ampuivat talon sisällä ja ulkopuolella kivääreillään kehenkään kuitenkaan osumatta. Suojeluskuntalaisten oli pakko antautua ja he joutuivat luovuttamaan paitsi aselaatikot, myös kaikki omatkin aseensa venäläisille. Aselaatikot kannettiin kaupungintalon edessä olevaan kahteen rekeen kuljetettavaksi Sirkkalan kasarmille. Silminnäkijöiden

58 August Wesley'n toimintakertomus joulukuulta 1917. Pohjois-Karjalan sos. dem. piirin arkisto, DD 1. TA; Eino Pakarisen muistelmakertomus. SKY Val.os. Ha 36. KA.

59 Eino Pakarisen muistelmakertomus. SKY Val.os. Ha 36. KA.

mukaan yhden aselaatikon päällä istui paikalle tilannetta seuraamaan tullut August Wesley.⁶⁰

Jo iltapäivällä venäläiset neuvottelivat järjestyskaartin kanssa ja totesivat aseiden alun perin lähetetyn todistetusti August Wesleylle, joten ne oli annettava hänelle. Aselaatikot kuljetettiin nyt työväentalolle, jossa samana iltana kiväärit jaettiin yli 60 miehelle. Illalla kuultiin kaupungilta laukauksia, kun aseisiin tottumattomille kaartilaisille sattui vahingonlaukauksia. Jokainen kiväärin, pistimen ja kymmenen patruunaa saanut mies sitoutui vastaamaan ”niistä persoonallisesti kuoleman uhalla”. Wesley otti yhden kiväärin omaksi aseekseen sekä viisi kivääriä varalle piiritoimistoon. Joulun jälkeen kivääreitä jaettiin lisää, muun muassa viisi kappaletta Utraan sekä saman verran Värtsilään ja Lieksaan.⁶¹

Suojeluskunta joutui nöyrytymään vielä samana iltana Wesley'n kutsumana neuvotteluun työväentalolle. Paikalle saapuivat lehtori Levälähti, tohtori Onni Ruuth ja kauppias August Pölönen, jotka joutuivat korvaamaan kaupungintalon selkkauksessa kadoksiin jääneet patruunat. Neuvottelujen tuloksena päätettiin, että kaarti sai pitää aseensa. Samalla he sitoutuivat olemaan käyttämättä niitä muita puolueita tai yksityisiä henkilöitä vastaan. Mikäli yleisiä järjestyshäiriöitä sattuisi, lupasi kaarti ratkaista asian yhdessä kaupungin suojeluskunnan kanssa. Aseesekkaus oli suojeluskunnalle suuri arvovaltatappio, ja se oli hajoamistilassa.⁶²

Kaartien ylipäällikkö

Tampereella pidettiin 16.–17. joulukuuta 1917 työväenkaartien edustajakokous, jossa valittiin maan ylimmäksi elimeksi kaartien

60 Magnus Ericssonin kertomus. Joensuun tullikamarin arkisto, kirjekonseptit Da 4. KA; K. J. Sutisen raportti 28.12.1917. Joensuun maistraatin arkisto, saap.kirj. 1918, Ea 51. KA.

61 Johannes Kärkkäinen ”1918”. KanA; Sitoumus 19.12.1917. VROSyA Aä 437. KA; *Karjalan Sanomat* 20.12.1917.

62 Suojeluskuntaliike Pohjois-Karjalassa. *Helsingin Sanomat* 21.8.1918.

yleisesikunta. Kokouksen tavoitteena oli kaartiin kehittäminen ja niiden toiminnan vakiinnuttaminen yhdenmukaiseksi koko maassa. Kokouksessa voitti puolueen ajama linja ja kokous päätti, että kaartiin tuli totella työväenliikkeen keskusjärjestöjä. Kokous hyväksyi myös kaartiin säännöt, joiden mukaan kaarteista muodostettiin kokoonpanoltaan sotilaallinen organisaatio. Sääntöjen mukaan vaalipiireihin tulisi perustaa sotilasasioita varten erityiset piiriesikunnat.⁶³

Wesleyn oli tarkoitus matkustaa edustajakokoukseen Tampereelle, mutta hänen vangitsemisensä Sortavalassa oli muuttanut suunnitelmia. Hän oli ollut jatkuvasti matkoilla kaartiin asioissa, ja ne olivat vieneet hänen aikansa lähes täysin. Tämän vuoksi piiritoimikunta toivoi, että Wesley mikäli suinkin oli mahdollista, jättäisi vähemmäksi toimintansa kaartiin asioissa. Salkola on tullut kiinnitetty piiritoimikunnan toivomuksen niin, että Wesleyin jääminen kiinni aseiden salakuljetuksesta synnytti epäluottamuksen hänen ja piiritoimikunnan välille. Tulkintaa on pidettävä erehdyttävänä, sillä kaikesta huolimatta Wesleyllä oli edelleen piirijärjestön täysi tuki. Koska järjestyskaartilla ei ollut omia virkailijoita, hoidettiin kaikki sen asiat piirikansliasta käsin. Tämän vuoksi piiritoimikunta joutui palkkaamaan kansliaan lisätyövoimaksi kirjaltaja Toivo Saarisen. Kun kaartille perustettiin tammikuun alussa 1918 oma piirijärjestö, jatkoi Saarinen sen hoitajana.⁶⁴

Wesleyn ajamaa linjaa kaartiin aseistamisesta kannattivat erityisesti nuoremmat kaartilaiset. Tapaninpäivänä 1917 Wesley matkusti Värtsilään, jossa hän osallistui Värtsilän kaartiin kokoukseen ja puhui siellä kaartiin tarpeellisuudesta puolueen tukena, jos porvaristo hyökkäisi työväen kimppuun. Samalla Wesley lupasi Joensuuhun tulleista kivääreistä viisi Värtsilään, joilla kaartilaiset voisivat ryhtyä harjoittelemaan. Wesleyin retoriikaltaan jo paljon rajumpi puhe sai varsinkin nuorten kaartiin kannatuksen: ”Suomessa on vielä niin paljon oksasia puita ja narua, että

63 Salkola 1985, 284, 290–294.

64 Kuopion it. vaalipiirin sos.dem. piiritoimikunnan pöytäkirjat 4.12.1917, 7.12.1917 ja 13.12.1917 sekä 1.1.1918 ja 6.1.1918. Pohjois-Karjalan sos. dem. piirin arkisto, CA 1. TA.

kaikki porvarit voidaan hirttää.” Kun eduskunnasta joululomalla ollut ja kokoukseen osallistunut kansanedustaja Matti Lonkainen vastusti muutamien muiden kanssa kiväärien hankintaa, ajettiin heidät nuorten toimesta ulos kokouksesta.⁶⁵

Sosialidemokraattisen puolueen nuorisoliike suhtautui perinteisesti kielteisesti militarismiin. Joulukuun lopussa Joensuussa pidetyssä Karjalan sosialidemokraattisen nuorisopiirijärjestön perustavassa kokouksessa Wesley esitti kysymyksen piirin nuorisosastojen suhtautumisesta työväen järjestyskaarteihin. Tervehdyspuheessaan Wesley sanoi pitävänsä nuorisoliikettä sosialidemokraattisen liikkeen vallankumouksellisimpana. Kokous päättyi Wesleylle mieleiseen lopputulokseen ja tunnusti kaartit ajan vaatimina työväenluokan itsepuolustusjärjestöiksi, kehotti tukemaan niitä ja liittymään niihin. Kokous edellytti kuitenkin, että kaikille tehtäisiin selväksi kaartien luonne tilapäisinä järjestysjoukkoina ilman militaristisia pyrkimyksiä.⁶⁶

Viikkoa myöhemmin eli 5.-6.1.1918 Joensuuhun kutsuttiin koolle kaikkien Pohjois-Karjalan ja Laatokan Karjalan järjestyskaartien edustajat perustamaan piirijärjestöä Tampereen edustajakokouksessa hyväksytyjen sääntöjen mukaisesti. Wesleyn laatiman kokousselostuksen mukaan Karjalan työväen järjestyskaartien piirikokouksessa oli edustajia noin 60, joiden päätehtävänä oli ”koota Karjalan työväen kumoukselliset järjestyskaartit lujaksi kokonaisuudeksi”. Kokous hyväksyi perustetulle sotilaspiirille säännöt ja tärkeitä menettelytapoja. Tärkeimpinä tehtävinä päätettiin ryhtyä toimenpiteisiin porvareiden elintarvikerikoksia vastaan ja hävittämään salaviinanpolttoa. Kokous linjasi aseiden käytön sallituksi sellaisissa tilanteissa, joissa vastustettaisiin tovereiden joutumista poliisin ja tuomareiden käsiin. Lisäksi kokouksessa järjestettiin verotus piirin menojen kattamiseksi sekä valittiin piiripäällikkö ja piiriesikunta. Piiripäälliköksi valittiin itseoikeutetusti August Wesley ja piiriesikuntaan joensuulaiset puuseppä Vilho Tuppurainen, räätäli Pekka Sointu, tehdastyöläi-

65 Matti Lonkaisen kuulustelupöytäkirja 20.7.1918, VROSyA Ca:92 ja Antti Väätäisen kuulustelupöytäkirja 13.2.1918. VROSyA Au 9. KA.

66 *Kansa* 8.1.1918 ja 12.1.1918.

nen Johan Taipale ja kaartin Joensuun komppanian päälliköksi korotettu Bruno Kortelainen. Wesley on päättänyt kokousselostuksensa luottavaisena:

Innostunein mielin, varmoina vallankumouksellisen köyhälistön lopullisesta voitosta, erottiin, kukin lähtien omiin osastoihinsa luomaan tulevan vallankumouksen valiojoukkoja lähenevän tais-telun varalle.⁶⁷

Heti järjestyskaartien piirikokouksen päätyttyä, käynnistyivät Joensuun työväentalossa puolueen toimitsijakurssit. Wesley oli laatinut jo syyskuun lopussa 1917 suunnitelman kurseista, joiden pitoajankohdaksi määräytyi tammikuu 1918. Koulutuksen tarkoituksena oli kasvattaa toimitsijoita ammattiosastoihin ja työväenyhdistyksiin. Kurseille ilmoitautui 75 oppilasta eri puolilta Pohjois-Karjalaa ja Laatokan Karjalaa. Opiskeltavia aineita olivat taloustieteet, työväenliikkeen historia, sosialismi, valtioppi, kehitysoppi, osuustoimintaliike, kunnallisasiain hoito, yhteiskuntaoppi, laskento, kirjanpito, ainekirjoitus, julkinen esiintyminen, asiakirjojen laadinta ja kokouskäytännöt. Kurssien johtajana toimi Wesley, joka opetti myös pääosan luennoista. Muina opettajina toimivat T. E. Karhu ja Eemil Auranen.⁶⁸

Sodan jälkeen toimitsijakursseja ryhdyttiin etenkin valkoisten historiankirjoituksessa kutsumaan Wesley'n asekurseiksi, koska kurseilla oli opetettu myös ”sotilastemppuja”. Tämän tulkinnan on valtaosa työväentutkimuksista kiistänyt. Kurseille osallistuneiden muistitieto kuitenkin vahvistaa kiistattomasti sen, että kurssilaiset ottivat tehtäväkseen osallistua samoihin sotilasharjoituksiin kuin työväentalolla harjoitelleet Joensuun järjestyskaartilaiset. Suurin osa kurssilaisista kuului kaarteihin kotipaikkakunnillaan ja osalle kurssilaisista jaettiin myös kiväärit.

67 *Kansa* 12.1.1918.

68 Kuopion it. vaalipiirin sos.dem. piiritoimikunnan pöytäkirjat 1.10. ja 5.11.1917. Pohjois-Karjalan sos.dem. piirin arkisto, CA 1. TA; *Työmies* 16.1.1918.

Wesley komenteli: käänös vasempaan ja oikeaan päin, ympäri-käänös, kivääri olalle ja jalalle. (---) Eikö hän tahtonut enempiä opettaa, on arvoitus, mutta ne käänökset osasi jo jokainen pik-kupoikakin tehdä. Harjoitukset pidettiin työväentalon juhlasalissa, lukittujen ovien takana, etteivät vain sivulliset, työläisetkään, olisi nähneet harjoituksia ja aseita.⁶⁹

Joulukuussa kaupungintalon aseselkkauksen jälkeen lähes ha-joamistilaan joutunut Joensuun suojeluskunta oli järjestäytynyt uudelleen ja saanut uudet johtohenkilöt. Aseistuksen suhteen suojeluskunta oli kuitenkin huomattavasti heikompi kuin Wesley'n johtama järjestyskaarti. Niinpä suojeluskunta halusi voittoa aikaa aseistautuakseen, joten vuoden vaihteessa piiripäälliköksi nimitetty Paavo Siven ja Joensuun suojeluskunnan uudeksi päälliköksi tullut jääkäri Arne Salminen ryhtyivät neuvottelemaan Wesley'n kanssa tekosyynä hallituksen järjestyksen ja rauhan ylläpitämiseksi antamat julistukset. Neuvotteluja käytiin tammikuun aikana useita, jolloin Wesley suuttui asioiden hitaasta edistymisestä. Joensuussa tammikuussa pidettyjen markkinoiden aikana työväen kaartien ja suojeluskunnan partiot kuitenkin huolehtivat järjestyksen pidosta yhteistyössä. Tällöin Wesleyä kiinnosti erityisesti raittiusasia ja hän huomautti järjestysmiehiä erityisesti kiinnittämään huomiota viinakätköihin, joita markkinatrokarit olivat tuoneet kaupunkiin.⁷⁰

Viimeistään joulukuussa 1917 Fanny Käyhkö tuli Tohmajärveltä Joensuuhun ja muutti Augustin kanssa asumaan vuokra-asuntoon osoitteeseen Merimiehenkatu 34. Mahdollisesti asunto oli ollut Augustin käytössä jo aikaisemmin. Sortavalassa vangitsemisen yhteydessä Wesley kertoi asuvansa Joensuussa ja hakeneensa muuttokirjan kirjoillaolokunnastaan Jaakkimasta. Muuttokirjan Joensuuhun Wesley sai 12. joulukuuta 1917. Seuraavana päivänä Fanny synnytti Joensuun sairaalassa tyttölapsen, joka kastettiin Vapuksi. August itse piilotteli vielä tuolloin Sortavalassa. Fannyn

69 H. A. 1933, 143.

70 Susitaival 1968, 232–233; Pekka Nevalainen, Wesley'n kanssa rauhantöissä. Antti Hintikan kokoelma, Col. 74:2. HYK.

viralliseksi muuttopäiväksi Tohmajärveltä Joensuuhun merkittiin 7. tammikuuta 1918.⁷¹

Piiloon porvareilta

Tammikuun loppupuolella Viipurissa puhkesi levottomuuksia ja niiden leviämistä peläten Karjalan Kansalaisliitto kutsui Itä-Suomesta suojeluskuntalaisia apuun. Joensuussa varustettiin suojeluskunnan lentävä osasto, joka lähti matkalle 21.1.1918 vastaisena yönä. Seuraavana päivänä Joensuuhun kutsuttiin maaseudulta suojeluskuntalaisia, joita alkoi saapua kaupunkiin ympäri maakuntaa. Suojeluskunta otti haltuunsa kaupungintalon, jonne järjestettiin leiri muonituksineen ja majoitustiloineen.

Tapahtumat kiihdyttivät mieliä ja kaupungilla alkoi liikkua huhuja, joiden mukaan työväentalo tultaisiin ottamaan suojeluskunnan haltuun, kaartin johtohenkilöt vangittaisiin ja kaarti riisuttaisiin aseista. Wesley määräsi Joensuun pataljoonan aseistetun osan, noin 70 miestä (yleisesikunnalle antamansa raportin mukaan 65 miestä), vartiopalvelukseen työväentalolle, mutta noudattaen Helsingistä saatuja määräyksiä. Tammikuun 21. ja 22. päivien 1918 välisen yön kaartilaiset valvoivat koko yön aseissa ”valmiina taisteluun siinä tapauksessa, jos työväen kimppuun hyökätään”. Kun suojeluskuntalaisia tuli kaupunkiin yhä enemmän, antoi Wesley 22.1. määräyksen piilottaa kaikki kaartin aseet. Tähän eivät kaikki kaartilaiset olisi halunneet suostua, vaan vaativat toistuvasti lupaa kaupungintalon valtaukseseen. Wesley ei halunnut ”missään tapauksessa kahinointia ja rauhattomuutta”, vaan vaati rauhallisuutta ja maltillisuutta sekä varoitti, ettei kukaan saanut käyttää asettaan ilman lupaa. Wesley selitti miehilleen myös, ettei Joensuussa voitu toimia omin päin. Helsingistä annetut ohjeet määräisivät odottamaan tilanteen kehitystä Etelä-Suomessa, ja toimiin saisi ryhtyä vasta sen jälkeen, kun heiltä tu-

71 Sortavalan poliisilaitoksen raportti 12.12.1917. Sortavalan kaup. poliisilaitoksen arkisto. Fond 881, opis 1, delo 98. KARTA; Joensuun kaupungin henkikirja 1918. KA.

Väinö Riikonen, jonka August Wesley nimitti seuraajakseen tammikuussa 1918. Kuvassa olevalla narulla ja sinetillä valokuva on liitetty passiin. Valtiorikosylioikeuksien ja valtiorikosoi-keuksien arkisto. Kansallisarkisto.

lisi erityinen käsky. Jos kaupungintalo olisikin saatu haltuun, jäisi Wesley joukkoineen rintaman taakse. Sinne suojeluskuntalaiset saisivat nopeasti lisäjoukkoja maakunnasta, ja niiden avulla he voisivat helposti nujertaa työväen joukot.⁷²

Kaartilaisten piilotettua aseensa, laativat toimitsijakurssilaiset kirjelmän kaupunginvaltuustolle, jossa he valittivat kaupunkiin tulleiden joukkojen esittämistä uhkauksista ja työväentalon ympärillä kulkevista urkkijoista. Kirjelmässä vaadittiin suojeluskuntajoukkojen poistamista kaupungista tai muussa tapauksessa

⁷² August Wesley, Suksilla Joensuusta Lappeenrantaan. *Kansan Ääni* 14.2.1918; Wesley'n raportti Suomen Punaisen Kaartin Yleisesikunnalle 15.2.1918. Punakaartin yleisesikunnan asiakirjat. VapSA 29aa. KA; Johannes Kärkkäisen kertomus ”1918”. KanA; Veikko Vatasen muistitieto, Työväen muistitietotoimikunta 126. TA.

uhattiin nostattaa työväestö liikkeelle. Aseistautuneet työläiset voisivat tarvittaessa tulla poistamaan suojeluskuntajoukot kaupungista. Asia ehdittiin käsitellä valtuustossa vasta kolme päivää myöhemmin, jolloin tilanne kaupungissa oli jo täysin erilainen.⁷³

Joensuun ja Sortavalan suojeluskunnat tekivät yhteistyötä ja kun Sortavalassa paikallinen suojeluskunta riisui 23. tammikuuta 1918 aseista sikäläisen venäläisen varuskunnan, kutsuivat joensuulaiset heidät apuun tehdäkseen saman toimenpiteen Joensuun venäläiselle varuskunnalle. Samalla päätettiin riisua aseista työväen järjestyskaartilaiset.

Aamupäivällä 24. tammikuuta suojeluskunta määräsi yhden osaston riisumaan venäläisen komendantinviraston upseerit aseista Joensuun keskustassa. Toinen osasto marssi Niinivaaralle sosialidemokraattiselle piiritoimistolle, jossa Wesley'n oletettiin oleskelevan. Sen jälkeen osasto lähti tutkimaan työväentaloa. Kolmas osasto marssi rautatieasemalle, jonne saapuneiden sortavalalaisten kanssa vangitsi venäläiset sotilaat läheisestä Sirkkalan talosta. Pielisjoen ylittävälle silloille määrättiin vahdeiksi suojeluskunnan ratsuosasto.

Piiritoimiston edustalle tulleesta suojeluskuntaosastosta tuli viisi miestä sisälle vaatien aseita. Vaikka paikalla ollut kansliisti Toivo Saarinen ilmoitti, ettei kansliassa säilytetty aseita, suoritettiin paikalla perusteellinen tarkastus. Wesley oli ehtinyt poistua piiritoimistosta vähän aikaisemmin. Häntä ei tavannut myöskään työväentalolla käynyt suojeluskuntaosasto.⁷⁴

Toimitsijakurssilaiset muistelivat myöhemmin Wesley'n viime vaiheita Joensuussa:

Olin Wesley'n mukana, lähdettiin työväentalolta käymään Niinivaaralla piiritoimistossa. Oltiin sieltä tulossa Joensuun silloilla kun valkokaartilaisjoukko tuli vastaan. He eivät todennäköisesti

73 Oppilaskurssien kirjelmä Joensuun kaupunginvaltuustolle 22.1.1918 ja kaupunginvaltuuston kokouspöytäkirja 25.1.1918. Joensuun kaupunginvaltuuston arkisto. JKA.

74 Kuopion it. vaalipiirin sos.dem. piiritoimikunnan pöytäkirja 24.1.1918. Pohjois-Karjalan sos.dem. piirin arkisto, CA 1. TA.

tunteneet Wesleytä vaan menivät ohi piiritoimistolle häntä hakemaan. Wesley nauroi minulle valkokaartilaisten rivistön huonoutta. Sanoi, että punakaarti kun näyttäytyy, siinä on hyvä järjestys.⁷⁵

Työväentalolla Wesleylle kerrottiin, että häntä oli käyty etsimässä. Paikalle saapunut Eemil Auranen kehotti Wesleytä painumaan maan alle, muutoin hänen kävisi huonosti. Wesley piti puheen talossa olleille kurssilaisille ja ilmoitti, että tilanne oli vakava ja veljessodan uhka oli ilmeinen. Koska Joensuu oli jäämässä rintamalinjan taakse, kehotti Wesley niitä, joilla oli vielä ase, piilottamaan sen.

Minut on porvari tuominut tapettavaksi, mutta koetan kiertää sen vielä. Tämä on viimeinen tilaisuus kun voin olla kanssanne, joten toivotan teille kaikkea hyvää.⁷⁶

Piiritoimiston tarkastuksen jälkeen suoritettiin kotitarkastus Wesleyyn kaupunkiasunnossa Merimiehenkadulla. Paikalle kertyi jälleen runsaasti uteliaita, mutta heitä ei päästetty lähelle Niskakadun ja Merimiehenkadun kulmausta, ”syystä että läheiset kadunkulmaukset olivat miehitetyt hevosen selässä istuvilla ja kadulla tallustelevilla lahtarioppilailta”. Wesleyyn kaupunkiasunnossa suoritettua tarkastusta jälkeen Fanny Käyhkölle jätettiin välitettäväksi viesti, että ellei Wesley kahden tunnin kuluessa saavu suojeluskunnan päävartioon kaupungintalolle, tulitaisiin hänet kiinni saataessa repimään kappaleiksi.⁷⁷

Toimitsijakursseja jatkettiin ilman Wesleytä vielä neljä päivää, kunnes kurssilaiset totesivat, ettei niiden jatkamiselle ollut enää edellytyksiä. Wesley kirjoitti piilopaikastaan toimitsijakurssilaisille 29. tammikuuta 1918. Se ei päätynyt koskaan edellisenä

75 Veikko Vatasen ja Eero Turusen muistitiedot. Työväen muistitietokokoelma 126 ja 490. TA.

76 Veikko Vatasen ja Eero Turusen muistitiedot. Työväen muistitietokokoelma 126 ja 490. TA.

77 Tuntemattoman kertomus, Karjalan suojeluskunnat, Joensuu, KarSP, VapSA 237.1. KA; *Kansan Ääni* 14.2.1918.

päivänä kurssinsa lopettaneille kurssilaisille vaan tuli takavari-
koiduksi Wesley'n kaupunkiasunnosta:

Toista viikkoa olen piiloitellut, pakoillen porvarien vangitsemis-
yrityksiä. (---) En ole pelkuri ja muuta ´rikosta´ en ole tehnyt kuin
sen, että olen herättänyt, valistanut ja järjestänyt työläistovereita-
ni taisteluun kapitalismia vastaan. Se on tämän rikoksen tähden
kun minua vainotaan porvarien taholta. Olen heille kai vaarallisin
persoona Karjalassa.⁷⁸

Wesley pelkäsi vangitsemista ja sulkemista Joensuun kaupun-
gintalon putkaan. Kirjeessään Wesley kehotti oppilaitaan opiske-
lemaan tarmokkaasti ja kotiin palattuaan laittamaan kaartit kun-
toon.⁷⁹

Huhujen mukaan Wesley oli piiloutunut 24. tammikuuta 1918
kaupunkiasuntonsa naapuritaloon. Kirjoittaessaan toimitsija-
kurssilaisille, hän ei selvästikään tiennyt, että kurssi oli lakkau-
tettu edellisenä päivänä. Tällöin Wesley oli paennut kaupungin
eteläpuolella Pyhäselässä olleeseen Suursaareen, jonne hän hiihti
Toivo Saarisen kanssa. Joka tapauksessa Wesley sai saaren piilo-
paikkaansa tietoja tapahtumista Joensuussa. Tähän viittaa hänen
myöhempi raporttinsa yleisesikunnalle ja kirjoituksensa lappeen-
rantalaisessa *Kansan Ääni* -lehdessä. Suursaaren pakeni myös
muuta joensuulaisia kaartilaisia, muun muassa muurari Väinö
Riikonen. Helmikuun 3. päivänä Wesley lähti Toivo Saarisen
kanssa hiihtäen Suursaaresta kohti etelää tavoitteenaan punaisten
rintamalinjat. Yleisesikunnan raportissa Wesley kertoi lähtönsä
syyksi sen, ettei hän saanut saareen mitään tietoja eikä kukaan
muu suostunut kulkemaan lähettinä linjojen lävitse. Lähtiessään
Wesley jätti valtakirjan Suursaaren jääneelle Väinö Riikosel-
le Karjalan sotilaspiiriin Joensuun pataljoonan päällikön tehtä-
vään. Kuukautta myöhemmin Wesley kertoi, että hän piileskeli

78 August Wesley'n kirjelmä toimitsijakurssilaisille 29.1.1918. Wesley'n arkis-
to. TA.

79 August Wesley'n kirjelmä toimitsijakurssilaisille 29.1.1918. Wesley'n arkis-
to. TA.

pienessä saaressa seitsemän päivää. Tämän mukaan saapuminen Suursaareen ajoittuisi tammikuun 27. päivään. Näin ollen hänen piileskelynsä Joensuussa olisi kestänyt kolme edeltävää päivää.⁸⁰

Pakoon petojen luolasta

August Wesley ja Toivo Saarinen kulkivat pitkin järven selkiä ja synkkien salojen läpi välttämällä suuria taloja ja asutuskeskuksia. Yöpaikoikseen miehet uskalsivat valita vain syrjäisiä torppia, sillä väestö suhtautui kulkijoihin epäluuloisesti. Kolmessa paikassa, Punkaharjulla, Sulkavalla ja Puumalassa kaksikko kulki valkoisten vartioketjujen läpi. Viikon kuljettuaan miehet eksyivät ja joutuivat viettämään yön myrskyssä Saimaan Vihtasaareen. Aamulla 11. helmikuuta 1918 miehet saapuivat Lappeenrantaan. Matkan jäljiltä Wesley'n jalat olivat kurjassa kunnossa. Toisen jalan neljä varvasta ja kantapää olivat veressä sekä jalka niin turvoksissa, että kulkeminen onnistui vain tallukkaat jalassa.⁸¹

Lappeenrannassa Wesley laati kertomuksen tilanteesta Joensuussa sekä hänen ja Saarisen pakomatkasta Lappeenrantaan. Kertomus julkaistiin paikallisessa *Kansan Ääni* -lehdessä. Aamu-yöllä 13. päivä hän ryhtyi laatimaan Fannylle kirjettä, jota Vilho Lankinen lähti lähettämään Joensuuhun. Matkallaan Lankinen päätyi lopulta samaan Suursaareen, jossa Väinö Riikonen vielä oleskeli. Uskaltamatta enää palata Lappeenrantaan, Lankinen lähti Riikosen kanssa Venäjälle hiihtäen Ilomantsin

80 Pakarinen 1927; *Kansan Ääni* 14.2.1918 ja 16.2.1918; Wesley'n raportti Suomen Punaisen Kaartin Yleisesikunnalle 15.2.1918. Punakaartin yleisesikunnan asiakirjat. VapSA 29aa. KA; Väinö Riikosen kuulustelupöytäkirja 8.5.1919. VRO 13/466 Riikonen Väinö Verner. KA; Riikonen puhuu rykmentistä, mutta kyseessä oli virallisesti Joensuun pataljoona. *Det Vita Finland* 20.3.1918.

81 *Kansan Ääni* 14.2.1918 ja 16.2.1918; August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 13.2.1918. Wesley'n arkisto. TA.

kautta Muurmannin radalle, josta he pääsivät lopulta Pietarin kautta Helsinkiin.⁸²

Fanny Käyhkölle osoitetussa kirjeessä August kertoi olosuh-teistaan Lappeenrannassa ja huolestaan puolisonsa hyvinvoin-nista:

Rakkaani, siellä petojen luolassa. Toissa päivänä saavuimme tän-ne onnellisesti Saarisen kanssa. Sen jälkeen ei meiltä ole mitään puuttunut – niin hyvin ovat toverit meitä täällä pitäneet. Mat-kamme oli vaikea ja vaarallinen. Kolmasti läpäisimme lahtarien vahtilinjan, kertaakaan joutumatta edes perinpohjaisesti tutki-tuksi. Tietysti se oli meidän suuri varovaisuutemme ja onnelliset sattumat jotka niin hyvin meitä auttoivat. (---) Jos suinkin mah-dollista, tulen ensimmäisten Joensuuhun saapuvien joukkojen mukana kotiin. Olen hirveästi huolissani kohtalostasi, mutta en voi sitä millään tavalla auttaa. Miten tulleetkin toimeen, on se sittenkin paras näin. Toivoakseni ei sinun kärsimyksesi ole vie-lä läheskään niiden äitien kärsimysten veroinen, joiden poikien ruumiita tälläkin hetkellä viruu kolme jäätyneenä tuossa aivan seinän takana. Koita siis kultaseni tulla jotenkin tolkkuun siksi kunnes apu joutuu – korvataan kärsimykset sitten luokkarauhan tultua sitä suuremmilla iloilla... (---) Voi hyvin, rakas vaimoni ja suutele pikkuista puolestani ja sano hänelle isältä rakkaat terveiset. Voikaa molemmat hyvin ja olkaa terveitä ja reippaita silloin kun palaan kotiin.⁸³

Wesley mainitsi Fannylle lähtevänsä seuraavana päivänä Hel-sinkiin saamaan ohjeita ja viemään tietoja sinne.

Tulenko tänne takaisin, sitä en tiedä, sillä sehän riippuu yleisesi-kunnasta. Olen näes tällä kertaa Suomen sosialistisen armeijan (vakituisen nimittäin) mies ja sellaisena velvollinen noudatta-maan ylemmän johdon määräyksiä.⁸⁴

82 VRO 13/466 Riikonen Väinö Verner. KA.

83 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 13.2.1918. Wesley'n arkisto. TA.

84 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 13.2.1918. Wesley'n arkisto. TA.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Helsingin yliopiston arkisto (HYK)

Antti Hintikan kokoelma

Joensuun kaupunginarkisto (JKA)

Joensuun kaupungin valtuuston arkisto

Kansallisarkisto (KA)

Joensuun kaupungin henkikirjat

Joensuun maistraatin arkisto

Joensuun raastuvanoikeuden arkisto

Joensuun tullikamarin arkisto

Kuopion läänin henkikirjat

Nymanin kokoelma

Punakaartien historiakomitean arkisto

Suojeluskuntien Yliesikunnan valistusosaston arkisto (SkY Val.os)

Valtiorikosoikeuden (VRO) ja valtiorikosylioikeuden (VRYO) aktit

Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto (VROSyA)

Vapaussodan arkisto

Kansan Arkisto (KanA)

1918 kokoelma

Karjalan tasavallan kansallinen arkisto (KARTA), Petroskoi

Sortavalan poliisilaitoksen arkisto

Työväenarkisto (TA)

August Wesley'n ja Fanny Käyhkön arkisto

Pohjois-Karjalan sosialidemokraattisen piirin arkisto

Sdp:n arkisto

Työväen muistitietotoimikunnan kokoelmat

Vuoden 1917 kokoelma

Vuoden 1918 arkisto

Lehdet

Det Vita Finland 1918

Helsingin Sanomat 1918

Kansa 1918

Kansan Ääni 1918

Karjalan Sanomat 1917

Päivän Tiedot 1917

Työ 1917

Työmies 1918

Kirjallisuus

- H. A., Luokkasodan muistoja Pohjois-Karjalasta v. 1918. Teoksessa *Punakaarti-
laisten muistelmia Suomesta v. 1918*. Kirja. Leningrad 1933, 141–146.
- Haaranen T. E., Kansannousu Pohjois-Karjalassa vv. 1917–1918. *Karjalainen*
26.1.1958, 28.1.1958, 29.1.1958, 1.2.1958 ja 8.2.1958.
- Levälahti K. E., *Levä kertoo urheilumuistojaan*. Karisto. Helsinki 1944.
- Levälahti K. E., Pakarisen leirillä. *Suojeluskuntalaisen lehti* N:o 23/1922.
- Luntinen Pertti, Autonomian vahvistamisyritys. Teoksessa *Itsenäistymisen vuo-
det 1917–1920 I*. VAPK-kustannus. Helsinki 1993, 146–191.
- Manninen Turo, Järjestysvalta järkkyy. Teoksessa *Itsenäistymisen vuodet 1917–
1920 I*. VAPK-kustannus. Helsinki 1993. (Manninen 1993a), 244–343.
- Manninen Turo, Kaartit vastakkain. Teoksessa *Itsenäistymisen vuodet 1917–
1920 I*. VAPK-kustannus. Helsinki 1993. (Manninen 1993b), 246–395.
- Nurminen Pertti, *Aatteesta ammatiksi: Puoluetyötä ja punapääomaa*. Työväen
historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki 2016.
- Pakarinen Eino, Vapaussodan valmisteluja ja alkuvaiheita Pohjois-Karjalassa.
Pohjois-Karjalan suojeluskuntalainen N:o 5/1927.
- Partanen Jukka, *Tovereissamme meissä on voima. Pohjois-Karjalan sos.dem. pii-
rijärjestö 1906–2006*. Gummerus. Helsinki 2006.
- Salkola Marja-Leena, *Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi 2*. Valtion
painatuskeskus. Helsinki 1985.
- Soikkanen Hannu, *Kohti kansan valtaa 1*. Suomen Sosialidemokraattinen Puo-
lue. Helsinki 1975.
- Susitaival Paavo, *Aktivistit toimivat*. WSOY. Helsinki 1968.

Punaisen kaartin johdossa

Tammikuussa 1918 Suomen sosialidemokraattisen puolueen sisäinen valtakamppailu radikaalien ja maltillisten kesken päättyi radikaalien voittoon. Puoluetoimikunta perusti työväen toimeenpanevan komitean, joka ryhtyi valmistelemaan vallankumousta. Se päätettiin toteuttaa Venäjän bolševikkien lupaamilla aseilla, joita odotettiin saapuvaksi rautateitse Helsinkiin. Työväen järjestyskaartien yleisesikunta määräsi sitä varten radan varrella olevat kaartit liikekannalle 23. tammikuuta. Erityisesti helsinkiläiset olivat radikaaleja ja kannattivat vallankumousta. Helsingin työväen järjestyskaartin johdossa oli pietarinsuomalainen bolševikki Adolf Taimi, joka oli kannattanut vallankumouksellisen punakaartin perustamista jo Tampereen kokouksessa joulukuussa 1917. Helsinkiläiset irtautuivat lopullisesti työväenkaarteista 6. tammikuuta 1918, kun he hyväksyivät laatimansa uudet säännöt.¹ Samalla Helsingin työväen järjestyskaarti muutti nimensä punakaartiksi. Sisäisten levottomuuksien lisääntyessä eduskunnan porvarillinen enemmistö valtuutti 12. tammikuuta 1918 senaatin ryhtymään toimenpiteisiin lujan järjestysvallan luomiseksi Suomeen. Tehtävä annettiin Venäjältä vasta Suomeen palanneelle kenraaliluutnantti Gustaf Mannerheimille. Tammikuun 25. päivänä senaatti julisti suojeluskunnat hallituksen joukoiksi ja nimitti Mannerheimin niiden ylipäälliköksi.²

Toimeenpaneva komitea julistautui työväenliikkeen korkeimmaksi vallankumoukselliseksi elimeksi 26. tammikuuta 1918. Vielä samana päivänä työväenkaartit julistautuivat punakaartiksi sekä puoluetoimikunta ja punakaartin esikunta antoivat vallan-

1 Salkola 1985, 347.

2 Salkola 1985, 287–293; Manninen 1993, 405–407.

kumouskäskyn. Sen alkamisen merkiksi sytytettiin illalla punainen lyhty Helsingin työväentalon torniin. Seuraavana päivänä miehittiin Helsinki ja punaiset ottivat vallan myös muissa Etelä-Suomen kaupungeissa. Samaan aikaan Mannerheim otti suojeluskuntien avulla hallintaansa Pohjanmaan riisumalla sikäläiset venäläiset joukot aseista. Helmikuun alkuun mennessä valkoiset vakiinnuttivat asemansa Keski- ja Pohjois-Suomessa ja aluksi heikko rintamalinja syntyi Viipuri–Heinola–Tampere–Pori -linjan pohjoispuolelle. Rintama ei ollut yhtenäinen, vaan osapuolet pysyttelivät joukkojen harvalukuisuuden vuoksi maanteiden ja rautateiden varsilla. Punaiset perustivat 13-jäsenisen vallankumoushallituksen, Suomen kansanvaltuuskunnan, jonka puheenjohtajaksi valittiin Kullervo Manner. Muita kansanvaltuutettuja olivat muun muassa ulkoasiainvaltuutettu Yrjö Sirola, sosiaalisten asioiden valtuutettu Adolf Taimi, valistusasiainvaltuutettu Otto Wille Kuusinen ja elintarvikeasiainvaltuutettu Oskari Tokoi.³

Yleisesikunnan päälliköksi

August Wesley saapui Helsinkiin saamaan ohjeita Suomen punaisen kaartin yleisesikunnalta aamuyöllä 15. helmikuuta 1918. Yleisesikunta kokoontui samana päivänä ja mikäli kokouspöytäkirjassa mainittu ajankohta pitää paikkansa, on Wesley'n täytynyt kiiruhtaa rautatieasemalta suoraan yleisesikuntaan. Yleisesikunta oli sijoitettu kansanvaltuutettujen eli senaatin taloon sen kolmanteen kerrokseen Hallituskadun puolelle. Työväenkaartin ylimmäksi elimeksi perustetun yleisesikunnan kokouksessa olivat saapuvilla kaikki esikunnan jäsenet, esikuntapäällikkö Ernst Hausen, Hans Kulm, F. Hyrsky ja O. Kallio. Lisäksi paikalla olivat kansanvaltuutetuista Matti Turkia, Antti Kiviranta, Lauri Letonmäki ja Evert Eloranta sekä Kotkan piiriesikunnan jäsen K. V. Roine ja Karjalan piiripäällikkö August Wesley. Aluksi kokous käsittelee sisäasiainvaltuutettu Taimin esitystä siirtää esikunta

3 Manninen 1993, 429–432.

*Suomen Punaisen kaartin yleisesikunnan päällikkö August Wesley
1918. Yksityiskokoelma.*

Tampereelle. Taimin mukaan esikunta oli ollut Helsingissä saamaton ja sen siirto Tampereelle parantaisi tilannetta. Kokouksessa huomautettiin myös, että esikunnan toiminta oli ollut horjuvaa ja tietojen saanti heikkoa. Ratkaisu esikunnan siirtämisestä lykättiin seuraavan päivän kokoukseen. Wesley kannatti esikunnan pysyttämistä Helsingissä ja ehdotti, että muodostettaisiin kaksi rintamaesikuntaa, itäinen Terijoelta Mäntyharjulle ja pohjoinen Mäntyharjulta Poriin. Tämän jälkeen Wesley ehdotti, että vihollisen rintama katkaistaisiin kahtia Kuopioon saakka ja Viipuriin valittaisiin uusi sodanjohto.⁴

Todennäköisesti Wesley sai tehtäväkseen raportoida oman sotilaspiirinsä tilanteesta sekä kokouksessa esittämänsä suunnitelma. Vielä samalle päivälle päivätyssä raportissaan yleisesikunnalle hän kertasi tapahtumat piirissään sekä teki esityksen siitä, miten sotatoimia tulisi jatkaa eri rintamilla. Wesley kertoi Karjalan ja Savon tilanteesta tekemiensä ”tarkkojen havaintojen” mukaisesti. Valkoisia joukkoja Wesley arvioi alueella olevan 6000–8000 miestä, joista päärintamalla Antreassa oli 4000 miestä. Wesleyn käsityksen mukaan valkoisilla oli ollut ongelmia saada miehiä riveihinsä, koska väestö oli pysynyt kylmänä valkoisten houkutuksille.⁵

Raportissaan Wesley arvioi sotatilannetta siten, että punaisia uhkasi vaara Lappeenrannassa sekä Viipuri–Pietari rataosalla. Lappeenrannasta oli jouduttu lähettämään lähes kaikki miehet Joutsenon rintamalle, jolloin kaupunki oli jäänyt suojattomaksi ja alttiiksi vihollisen partioille. Wesleyn mielestä Lappeenrantaan piti saada kiireesti lisää joukkoja. Toisessa vaaranpaikassa, Viipurin eteläpuolella, vihollisella oli ylivoima, joka uhkasi Pietariin menevää ratayhteyttä. Tämän lisäksi Wesley otti kantaa Savo-Karjalan rintaman tilanteeseen. Täältä puuttui yhtenäinen ja pätevä sodanjohto. Jokainen osasto näytti siellä sotivan omin päin. Wesley ehdotti, että yleisesikunta vaihtaisi heti päällikön Viipu-

4 August Wesley'n kirje Yleisesikunnalle 15.2.1918. VapSA 29aa, KA; Yleisesikunnan kokouspöytäkirjat 12.2.1918, 14.2.1918 ja 15.2.1918. VROSyA Ca 10. KA.

5 August Wesley'n kirje Yleisesikunnalle 15.2.1918. VapSA 29aa. KA.

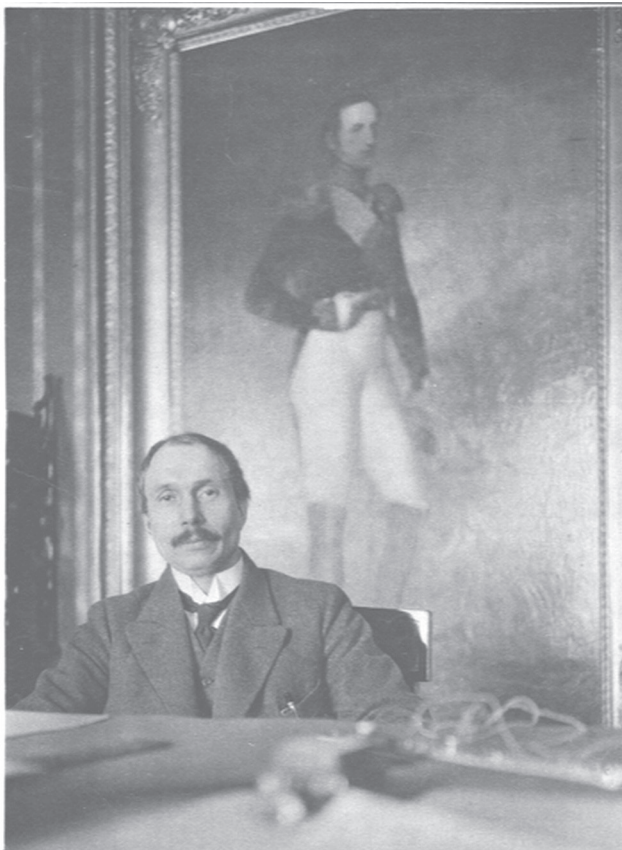
rissa ja määräisi sinne rintamapäällikön ja hänelle esikunnan, jolle alistettaisiin koko itäinen rintama Mäntyharjulta Terijoelle saakka. Vielä Wesley ehdotti, että vihollisen Karjalan rintaman yhteydet Pohjanmaalle katkaistaisiin, jolloin se joutuisi huolto-vaikkeuksien takia perääntymään Antreasta. Hänen mukaansa tämä piti toteuttaa hyökkäyksellä Karjalan ja Savon rintamien väliin.⁶

Wesley osallistui helmikuun 16. päivänä pidettyyn yleisesikunnan kokoukseen. Kokouksen aluksi Ernst Hausen sai pyynnöstään eron esikuntapäällikön tehtävästä. Hänet nimitettiin varapäälliköksi ja uudeksi yleisesikunnan päälliköksi valittiin August Wesley. Valinta uudeksi esikuntapäälliköksi vaikuttaa johdonmukaiselta, sillä jo syksyllä 1917 tehokkaaksi osoittautunut piiripäällikkö oli työtön, ja hän oli edellisenä päivänä osoittanut aktiivisuuttaan strategisessa suunnittelussa. Kokous hylkäsi esikunnan siirron Tampereelle ja päätti pysyä edelleenkin Helsingissä. Ainoastaan Taimi kannatti siirtoa. Wesley välitti esikunnalle myös ajankohtaisia uutisia Karjalan rintamalta, johon hän oli viitannut jo raportissaan. Lopuksi esikunta päätti ryhtyä suunnittelemaan joukkojen järjestelyjä ja valitsi sitä varten erityisen komitean, johon valittiin Wesley, Hausen ja Eloranta.⁷

Wesley ryhtyi työhönsä Suomen Punaisen kaartin yleisesikunnan päällikkönä innokkaasti ja esikunnan toiminta vilkastui huomattavasti. Pian kuitenkin tuli ilmi, että kaartin ylipäällikkö Eero Haapalainen toimi omavaltaisesti ja sivuutti muun muassa yleisesikunnan sodan johtamisessa. Wesley ja Taimin arvostelun jälkeen yleisesikunta kiinnitettiin entistä näkyvämmiin sota-toimien johtoon ja sotaliikkeiden suunnitteluun. Yleisesikunnan päällikön toimen ohella Wesley valittiin agitatsiooniosaston päälliköksi sekä toimeenpanevan neuvoston jäseneksi yhdessä Eloranan, Turkian ja Letonmäen kanssa. Neuvostolla oli valtuudet kii-

6 August Wesley'n kirje Yleisesikunnalle 15.2.1918. VapSA 29aa. KA.

7 Yleisesikunnan kokouspöytäkirja 16.2.1918. VROSyA Ca 10. KA.

T S A R E N O C H F O L K K O M M I S S A R I E N

Vecko-Journalen är i tillfälle återgeva en bild som väl kommer att väcka underliga känslor. Man ser här det borgerliga Finlands förtryckare, kommissarien Sirola, sittande nedanför porträttet av den ende ryske tsar, som haft finnaras hjärta, den värdslige Alexander II. Fotografien är fullkomligt unik och tagen speciellt för Vecko-Journalen i finska senatsthuset i Helsingfors.

Kansanvaltuuskunnan ulkoasiainvaltuutettu Yrjö Sirola, jonka Jack Hitching kuvasi työpöytänsä ääressä senaattitalossa. Museovirasto.

reellisissä asioissa toimeenpanna suunnitelmia ilman esikunnan lupaa.⁸

8 Yleisesikunnan kokouspöytäkirja 18.2.1918. VROSyA Ca 10. KA; Lappalainen 1981a, 128.

Samaan senaatintalon kerrokseen yleisesikunnan kanssa oli rakennettu punakaartille yöpymistä varten kasarmi. Sen seinämille oli pystytetty kivääritelineet. Helmikuun lopussa Wesley'n puheille hakeutui englantilainen luutnantti Jack O'Brien Hitching, joka haki Wesleyltä lupaa ottaakseen valokuvia Helsingistä. Kuvauslupaa varten hän tekeytyi *Daily Mirrorin* kirjeenvaihtajaksi. Tavattuun Wesley'n tämän työhuoneessa, havaitsi Hitching Wesley'n puhuvan täydellistä englantia voimakkaalla amerikkalaisella korostuksella. Wesley ilmoitti valokuvausluvan olevan hankalasti järjestettävissä ja pyysi Hitchingiä odottamaan, kunnes hän keskustelisi kollegoidensa kanssa. Yksin jäätyään Hitching keksi haastatella ulkoasiainvaltuutettu Yrjö Sirolaa ja etsi hänen huoneensa, jossa esitteli itsensä ja asiansa Sirolalle. Muistelmassaan Hitching kuvasi keskusteluaan Sirolan kanssa. Tämä uskoi Hitchingin epäilyistä huolimatta punaisten varmaan voittoon siitäkin huolimatta, että saksalaiset tulisivat mukaan sotaan. Kesken keskustelun tuli Wesley sisään ja saatuaan kuulla Hitchingin epäilyistä, totesi hän vakavana:

- Luulen, että ymmärrätte Sirolan sanat paremmin kunhan näette armeijamme.
- Minun on tunnustettava tietämättömyyteni tässä asiassa, mutta jos kerrotte missä voin nähdä armeijanne, olisin tyytyväinen.
- Ah, se on ympäri kaupunkia.
- Anteeksi, en huomannut sitä. Ymmärrätte, että kaduilla on paljon aseistautuneita ja antakaa anteeksi, etten huomannut niiden olevan teidän armeijanne. Aion laatia heistä hyvän katsauksen mennessäni kotiin. Miten on anomukseni laita saada ottaa valokuvia?
- Pelkään etten voi antaa vastausta tänään. Sitä paitsi en ole varma että olette *Daily Mirrorin* kirjeenvaihtaja. Olette englantilainen upseeri, joka on naimisissa suomalaisen kanssa ja olette täällä lomalla rintamalta. Mutta jos teillä on esittää lehden antama henkilöllisyystodistus, niin katson mitä voin puolestanne tehdä.

Siihen saakka minun täytyy kieltää teitä käyttämästä kameraa kauduilla.⁹

Hitching ei vastannut Wesleylle, vaan kääntyi Sirolan puoleen ottaakseen tästä valokuvan. Sirola asettui istumaan Nikolai I:n maalauksen alle.

En voinut päästää käsistäni hetkeä kuvata maailman suurinta optimistia. Huonosta valaistuksesta huolimatta onnistuin saamaan hyvän kuvan hänestä. Kiitin molempia haastattelusta, lähdin huoneesta ja pyysin Wesleyta kiirehtimään lupatodistustani. Luulen, että he jäivät keskustelemaan Saksan armeijan murskaamisesta. -- Senaatintalo ei ollut mitään muuta kuin suuri punaisten huliigaanien hollitupa, jonka kauniissa huoneissa he nukkuivat, työskentelivät, tekivät ruokansa ja söivät. Haju oli sanoin kuvaamaton, kaikki pöydät täynnä ruoantähteitä, tiskaamattomia astioita ja joka toisessa valtion asiakirjoja. Lattioilla oli sänkyjä ja vuodevaatteita, joissakin sängyissä nukkuvia ja kuorsaavia sutureita. Ja tämäkö oli se armeija, jonka piti voittaa saksalaiset, ajattelin astuessani ulos rakennuksesta.¹⁰

Wesley oli kertomansa mukaan yleisesikunnassa ylityöllistetty. Tähän viittaa myös Hitchingin niin ikään helmikuun lopulle ajoittuva toteamus:

Tulimme hänen toimistoonsa, jossa hän otti pois karvalakkinsa ja pyyhki hikeä otsaltaan sekä istui uupuneena. Ette voi kuvitella miten paljon minulla on töitä joka päivä, sanoi hän. Saan nukuksi vain kolme tuntia vuorokaudessa ja uskokaa tai älkää, en ole riisuunut vaatteitani kolmeen viikkoon.¹¹

Samassa yhteydessä Hitching kertoo myös Wesley'n mieltymyksestä koreisiin univormuihin ja aseisiin:

9 *Helsingin Sanomat* 15.4.1918; Hitching 1925.

10 Hitching 1925.

11 Hitching 1925; Wesley 1935. Wesley julkaisi 1918 muistelmansa virolaisessa *Vaba Maa* -lehden neljässä numerossa toukokuussa 1935.

Hänellä oli erinomainen huumorintaju. Hän oli juuri tulossa kokouksesta, jossa oli sovittu punaisen armeijan univormusta ja hän oli valinnut itselleen oikein kauniin univormun. Kysyin häneltä miksi hän kantaa kivääriä eikä sotamarsalkansauvaa? Hän ei ymmärtänyt pilaani, vaan selitti tykkäävänsä ampua kiväärillä ja piti tätä asetta mieluummin kuin mitään muuta.¹²

Myös yleisesikunnan aseistusosaston päällikkö Emil Söderlund on kertonut Wesleylle olleen tärkeintä, että ”puvut olivat hyvin prässätyt ja että konekirjoittajattaret pitivät olla komeita. Se oli niin sanottua työväen kermaa”. Söderlund piti Wesleytä suupaltona, joka vähemmän piti huolta töistään.

Piti oman sotataitonsa hyvin korkeana, aina puhui siitä, että ei ryssään luottaa saa. Kansanvaltuuskunnan sota-asiain neuvojana oli eversti Svetsnikov. Wesley agiteerasi tämänkin johdosta, että Svetsnikovim neuvoja ja ohjeita ei saa ottaa huomioon.¹³

Wesleyn kanssa samaa mieltä venäläisistä oli Oskari Tokoi, joka oli katkera siitä, ettei Venäjä kyennyt tekemään mitään auttaakseen punaista Suomea ja Suomessa majoittunut venäläinen sotaväki suorastaan sabotoi punaisen hallituksen toimia. Venäläisten yleisesikunnalle tarjottu apu oli sen laatuista, että Tokoi joutui myöhemmin epäilemään, hyödynsivätkö tehdyt suunnitelmat enemmän valkoisia kuin punaisia. Tokoi kritisoi myös eversti Mihail Svetsnikovin hyökkäyssuunnitelmaa Pohjanmaalle, jolloin Savon ja Karjalan rintamat jäisivät kokonaan puolustamatta.¹⁴

Venäläisille vapaaehtoisille ja punaiselle kaartille osoitetussa päiväkäskyssä määrättiin kaikkia joukkoja valmistautumaan hyökkäykseen, jonka oli määrä alkaa 10. maaliskuuta 1918 Vaasan-Sortavalan rautateiden, eritoten Haapamäen-Pieksämäen

12 Hitching 1925; Wesley 1935.

13 Emil Söderlundin muistelmakertomus 1934. Punakaartin historiakomitean arkisto, dokumenttijäljenteet, kansio 3. KA. Söderlundin kertomuksen painotuksiin ja sävyyn lienevät vaikuttaneet sekä aika että paikka.

14 Tokoi 1959, 213.

rautateiden valloittamiseksi. Päiväkäskyn allekirjoittivat kaikkien sotajoukkojen ylikomentaja Eero Haapalainen, hänen apulaisensa Svetsnikov ja yleisesikunnan päällikkö August Wesley. Suomenkielisen päiväkäskyn allekirjoitusten yhteyteen merkittiin, että se jaettiin maaliskuun neljännen päivän aamuna. Lappalaisen mukaan päiväkäsky oli pääosin Svetsnikovin suunnittelema, mutta Wesley on kertonut osallistuneensa aktiivisesti sotasuunnitelman tekoon:

Istuin tuona aamuna, kuukaudenpäivää en enää tarkkaan muista [oli 3. maaliskuuta], työhuoneessani punakaartin yleisesikunnassa Helsingissä. Työtä oli paljon, koska aikomuksemme oli aloittaa maaliskuun puolivälissä laaja hyökkäys kaikilla rintamilla ja puhkaista valkoisten rintamalinja Mikkelin ja Pieksämäen välillä. Valmistelut ja tarpeellisten järjestelyjen laatiminen oli minun velvollisuuteni yleisesikunnan päällikkönä, sen lisäksi tuli tietysti jatkuva esikuntatyö.¹⁵

Wesleyn osallisuuteen viittaa sekin, että hyökkäyskäskyssä painotettiin Heinolan–Mäntyharjun sekä Antrean suuntia, kuten myös Pietarin rautatieyhteyden varmistamista. Nämä olivat juuri samoja painopistealueita, joita Wesley oli korostanut pari viikkoa aikaisemmin yleisesikunnalle jättämässään raportissa.¹⁶

Wesley tapasi maaliskuun 11. päivänä Pyhäselän Suursaaren jättämänsä ja Karjalan piirin päälliköksi jälkeensä nimittämänsä Väinö Riikosen, joka oli samana päivänä saapunut Helsinkiin Itä-Karjalan ja Pietarin kautta kiertäen. Wesley tarjosi Riikoselle erilaisia toimia rintamalla ja esikunnissa, mutta Riikonen halusi päästä Venäjälle. Kaksi viikkoa myöhemmin Wesley lähetti Riikosen yleisesikunnan määräyksestä Kantalahteen ja sieltä Suo-

15 Päiväkäsky n:o 15 3.3.1918 ja August Wesley'n kirje yleisesikunnalle 15.2.1918. VapSA 29aa; Wesley 1935; Lappalainen 1981b, 11.

16 Päiväkäsky n:o 15 3.3.1918 ja August Wesley'n kirje yleisesikunnalle 15.2.1918. VapSA 29aa; Wesley 1935; Lappalainen 1981b, 11.

Arthur Cotter ja August Wesley. Jack Hitchingin Tampereella ottama kuva. Hufvudstadsbladet 29.11.1925.

men rajalla olevien suomalaisten punaisten joukkoon, jonne hänen tuli perustaa vakoiluosasto.¹⁷

Lähetystöjen saattajana

Pietarista saapui Helsinkiin maaliskuun ensimmäisenä päivänä 1918 liittoutuneiden ja muutamien puolueettomien maiden lähetystöjen henkilökuntaa ja arkistoja kuljettanut juna. Lähetystöt

¹⁷ VRO 13/466 Riikonen Väinö Verner. KA.

olivat paenneet Pietarista Saksan hyökkäyksen varalta ja halusivat jatkaa matkaansa mahdollisimman nopeasti Ruotsiin. Lyhin reitti sinne kulki Turun ja Ahvenanmaan kautta, mutta keskellä talvea matkanteko oli hankalaa. Lisäksi oli vaarana, että saksalaiset nousisivat maihin Ahvenanmaalle milloin tahansa. Toinen vaihtoehto oli pyrkiä Ruotsiin Tornion kautta, mutta tällöin jouduttaisiin ylittämään rintamalinjat. Britannian konsulaatissa käydyissä neuvotteluissa hyväksyttiin lopulta Britannian passi-viraston päällikön Arthur Cotterin suunnitelma rintamalinjan ylittämisestä Tampereen kohdalta. Konsulaatti valtuutti Cotterin järjestämään asiaa yhdessä sotilasasiamies eversti Cudbert Thornhillin ja Helsingissä jo jonkun aikaa oleskelleen luutnantti Hitchingin kanssa.¹⁸

Kolme päivää myöhemmin Cotter, Thornhill ja Hitching saapuivat jo tutuksi käyneen ulkoasianvaltuutettu Yrjö Sirolan huoneeseen neuvottelemaan lähetystöjen siirrosta. Sirola ei voinut tehdä päätöstä asiassa, vaan halusi konsultoida ensin yleisesikuntaa, jonka vuoksi hän kutsui tapaamiseen myös Wesley. Hitchingin mukaan keskusteluissa arvioitiin eri vaihtoehtoja. Niiden lopuksi Wesley suunnitteli antavansa käskyn, että kolmen tunnin päästä varattaisiin erikoisjuna kuljettamaan lähetystöt Tampereelle. Wesley otti puhelinyhteydet rintamaesikuntiin Viipurista Turkuun saakka selvittääkseen läpipääsyn mahdollisuuksia. Kaikki esikunnat ja päälliköt vastustivat lähetystöjen laskemista rintaman läpi. Englantilaisille Wesley kertoi odottavansa vaikeuksia Tampereen esikunnan taholta.¹⁹

Lähetystöt takasivat, etteivät he vie mukanaan rintaman yli punaisten sotasalaisuuksia, eivätkä katso punaisten olevan vastuussa siitä, jos valkoiset kohtelevat heitä huonosti. Sirola antoi Wesleylle kansanvaltuuskunnan valtuutuksen saattaa lähetystöt vielä samana iltana Helsingistä Tampereelle. Wesley ilmoitti Hitchingille, että ne lähetystöt, jotka halusivat matkustaa Turun kautta Ruotsiin, jäisivät Helsinkiin ja ne, jotka halusivat matkustaa rin-

18 Hitching 1925; Wesley 1935.

19 Hitching 1925; Wesley 1935.

taman yli, olisivat illalla valmiina junavaunuissaan Helsingin rautatieasemalla. Erikoisjuna lähtisi kohti Tamperetta yöllä. Wesleyn muistelmakertomuksen mukaan hän päätti käyttää valkoiseen Suomeen pääsemiseksi suorinta tietä ja valitsi sen vuoksi Tampereen pohjoispuolisen rintaman. Hitching sen sijaan on kertonut päätöksen yrittää rintaman yli Tampereen kohdalta syntyneen jo Britannian konsulaatissa. Wesley suunnitteli rintaman ylityksen Lyllyn ja Vilppulan asemien välille, jossa rintamalinja tuolloin sijaitsi.²⁰

Matkalla Helsingistä Tampereelle Wesley keskusteli Hitchingin kanssa. Tämä kirjoitti pari viikkoa myöhemmin keskusteluista ruotsalaiseen *Social-Demokraten* -lehteen. Itsestään Wesley kertoi paenneensa isänsä kanssa Amerikkaan syystä, että hän oli levittänyt vallankumouksellisia kirjoituksia. Amerikassa Wesley sanoi kouluttautuneensa insinööriksi autotehtaaseen ja palattuun sieltä takaisin, hänellä olisi ollut insinöörin toimi suuressa autoyrityksessä Pietarissa. Nämä tiedot eivät olleet totuudenmukaisia tai sitten Hitching oli väärinymmärtänyt Wesleyn puheet.²¹

Toisin kun Wesley'n diktatuuripuheet loppuvuodelta 1917 antavat ymmärtää, Hitchingin mukaan Wesleytä kuvattiin erittäin sympaattiseksi ja vakaaksi sosiaalidemokraatiksi, joka oli halukas vaarantamaan oman henkensä punaisten puolesta. Vaikuttaa siltä, että myös Hitchingille oli tullut Wesleystä samanlainen kuva. He olivat muun muassa puhuneet punaisesta terrorista. Wesley oli vastustanut punakaartilaiden harjoittamia julmuuksia, mutta niitä ei ollut voitu estää päällystön kaikista yrityksistä huolimatta. Wesley'n mukaan punaiseen armeijaan oli pakostakin tunkeutunut anarkistisia aineksia ja yleinen toveruus teki mahdottomaksi kurinpidon ja järjestyksen. Kurittomuus oli tuonut täydellisen epävarmuuden järjestyksenpitoon. Wesley'n mukaan hurjempien aineiden keskuudessa oli ruvennut kuulumaan moitteita, että johdanto oli ylpeää tai porvarillista, mikä ei suinkaan lisännyt sotilaallisen kurin ylläpitomahdollisuuksia. Wesley puhui myös valkoisten

20 Hitching 1925; Wesley 1935.

21 *Det Vita Finland* 20.3.1918.

harjoittamista epäkohdista ja kertoi Hitchingille, että valkoiset sotilaat oli pakotettu rintamalle, ja he olivat käyttäneet kiellettyjä niin sanottuja dum-dum-kuulia. Nämä puheet olivat Hitchingin mukaan vääriä. Hän oli valkoisten puolelle päästyään puhutellut valkoisia sotilaita ja tarkastanut heidän käyttämänsä patruunat.²²

Lähetystöjen juna saapui Tampereen asemalle aamulla 4. tammiukuuta 1918. Sieltä Wesley kiiruhti pohjoisen rintaman esikuntaan Tampereen teknilliselle opistolle ja ilmoittautui Tampereen esikunnan jäsenille Tuomas Hyrskymurrolle ja Aleksanteri Vastenille. Esikunnassa Wesley painotti lähetystöjen päästämistä rintaman läpi. Siitä riippuisi punaisen hallituksen arvovalta ulkomailla. Hyrskymurto ja Vasten vastustelivat päästämistä syystä, että yleinen hyökkäys oli alkamassa ja sitä varten jouduttaisiin tekemään valmisteluja. Vieraiden yli laskeminen heikentäisi heidän mukaansa kuria ja vahingoittaisi mielialaa. Lähetystöt saivat heidän mukaansa odottaa muualla tai matkustaa takaisin Venäjälle. Wesley mukaan hän oli tilanteen ajautuessa umpikujaan kysynyt kirjallisesti tamperelaisilta, olivatko he hallituksen ja ylipäällikön alaisia vai aikoivatko he sotia omin päin. Yleisesikunnalle myöhemmin esittämässään raportissa Wesley mainitsee Hyrskymurron heittäneen valtakirjan menemään sanoen vähät välittävänsä valtakirjoista. Kaikesta huolimatta asia saatiin sovittua, ja seuraavana päivänä kolme Britannian lähetystön upseeria mukanaan Britannian tietotoimiston johtaja Cotter kulkivat valtiolippu ja valkoisen lippu käsissään rintaman läpi valkoisten puolelle.²³

Saattajiksi englantilaiset saivat Hyrskymurron ja Vastenin. Lyylyn asemalta rintamalinjalle saattajana toimi Tampereen itäisen rintaman päällikkö Verner Lehtimäki. Ylittäessään rintamalinjaa joutui seurue valkoisten tulituksen kohteeksi. Välikohtauksen jälkeen englantilaiset saatettiin valkoisten esikuntaan Vilppulaan. Seuraavana päivänä englantilaiset palasivat takaisin ja kertoivat sopineensa lennättimen välityksellä Mannerheimin kanssa siitä,

22 *Det Vita Finland* 20.3.1918.

23 August Wesley'n raportti 9.3.1918. VROSyA El 16. KA; Hitching 1925; Wesley 1935.

*Eversti Cudbert Thornhill pois-
tumisessa Tam-
pereelta Wesley
seurassaan 7.
maaliskuuta
1918.
Hufvudstadsbla-
det 29.11.1925.*

että lähetystö voisi ylittää rintamalinjan 7. päivänä tammikuuta Pynnösmäessä. Valkoiset lähettäisivät sinne 40 hevosrekeä Britannian koko lähetystön kuljettamista varten.²⁴

Wesleyn raportti ja Hitchingin kertomus kuvaavat lähetystön vaiheet noina päivinä yhdenmukaisesti. Sen sijaan Wesleyn vuonna 1935 kirjoittama muistelmä eroaa niistä muutamilta kohdilta. Muistelmassaan Wesley väittää muun muassa, että hän yritti useita kertoja englantilaisten kanssa ottaa Tukholman kautta yhteyttä Mannerheimiin ja yhden kerran lentoyhteyttä hyödyntäen. Lentokone oli muistelman mukaan lähetetty valkoisten puolelle mukanaan kaksi kirjettä, jotka oli pudotettu koneesta kivenmuriin sidottuina ja lentokone oli palannut takaisin luodinreikiä rungossaan ja siivissään. Raportissaan Wesley - päinvastoin kuin

24 Hitching 1925.

muistelmassaan - mainitsee, että lentokoneiden käyttöä suunniteltiin, mutta niiden käynnistysongelmien takia tuuma jäi täyttämättä.²⁵

Muistelmassa Wesley kertoo kuitenkin muutamia mielenkiintoisia yksityiskohtia oleskelustaan Tampereella englantilaisten kanssa. Lähetystöt saivat luvan asettua asumaan hotelli Centralliin, jonka jälkeen ”kävin lähetystöjen kanssa katselussa kaupungin kiinnostavimpia paikkoja ja rakennuksia, muun muassa Johanneksen kirkkoa, jonka arkkitehtuuri ja alttarimaalaus heitä erityisesti kiinnosti ja ihmetytti”. Wesley muistelee myös käyneensä kylässä Tampereella asuneiden sukulaistensa luona ja toisena päivänä englantilaisten päälliköiden kanssa autotokalla Kangasalla. Hän kertoo myös aterioineensa englantilaisten kanssa, jolloin eversti Thornhill oli keksinyt ajatuksen lentokoneen käytöstä viestinviejänä.²⁶

Maaliskuun 7. päivän aamuna 1918 40 hengen suuruinen englantilaisten lähetystö matkusti Tampereelta Lylyyn. Lähetystöä seurasi Wesley mukanaan kymmenen punakaartilasta.

Saavuttuamme Lylyn asemalle oli siellä telefoonimääräys Tampereelta, jossa käskettiin pidättämään allekirjoittanut ja lähettämään Helsinkiin hetimiten; kaikissa tapauksissa, sanottiin määräyksessä, ei minua saa laskea rintamalle.²⁷

Valkoiset salakuuntelivat punaisten puhelinliikennettä ja kirjassivat ylös Lylystä soitetun puhelun Tampereen esikuntaan.

Karjalainen: Nyt se lähetystöjuna seisoo täällä asemalla. Mitä perkeleitä sille tehdään, lähetätkö sen takaisin vai annetaanko sen mennä Vilppulaa kohden? Täällä komentaa kuka perkele tahansa, yksi sanoo yhtä toinen toista; ketä tässä kuulee. Wesley sanoo, että hän on se, joka komentaa, perkele!

25 August Wesley'n raportti 9.3.1918. VROSyA El 16. KA; Wesley 1935.

26 Wesley 1935.

27 Wesley 1935.

Vasten: Käske Lehtimäki telefooniin. (Lehtimäelle): Katso nyt tarkasti perään, ettei Wesley saa puhua mitään sopimatonta niiden englantilaisten kanssa, ja ottakaa häneltä aseet pois, ja sitten kun palaatte, tuokaa Wesley vangittuna Tampereelle. Ei se ole sanottu, että hän on oikea mies, vaikkakin kerskuu olevansa kansanvaltuuskunnan jäsen. Ei hän täällä saa komentaa.²⁸

Hämmästyneenä määräyksestä Wesley soitti Tampereelle pohjoisen rintaman ylipäällikölle Hugo Salmelalle. Tämä kertoi saaneensa Helsingistä määräyksen, jonka mukaan hänellä oli kaikki valta järjestää lähetystön ylimeno. Tämän jälkeen Wesley sai puhelimeen Vastenin. Vasten oli sanonut pidättämisen syyksi sen, ettei Wesley ollut käynyt edellisenä iltana raportoimassa toimistaan hänelle. Wesley selitti olleensa aamusta iltaan englantilaisten seurassa ja järjestäneensä heille rintamaylitystä, eikä ollut katsonut tarpeelliseksi vaivata esikuntaa.

Seurasi pitkät telefoonikeskustelut, mm. englantilainen eversti Thornhill hallituksensa ja sen lähetystön nimessä pyysi Vastenia peruuttamaan minun pidätykseni ja huomautti kuinka hullua ja vastoin kaikkia sotilassääntöjä on, että alempi päällystö sen sijaan että tottelisi, vangitsee ylemmän päällikkönsä ja ilman syytä.²⁹

Lopulta Lyyssä oleskellut Verner Lehtimäki meni takuuseen Wesleystä ja hänen pidättämisenä peruttiin. Wesley jätettiin kuitenkin käytännössä Lehtimäen valvonnan alaiseksi. Raportissaan Wesley mainitsee, että tapaus herätti mitä suurinta hämmästyttä ja ihmettelyä englantilaisten keskuudessa. Rintaman ylitys sujui kuitenkin suunnitelmien mukaisesti ja Pynnösmaässä Wesley kertoi saaneensa englantilaisilta rahallisen korvauksen kaikista kuluistaan sekä kirjallisen todistuksen palveluksistaan:

Tämä todistus annetaan Herra Wesleylle, Suomen Punaisen Kaartin Yleisesikunnan päällikölle, tunnustukseksi niistä palveluksista

28 *Uusi Suometar* 5.5.1918.

29 Wesley 1935.

joita hän ja muut Punaisen Kaartin viranomaiset ovat suorittaneet minulle, Hänen Majesteettinsa Britannian kuninkaan lähettiläänä sekä minun seurueelleni meidän matkatessamme Helsingistä pohjoiseen läpi taistelurintaman. Me olemme saaneet osaksemme kaikkea mahdollista apua Punaisen Kaartin johtajien taholta sekä käytettäväksemme kaikki mukavuudet. F. O. Lindley. Englannin lähettiläs Pietarissa.³⁰

Vielä Wesley sai lahjaksi kenraali Poolelta Smith & Wesson -revolverin sekä eräältä everstiltä Parabellum-pistoolin.

Palattuaan Tampereelle Wesley kutsuttiin Venäjän Ranskan lähettiläs Joseph Noulensin³¹ luokse rautatieasemalla seisoneeseen junaan, jossa loput liittoutuneiden lähetystöistä edelleen odottivat. Noulens syytti Wesleytä englantilaisten suosimisesta ja sanoi odottaneensa, että Wesley olisi toimittanut kaikki muutkin lähetystöt rintaman yli. Wesley selitti englantilaisten itse hankkineen luvan rintaman läpimenoon ja sanoi luulleensa, että englantilaiset olisivat edustaneet kaikkia lähetystöjä.

Vai niin! Vai niin te luulitte! Erehdytte hyvä herra! Ranskalaiset eivät kaipaa englantilaisia välimiehikseen. Sanokaapa, paljonko englantilaiset oikein maksoivat teille läpikäymisestä? - - Sir, unohdatte, että me olemme sosialidemokraatteja emmekä mitään balkanilaisia bandiitteja! Englantilaiset maksoivat vain rautatiematkastaan. Eivät penniäkään enempää!³²

Samana iltana Wesley saattoi lähetystöjunan Riihimäelle, josta poistui hermostuneiden ja äkäisten ulkomaalaisten seurasta Helsinkiin. Wesley palasi vielä pidätysmääräykseensä ja soitti seuraavana päivänä Hyrskymurrolle Tampereelle ihmetellen, kuka oli hänet käskenyt vangita:

30 August Wesley'n raportti 9.3.1918. VROSyA EI 16. KA; Wesley 1935.

31 Ks. myös Ahokas Liisa, Pietarin diplomaatit jumiutuivat maaliskuussa 1918 Toijalaan. *Akaan seutu* 28.3.2018: Suurlähettiläs lahjoitti Toijalan työväenyhdistykselle ja Punaisille Ristille kummallekin 500 mk (Luettu 29.1.2022).

32 Wesley 1935.

Kuule, minä en tiedä kuka täällä on antanut määräyksen vangita minut siellä rintamalla, kun minä ulkolaisia saatoin. Ei sen puolesta, että sitä panen hampaankoloon, vaan en sitä unohda. Käsitän senkin, että täällä on kaikki äärimmäisen hermostuneita joka mies ja niin ollen itsekin.³³

Näyttää siltä, että Lylyn välikohtauksen takana oli Tampereen esikunta eikä suinkaan Helsingistä tullut määräys, niin kuin Salmela yritti asiaa selittää. Tähän viittaa esimerkiksi edellä siteerattu puhelinkeskustelu Lylyn ja Tampereen välillä. Tampereen esikunta oli selvästi ärsyyntynyt Wesley'n kommentelusta ja veljeilystä englantilaisten kanssa.

Vihaa ja myötätuntoa

Punainen sodanjohto pyrki jo sodan alussa kiinnittämään huomiota laillisuuteen. Kaikenlainen ryöstely, huligaaniteot ja omavaltaiset esiintymiset tulisi estää. Myös valkoisten vankien kohteluun ja suoranaisiin surmaamisiin olisi puututtava. Kansanvaltuuskunta leimasi omavaltaisuudet vallankumouksen periaatteiden vastaisiksi. Yleisesikunta määrättiin suorittamaan tarkat tutkimukset tapahtuneista. Terijoen rintamapäällikön Heikki Kaljusen helmikuun puolivälissä kuulustelujen yhteydessä surmaamat vangit herättivät huomiota punaisten sodanjohdossa. Wesley allekirjoitti valtakirjan Viipurin piiriesikunnan rintamapäällikölle A. Backmanille, että esikunnalla oli oikeus tarpeen vaatiessa pidättää Kaljunen, siksi kunnes yleisesikunta toisin määräisi. Pidätystä ei kuitenkaan koskaan tapahtunut. Pian tämän jälkeen Haapalainen ja Wesley antoivat päiväkäskyn, jossa todettiin, että anarkia oli sosiaalidemokratian suoranainen vastakohta. Kaikkia päälliköitä käskettiin ryhtymään viipymättä tarmokkaiisiin toimenpiteisiin rikollisten poistamiseksi kaartin riveistä. Tämän lisäksi rintamapäälliköitä kiellettiin langettamasta kuolemantuomioita, sillä syytetyt oli jätettävä sota-oikeuden tuomittaviksi. Sö-

33 *Aamulehti* 12.4.1918.

Punakaartilaisia Terijoella maalis-huhtikuussa 1918. August Wesley toinen oikealta. Työväen Arkisto.

derlundin mukaan Matti Turkia ”toitotti aina, että porvareille on oltava humanisia, eikä liian jyrkästi saa esiintyä heitä kohtaan”.³⁴

Wesley karsasti anarkiaa ja kun venäläiset anarkistit aiheuttivat Helsingissä mellakoita, hän oli *Anarkiaa vastaan* -julistuksen yhtenä allekirjoittajana tuomitsemassa tällaista toimintaa. Wesley torjui myös anarkistien *Työmiehessä* julkaistavaksi tarkoitetun kirjoituksen, jonka Yrjö Sirola kielsi painattamasta. Wesley oli antanut sanomalehdille määräyksen jättää kaikki sotaa ja ulkosuhteita koskevien juttujen korrektuurivedokset hänelle hyväksyttäväksi. Tällainen sensuuri katsottiin välttämättömäksi, sillä

34 Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantoja 2.2.1918 ja 22.2.1918; Emil Söderlundin muistelmakertomus 1934. Punakaartin historiakomitean arkisto, dokumenttijäljenteet, kansio 3. KA; Paavolainen 1966, 142–144, 284–286.

lehdissä oli aiemmin kerrottu sotasalaisuuksia ja sellaisia uutisia, joiden arveltiin vahingoittavan punaisten toimintaa. Samansuuntaisia mielipiteitä kuuli maaliskuun alussa myös Hitching matkustaessaan Wesleyyn kanssa junassa Tampereelle. Wesley oli tuolloin valitellut sitä, että punakaartiin oli pesiytynyt anarkistisia aineksia, joita kaartin johto ei ollut saanut kuriin ja järjestykseen.³⁵

Helsingissä ja Uudellamaalla terroritekoja yritettiin tutkia. Esimerkiksi Mäntsälässä tapahtuneiden murhien jälkeen Wesley lähetti määräyksen asettaa toimikunta sekä puoli komppaniaa luotettuja miehiä tutkimaan murhiin syällisiä. Muutamaa päivää myöhemmin Wesley puuttui Orimattilassa sattuneisiin väkivaltaisuuksiin:

Tällaista ei saa tapahtua. Estäkää Orimattilan terrori hinnalla millä tahansa. Siellä harjoitettu teurastus täytyy lopettaa.³⁶

Tutkimuksia tiedetään suoritettuna, mutta niiden tulokset jäivät heikoiksi. Punaisten sodanjohdon, kansanvaltuuskunnan ja yleisesikunnan henkilöstö vastusti terroria, mutta heikoin tuloksin, sillä käytännön toiminta jäi vain muutamien harvojen huoleksi. Sodanjohdosta selvästi eniten terroritoimintaa vastusti August Wesley, joka Paavolaisen mukaan kannatti tinkimätöntä laillisuuskantaa.³⁷

Wesley edusti yleisesikuntaa useissa sotilashautajaisissa. Helsingissä perustettiin yhteinen sankarihauta työväen perinteiselle kokoonumispaikalle Mäntymäelle. Ensimmäinen suuri joukkohautaus siellä oli 10. maaliskuuta 1918, jolloin haudattiin 84 punakaartilaisista. Haudattavat kuljetettiin koleraparakilta kulkueessa Mäntymäelle. Hautaan laskemisen jälkeen Wesley puhui yleisesikunnan puolesta:

35 August Wesleyin kirje *Työmies*-lehdelle 9.3.1918. VapSA 29aa. KA; *Det Vita Finland* 20.3.1918; Paavolainen 1966, 292–293, 302.

36 Paavolainen 1966, 302, 304.

37 Paavolainen 1966, 302, 304.

Toverit! Ei kauan sitten, me seisoiimme samalla paikalla osottamassa viimeistä kunnioitustamme niille tovereille, jotka olivat antaneet kalleimpansa mitä antaa voi; elämänsä. Nyt on meillä samanlainen tehtävä. Olemme juuri kätkeneet tuonne maan poveen toverimme, jotka ovat pyhän työnsä suorittaneet, uhraamalla henkensä köyhälistön hyväksi, kapitalistisen järjestelmän luomassa luokkataistelussa. Nämät toverit, jotka olemme tuoneet tänne taistelutoveriensa viereen, ovat jättäneet vanhempansa ja rakkaimpansa, kiirehtiessään taisteluun. Ei silloin tiennyt isä, äiti, vaimo, että ei lähtenyt enään kotiin palaja. Emme voi sanoa, milloin meiltä vaaditaan sama uhraus, jolloinka meidän on lähdettävä ja kaikkemme uhrattava. Olen vakuutettu, että jokaisen rinnassa on sama tunne: me annamme kaikkemme jos tarvitaan.³⁸

Puheensa loppuksi Wesley vielä perusteli sitä, miksi heidän täytyi taistella ja uhriutua:

Olemme kapitalismin uhreja. Kapitalismi tappaa meitä hitaasti mutta varmasti. Joka päivä olemme nähneet tovereitamme sortuvan. Tuota kaikkea vastaan olemme ryhtyneet taistelemaan.³⁹

Maaliskuun puolivälissä 1918 Wesley puuttui Viipurissa sijainneen itäisen rintaman esikunnan toimintaan, kun tietoon oli tullut esikunnan ottaneen miehiä pakolla punakaartiin:

Ainoastaan vihollisemme käyttää sellaista. Mehän olemme valankumouksessa m.m. Pakollista asevelvollisuutta vastaan ja siksi ei tule astua mannerheimiläisten jälkiä.⁴⁰

Wesley käski lopettaa välittömästi miesten pakko-oton ja vapauttaa kaikki väkipakolla otetut.

38 *Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantaja* 11.3.1918; Roselius 2015, 227–228.

39 *Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantaja* 11.3.1918; Roselius 2015, 227–228.

40 August Wesley'n kirje Itäisen rintaman esikunnalle 13.3.1918. VapSA 29aa. KA.

Viimeiset taistelut

Heikon sotamenestyksen seurauksena punaiset valtasi vähitellen epätoivo ja arvostelu johtoa kohtaan kasvoi. Eero Haapalainen syrjäytettiin ylipäällikön tehtävistä ja hänen jälkeensä päällikkyyttä hoiti kolmikko Adolf Taimi, Eino Rahja ja Evert Eloranta.⁴¹ Kaartijärjestelmä koettiin epäonnistuneeksi, mihin Wesley kiinnitti huomiota kansanvaltuuskunnalle 26. maaliskuuta 1918 osoittamassaan kirjeessä:

Yleisesikunnan päällikkönä ja yhtenä vallankumouksen sotureista, tahdon esittää harkittavaksenne aseman jossa ollaan ja keinon, jolla voidaan asettaa uudelleen jaloilleen taistelumme eheys.

Silmiin pistävin asemaa harkitessa on se epäusko, mikä vallitsee joukoissa taistelumme onnelliseen loppumiseen nähden. Ollaan epätietoisia siitä miten tämä päättyy. Voitetaanko vai hävitään? Vastaus on yhtä epämääräinen kuin kysymyskin. Ei olla varmoja. Tämä vaikuttaa siten, että horjuvat ainekset riveissämme pienimmänkin tappion tullen jättävät taistelun. Pelko lopullisesta tappiosta kummittelee painajaisena joukkojemme mielissä.

Toinen räikeä epäkohta on yhtenäisen johdon puute aina alimmasta ylimpään asti. Alin päällystö ollen edelläviivatun epätoivon saastuttama ja herkkä vaikutuksille alhaalta käsin, ei asetu päättävälle kannalle eikä muutenkaan ole tehtävänsä tasalla. Mitä ylempään johtoon tulee, niin rintamilla kuin päämajassakin, on sitä vastaan paljon muistuttamista. Allekirjoittaneen toimitushuone on ollut sellainen kaatopaikka, johon yhtenään on satanut valituksia, useat niistä aivan oikeutettujakin.

Ja se toinen tie – olen siitä jo aikaisemmin toveripiireissä puhunut – on valita sellainen sotajohtaja, joka omaa joukkojen jakamattoman kannatuksen ja kyvyn vaikuttaa innostavasti joukkoihin. Tälle ylipäällikölle on annettava diktaattorioikeudet niin siviili- kuin sota-asioissakin ja siihen asti kunnes voitto on meidän. Sotilas-diktatuuri käy ennen pitkää välttämättömydeksi. Sota ei ole kansanvallalle rakentuvaa; sodan ylin johto on kaukana kansanvaltaisuudesta. On mielestäni turhaa kauemmin viedä

41 Lappalainen 1981a, 128–129.

asioita hunningolle leikkimällä kansanvaltaa toiminnassa joka on kansanvallalle vierasta. Venäjän armeijan demoralisoi kansanvaltaisuus ja meidän armeijamme käy samoin, ellei pian luoda yhteistä ja lujaa johtoa.⁴²

Wesleyn kirjelmä osoittaa miten hyvin hän oli perillä yleisestä tilanteesta. Esitys diktaattorin valitsemiseksi toteutui pari viikkoa myöhemmin.

Maaliskuun 30. päivänä 1918 Wesley matkusti Lappeenrantaan, missä tapasi Joensuun aikaisen ystävänsä Toivo Saarisen. Wesley jatkoi matkaa, mutta Saarinen jäi Lappeenrantaan, jossa hän toimi yleisesikunnan tiedusteluosaston päällikkönä. Viipurissa Wesley osallistui 31. päivänä 16 punakaartilaisen hautajaisiin Papulanvuorella. Korkeinta sotilaspäällystää hänen lisäksi edusti Kilpeenjoen rintamapäällikkö Otto Vuoristo. Hautauksen jälkeisessä tilaisuudessa Wesley piti puheen, joka viipurilaisen *Työ*-lehden mukaan oli henkevä ja kuvasi hyvin Wesley'n puhujanlahjoja:

Nyt Suomessa käytävä luokkataistelu muodoltaan on ennen tuntematonta meille. Olemmehan olleet pakotettuja tarttumaan kalpaan, verenhimoisen kapitalistilauman rynnistäessä rauhallisia kotejamme tuhoamaan. --- Mutta mieliä elähyttävä on se kaunis lahja, minka nyt maan kamaraan lasketut toverimme ovat antaneet. He ovat antaneet kalleimpansa – henkensä, sydänverensä punata Karjalan hankia. Heidän muistonsa elää kalliina koko köyhälistöluokan mielissä.⁴³

Viipurissa piilotelleen pankinjohtaja K. N. Rantakarin mukaan Wesley majoittui hotelli *Andressa*, jossa hänellä ja hänen upseereillaan oli huhupuheitten mukaan seurassaan ”neljä rouvaa ja heillä neljä piikaa”. Mahdollisesti Wesley kävi myös Pietarissa,

42 August Wesley Suomen Kansanvaltuuskunnalle 26.3.1918. Liite Suomen Kansanvaltuuskunnan pöytäkirjaan 27.3.1918; Vrt. Soikkanen 1969, 242–243.

43 VRO:n todisteainekortistot: Saarinen Toivo. KA; Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantoja 2.4.1918; *Työ* 2.4.1918.

sillä huhtikuun 2. päivänä hän oli sieltä yleisesikunnalle lähetytyn sähkösen toisena allekirjoittajana. Samaan aikaan kansanvaltuuskunnan ja yleisesikunnan jäseniä siirtyi Viipuriin. Söderlundin mukaan Wesley matkusti Helsingistä kansanvaltuuskunnan junalla Viipuriin huhtikuun alussa yhdessä muun muassa Hurmevaaran, Elorannan ja Taimin kanssa. Joka tapauksessa Wesley oli Viipurissa jälleen huhtikuun 6. päivänä, jolloin hän osallistui siellä järjestettyyn valistuskokoukseen ja yleisesikunnan kokoukseen.⁴⁴

Punaisten tappio Raudussa masensi ja loi tappiomielialaa punaisten joukoissa. Viipurin kaupunginteatterissa järjestettiin mielialaa kohentamaan illalla 6. huhtikuuta 1918 valistuskokous, jossa pohjustettiin yleisen kutsunnan toimeenpanoa. Se otettiin käyttöön Viipurissa kaksi päivää myöhemmin. Kokouksen tarkoituksena oli myös kumota valtoimenaan leviävät huolestuttavat huhut. Puhujana ollut Wesley kuvasi salin täydelle yleisölle sotaan johtaneita syitä. Hänen mukaansa köyhälistöllä ei ollut mitään muuta ulospääsymahdollisuutta kuin tarttua aseisiin. Muutoin köyhälistöä olisi uhannut nälkäkuolema ja kaamea tulevaisuus: ”Onko rikos, että kokonainen kansanvalta ryhtyi käytettävissään olevilla keinoilla suojelemaan itseään ja omaisiaan ulkonaiselta vaaralta?” Ja vastasi siihen itse: ”Se ei ole eikä voi olla rikos. Päinvastoin se on historiallinen välttämättömyys suoranaiseen toimintaan näissä asioissa.”

Lopuksi Wesley kehotti yleisöä taistelemaan sitoumuksiensa ja vapautensa puolesta. Puheen päätyttyä

yleisö yhtyi mitä voimakkaampaan kolmi-kertaiseen eläköönhuutoon ---. Valtavan vaikutuksen teki yleisöön tov. Wesleyyn puhe. Monen silmäkulmaan ilmestyi kyyneleitä.⁴⁵

Samana päivänä järjestetyssä yleisesikunnan kokouksessa Wesley joutui syytetyksi siitä, että hän oli toiminut omavaltaises-

44 Emil Söderlundin muistelmakertomus 1934. Punakaartin historiakomitean arkisto, dokumenttijäljenteet, kansio 3. KA; Komonen 1934, 367.

45 *Työ* 8.4.1918; *Työmies* 9.4.1918; Ylikangas 2013, 321.

ti ilman kaartille valittujen kolmen päällikön lupaa. Taimi väitti, ”että yleisesikunnan päällikkö on sotasuunnitelmia ratkaissut ilman päällystön määräystä, että Wesley on antanut keski- ja itäisellä rintamalla hyökkäysmääräyksiä”. Wesley koki, että ”jollakin on hampaankolossa häntä vastaan” ja ilmoitti eroavansa esikunnasta. Taimi jatkoi syytöksiään ja paheksui sitä, että tämä oli matkoillaan juopotellut. Wesley puolustautui sanoen, ettei hän olisi muutoin ”jaksanut toimia sitäkään jos ei olisi käyttänyt alkoholia, mutta juovuksissa esiintymisensä kielsi jyrkästi”. Wesley sai eron esikunnasta ja siirron agitaatiotoiminnan johtoon. Ensi toimeen Wesley ehdotti rintamalehden perustamista.⁴⁶

Yleisesikunta kokoontui seuraavan kerran Viipurissa 10. huhtikuuta 1918, jolloin vedottiin järjestyksen ja kurin palauttamiseksi punakaartissa. Puolustuksen järjestämiseksi ja johtamaan toimenpiteitä päätettiin antaa täydet ja rajattomat valtuudet sotilas- ja siviiliasioissa yhdelle ylipäällikölle. Esitys oli samanlainen, jonka Wesley oli tehnyt kaksi viikkoa aikaisemmin. Tämä ehdotus otettiin esille samana iltana rautatieliäistentalossa järjestetyssä yleisessä kokouksessa, johon osallistui muiden muassa 65 korkeata päällikköä sekä kansanvaltuutettuja. Jostakin syystä osanottajien joukossa ei mainita Wesleytä, vaikka hän tiettävästi oleskeli tuolloin Viipurissa. Yleiskokous hyväksyi esikunnan ehdotuksen lähes yksimielisesti, vain Adolf Taimi vastusti sitä. Heikki Kaljunen ehdotti, että ylipäälliköksi diktaattorin valtuuksin valittaisiin Kullervo Manner, joka tehtävään lopulta valittiinkin. Ylipäällikön esikuntaan tulivat valituiksi punakaartin ylipäälliköt Evert Eloranta ja Eino Rahja sekä Karjalan rintamaesikunnan jäsen Vilho Rinne ja yleisesikunnan linnoituspäällikkö Ernst Hausen.⁴⁷

Wesley matkusti 11.4.1918 yhdessä Heikki Kaljusen kanssa junalla Viipurista Terijoelle. Samassa junassa oli Uudenkirkon kunnanlääkäri Onni Matikainen, joka jäätyään junasta Uudenkirkon asemalla joutui Kaljusen pidättämäksi. Kaljunen väitti

46 Yleisesikunnan kokouspöytäkirja 6.4.1918. VROSyA Ca 10. KA.

47 Pöytäkirja Yleisesikunnan kokouksesta 10.4.1918. VRYO 25187 Huotari Anton. KA.

Matikaisen olevan matkalla valkoisten puolelle ja määräsi hänet mukaansa Terijoelle:

Kenraalin kanssa oli mahdoton tulla toimeen. Hän oli hyvin kiihtynyt, uhkaili, kiroili ja sadatteli kaiken kansan kokoontuessa ympärilleni kuuntelemaan hänen räyhäämistään ja katsomaan minua hänen uhriaan. Minä en tietenkään saanut puheenvuoroa. Kun hän viimein lopetti, tuli luokseni hänen seuralaisensa August Wesley, esitteli kohteliaasti itsensä ja alkoi hyvin huomaavaisena kysellä, kuka olin ja mitä merkitsevät kantamassani Punaisen ristin käsivarsinauhassa olevat kirjaimet, jotka ilmaisivat, että kuulin Etelä-Karjalan lääkäriseuraan. Terijoen asemalle saavuttua osoitti Wesley minua kohtaan jatkuvasti kohteliaista huolenpitoa ja muutaman tunnin kuluttua pääsin vapaaksi sekä joidenkin seikkailujen jälkeen yöllä takaisin Uudellekirkolle.⁴⁸

Terijoelta Wesley matkusti Pietariin, josta hän kirjoitti Yrjö Sirolalle katkeran kirjeen, jossa hän syyttää Turkiaa ja Haapalaista hänen syrjäyttämistään. Seuraavan puolentoista viikon aikana Wesley näyttää oleskelleen Karjalankannaksella, Terijoella ja mahdollisesti Viipurissa. Tähän ajanjaksoon on myös sijoitettava hänen käyntinsä Inon linnakkeessa, joka oli venäläisten joukkojen hallussa ja mainittiin Euroopan uudenaikaisimmaksi rannikkolinnakkeeksi. Wesley muisteli 1935, että venäläiset olivat ryöstäneet hänet linnoituksessa ja vieneet hänelle tutuksi tulleen karbiiniin, Browning-pistoolin, miekan sekä kenraali Poolen maaliskuussa lähetystömatkan päätteeksi lahjoittaman Smith & Wesson ja Parabellum -pistoolit.⁴⁹

48 Matikainen 1936, 98–99.

49 August Wesley Yrjö Sirolalle 12.4.1918. Yrjö Sirolan päivämerkintöjä 1918. Suomen kommunistisen puolueen arkisto. Fond 516, 1:77. Venäjän valtion sosiaalipoliittisen historian arkisto (RGASPI). Aineisto on digitoituna Kansallisarkistossa; Wesley 1935.

Pakoon Venäjälle

Valkoisten Viipurin valloitusoperaatio käynnistettiin 19. huhtikuuta 1918 tarkoituksena katkaista Viipuri–Pietari rautatieyhteys. Terijoki joutui hyökkäyksen kohteeksi kaksi päivää myöhemmin, mutta hyökkäys torjuttiin Kaljusen johdolla. Samaan aikaan punaisten Terijoen esikuntaan saapui August Wesley mukanaan pitkä kaukoptuki ilmoittaen, että hän lähtee viemään panssarijunalla naisia ja lapsia turvaan rajan yli Venäjälle. Esikunta ei tähän suostunut, vaan antoi Wesleylle luvan lähteä korkeintaan tiedustelumatkalle. Aamulla 23. päivänä valkoiset hyökkäsivät vahvoimain Raivolaan, Terijoelle ja Kuokkalaan ja saartoivat siellä olevat punaiset. Kaljunen puolustautui kahden panssarijunan avulla, kunnes esikunta päätti murtautua koko joukon kera saartorenkkaan läpi Venäjälle. Punaisilla oli Terijoella runsaat 500 miestä, jotka asettuivat Wesleyyn johdolla panssarijunaan ja murtautuivat illan aikana tappioita kärsien Kuokkalan kautta Pietariin.⁵⁰

Tämän jälkeen seuraavat havainnot Wesleystä ovat Pietarista. Verner Lehtimäki kertoi tavanneensa Wesleyyn Pietarin Suomen asemalla vapunpäivänä. Toukokuun puolivälissä Pietarista Suomeen palanneet koivistolaiset kalastajat puolestaan kertoivat Wesleyyn asuvan esikuntansa kanssa Pietarin satamassa *Säkkijärvi*-laivassa. Samojen miesten mukaan Pietarissa oli paljon suomalaisia punakaartilaisia, joita uhkasi mitä suurin kurjuus elintarvikepulan ja kalliiden hintojen vuoksi. Useat tunsivat itsensä petetyksi luottaessaan johtajiinsa ja venäläisiin.⁵¹

Oskari Tokoin mukaan Wesley komennettiin toukokuussa Pietarista kuljettamaan Suomesta anastetut 18 höyrylaivaa Volgalle, jonka jälkeen tämä päätyi Moskovaan. Höyrylaivojen kuljetustehtävää varten Wesley palkattiin laivaston palvelukseen. Kesäkuun 5. päivänä 1918 Wesley kirjoitti Moskovasta koilliseen sijaitsevassa Jurjevetsissä kansanvaltuuskunnan liikenneasiainvaltuutettu Konsta Lindqvistille ilmoittaen täyttäneensä velvolli-

50 Lappalainen 1981b, 209–212; Lähtenmäki 2009, 116–118.

51 Lehtimäki 2005, 155; *Raaha* 20.5.1918.

suutensa laivastossa ja pyysi Lindqvistiä vapauttamaan hänet laivaston palveluksesta, minkä Lindqvist vielä samana päivänä teki. Emil Söderlund puolestaan väitti, että hän oli se, joka sai tehtäväkseen laivojen kuljettamisen Volgalle, mutta edellä mainitun Wesley'n ja Lindqvistin kirjeenvaihdon mukaan vastuuhenkilö oli nimenomaan Wesley. Söderlundin mukaan laivat olivat täynnä pakolaisia, ja hän oli vienyt laivat Nizni Novgorodiin saakka. Wesley tapasi Lindqvistin Jaroslavissa, jossa tämä oli noussut laivaan. Söderlundin mukaan Wesley poistui tämän jälkeen laivasta Kinesmassa ja jatkoi sieltä matkaansa Arkangeliin.⁵²

Sodan loppupuolella lehdet uutisoivat useaan kertaan, että Wesley oli vangittu Helsingissä ja hänen oikea henkilöllisyytensä olisikin Kaarlo Luoto. Hänet tunnettiin Helsingin punakaartin perustajana ja sen päällikkönä Viaporin kapinan aikana 1906. Myöhemmin Luoto syyllistyi myös pankkiryöstöihin. Kun lopulta selvisi, ettei Wesleyllä ollut mitään yhteyttä Luotoon, lähti liikkeelle huhu, että Wesley olisi todellisuudessa Luodon toveri Majantie, joka oli paennut Suomesta Amerikkaan ja sieltä takaisin Suomeen asevelvollisuutta pakoon. Vuoden 1918 loppupuolella Wesleystä liikkui jälleen uusia huhuja. Hänen väitettiin matkustaneen Muurmannilta Repolan kautta Lieksaan, ja sieltä edelleen rautateitse Viipuriin. Wesley'n huhuttiin esiintyneen sotilaspuvussa tai halonhakkaajana. Vielä joulukuussa 1918 joku oli mielestään nähnyt Wesley'n Joensuussa saha ja kirves kädessään.⁵³

August Wesley'n valinta Suomen punaisen kaartin yleisesikunnan päälliköksi ilman sotilaskoulutusta tai -kokemusta ei punaisen kaartin yhteydessä ollut lainkaan poikkeuksellista. Wesley oli tehnyt itsensä tunnetuksi jo toimiessaan piiripäällikkönä Pohjois-Karjalassa, ja etenkin piirinsä kaartin tehokkaana organisaatto-

52 Vänrikki Penttilän matkakertomus 12.11.1919. YE:n passiosaston arkisto, O 6. KA; Suomen Kommunistinen Puolueen arkisto. Fond 516, opis 2, d. 19. Venäjän valtion sosiaalipoliittisen historian arkisto (RGASPI). Emil Söderlundin muistelmakertomus 1934. Punakaartin historiakomitean arkisto, dokumenttijäljenteet, kansio 3. KA.

53 Esimerkiksi *Uusi Suometar* 28.4.1918; Yleisesikunnan III (Sortavalan) osasto III Divisioonan esikuntapäällikölle jouluk. 1918. Yleisesikunnan III (Sortavalan) osaston arkisto, T 22888/67. KA.

rina ja aseistajana. Myös marraskuun 1917 sosialidemokraattisen puolueen ylimääräisessä puoluekokouksessa Helsingissä Wesley herätti huomiota ja jäi puolueen ja kaartin johdon mieleen. Saapuessaan Helsinkiin helmikuussa 1918, Wesley osoitti heti tarmokkuutensa ja halua strategiseen suunnitteluun, jonka vuoksi hänelle uskottiin yleisesikunnan päällikkyys. Tässä toimessaan hän osoittautuikin heti maineensa veroiseksi tehokkuudessaan, mutta liiallinen työmäärä ja punaisten heikko sotamenestys kiristivät pian Wesleyyn ja muun päällystön välejä. Wesleyyn siirtäminen syrjään omavaltaisuuksista ja juopottelusta syytettynä näyttää olleen vain osasy. Pääsyyinä oli oletettavasti tappiomielialan lisääntymisen myötä punaisten sodanjohdon keskinäinen riitely. Vaikka Wesleytä ei voida pitää suurena sotapäällikkönä, erottuvat hänen anarkiaa vastustavat ja humanit mielipiteensä hänet muista punaisten sodan johtajista.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)

- Punakaartin historiakomitean arkisto
- Valtiorikosoikeuden ja -yltioikeuden aktit (VRO, VRYO)
- Valtiorikosoikeuksien syyttäjistön arkisto (VROSyA)
- Vapaussodan arkisto (VapSA)
- Venäjän valtion sosiaalipoliittisen historian arkisto (RGASPI)
- Yleisesikunnan III osaston arkisto
- Yleisesikunnan passiviraston arkisto

Lehdet

- Aamulehti* 1918
- Det Vita Finland* 1918
- Helsingin Sanomat* 1918
- Raahe* 1918
- Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantoja / Tiedonantaja* 1918
- Työ* 1918
- Työmies* 1918
- Uusi Suometar* 1918

Kirjallisuus

- Ahokas Liisa, Pietarin diplomaatit jumiutuivat maaliskuussa 1918 Toijalaan. *Akaan seutu* 28.3.2018. Pietarin diplomaatit jumiutuivat maaliskuussa 1918 Toijalaan - Akaan Seutu (Luettu 29.1.2022).
- Hitching Jack O'Brien, En brittisk officers upplevelser i det röda Finland. *Hufvudstadsbladet* 29.11.1925.
- Komonen Antti, *Karjala vapaussodassa II*. Salpakirja oy. Helsinki 1934.
- Lappalainen Jussi T., *Punakaartin sota 1*. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1981. (Lappalainen 1981a)
- Lappalainen Jussi T., *Punakaartin sota 2*. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1981. (Lappalainen 1981b)
- Lehtimäki Kimmo, *Verner Lehmimäki punapäällikkö*. Revontuli. Jyväskylä 2005.
- Lähtenmäki Maria, *Maailmojen rajalla. Kannaksen rajamaa ja poliittiset murteumat 1911–1944*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2009.
- Manninen Turo, Tie sotaan. Teoksessa *Itsenäistymisen vuodet 1917–1920 1*. VAPK-kustannus. Helsinki 1993, 396–432.

- Matikainen Onni, Viipurin–Pietarin rataosalla punaisina kapinapäivinä. *Suomen vapaussota* 4/1936, 98–99.
- Paavolainen Jaakko, *Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918 I. ”Punainen terrori”*. Tammi. Helsinki 1966.
- Roselius Aapo, ”Tule pian pois sieltä kualemasta”: helsinkiläisiä punakaartilaisia sisällissodan Karjalassa. Teoksessa *Helsinki ensimmäisessä maailmansodassa: sotasurmat 1917–1918*. Toim. Jarmo Nieminen. Gummerus. Helsinki 2015.
- Salkola Marja-Leena, *Työväenkaartien synty ja kehitys punakaartiksi 2*. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1985.
- Soikkanen Hannu, *Kansalaisista dokumentteina: valkoista ja punaista sanankäyttöä v. 1917–1918. 2*. Tammi. Helsinki 1969.
- Tokoi Oskari, *Maanpakolaisen muistelmia*. Tammi. Helsinki 1959.
- Ylikangas Heikki, *Rata Rautuun. Ratkaisutaistelu Karjalan kannaksella 1918*. WSOY. Helsinki 2013.
- Wesley August, Soome kodusöja keerises. *Vaba Maa* 25.5.1935, 27.5.1935, 29.5.1935 ja 30.5.1935. [Julkaistu suomennettuna: Suomen sisällissodan pöyrtöissä. *Sotilasajakauslehti* 79/9 2004, 45–51.]

August Wesley – poikkeusaikojen sankari ja antisankari

August Wesley taisteli paikastaan ja arvovallastaan sisällissodan loppukahinoissa, pakeni muun punaisen vallankumousjohdon tavoin itärajan taakse ja löysi tiensä Muurmannin suomalaisen legioonaan. Tässä luvussa arvioidaan hänen toimintaansa ja roolejaan pääosin vuosina 1918-1919. Mitkä olivat Wesley'n roolit ja merkitys noina levottomina ja väkivaltaisina vuosina?

Kiihtyvä linjataistelu

August Wesley osallistui Suomeen palaamisensa jälkeen itseoi-keutetusti 25.–27.11.1917 Sdp:n ylimääräiseen puoluekokoukseen, missä edustajien näkemykset jakautuivat tulevan toimintastrategian osalta karkeasti jaoteltuna kolmeen leiriin. Kiihkein ryhmittymä kannatti vallanottamista ja proletariaatin diktatuurin perustamista, toinen perinteistä parlamentarismia ja kolmas kovin ottein toteutettavia reformeja. Yrjö Sirolan mukaan parlamentaarisella toiminnalla ei saataisi mitään aikaan, ja Eero Haapalainen lupasi valloittaa koko Etelä-Suomen puolella pataljoonalla. Sen sijaan K. H. Wiik ja muutamat muut varoittivat lähtemästä väkivallan tielle. Kokousedustajista K. M. Evä, Emil Elo ja August Wesley asettuivat linjanvedoissaan jyrkimpien linjojen väliin. Wesley ilmoitti, ettei hän tukenut kaikkein jyrkimpiä vaatimuksia, mutta myönsi kuitenkin, että vallankumous oli välttämätön. Kokouksen puheenvuorojen mukaan sosiaalidemokraateilla ei kuitenkaan ollut taloudellisesti kehittämättömässä maas-

sa kuitenkin edellytyksiä vallan ottoon. Vaikka proletariaatin diktatuurilla oli kannatusta, arveltiin että vallanotto vain lisäisi työläisten kärsimyksiä. Siksi oli hylättävä väkivalta, pyrittävä monipuoliseen parlamentaariseen toimintaan ja reformeihin. Lisäksi punakaartit olisi otettava puolueen valvontaan.¹

Kun puoluejohdon enemmistö päätyi kannattamaan radikaalia väkivallan hyväksyvää linjaa, Wesley ei malttanut jäädä sivuun. Hän pukeutui sotilasasuun ja oli eturintamassa, kun joukko punakaartilaisia tunkeutui tammikuun lopussa 1918 Sdp:n eduskuntaryhmän kokoukseen ja vaati vallankumouksen aloittamista.² Sotilaskoulutusta hänellä ei ollut lainkaan, mutta sitä ei ollut monella muullakaan punakaartista innostuneella. Wesley onnistui ennen muuta puhelahjojensa turvin voittamaan työläisjoukkoja taakseen, mutta hän halusi tulla nähdyksi myös strategisena johtajana. Pohjois-Karjalan punakaartin johtajana hän muun muassa hahmotteli Värtsilän alueelle vallankumouskeskusta.³ Kun suojeluskuntalaiset ottivat Tohmajärven noin 200-miehisen punakaartin kanssa yhteen, punaiset jäivät alakynteen. Kampailun seurauksena useita piiriesikunnan jäseniä pidätettiin, ja Wesley'n helsinkiläinen ystävä, työnjohtaja Samuli Mannerheimo teloitettiin. Wesley onnistui paeta hiihtämällä rintamien läpi Lappeenrantaan, kuten edellä on kerrottu.⁴

Tuossa vaiheessa punaiset hallitsivat koko Etelä-Suomea Suomen kansanvaltuuskunnan pääministerin Kullervo Mannerin johdolla. Taisteluja käytiin Imatran, Lappeenrannan, Tampereen ja Mikkelin lähistöllä. ”Kaikkialla voittavat meikäläiset”, Wesley kirjoitti helmikuun alun taisteluista. Hän arveli, ettei se päivä ollut enää kaukana, jolloin porvarien mahti Joensuussakin masen-

1 Sdp:n ylimääräisen puoluekokouksen 25.–27.11.1917 pöytäkirja. Fond 516, opis 1, delo 85. RGASPI; Tanner 1949, 214; Upton 1980, 329, 332–333; Lackman 2017, 54.

2 Rinta-Tassi 1986, 77–78.

3 Tikka 2004, 222–223.

4 Myös Lappalainen 1981a, 105; Tikka 2004, 222–223.

netaan.⁵ Henkilökohtaista pontta hänen puheilleen antoi se, että hänet valittiin Suomen Punakaartin yleisesikunnan päälliköksi. Kaartin henkilövaihdosten taustalla olivat sisäiset ongelmat, kuten punakaartin ensimmäisen ylipäällikön Ali Aaltosen runsas alkoholin käyttö.⁶ Kansanvaltuuskunnan sihteerinä toiminut Tuure Lehén kysyi vuosikymmeniä myöhemmin, miksi Wesley tapainen hämäräperäinen henkilö valittiin yleisesikunnan päälliköksi.⁷ Santarmeihin maailmansodan aikana kuulunut ja sittemmin Etsivään keskuspoliisiin siirtynyt Eelis Rundman raportoi puolestaan kymmenen vuotta kapinan jälkeen, että Wesley oli ollut ”toisinaan kova terrorin mies, toisinaan lauhkea ja arka kuin lammas, uskaltamatta ryhtyä tekoihin heti”⁸ Hänen mukaansa Wesley oli ollut sekä isänmaallinen että vallankumouksellinen. Lehénin kriittinen luonnehdinta johtui pikemminkin Wesley siirtymisestä myöhemmin Muurmannin legioonaan ja hänen yhteyksistään englantilaisiin kuin hänen tavastaan hoitaa tehtäviään kevään 1918 taistelujen aikana. Niistähän Wesley selviytyi varsin hyvin.⁹

Wesleytä moitittiin suupaltiksi ja laiskaksi keikariksi, jolle prässätyt puvut ja kauniit naiset olivat tärkeempiä kuin punakaartin menestys. Tästä huolimatta sotahistorioitsija Jussi T. Lappalaisen mielestä Wesley osoittautui uudessa yleisesikunnan päällikön tehtävässään edeltäjiään tehokkaammaksi. Wesley pyrki pitämään kaartit otteessaan, vastusti pakko-ottoja, väheksyi venäläisiä ja korosti omaa rooliaan. Rintamalla harjoitettava propaganda jäi hänen aikanaan vähäiseksi. Hän asetti *Työmiehen* ja muutamat muutkin sanomalehdet sensuurin alaisiksi. Kun punakaartit syylistyivät postien tarkistuksiin, ylipäällikkö Haapa-

5 August Wesley'n kirje (ei päivämäärää, vuosi 1918) Fanny Käyhkölle, August Wesley'n kirje helmikuussa 1918 ”tovereille” ja August Wesley'n kirje 16.5.1919 Väinö Riikoselle ja 16.5.1919 ”Petterille”. Wesley'n arkisto. TA.

6 Lappalainen 1981a, 130–131; Lappalainen 1981b, 9.

7 Lehén 1967, 213.

8 Eelis Rundmanin ilmoitus 18.10.1928. EK-Valpo I, henkilömappi 640. KA.

9 Upton 1980, 506–507; Lappalainen 1981b, 22, 45–48; Manninen 1993, 74; Hoppu 2009, 117–118; Lackman 2017, 64.

lainen ja Wesley tuomitsivat toimet. Kaartien toimivaltuuksiin ei heidän mielestään kuulunut ”siviililaitoksen järjestely”. Yhdessä he yrittivät estää myös muita laittomuuksia. Kun Heikki Kaljunen syyllistyi vankien murhaukseen Viipurin rintamalla, Wesley antoi piiriesikunnan rintamapäällikölle 20.2.1918 käskyn pidättää Kaljunen määrääjäksi toimestaan.¹⁰

Wesleyn tiedetään puuttuneen muuhunkin epäasialliseen käytäytymiseen. Eräänkin kerran punakaartilaiden järjestettyä pidätyksen lääkärin vastaanottohuoneessa, Wesley ilmoitti vastaanottojen olevan puolueettomia paikkoja, joissa kotitarkastukset ja pidätykset oli kielletty.¹¹ Kun punakaartilaiset syyllistyivät Mäntsälässä murhiin, Wesley käski helmikuussa 1918 Uudenmaan läänin piiriesikunnan asettaa kolmimiehisen tutkijalautakunnan ja tuomaan epäillyt vangittuina Helsinkiin. Jaakko Paavolainen on todennut: ”Punakaartin yleisesikunnassa on ainakin sen päällikkö August Wesley edustanut tinkimätöntä laillisuuskantaa.”¹²

Toisaalta Wesleytä moitittiin omavaltaiseksi. Muun muassa ennen maaliskuun 1918 hyökkäysvaihetta hän antoi muutaman englantilaisen siirtyä Vilppulassa rintaman yli valkoisten puolelle. Toisten mielestä hän toimi luvatta, ja häneltä vaadittiin selitystä. Ehkä Wesleyllä oli jo tällöin yhteistyöverkostonsa englantilaisten kanssa. Merkille pantavaa on, että myös Wesley oli allekirjoittanut käskyn kaikilla rintamilla aloitettavasta sodasta.¹³

Diktatuurin kannattajaksi

Kun sotatoimet alkoivat kääntyä punaisille tappiollisiksi, Wesleyinkin puheet kovenivat, ja hän nousi vastustamaan päällikkyy-

10 Päiväkäskey Suomen Punaiselle Kaartille. *Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantaja* 22.2.1918; Paavolainen 1967, 144, viite 82, 285, 292–293; Lappalainen 1981a, 133, 153, 164; Rinta-Tassi 1986, 188, 302, 307, 338, 359–360.

11 Paavolainen 1967, 296.

12 Paavolainen 1967, 301–302, 304.

13 Lappalainen 1981a, 128; Rinta-Tassi 1986, 416, 455.

den luovuttamista Eino Rahjan, Adolf Taimen ja Evert Elorannan käsiin. Sen sijaan hän ehdotti 26.3.1918 sotilasjohdon keskittämistä yhdelle henkilölle, koska niin sanotun ylipäällikkökunnan muodostaminen oli osoittautunut kokemuksen perusteella toimimattomaksi. Lappalainen on päätenyt perustellusti siihen, että Wesley tavoitteli itse ylipäällikön asemaa, olihan hänellä siitä jo kokemusta. Tämä sopi hyvin hänen itsevarmalle luonteelleen.¹⁴

Wesley kirjoitti kansanvaltuuskunnalle maaliskuussa 1918, että pelko tappiosta kummitteli joukkojenkin mielessä, mikä vaati huomion kiinnittämistä johtoon. Sen sijaan, että sodanjohdtoa jaettaisiin monille, se pitäisi keskittää ja ylipäälliköksi valita henkilö, ”joka omaa joukkojen jakamattoman kannatuksen ja kyvyn vaikuttaa innostavasti joukkoihin”. Valitulle oli annettava diktaattorin valtuudet, Wesley vaati. Hänen mielestään järjetön demokratisointi oli hajottanut Venäjän armeijan ja hajottaisi punakaartinkin, ellei luotaisi yhtenäistä ja lujaa johtoa. ”Vallankumouksen pelastumisen nimissä, harkitkaa asiaa ennen kuin sen rauhallinen järjestely käy mahdottomaksi.” Kansanvaltuuskunta luotti kuitenkin valitsemaansa troikkaan. Vaikka Wesley oli toiminutkin ylipäällikkönä, hänkin oli menettänyt uskottavuuttaan juopottelun ja omavaltaisuuden vuoksi.¹⁵

Maalis-huhtikuussa 1918 käydyin Tampereen taistelun seurauksena tilanne kävi entistäkin vakavammaksi. Punaisia oli kaatunut jopa 2000 henkeä, valkoiset olivat vanginneet vähintään 11 000 ja teloittaneet lähes 300 suomalaista ja noin 200 venäläistä. Kaduilla lojui ruumiita. Valkoisten tappiot olivat noin 800 kaatunutta, joiden joukossa oli 28 jääkäriä. Taistelu, johon osallistui noin 30 000 henkeä, oli Pohjoismaiden siihenastisista kamppailuista suurin.¹⁶ Yksi seuraamus punaisten kasvavista tappioluvuista oli se, että kansanvaltuuskunta alkoi kallistua Wesleyin keskittämisehdotuk-

14 Lappalainen 1981a, 129; Rinta-Tassi 1986, 190; Lackman 2017, 74–75.

15 Suomen Kansanvaltuuskunnan (SKV), pöytäkirja 27.3.1918 ja liite August Wesleyin kirje 26.3.1918 Kansanvaltuuskunnalle. SKV CA. KA; Kauppinen 1928, 282; Polvinen 1987, 287; Hoppu 2009, 118; Lackman 2017, 75.

16 Ylikangas 1993, 199–527, passim; Malmi & Järvelä 2008, passim; Hoppu 2009, 189–198.

sen kannalle. Se asetti kokouksessaan 3.4.1918 komitean hoitamaan ”nykyisen taistelutilanteen vaatimia käytännöllisiä toimenpiteitä”. Samana päivänä asetettiin Helsinkiin diktatuurihallitus johtamaan kaupungin puolustusta ja valmistelemaan Viipuriin vetäytymistä. Kun punaisten johto oli siirtynyt Viipuriin, haajoamassa ollut punainen hallitus yritti sieltä käsin pelastaa, mitä pelastettavissa oli. Kansanvaltuuskunnan ja pääneuvoston johto, yleisesikunnan Viipurissa olevat jäsenet ja Karjalan rintaman päällystö kokoontuivat 10.4.1918 Viipuriin pohtimaan tilannetta ja valitsemaan uutta ylipäällikköä sekä punaisen Suomen diktaattoria.¹⁷

Venäläisiin lähteisiin nojautuen Oskari Tokoi valoi kyseisen kokouksen alussa uskoa ja vakuutti vallankumouksen kolkuttelevan jo Saksankin ovella. Siksi punaisten olisi puolustauduttava lujasti ja suojattava Pietaria. Puolustus ja vallankumoustaistelun johtaminen olisi organisoitava uudelleen. Olisi välttämätöntä antaa ”täydet, rajattomat valtuudet asetettavalle korkeimmalle ylipäällikölle”, Tokoi painotti. Kokous oli lähes yksimielinen diktatuurin välttämättömyydestä. Vain Adolf Taimi epäili sen mielekkyyttä. Ylipäällikölle päätettiin antaa rajaton valta sekä sotilasettä siviiliasioissa.¹⁸

Ehdokkaiksi vaativaan tehtävään ilmaantuivat Kullervo Manner, Otto Wille Kuusinen, Evert Eloranta ja Heikki Kaljunen. Vaikka kansanvaltuuskunnan puheenjohtaja Manner vastusteli, hänet valittiin 10.4.1918 yksimielisesti ylipäälliköksi ja diktaattoriksi. Hänen esikuntaansa eli Suomen Punaisen Kaartin korkeimman päällikön esikuntaan tuli vain punakaartin päälliköitä, joista Elorannalla oli eniten kannatusta. Muita valittuja olivat Eino Rahja, V. Rinne ja E. Hausen. Johtoon ei kelpuutettu lainkaan Kuusista, Sirolaa, Edvard Gyllingia – eikä Wesleytä. Manner jätti heti kansanvaltuuskunnan ja ryhtyi hoitamaan uusia tehtäviään. Hänen seuraajakseen oli ajateltu Kuusista, mutta koska hänen ai-

17 Kansanvaltuuskunnan toimeenpanevan komitean pöytäkirja 3.4.1918. SKV CA. KA; Salomaa 1966, 260; Rinta-Tassi 1986, 465–479; Manninen 1993, 91–92.

18 Rinta-Tassi 1986, 465–479; Manninen 1993, 91–92.

komuksensa oli matkustaa Neuvosto-Venäjälle, paikalle istutettiin Edvard Gylling. Hänestä tuli samalla Mannerin kansliapäällikkö. Näin valta keskittyi Mannerille ja Gyllingille. Englantilaisen auttaminen rintamalinjan yli ja käskyjen antaminen esimiesten luvatta oli mahdollisesti närkästyttänyt joitakin tovereita niin paljon, ettei Wesley saanut valinnoissa lainkaan kannatusta.¹⁹

Pohjoinen rintama rakentuu

Jo kuukausia ennen näitä dramaattisia tapahtumia, tilanne Suomessa oli räjähdysherkkä. Loppuvuodesta 1917 oli elintarviketilanne kääntynyt paikoin katastrofaaliseksi Venäjän viljatuonnin loppuessa. Tilanne kriisiytyi koko maassa Lappia myöden. Sosialidemokraattisen puolueen kansanedustajan Ville Kiviniemen tytär Saima kirjoitti isälleen 28.11.1917, että Lapissa oli vallankumous: hallituksen politiikkaa vastustaneet mielenosoittajat olivat ampuneet Kittilässä kruununvoudin vastaamalla tämän avaamaan tuleen.²⁰ Sodan alettua valkoisten kovat otteet vain kiihtyivät julkisine teloituksineen. Helmikuun alkuun 1918 sadat lappilaiset vakuutuivat siitä, ettei heillä olisi muuta mahdollisuutta säilyä hengissä kuin paeta itärajan yli. Muun muassa kemijärveläisen poliisiin, Lapin pyöveliksi kutsutun Juho Hagbergin johtama terrori pelotti ja koituikin muutamien kuolemaksi.²¹

Kuolaan pakenijoiden joukossa oli miesten ohella myös heidän perheenjäseniään, naisia ja lapsia. Pakenijat hiihtivät jopa 70 kilometrin päivävauhtia. Muurmanskin lähellä he törmäsivät suomalaisiin radanrakentajiin, jotka olivat alkaneet helmikuun alussa järjestäytyä sotilaallisesti. Tilanne kehkeytyi niin, että kuu-kauden lopussa pohjoiset joukot lähettivät edustajansa Helsinkiin ehdottamaan kansanvaltuuskunnalle erillisen *pohjoisen rinta-*

19 Lappalainen 1981a, 129; Rinta-Tassi 1986, 465–479; Manninen 1993, 91–92; Lackman 2017, 76.

20 Saima Kiviniemen kirje 28.11.1917 Ville Kiviniemelle. EK:n erillisiä asiakirjaryhmiä. Ville Kiviniemen paperit, kotelo 7. KA; Aatsinki 2008.

21 Nevakivi 1970, 32, 33–34.

Muurmannin legioonan tunnetuin johtaja Oskari Tokoi ei hyväksynyt bolsevikkien komentoa ja sai palkakseen kuolemantuomion sekä Neuvosto-Venäjällä että Suomessa, ja niiden myötä karkotuksen takaisin Amerikkaan. Tuulispää 24.5.1919.

man organisoimista. Vaikka johto uskoi ratkaisujen tapahtuvan etelässä, rintama päätettiin kuitenkin muodostaa ja siellä olevat miehet aseistaa Pietarista saaduilla aseilla ja suksilla. Joukon päälliköksi valittiin Venäjän armeijassa taistellut ja kahdella Yrjön-ristillä palkittu Iivo Ahava, jonka ansioiksi luettiin useampia voittoja Vianan Karjalaan tunkeutuneita valkoisia vastaan. Ahavan joukkojen etenemisen pysäytti Saksan ja Neuvosto-Venäjän 3.3.1918 solmima Brest-Litovskin rauhansopimus. Toimettomiksi jääneet pohjois- ja itäsuomalaiset asettuivat Knäsön läheiseen Santamäkeen, jossa nälkä, vilu ja taudit alkoivat riuduttaa heitä epätoivoon.²²

22 Ks. esimerkiksi Oskari Huttusen, Paavo Huttusen, Antti Hyvärisen, Juho Häikiön, Albin Hannisen, Väinö Hännisen, Kalle Idströmin, Tilda Idströmin, Vertti Idströmin, Väinö Idströmin, Benjamin Jokelan, Jaakko Juntunen ja Juho Hämäläisen kuulustelupöytäkirjat. Valtiorikosoikeuksien syyttäjästä v. 1919. AAs-Jääski. Ab 76. KA; Itkonen 1927, 31–41, 125–129;

Punaiset kuvittelivat, että Muurmannille saapuvat englantilaiset hyökkäisivät Suomeen karkottamaan saksalaisia. Iso-Britannia ei tähän lähtenyt, sillä hyökkäys olisi voinut saada J. K. Paasikiven hallituksen takertumaan entistä lujemmin saksalaiseen tukeen.²³ Saksa puolestaan esitti huhtikuussa 1918 vastalauseensa bolsevikihallitukselle englantilaisten saapumisesta Kuolan niemimaalle. Vaikka lähettiläs Wilhelm von Mirbach vaati 6.5.1918 neuvostohallitusta karkottamaan englantilaiset pohjoisesta, Lenin ja bolsevikit pysyivät passiivisina, ja englantilaiset jäivät Muurmannille.²⁴

Yrjö Sirola ja Oskari Tokoi olivat keskustelleet jo helmikuussa 1918 Yhdysvaltojen lähettilään Joseph Francisin kanssa tilanteesta. Tokoi sai lisäksi tietää Iso-Britannian pääkonsulilta Bruce Lockhartilta, että englantilaiset harkitsivat Muurmannilla vaikeuksiin joutuneiden suomalaisten humanitaarista avustamista. Kun Tokoi lähetettiin Moskovaan selvittämään, oliko Neuvostovenäjällä mitään avustamista vastaan, Lenin selitti, ettei neuvostovaltiolla ollut Brest-Litovskin rauhansopimuksen mukaan lupa suostua avustustoimiin. Sen sijaan, jos englantilaiset halusivat auttaa, he olisivat vapaat niin tekemään.²⁵

Mainitun rauhansopimuksen ehdot olivat pettymys punaisille suomalaisille. Myös jotkut bolsevikit syyttivät Leninin hallitusta Suomen vallankumouksen pettämisestä, sillä juuri V.I. Lenin, Lev Trotski ja Josef Stalin olivat yllyttäneet punaisia kapinaan. Kansanvaltuuskunta lähetti 4.4.1918 Kuusisen, Sirolan ja Tokoin neuvottelemaan Leninin ja englantilaisten kanssa. Lockhart sähköitti Lontooseen, että Tokoi oli käynyt pyytämässä liittoutuneiden apua. ”Tätä apua haluttaisiin erityisesti heidän pohjoiselle rintamalle, missä punakaartia voitaisiin helposti huoltaa Muurmannilta.” Tokoi ja Eino Rahja pitivät yhteistyötä brittien kanssa punaisten ainoana mahdollisuutena, ja he tarkoittivat nimenomaan sotilaallista yhteistyötä. Vaikka englantilaiset olivat kiinnostuneet

Kauppinen 1928, 270–273, 276–277; Lappalainen 1981b, 95–100; Aatsinki 2008, 188–189.

23 Polvinen 1987, 22.

24 Polvinen 1987, 21–22.

25 Tokoi 1947, 53–54, 211; Nevakivi 1970, 55, passim.

tukemaan punaisia eikä Leninilläkään ollut mitään sitä vastaan, kansanvaltuuskunta päätti yllättäen 17.4.1918 Lauri Letonmäen äänellä, ettei se suostuisi milloinkaan käyttämään ”maailmansotaan ja kansojen orjuuttamiseen syyllisten imperialististen hallitusten” joukkoja apunaan. Tämä kannanotto lienee ollut diktaattorina ensimmäisiä päiviään toimineen Mannerin toiveiden mukainen. Kun Manner pyysi liittoutuneiden avun sijasta kansainvälisen työväenliikkeen apua, sitä ei herunut. Kun Neuvosto-Venäjä vielä ilmoitti, etteivät punaiset saisi edes käyttää Neuvosto-Venäjän aluetta tukialueenaan, pohjoisen rintaman punaiset jäivät tyhjän päälle.²⁶

Kun kansanvaltuuskunta sai toukokuun alussa 1918 tietää, että Muurmannille paenneita punaisia ja entisiä radanrakentajia uhkasi nälkäkuolema Santamäessä, se lähetti Väinö Jokisen ja K. G. Primus-Nymanin neuvottelemaan englantilaisten kanssa. Amiraali Thomas W. Kempin kanssa sovittiin, että englantilaiset toimittaisivat kriisiapua hätääkärsiville ja että Englanti voisi järjestää suomalaiset parhaaksi katsomallaan tavalla.²⁷ Ehkä tapahtumat saivat *Helsingin Sanomien* ja *Uuden Suomettarin* toimittajat ounastelemaan, että Englanti suunnitteli Itämeren ja Äänisjärven välille alaisuudessaan toimivaa puskurivaltiota. Jos englantilaisten suunnitelmat olivatkin vielä hataralla pohjalla, sitä olivat myös oululaisen *Kaiun* väitteet, että Amerikassa oltiin puuhaamassa Vianaan lähetettäviä sotajoukkoa ja sotalaivoja. Siihen oli houkuteltu huhun mukaan myös suomalaisia.²⁸

26 Suomen Kansanvaltuuskunnan pöytäkirja 4.4.1918. Kansanvaltuuskunta Ca. KA; Yrjö Sirolan kirje 9.5.1918 Kullervo Mannerille. Fond 516, opis 2, delo 981. RGASPI; Salomaa 1966, 262–263; Nevakivi 1970, 53–54, 57–58; Lackman 2017, 72–73.

27 Tokoi 1947, 211–213; Nevakivi 1970, 53–54.

28 Uusi valtio. Jäämeren-Onegan tasavalta. *Helsingin Sanomat* 20.6.1918; Englannin suunnitelmat Kuolanniemellä ja Karjalassa. *Uusi Suometar* 28.6.1918; Jääskeläinen 1961, 131; Amerikkalaista sotavoimaa Vienen-Karjalaan. *Kaiku* 12.6.1918.

Liittoutuneet värväsivät pohjoiselle rintamalle joukkoihinsa paikallisia toimijoita. Muurmannin suomalaisen legioonan lisäksi myös kuvassa olevan karjalaisen pataljoonan miehet pukeutuivat brittiunivormuihin ja alistuivat brittien komennukseen. Kuva on vuodelta 1919. IWM Q 73467.

Outoja teitä Vienaan

Kun punaisten johtoa oli kokoontunut huhtikuun lopulla 1918 Perkjärven asemalle, August Wesleyyn kerrotaan saapuneen paikalle pitkän kaukoputken kanssa ja ilmoittaneen aikovansa viedä naisia ja lapsia panssarijunalla rajan yli turvaan. Matkaan suostuttiin ehdolla, että se olisi vain tiedusteluluontoinen. Lapsia ja naisia ei saanut ottaa mukaan. Pian valkoiset tekivät hyökkäyksen Terijoelle, mutta se torjuttiin. Vähitellen valkoiset onnistuivat levittäytymään rajapitäjiin ja tukkimaan pakoteitä, mikä aiheutti pakokauhua ja hätäisimpien pakenemista suin päin rajan taakse. Kun Terijoella varustettiin 22.4.1918 Raivolaan lähtevää junaa, Wesley antoi lähtijöille asemalla viimeisiä käskyjään.²⁹

²⁹ Terijoen tapahtumista Lähteenmäki 2009, 116–117, passim.

Kun tappio oli alkanut näyttää vääjäämättömältä, muutamat johtomiehet olivat matkustaneet Pietariin valmistelemaan pakolaisten saapumista. Siirtyminen tapahtui lopulta kohtuullisen hyvässä järjestyksessä laivoilla, joista yhdessä matkusti valtansa menettänyt diktaattori Manner. Ainoastaan Gylling jäi piileskelemään Suomeen, mistä hän pakeni Ruotsiin. Pakolaisia oli tuhansia. Kansanvaltuuskunnan jäsenet ja muut johtajat rekrytoitiin nuoren Neuvosto-Venäjän palvelukseen ja sijoitettiin lähinnä Pietariin ja Moskovaan. Heidän kiireellisimpänä tehtävänä oli suomalaispakolaisten poliittinen organisoiminen ja Suomen kommunistisen puolueen (Skp:n) perustaminen elo-syyskuussa 1918. Tavoitteiksi nousi uusi vallankumousyritys Suomessa, jonne useimmat halusivat palata mahdollisimman pian.³⁰

Suomalaispakolaisia alkoi levittäytyä myös Vienan Karjalan ja Karhumäen alueille. Karhumäkeen syntyneen rintaman johtajiksi nousivat Aleks Tuorila ja Aleksanteri Vasten. Myös Wesley lienee ollut siellä, mihin viittaa kirjeenvaihto. Punaiset taistelivat valkoisia vastaan ja rikkoivat Muurmannin rataa estääkseen heidän etenemisensä. Punaisten komentajilla oli yhteys Pietarissa olevaan Eino Rahjaan. Kaikilla oli pessimistinen käsitys tilanteesta, joka oli sekava. Tuorila ja Vasten eivät havainneet heti, että ylipäällikön ja diktaattorin vaalissa kannatusta vaille jäänyt Wesley oli ilmeisesti vaihtanut puolta. Vaikka hän näytteli punaisten puolella oloa, hän oli siirtynyt englantilaisten palvelukseen. Milloin se oli tapahtunut, on hämärän peitossa. Mahdollisesti hänen näkemyksiinsä vaikutti myös hänen joensuulainen tuttavansa Väinö Riikonen. Kun englantilaisten päämaja siirtyi Muurmannilta Arkangeliin, Wesley ilmaantui sinne.³¹

30 Lackman 2017, 77–79, 82–87.

31 Punapäällikkö, Suomalaiset vallankumoukselliset Venäjän puna-armeijan riveissä. Fond 516, opis 2, delo 798. RGASPI; Tokoi 1947, 241.

Muurmannin suomalaisessa legioonassa

Muurmannin legioonasta puhuttaessa on Jukka Nevakivi nostanut perustellusti parrasvaloihin Oskari Tokoin, joka pyrki kiihkeästi yhteistyöhön liittoutuneiden kanssa. Häntä tukivat Aarne Orjatsalo ja K. G. Primus-Nyman – molemmat kielitaitoisia herroja. Sen sijaan Manner, Letonmäki ja Eloranta olivat tuominneet yhteistyön mahdottomana. Kuusinen taas oli asettunut – ehkä Leninin myönteisen suhtautumisen vuoksi – yhteistyön kannalle. Santamäkeen majoittuneet suomalaiset käsittelivät 12.–13.5.1918 vaihtoehtojaan yleisessä kokouksessa: palaisivatko he Suomeen, liittyisivätkö puna-armeijaan vai pestautuisivatko liittoutuneiden palvelukseen. Tuorilan mukaan valkoiset pärjäisivät heille talviolosuhteissa, mutta kesällä sissisotaan turvautuvat punaiset pärjäisivät paremmin. Seuraavat neuvottelut pidettiin Muurmanskissa, jolloin paikalla olleet venäläiskenraalit olivat yllättävän valmiita suosittelemaan yhteistyötä englantilaisten kanssa.³²

Neuvotteluja jatkettiin 26.5.1918 Lontoosta saapuneiden ohjeiden mukaisesti Muurmanskissa, jossa liittoutuneiden Pohjois-Venäjän joukkojen komentaja, kenraalimajuri F. C. Poole oli mukana. Myös Ahava, Tuorila, Vasten, K. O. Iivonen ja Eino Rahja olivat paikalla. Rahja lienee edustanut punakaartin yleisesikuntaa. Perustettavan yhtymän nimeksi hyväksyttiin *Suomalainen Legioona – Finnish Legion*. Nimi vakiintui yleiseen käyttöön heinäkuussa 1918. Kerrotaan, että Arkangelista miehineen saapunut August Wesley selosti jo tässä kokouksessa yhteistyösopimuksen sisältöä. Siihen hänellä täytyi olla ollut mahdollisimman korkea valtuutus, sitoutuminen Iso-Britanniaan.³³

Sopimus julkistettiin Muurmanskin satamassa englantilaisen sota-alus *Gloryn* kannella. Siitä kerrottiin erikseen Santamäen joukoille. Kun Eino Rahjan nähtiin naukkailevan englantilaisten kanssa sopimuksen kunniaksi, se ei ollut kaikkien pohjoisen miesten mieleen. Legioonan vahvuus nousi 1250 henkeen. Jouk-

32 Nevakivi 1970, 53–67.

33 Itkonen 1927, 84–85; Tokoi 1947, 243; Nevakivi 1970, 67, 74–75, 106, 135, 137–145.

koon kuului lisäksi noin 150 naista ja lasta.³⁴ Suurin osa legioonalaista oli Oulun läänistä (67 %). Muista lääneistä olleita oli kustakin alle 10 %. Yksittäisistä pitäjistä oli eniten rajanpinnan kuolajärveläisiä eli sallalaisia, seuraaviksi eniten kuusamolaisia, kemijärveläisiä, sodankyläläisiä, suomussalmelaisia ja rovaniemeläisiä. Vasta sitten seurasivat Kuopion läänin pitäjäläiset. Legioonan komentajaksi olivat ehdolla Iivo Ahava, August Wesley, Aarne Orjatsalo, Verner Lehtimäki ja mahdollisesti myös Aleksanteri Vasten. Wesley ja Orjatsalon kesken ilmeni valtataistelua. Legioonalaiset eivät kuitenkaan pitäneet kumpaakin sopivaksi päälliköksi. Komentajaksi valittiin Lehtimäki, vaikka Ahavalla oli ollut suurin kannatus. Tappionsa jälkeen Ahava siirtyi karjalaisten legioonaan. Ehkä hänet koettiin Muurmannin legioonassa vaaralliseksi tai joukon jättäneeksi petturiksi. Hän väittikin myöhemmin soluttautuneensa joukkoon kommunistina ja ryhtyneen ohjaamaan toimintaa enemmän vasemmalle. Lehtimäellä ei ollut kovin korkeaa käsitystä kummastakaan Amerikassa olleesta, Wesleystä ja Orjatsalosta. Joidenkin havaintojen mukaan Wesley pelkäsi Lehtimäkeä. Hän pyrki antamaan sivullisille sellaisen kuvan, että hän oli legioonan todellinen komentaja. Wesley leventeli tyypilliseen tapansa aikovansa lisätä legioonan vahvuutta, jolloin hänen upseerinarvonsakin nousisi. Legioonan leivissä ollut toinen joensuulainen Väinö Riikonen oli Wesley ystävä ja tiedusteluekspertti. Se huomattiin pian liittoutuneidenkin taholla.³⁵

Englantilaiset hankkivat legioonalle harjoituskentän ja kolme parakkia Knäsöstä.³⁶ Sinne perustettiin niin sanottu upseerikoulu, jossa englantilaiset antoivat legioonalaisille sotilaskoulutusta. Kun jääkärit olivat saaneet saksalaisen ja Pietarin punaupseerikoulun käyneet venäläisen koulutuksen, tuskin legioonalaisten tarvitsi hävetä niiden rinnalla. Legioonalaiset saivat heinäkuussa

34 Lähteenmäki 2019, 309.

35 Ks. Itkonen 1927, 84–86; Tokoi 1947, 243; Nevakivi 1970, 67, 74–75, 106, 135, 137–145; Myös Lehtimäki 2005.

36 Knäsö oli vielä 1900-luvun alussa pahainen hökkelikylä, jossa käyneen Ilmari Kiannon mukaan haisivat Vienanmeri ja kala. *Ilmari Kiannon Vienan Karjala* 1989, 248–266.

Symbolit yhdistävät joukkoja. Kuvassa Muurmannin suomalaisen legioonan emaloitu rintamerkki 1918. Kansan Arkisto.

1918 vihertävää diagonaalia olleet puvut, joihin kuului samanvärisen lippalakki ja puolikengät. Syksyllä asut vaihdettiin pohjoisen oloihin soveltuviin. Legioonalaiset olivat tunnistettavissa olkapolettien punaisesta kolmiosta, ja rintapieliä koristavasta legioonalaisten merkistä. Legioonalla oli myös oma lippunsa ja marssinsa. Aseena kullakin sotilaalla oli venäläinen kolmen linjan kivääri pistimineen. Käytettävissä oli myös muun muassa raskaita Maxim-konekiväärejä. Legioonaa tutkineen Jukka Nevakiven mukaan K. M. Walleniuksen Vienan retkeläisiin verrattuna legioonalaiset edustivat ”todellista kapitalistiarmeijaa”.³⁷ Luutnantti I. T. Littlehales perusti legioonaan poikaosaston, kuten kaikki muutkin sotatoimiin osallistuneet maat tekivät.³⁸

37 Kauppinen 1928, 279–281; Nevakivi 1970, 152–153.

38 Martin Dedman, Baden-Powell, Militarism, and the ‘Invisible Contributors’ to the Boy Scout Scheme, 1904–1920. Baden-Powell, Militarism,

Pari viikkoa Muurmannin legioonan perustamisen jälkeen tapahtui länsivaltojen ja Neuvosto-Venäjän avoin välirikko. Ulkoasiainministeri G. V. Tsitserin pyysi 24.6.1918 Trotskia irrottamaan Saksan vastaiselta rintamalta joukkoja ja lähettämään Muurmannille. Näin siksi, että englantilaisten eteneminen voisi aiheuttaa Leninin pelkäämän ”helvetillisen tilanteen” eli imperiaalististen valtioiden keskinäisen välienselvittelyn Venäjän maaperällä. Tuoreen neuvostovallan heikkoutta kuvasi se, että ulkoasiainministeri joutui valittamaan maansa heikkoutta saksalaiselle kollegalleen, Mirbachille.³⁹

Legioonan perustettiin 12 komppaniaa ja komentokieleksi otettiin suomi. Aluksi legioonaa johti ranskalainen kapteeni, mutta kun hänet siirrettiin kesäkuussa 1918 muihin tehtäviin, legioonan komentajaksi tuli englantilainen everstiluutnantti Richard B. S. Burton. Legioona oli loppuun saakka hänen komennossaan. Suomalaiset alistettiin 26.–27.9.1918 Muurmannille saapuneelle 236. Jalkaväkiprikaatille, jossa palveli englantilaisia, ranskalaisia, italialaisia ja venäläisiä. Prikaatin toimialueena oli Länsi-Kuola ja koko Pohjois-Viena. Prikaatin komentajana toimi prikaatikenraali M. N. Turner, jonka esikunta oli Kantalahdes-
sa.⁴⁰ Legioonan komentaja Lehtimäki pyrki vehkeilemään häikäilemättömästi englantilaisia vastaan. Väitetään, että hän olisi yllyttänyt legioonalaisia Tuntilla ja Ruvassa ampumaan vankeja, mikä käynnisti hänen syrjäyttämisen.⁴¹ Toisen johtohahmon, Oskari Tokoin, kerrotaan olleen legioonalaisten henkinen isä. Vaikka hänestä puhuttiin everstiluutnanttina, virallisesti hän oli kielenkääntäjä. Vaikka Tokoi oli kokenut kovia, hän säilytti va-

and the ‘Invisible Contributors’ to the Boy Scout Scheme, 1904–1920 | Twentieth Century British History | Oxford Academic (oup.com), <https://academic.oup.com/tcbh/article-abstract/4/3/201/1697149?redirectedFrom=fulltext> (Luettu 2.2.2022); Nevakivi 1970, 224–225 kuvaliite; Lackman 2000, 144–148.

39 Polvinen 1987, 28.

40 Muurmanin legionalaisten kuulustelu. Avioparit kuulusteltiin toissapäivänä. *Kaleva* 2.10.1919; Kauppinen 1928, 279; Nevakivi 1970, 147–148.

41 Itkonen 1927, 97–102.

loisan mielensä ja toimi paremman puutteessa jopa legioonan pappina. Hän ei sortunut monien muiden lailla juopottelemaan.⁴²

Legioonan ensimmäiset komppaniat saivat taistelutehtäviä jo heinäkuussa 1918 ja taistelivat suomalaisia valkoisia vastaan pitkän raja-alueen. Miestappioilta ja haavoittumisilta ei vältytty. Kun sodankyläläinen Aukusti Ikäläinen antautui vangiksi tarkoitukseenaan päästä kotiin, monien vihaama poliisi Juho Hagberg oli kohtalokkaasti paikalle ja ampui vanhan miehen heti kuulustelun jälkeen. Tapauksen jälkeen muut legioonalaiset eivät erehtyneet tekemään samaa virhettä.⁴³

Kaksoisroolin paljastuminen

August Wesleyyn ilmestymisestä Knäsöön on kahdenlaista tietoa. O. V. Itkosen mukaan se tapahtui 30.6.1918, mutta Jukka Nevakiven mukaan tämä saapui paikkakunnalle vasta heinäkuun loppuun 1918. Itkosen mukaan Wesley tuli *Olga*-laivalla, Nevakiven mukaan *Novaja Zemlja* -aluksella. Wesley sai hyvän vastaanoton oletettavasti syystä, että hän oli jo puolensa valinnut: hän oli sallinut jo maaliskuulla 1918 Venäjältä Ruotsin kautta kotimaahansa pyrkivien Pietarin asiainhoitajan Francis Lindleyn ja sotilasasiamies, eversti C. M. Thornhillin siirtyä rintaman yli valkoisten puolelle. Wesley oli saapunut ensin toisen joensuulaisen, Emanuel Pietikäisen, kanssa Arkangeliin, missä he olivat kohdanneet mainitut englantilaiset. Wesleyyn käskettiin siirtyä Knäsöön, johon hän saapui noin 35–40 suomalaisen kanssa. Joukkoon kuului joitakin ylioppilaita ja kansanvaltuuskunnan entinen työntekijä Primus-Nyman. Osaavaa väkeä tuonut Wesley herätti heti huomiota, sillä hän ryhtyi kehittämään legioonaa ja esiintyi alusta lähtien komentajaehdokkaana. Sotilaallinen yleistilanne oli epäselvä. Vielä heinäkuun alussa väliaikaisena komentajana toimi-

42 Muurmanin legionalaisten kuulustelu. Avioparit kuulusteltiin toissapäivänä. *Kaleva* 2.10.1919; Nevakivi 1970, 216.

43 Nevakivi 1970, 166–181; Neitola Tuure, Punakaartilaiset brittiarmeijan riveissä. *Kaleva* 18.1.2015.

neen Hannes Sulan päiväkäskyn mukaan toimittiin Suomen punaisen kaartin pohjoisen retkikunnan nimissä, mutta kun Wesley selosti 30.7.1918 tilannetta joukoille, hän ilmoitti niiden kuuluvan suomalaiseseen legioonaan, jolle miesten olisi vannottava uskollisuutta.⁴⁴ Wesley johti erään ranskalaisen kapteenin kanssa Arkangelissa perustamaansa osastoa ja valtasi *Severnaja Zvezda*-alukselta käsin Vianmeren pienet satamat. Pian Kouta, Kierretti, Kemi ja Sorokka olivat legioonalaisten hallussa. Bolševikit poistuivat alueelta ampumatta laukaustakaan.⁴⁵

Wesleyn kaksoisrooli paljastui kommunisteillekin. Tuorila kirjoitti elokuussa 1918 Karhumäestä Wesleyn edesottamuksista Eino Rahjalle, että ”se teidän korkea ylipääällikkönne on ottanut poliisisensuurin viran sekä roistomaisesti hävittänyt kirjeet”. Vielä syyskuussa 1919 Tuorila väitti, että kaikki hänen lähettämänsä kirjeet olivat joutuneet Wesleylle, joka oli luovuttanut ne englantilaisille. Wesley oli Tuorilan mukaan uhkaillut ”vaahto suussa” hävittävänsä Venäjän neuvostovallan. Tuorila kirjoitti:

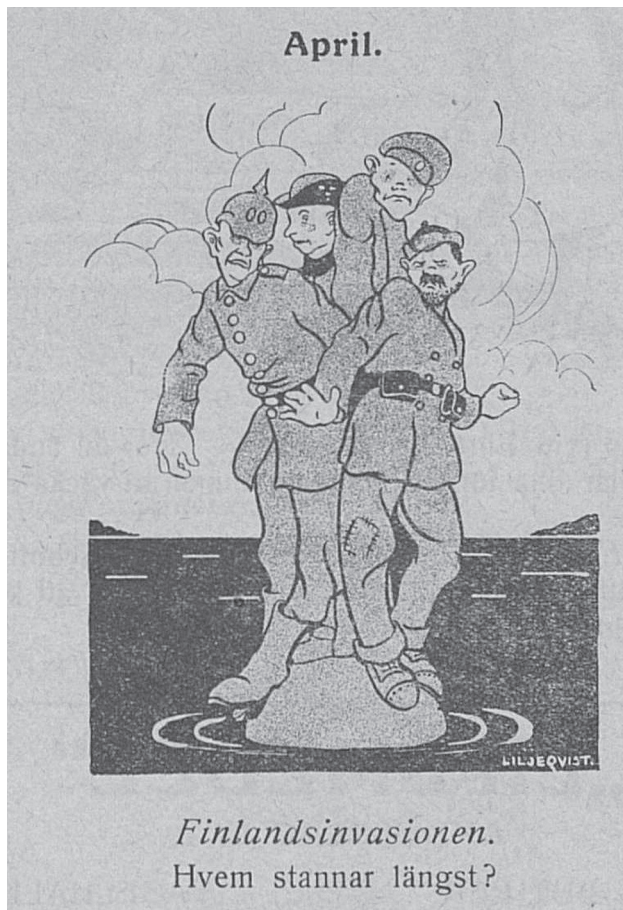
Kuule, hyvä toveri, älä kuuntele sitä roistoa, joka on ennenkin tehnyt konnan työtä Amerikassa ollessaan, jossa hän kavalsi pakolaiskomitean rahavaroja, vaan koeta vaikuttaa siihen suuntaan, että tulette tänne kaikkine joukkoinenne, sillä täällä on teidän todellinen paikkanne.⁴⁶

Tuorilan mukaan Wesley ei epäillyt käyttä mitään keinoja saadakseen joukot omien näkemystensä taakse, ja tämä olikin osittain saanut joukkojen luottamuksen. Hän pyysi Rahjaa paljastamaan ja avaamaan miesten silmät näkemään lehdissäkin ”sen konnan”. Elokuun lopussa 1918 Tuorila kirjoitti uudelleen

44 Itkonen 1927, 51–81; Nevakivi 1970, 110–111, 114, 133.

45 Juho Hakamäen kuulustelupöytäkirja 20.10.1919. Valtiorikosoikeuksien syyttäjistö v. 1919. AAs – Jääski. Ab 76. KA; Tokoi 1947, 220–221.

46 Aleks Tuorilan kirje 23.8.1918 toveri Sulalle ja toinen kirje 23.8.1918 Eino Rahjalle sekä 7.9.1918 Eino Rahjalle ja Adolf Taimell. Fond 516, opis 2, delo 191. RGASPI.

Kuka hallitsee Karjalaa, kuka kestää pisimpään: tilanne oli epäselvä vielä keväällä 1919. Fyren 1.1.1919.

Rahjalle ja Taimelle, että Wesley oli yrittänyt vangita Lehtimäen, mutta oli epäonnistunut.⁴⁷

Pohjoisten miehet olivat pitäneet Wesleytä alusta lähtien liian herraskaisena ja suurieleisenä kerskurina, joka oli heidän oman

47 Aleks Tuorilan kirje 23.8.1918 Eino Rahjalle ja 30.8.1918 kirje Eino Rahjalle ja Adolf Taimelle. Fond 516, opis 2, delo n kirje19. RGASPI.

miehensä eli Ahavan kilpailija. Myös etelästä lähtöisin olleet vieroksivat Wesleytä, jonka väitettiin takavarikoineen Pietarin pakolaislaivoista omaisuutta ja rahavaroja itselleen. *Vapaus*-lehti kirjoitti hänestä: ”Hän soitti suuta, ei tehnyt muuta ja oli – Juuda.” Wesleyyn ailahtelevaan moraaliin kiinnittivät huomiota myös muutamat liittoutuneiden edustajat. Muun muassa professori Arthur Cotter syytti häntä joistakin Suomessa tapahtuneista murhista. Wesleyllä oli kuitenkin myös suojelijoita, joiden avulla hän pystyi oleskelemaan Arkangelissa vuoden 1919 syksyyn saakka.⁴⁸

Hyökkäys Suomeen?

Intervention keväällä 1918 Suomeen tehneet Saksan joukot olivat ottaneet heti isännän roolin. Vaikka Suomi oli itsenäinen *de jure*, sitä se ei ollut *de facto*. Mannerheimin mielestä Suomi oli kevästä 1918 lähtien marraskuuhun saakka Saksan vasallivaltio. Ranska harkitsi tunnustuksensa pois vetämistä eikä Iso-Britannia eikä liioin Yhdysvallat olleet tunnustaneet Suomen itsenäisyyttä heti. Demokratiasta ei ollut tietoaakaan. Aiheellisesti pelättiin Saksan toimeenpanevan sotilasdiktatuurin. Koska lakeja sääti ”tynkäeduskunta”, uusista laeista tuli valtaapitäville mieleisiä. Eliitti valitsi saksalaisen prinssin kuninkaakseen ja teki tasavalaksi 1918 julistautuneesta Suomesta monarkian. Vankileireillä virui kymmeniätuhansia punavankeja, joista parin tuhannen siirtämisestä Saksan kalikaivoksiin pakkotyöhön puhuttiin varmana asiana eduskunnassa. Aikomus jäi kuitenkin toimeenpanematta. Valtiorikosoikeudet jakoivat kovia tuomioita, joita myöhemmät oikeusoppineet ovat pitäneet kyseenalaisilla perusteilla langetetuiksi. Kun P. E. Svinhufvud armahti kaikki vakaviin rikoksiin syyllistyneet valkoiset, usko oikeusvaltioon kärsi suuren kolauksen. Suomi oli jo kesällä 1918 täysin kallellaan Saksan suuntaan.

48 *Vapaus* 10.10.1919 ja 25.9.1919; Nevakivi 1970, 111–112; Uudemmassa tutkimuksesta Ojuva 2014; Lähteenmäki 2019.

Se synnytti tyytymättömyyttä ja loi halua epätoivoiseenkin vastarintaan.⁴⁹

Tyytymättömyydestä Suomen oloihin oli kysymys silloinkin, kun Muurmannille saapui kesä–heinäkuussa 1918 Hennalan, Hämeenlinnan ja Viipurin vankileiriltä paenneita. Tietävästi Englanti värväsi myös joitakin sotilaskarkureita legioonaan syksyllä 1918. Etenkin Pohjanmaalla liikkui värväreitä, jopa entisiä jääkäreitä, jotka huhuttiin hankkivan joukkoja englantilaisiin yhtyneiden punaisten riveihin. Suomalaismiehiä väitettiin niin ikään siirtyneen Ruotsin kautta Norjaan ja sieltä Muurmannille.⁵⁰ On myös viitteitä siitä, ettei osa Suomesta lähteneistä hyväksynyt maan saksalaisvaltaa ja Suomen kuningashankkeita.⁵¹

Aleksanteri Vasten ja Aleks Tuorila sekä muut jyrkät kommunistit ryhtyivät Karhumäessä houkuttelemaan legioonalaisia pois englantilaisten palveluksesta. Punaisille oli saapunut kirje, jossa Verner Lehtimäen kerrottiin saapuvan bolševikkien asiamiehenä legioonaan ja tekemään Wesley vaarattomaksi. Vasten väitti elokuussa 1918 Eino Rahjalle, että Wesley oli englantilaisten kätyri. Lisäksi hän selosti englantilaisten puuhista ja kertoi provokaatiosta, jolla yritettiin uskotella, että Rahja ja Vasten olisivat myyneet joukot englantilaisille. Suomalaisten ulkomaisen järjestön Pietarin komitea oli päättänyt selittää tilannetta Pietarissa ilmestyvässä lehdessään *Vapaudessa*. Komiteassa syntyi kuitenkin erimielisyyttä siitä, tuomitaanko Wesley provokaattoriksi vai ei. Komitea katsoi, ettei hänen petturuudestaan ollut riittävästi näyttöä, ”joskin hänen puuhansa siihen viittaa”. Siksi hänen nimeään ei

49 Suomen senaatin sisäasiaintoimituskunta 15.11.1918 kaikille maaherroille ja sisäministeri Voss-Schrader 3.5.1919 kaikille maaherroille ja 15.5.1919 Turun ja Porin läänin maaherralle. Diaarioimattomat salaiset kirjeet, Turun ja Porin läänin lääninkanslia Eaf:28. KA Turku; Myös Tanner 1949, 255–500.

50 Karjalan Kaartin Rykmentin I pataljoonan komentaja 3.10.1918 ja 20.10.1918 Rykmentin komentajalle. Valvontaos./ Os. III/ YE. T. 200888/31. KA; Kauppinen 1928, 280–281.

51 Lackman 2000, 630–631, 836, viite 363.

tulisi enää edes mainita. Puheet Rahjan ja Vastenin petturuudesta kiellettiin.⁵²

Suomalaispakolaisten joukko oli näin viimeistään elokuussa 1918 sisäisesti täysin hajonnut. Tokoi, Emil Elo, Kalle Hämäläinen, Orjatsalo ja Vilho Halme torjuivat 6.8.1918 heihin kohdistuneet syytökset. He selittivät, että yhteistyö liittoutuneiden kanssa rajoittui vain taisteluun Suomen takaisin valloittamiseksi saksalaissuomalaisilta lahtareilta liittolaisvaltojen avulla. Ainoastaan tässä mielessä Tokoi ja Elo kertoivat lähestyneensä myös amerikansuomalaisia, joita he kehottivat liittymään legioonaan. Tokoi väittää muistelmissaan (1947), että legioonalaisiin oli otettu yhteyttä myös Suomesta ja selitetty, että suomalaiset pyrkivät Santeri Alkion johdolla kansalliseen sovintoon. Koska he halusivat tietää, millä ehdoilla yhteistyötä voisi tehdä, Tokoi ja Elo korostivat saksalaisten Suomesta karkottamisen, tasavaltaisen hallitusmuodon, yhdistymis-, kokoontumis- ja sananvapauden sekä kapinallisille annettavan amnestian tärkeyttä. Vaikka englantilaisten tiedusteluosaston päällikkö Jack Hitching ja Tokoi uskoivat, että Muurmannille tulleet suomalaiset lähetit olivat olleet rehellisesti liikkeellä, Jukka Nevakivi on pitänyt heitä valkoisten tiedustelijoina.⁵³

Wesley kannatti 15.8.1918 kirjoitettua Tokoin ja kumppaneiden julistusta. Hän muutteli kuitenkin omissa nimissään alkuperäistä tekstiä. Sen mukaan legioonalaiset päättivät taistella saksalaisia ja heidän liittolaisiaan, jopa venäläisiä vastaan, mikäli viime mainitut ryhtyisivät yhteistyöhön Saksan ja sen liittolaisten kanssa. Julistusmuunnoksessa Wesley esiintyi tittelillä suomalaisen legioonan komentaja. Julistusta ryhdyttiin heti soveltamaan kenraali Poolen hyväksynnällä. Arkangelissa olleista suomalaisista muodostettiin oma joukkueensa. Se oli muutamassa päivässä kasvanut 70-miehiseksi osastoksi, jolle oli annettu englantilaiset

52 Suomalaisen ulkomaisen järjestön Pietarin komitean pöytäkirja 5.8.1918. Fond 516, opis 1, delo 267. RGASPI; Nevakivi 1970, 104–105.

53 Tokoi 1947, 234–238; Nevakivi 1970, 120–126, liite 1 ja 2, 341–347.

univormut. Osasto harjoitteli ahkerasti Solombolan kentällä Orjatsalon johdolla.⁵⁴

Englannin Venäjän kysymyksien hoitaja F. O. Lindleyn raportit Wesley'n visioista ovat mielenkiintoisia. Arkangeliin oli perustettu elokuussa 1918 niin sanottu suomalaisten työläisten komitea, johon kuuluivat muun muassa Tokoi ja Wesley. Komitean puheenjohtajana toimi Wesley. Hän oli kertonut, että suomalaiset ja virolaiset olivat sukulaiskansoja keskenään ja että Pohjois-Venäjälläkin asui suomensukuisia kansoja. Wesley ja Tokoi olivat Lindleyn mukaan aikeissa matkustaa Amerikkaan värväämään amerikansuomalaisia taistelemaan Muurmannille. Sieltä heidän oli hyökättävä Suomeen karkottamaan valtaa pitävät saksalaiset. Aikomuksena oli perustaa Suomeen tasavalta, jonka olisi nostettava sodan jälkeisiin neuvotteluihin kansallisuuskysymys ja jäättömän sataman saaminen Jäämereltä. Vaikka puheissa oli merkkejä suomalaisnationalistien Jäämeren käytävä -haaveista, Lindley ei tuominut raportissaan Wesleytä.

Hän on liian järkevä mies vaatiakseen tai odottaakseen näiden suurisuuntaisten vaatimusten toteutuvan aluelajennuksina, mutta hän kyllä toivoo, että sellaiset alueet kuten Karjala, jossa väestö todella on suomalaista, tulisivat liitetyiksi itsenäiseen Suomeen.⁵⁵

Tokoi, Wesley ja Orjatsalo, jotka olivat kaikki olleet Amerikassa ja tunsivat sikäläistä työväenliikkeen väkeä, jatkoivat puheitaan lisäväen värväämisestä legioonaan. Orjatsalo oli Moskovassa ja Vologdassa väittänyt, että Knäsössä koulutettiin vain upseereita, joita tarvittaisiin Amerikasta saapuvia 50 000 vapaaehtoista johtamaan. Tällaiset puheet olivat omiaan levittämään huhuja, eivätkä ne aina miellyttäneet englantilaisia.⁵⁶

Suomen ja Englannin välit kärjistyivät, kun ulkoministeri Rudolf Holsti vihjaisi Englannin edustajalle, että nämä toimivat yhteistyössä suomalaisten punaisten kanssa. Englannin ulkomi-

54 Nevakivi 1970, 116–117.

55 Churchill 1970, 92–93.

56 Nevakivi 1970, 71, 192–193.

nisteri A. J. Balfour vastasi, etteivät liittoutuneet olleet koskaan olleet missään yhteistoiminnassa suomalaisten punakaartilaiden kanssa Suomessa. Laajempiin ongelmiin tottunut Balfour ei ehkä huomannutkaan, että pienen Suomen ulkoministeri oli tarkoittanut Englannin palveluksessa ollutta Muurmannin legioonaa, johon kuului entisiä punakaartilaisiakin, kuten Wesley, Tokoi ja Tuorila. Englantilaisten perehtyminen asiaan saattoi vaikuttaa siihen, ettei Tokoille ja Wesleylle herunut lupaa päästä värväämään amerikansuomalaisia legioonaa. Tokoin viisumianomuskin hylättiin, ”koska häntä ei voitu erottaa bolseveikeista”.⁵⁷

Punaiset eivät tieneet, että Saksa solmi 27.8.1918 Neuvosto-Venäjän kanssa Brest-Litovskin rauhansopimuksen täydennysosan, jossa Saksa lupasi, ettei Suomen alueelta tapahtuisi hyökkäyksiä itään ja että suomalaisia (jääkäreitä) voitaisiin tarvittaessa käyttää bolsevikkien apuna englantilaisten karkottamiseksi Muurmannilta. Tilanne oli kehittymässä alkusyksyllä 1918 kansainvälisesti entistäkin mielenkiintoisemmaksi.⁵⁸

Omassa kuplassaan elänyt Skp:n keskuskomitea langetti 24.9.1918 kuolemantuomion poissa oleville Kalle Hämäläiselle, Emil Elolle, Alaric Arneelle (Orjatsalo), Tokoille ja Wesleylle. ”Tokoi ja Wesleytä yritimme saada kiinni ennen englantilaisten rintamalle pääsemistä, mutta siinä ei onnistuttu”, päätöksessä todetaan. *Kumous*-lehdessä tuomitut leimattiin kansainvälisen vallankumouksen peppureiksi ja provokaattoreiksi, joiden palkka oli kuolema. Tuomion täytäntöönpano oli jokaisen vallankumouksellisen velvollisuus. Tiettävästi kaikki säilyivät hengissä.⁵⁹

Ehkä Tokoi pohti kriittisesti uskollisuuttaan englantilaisille, koska hän kirjoitti 10.10.1918 sotaisella mielellä Elorannalle Pietariin ja käski lähettämään jonkun keskustelemaan hänen kanssaan vallitsevasta tilanteesta. Hän kertoi, että Lehtimäki oli hänen

57 Nevakivi 1970, 192–194.

58 Polvinen 1987, 49–50.

59 Suomalaisille työläisille Muurmannilla ja muualla. Oskari Tokoi, E. Elo ja K. Hämäläinen kavaltaajina. *Kumous* 28.9.1918; Tokoi 1947, 267–268, 319; Hakalehto 1966, 32; Nevakivi 1970, 228, 354–355, liite 5; Lackman 2017, 93.

Hallituksen katsottiin suhtautuvan liian lempeästi Muurmannelta puukot käsissään palaaviin punakaartilaisiin. Lämmin vastaanotto ei tosin koskenut Oskari Tokoita eikä liioin August Wesleytä ja muita johtomiehiä. Ampainen 28.8.1919.

kumppaninaan Knäsössä ja että he olivat kaikista asioista samaa mieltä. ”Wesley on ajettu helvettiin pois täältä.” Tokaisu kertoi siitä, että Wesley oli Tokoin silmissä menettänyt luottamuksensa. Muutoin joukot olivat Tokoin mukaan reippaalla mielellä,

terveitä ja taisteluun halukkaita. ”Odotamme vain hetkeä, jolloin lähemme Suomeen. Meidän joukot on jo pitkin Suomen rajaa”, hän vakuutti. Koska Tokoi oli ollut julkaisemassa useita bolševikkeja arvostelevia lentolehtisiä, kääntymistä Pietarin puoleen on vaikea selittää.⁶⁰

Kertoiko Tokoin yhteydenotto Elorantaan jonkinlaisesta väli-
rauhasta legioonan suomalaisjohdon ja Skp:n välillä, mahdollisesti jopa yhteistyötarjouksesta. Tuskin pienen suomalaisjoukon aikomuksena oli hyökätä Suomessa isännöiviä saksalaisia ja valkoisia vastaan. Siellä ei liiain ollut odotettavissa legioonalaisten toimintaa tukevaa kansannousua. Skp oli taas niin heikko, ettei siitä olisi ollut apua. Noin 1200 legioonalaisten mieliala saattoi olla reipas, kuten Tokoi korosti, mutta sen mahdollisuudet uuteen kumoukseen olemattomat.⁶¹

Kommunisteilla oli kyllä visio, jonka mukaan punaisten olisi noustava yhtä aikaa Suomessa ja Ruotsissa ”valkoista diktatuuria” vastaan ja tuettava sitä Neuvosto-Venäjältä käsin tapahtuvalla hyökkäyksellä. Tilanne muuttui jälleen, kun Saksassa puhkesi marraskuussa 1918 vallankumous. Saksalaiset vetäytyivät Suomesta vuoden 1918 loppuun mennessä. Vaikka punaisten Suomeen palaamiseen jo vuoden 1919 alussa uskonut Skp ehti helmikuussa 1919 julkaista *Kommunistisen vaalilipun*, jossa julistettiin Neuvosto-Suomi, mitään konkreettista ei tapahtunut. Trotskin oli tingittävä lupaamastaan marssista Helsinkiin, sillä Neuvosto-Venäjä oli joutumassa uuteen kriisiin. Se syöksyi sisällissotaan valkoisten kenraalien uhkaamana ja taistelemaan henkiin jäämisestään.⁶²

Legioonalaiset olivat kuulleet Suomesta huhuja pahenevasta nälänhädästä, mikä saattoi hillitä Suomeen hyökkäämisen suunnitelmia. Siellä ei olisi ollut tarjolla pöytään muuta kuin pettua. Wesleyllä ei liiain ollut mitään halua palata Suomeen. Toisaalta huhuttiin, että legioonalaiset uhkasivat marssia ase kädes-

60 Oskari Tokoin kirje 10.10.1918 Evert Elorannalle. Fond 516, opis 2, delo 2. RGASPI; Nevakivi 1970, 344–353, liitteet 2–5.

61 Itkonen 1927, 91–92.

62 Polvinen 1987, 97–107, 122; Lackman 2000, 673–680.

sä Kuolajärvelle (Sallaan). Puheet katsottiin niin vakaviksi, että Tokoi, Lehtimäki ja Primus-Nyman kutsuttiin Muurmanskiin kuultaviksi. Ennen pitkää Primus-Nyman ja Hannes Sula olivat valmiita sopimaan Suomen uusien vallanpitäjien kanssa. Tuorila lähetti kuitenkin kirjeen, jossa hän kosiskeli legioonalaisia bolševikkien puolelle. Myös Lehtimäki yritti manipuloida joukkoja samaan ratkaisuun. Koska legioonalaiset pelkäsivät maan johtoon nousseen Mannerheimin estävän heidän kotiinpaluunsa, englantilaiset lupasivat, ettei heitä jätettäisi heitteille.⁶³

Puheista hyökätä Suomeen kerrottiin Foreign Officen johtavalle Venäjän asiantuntijalle, professori J. Simpsonille sekä professori Cotterille. Simpson piti valitettavana, että legioonan englantilaiskomentajat eivät tunteneet Suomen oloja ja uskoivat kaiken, mitä legioonan punaiset heille uskottelivat. Simpson kertoi tuntevansa suomalaisten punaisten johtomiehet ja vakuutti heidän olevan sellaisia, ”että he voivat milloin tahansa kääntyä meitä vastaan, tappa brittiläiset upseerinsa ja marssia Suomeen aloittaen siellä uudelleen punakapinan ja vuodattaen viatonta verta”. Simpson sai tukea Cotterilta, joka kutsui Tokoita, Wesleytä, Orjatsaloa, Lehtimäkeä, Primus-Nymania, Manneria ja Haapalaista vallankumouksen pahimmiksi konniksi. Hänen mielestään ei ollut epäilystäkään siitä, että he olivat käyttäneet sotilasviranomaisten tietämättömyyttä hyväkseen ja ajaneet omia päämääriään. Siksi suomalaisten punaisten esiintyminen englantilaisessa univormussa oli hänen mielestään suuri häpeä. Merkille pantavaa on,

63 Itkonen 1927, 92–94; Nevakivi 1970, 195–196, 210–256; Aikakauslehti *Maailma* kirjoitti 1919, että Muurmanniin legioonan asema oli sekava. Legioonalaiset osoittivat maaliskuun lopulla 1919 kapinallista tyytymättömyyttä brittiläistä johtoa vastaan. ”Kapinalliset olivat väsyneet oloihinsa sitten kun Suomen valloittamishanke raukesi valtiollisen aseman muututtua, ja koti-ikävän saatua esteekseen Suomen hallituksen armahduskieltämyksen, englantilaisten esiintyessä välittäjinä, alkoivat legioonalaiset etsiä ratkaisun toiveita bolshevismista, pyrkiäkseen Leninin mahdollisuuksia tukemalla takaisin kotikonnuilleen ja valtaan.” *Maailman* päiväankuvia. *Maailma* 1/1919, 695–700.

että Cotter luki konniin myös Wesley'n, joka oli sentään englantilaisten yhteistyökumppani.⁶⁴

Koska tulevaisuus näytti vuoden 1919 alussa epävarmalta, monet sortuivat juopottelemaan entistä rankemmin, eikä Suomeen lähdöstä enää puhuttu mitään. Jukka Nevakivi on todennut ongelmien johtuneen siitä, että legioonalta puuttui kunnan auktoriteetti. Tokoi ei välittänyt puuttua asioihin, ja Lehtimäki yritti liikaakin. Hän vehkeili ja sortui väkivaltaisuuksiin.⁶⁵

Lontooseen palannut kenraali C. Maynard oli ymmällä. Primus-Nyman oli väittänyt hänelle, että Suomessa legioonalaisiin voisi liittyä 100 000 punaista, mutta aivan sellaiseen kenraali ei uskonut. Hän pelkäsi kuitenkin, että legioonalaisten paluu voisi johtaa Suomessa sisällissotaan. Toisaalta hän ymmärsi, että olisi välttämätöntä painostaa Suomi ottamaan legioonalaiset takaisin ja myöntämään heille amnestia. Jollei sitä heruisi, legioonalaisten olisi annettava siirtyä Englantiin, Ranskaan tai Amerikkaan.⁶⁶

Suomalainen legioona ei ollut taistellut keisarivallan palauttamiseksi, mutta ei bolsevikkejakaan vastaan, vaan ainoastaan valkoisia suomalaisia ja saksalaisia vastaan. Kun saksalaiset lähtivät Suomesta pois, osa legioonalaisten tavoitteista toteutui. Sen jälkeen vastustaja oli Mannerheimin Suomi. Koska hyökkäys Suomen valkoista johtoa vastaan ei toteutunut, monet harkitsivat jäämistä Karjalaan ja jotkut jäivätkin. Lopulta Suomen tasavallan syntyminen, edistyspuolueen K. J. Ståhlbergin valinta presidentiksi ja Mannerheimin väistyminen toteuttivat lähes kaikki legioonalaisten tavoitteet. Ehkä taistelu olisi jatkunut, jos Mannerheim olisi voittanut presidentinvaaleissa.⁶⁷

Hallituksen katsottiin suhtautuvan liian lempeästi Muurmanilta puukot käsissään palaaviin punakaartilaisiin. Lämmin vastaanotto ei tosin koskenut Oskari Tokoita eikä liioin August Wesleytä ja muita johtomiehiä.

64 Nevakivi 1970, 195–197.

65 Itkonen 1927, 94–95; Nevakivi 1970, 227.

66 Nevakivi 1970, 198.

67 Itkonen 1927, 96–97; Nevakivi 1970, 201.

Legioonalaisten paluu

Kun legioonalaisten paluusta alettiin huhuta, viipurilainen *Ampiainen* väitti 15.2.1919, että Tokoi, Wesley ja Orjatsalo olivat yrittäneet vallankumouksen vuosipäivänä tulla joukkoineen rajan yli Suomen kamaralle neuvottelemaan. Tokoi oli lehden mukaan katsonut viisaimmaksi palata takaisin bolševikkipuolueeseen. Punakaartin salainen ja paljon puhuttu hyökkäyshanke oli kalvennut omaan mitättömyyteensä, lehti väitti.⁶⁸

Arkangelissa oleskellut August Wesley oli selvillä aikomuksista kotiuttaa legioona. Siihen viittaa muun muassa hänen epätoivoinen yrityksensä saada perhe luokseen. Hän kirjoitti 21.2.1919 Fanny Käyhkölle tulewansa mahdollisimman pian Tukholmaan tai johonkin muuhun sovittuun paikkaan, kun hän vain saisi tietää Fannyn saapuvan sinne. ”Siellä tapaamme ja matkustamme yhdessä kotiin.” Wesley pyysi lähettämään vastauksensa Venäjän Yhdysvaltojen konsulaattiin. Hän väitti kirjoittaneensa useita kirjeitä, mutta ei ollut saanut koskaan vastausta.⁶⁹

Wesley kirjoitti 16.5.1919 myös Skp:n vakoiluosastosta liitoutuneiden leipiin siirtyneelle joensuulaiselle Riikoselle aavistelleensa, ”että jotain siellä Suomalaisessa Legioonassa on kaiken aikaa kytentyt”. Hän sai suunnitelmista vihiä lukemalla englantilaisia lehtiä. Hän arveli, että ”maanalaista peliä pitäneille” kävisi lopulta kehnosti. Tällä hän viittasi etenkin Lehtimäen puuhiin. Oman asemansakin Wesley myönsi olevan vaikean, sillä häneltä oli evätty Yhdysvaltojen passi. Sotasankari Wesley oli nyt paperiton maanpakolainen.⁷⁰

Wesley pyysi jälleen Riikosta auttamaan Fanny Käyhkötä pääsemään Muurmannille. ”Käytä kaikki keinot saadaksesi minulle tieto jollain tavoin heistä ja itsestäsi”, hän aneli. Kun Wesley pyysi samaan hengenvetoon myös kirjoittamaan häneltä terveisiä

68 Lyhyt katsaus punikkimme vaiheisiin. *Ampiainen* 15.2.1919.

69 August Wesley'n kirje 21.2.1919 Fanny Käyhkölle. EK-VALPO I. August Wesley'n henkilömappi (640). KA.

70 August Wesley'n kirje 16.5.1919 Väinö Riikoselle. Wesley'n arkisto. TA; Vrt. Nevakivi 1970, 105.

entiselle heilalleen Liina Kuittiselle Juukaan, se paljasti hänen kaksoiselämänsä.⁷¹ Riikonen sai yhteyden Fanny Käyhkөөn. Tämä vastasi 3.7.1919 Augustille saaneensa Yhdysvaltojen konsulin kautta 1045 Smk. Hän ei kuitenkaan aikunut tulla Muurmannille, sillä hänen käsityksensä Augustista oli muuttunut sanomalehtien kirjoitusten perusteella negatiiviseksi. Mutta tavattuaan Riikosen, tämä sai käännettyä hänet ymmärtävämmäksi: ”Kansan liikehtiminen saattoi sinut tuulten pyörteeseen, kuten monen kunnan miehen”, Fanny runoili. Hän kertoi olleensa räätälinopissa, mutta joutuneensa työnantajien boikotoinnin uhriksi Augustin tekojen vuoksi. Hän ei ollut joutunut kuitenkaan pahemmin kärsimään ja toivoikin, että he voisivat aloittaa pian uuden elämän yhdessä.⁷²

Wesleyn kirje Riikoselle paljasti, että kommunismin ihailu, jos sitä oli koskaan ollutkaan, oli karissut Wesleystä pois. Hän kertoi, että ”hänen komennossaan” olevassa suomalaisjoukossa oli muutamia huligaaneja, jotka uskoivat bolsevismiin. Se tarkoitti hänen mielestään laiskuutta ja kurjuutta. Hänellä itsellään ei ollut tietoa tulevaisuudesta: ”Milloin ja miten tämä loppuu, siitä ei minulla ole aavistustakaan.”⁷³

Kun neuvottelut legioonan hajottamisesta ja paluusta käynnistyivät, Suomen hallitus vaati oikeutta saada rangaista legioonaan kuuluneita, mutta siihen eivät englantilaiset suostuneet. Lopulta päästiin 19.7.1919 sopimukseen. Tutkinnan aikana legioonaan kuuluneet olivat brittihallituksen alaisia, minkä vuoksi englantilaiset olivat kuulusteluissa ja kotiuttamisessakin mukana. Legioonasta karkasi noin 150 miestä ennen kotiuttamista – kuka mistäkin syystä. Ehkä luottamus valkoiseen Suomeen horjui. Jukka Nevakivi on osoittanut legioonalaisten tutkinnassa puutteita. Niin sanotulle mustalle listalle päätyneissä oli hänen mielestään varsin viattomia yksilöitä. Tutkijat olivat arvioita tehdessään uskoneet liiaksi paikallisia viranomaisia, suojeluskuntalaisia ja legioonalaisten henkilökohtaisia vihamiehiä. Todelliset konnat vält-

71 August Wesleyin kirje 16.5.1919 Väinö Riikoselle. Wesleyin arkisto. TA.

72 Fanny Käyhkөөn kirje 3.7.1919 August Wesleylle. Wesleyin arkisto. TA.

73 August Wesleyin kirje 16.5.1919 Väinö Riikoselle. Wesleyin arkisto. TA.

tivät pahimman. Väitettiin, että K. O. Iivosen joukon olisi pitänyt Lehtimäen toimeksiannosta toimittaa Tokoi pois päiviltä.⁷⁴

Sopimus paluusta antoi paljon aineksia suomalaisille aikakausi- ja sanomalehdille. *Ampiainen*-lehti tuomitsi kotiuttamisen valtakunnalle vaarallisena. Kun legioonalaiset eivät voineet hyökätä Suomeen, he palasivat lehden mukaan tekemään pahojaan. Paluu merkitsi lehden mukaan kalliisti ostetulle vapaudelle uhkaavan näyttävää iskuja. Jotkut kerskuivatkin puolijulkisesti, että Muurmannilta tuotaisiin ”heidän jääkärinsä”, jotka olivat saaneet englantilaisilta yhtä hyvän koulutuksen kuin vihreätakit saksanneilta. Lehti hyökkäsi etenkin ulkoministeri Rudolf Holstia vastaan. Ruotsinkielinen *Hovnarren*-lehti oli samoilla linjoilla. Sekin syytti Holstia, jonka tukemana vasemmistolaiset osoittivat palaajille suosiotaan. *Tuulispää*-lehden mukaan ”luutnantti, hra (sir?) Aug. Wesley” oli muistanut köyhää isänmaataan ja tarjoutunut jo sen armeijaan upseeriksi. ”Mutta vaikka se hyljättäisiinkin, on se sangen kuvaava ajan merkki meidän isänmaallisuutemme päiviltä”, lehti valitti. Lehden mukaan ihmiset väittivät, että juuri Holsti olisi ollut innokas saamaan ”punajääkärit” kotipaikoilleen takaisin. Lehti ei halunnut kertoa, että Iso-Britannia käytti sodan voittajana isäntävaltaansa ja pakotti sodan hävinneen Saksan suuren ihailijan, Suomen, ottamaan legioonalaiset mukisematta vastaan. Vaikka Suomen ja Neuvosto-Venäjän sodasta ei ollut todisteita, lehti kehotti aloittamaan taistelun vasta sitten, kun Muurmannin legioona on vallannut Helsingin ja bolsevikeilla on muu osa Suomea hallussa.⁷⁵

Mannerheim lähetti hallitukselle kantelukirjelmän legioonalaisista, joiden paluuta hän piti turvallisuusriskinä. Oululaisen *Kalevan* mukaan paluusta oli sovittu Englannin ja Suomen viranomaisten kesken ja epäilyttävimpiä legioonalaisia voitiin vastaisuudessa valvoa. Vaikka suuri osa legioonalaisista oli mie-

74 Muurmannin Legioonan paluu. *Kaleva* 28.8.1919; Tokoi 1947, 271–172; Nevakivi 1970, 257–285, 293, 305–307.

75 Tahko, Ampiaisen näköpiiristä. *Ampiainen* 16.8.1919; Tahko, Ampiaisen näköpiiristä. *Ampiainen* 13.9.1919; Krönika. *Hovnarren* 28.8.1919; *Tuulispää* 5.9.1919, 12.9.1919 ja 25.7.1919.

lipiteiltään kommunisteja, heidän joukossaan oli satoja, joita ei tarvinnut syyttää mistään. He ovat Kuusamosta ynnä muualta Pohjois-Suomen kunnista olevia vähäväkisiä, jotka sodan aikana olivat lähteneet rautatierakennustöihin Muurmannille. Olikin ymmärrettävää, että pohjoisen sanomalehdet, *Kaleva*, *Pohjan Kansa* ja *Pohjolan Sanomat* kertoivat kuulustelujen edistymisestä asiallisesti. Kun jääkärikapteeni Oiva Willamo kävi uhkailemassa kuulusteltavia pistoolillaan ja sapelillaan, hän sai moitteita.⁷⁶ Ulkoministeri Holsti hyväksyi Suomen hallituksen edustajana legioonalaisten kotiuttamissopimuksen. Vaikka kenraali Mannerheim teki asiasta kantelun eikä Santeri Alkiokaan ollut legioonalaisten palauttamisesta aluksi innoissaan, soraäänillä ei ollut merkitystä.⁷⁷

Lokakuussa 1919 saatiin lehdistä lukea, että ennen Suomeen lähtöään legioonalaiset olivat päättäneet lahjoittaa suuren summa ”sosialistipuolueen” valistustyöhön ja legioonalaisten avustamiseen. Avustettavia oli eniten Lapissa, sillä sen kunnista oli kotoisin satoja legioonalaisia. Etsivän keskuspoliisin mukaan rahaa ei riittänyt kuitenkaan hyväntekeväisyyteen, sillä jostakin syystä se hupeni Ammattijärjestön jäsenten yksityisiin tai salaisen toiminnan tarkoituksiin. Monet valittivat myöhemmin, etteivät he olleet saaneet penniäkään avustusta mainitusta rahastosta.⁷⁸ Vielä alkutaipaleellaan ollut Skp yritti hyötyä legioonalaisten kustannuk-

76 Pohjoissuomalaisten lehtien kirjoittelusta mm. Muurmannin ’suomalaisen legioonan’ jäsenet. *Kaleva* 23.8.1919; Muurmannin legioonalaisten asia. *Kaleva* 26.8.1919; Muurmannin legionan paluuta vastaan kohdistuneet moitteet. *Kaleva* 1.9.1919; Legionalaisten tutkiminen, *Pohjan Kansa* 1.10.1919; Legionalaisten kuulustelu, *Pohjan Kansa* 2.10.1919; Muurmanin legionan paluuta vastaan kohdistuneet väitteet. *Pohjolan Sanomat* 2.10.1919; Legionalaisten kuulustelu. *Pohjan Kansa* 9.10.1919; Legionalaiset eivät pääse matkustamaan Oulusta. *Pohjan Kansa* 10.10.1919; Nemo, Yhä vain legionalaisista. *Pohjan Kansa* 11.10.1919; Legionalaisten kuulustelu, *Pohjan Kansa* 16.10.1919; Legioonalaisten kotimatka. *Pohjan Kansa* 20.10.1919; Legionalainen, Muurmannin suomalaisen legionan kotimatka. *Pohjan Kansa* 24.10.1919; Legionalaisten kuulustelu. *Pohjan Kansa* 28.10.1919.

77 *Santeri Alkion päiväkirjat* 2012, ks. 11.9.1919.

78 EK:n tiedustelijan ilmoitus 4.4.1925. EK-Valpo I, henkilömappi 640. KA; Muurmanin legionalaisia saapuu sadottain Peräpohjolaan. *Pohjolan Sa-*

sella. Se julkaisi lokakuussa 1919 kiertokirjeen Muurmannilta tulleille luokkatietoisille legionalaisille. Suomalaisten kommunistien tervehdys, jossa se tuomitsi Tokoin kumppaneineen pettureiksi. Heihin puolue luki myös August Wesley, joka oli päässyt englantilaisten palvelukseen ja onnistunut soluttautumaan legioonan tehtäviin. Kun Wesley oli vihjaillut eräässä julistuksessaan bolševikkien olevan Saksan liittolaisia ja Venäjän neuvostovallan elävän viimeisiä hetkiään, se oli liikaa kommunisteille.⁷⁹

Skp:n vuodatuksella, jossa se kehotti legioonalaisia muistamaan valansa vallankumouksellisille, saattoi olla haittaa palaaville, sillä väitteet, että legioonalaiset olivat kommunistien etäispuole, pitivät vain osittain paikkaansa. Suuri osa heistä oli joutunut onnettomien olojen vuoksi Muurmannille ja päätyneet henkensä pitämiseksi legioonaan. Etsivän keskuspoliisin Rovaniemen alaosasto kiinnitti tammikuussa 1920 puutavarayhtiöitten huomiota ”siihen maanalaiseen myyräntyöhön, jota laajoissa piireissä harjoitetaan laillisen hallituksen ja yleisen turvallisuuden horjuttamiseksi”. Koska legioonalaisissa oli aineksia, jotka olivat seurausajattelematta valmiita ryhtymään lainvastaisiin tekoihin, alaosasto kehotti varovaisuuteen ja tiettyjen yksilöiden silmälläpitoon. Toisaalta poliisi ei vaatinut kieltämään heidän palkkaamistaan. Legioonalaisia oli jyrkkien vasemmistolaisien riveissä ja heitä myös osallistui vuoden 1922 läskikapinaan.⁸⁰

Pääosat legioonalaisista, noin 1250 miestä ja naista, saapuivat 24.9.1919 *Kursk*-laivalla Helsingin edustalle, jossa heidät sijoitettiin läheiseen Villingin saareen karanteeniin. Heidän kuulustelunsa toimitettiin niin ikään siellä. Lapin rajakomendantti vastasi

nomat 7.10.1919; Muurmannin legionalaiset lahjoittajina. 100,000 ruplaa sosialistipuolueemme käytettäväksi. *Pohjolan Sanomat* 9.10.1919.

79 Muurmannista tulleille luokkatietoisille legionalaisille. Suomalaisten kommunistien tervehdys. Pietarissa lokakuussa 1919. Suomalaisen Kommunistisen Puolueen keskuskomitea. Fond 516, opis 2, delo 148. RGASPI.

80 Etsivän keskuspoliisin Rovaniemen alaosasto 21.1.1920 Oulun läänin maaherralle. OLKA K. D. 124/451-20. KA Oulu; Lackman 1993, 45–46; Lackman 2017, 116–117; Lackman Matti, Från krigskommunism till upproret i Tallin. Kommunisternas upprorsverksamhet 1919–1924 och dess inverkan på Finlands säkerhet. *Historisk Tidskrift för Finland* 3/2015, 255, viite 41.

lehtimiesten uteluun, että tällainen menettely oli välttämätöntä, sillä palauttaminen Muurmannilta suoraan Lappiin olisi ollut vaarallista, koska siellä oli vähän valvovia viranomaisia. Viime mainittu olikin totta. Tulijat olivat ehkä yhtä ymmällään kuin kotiin sisällissodan jälkeen 1918–20 palanneet jääkäreiden jälkijoukot. ”Aika sekavin tuntein katselimme kotimaan rantaa kun se alkoi näkyä”, entinen legioonalainen Otto Piippo on muistellut. Suomeen päästetyistä legioonalaisista kuulusteltiin 1061 henkilöä. Suurin osa vapautettiin. Jatkotutkimuksiin määrättiin 157 henkeä. Suomen hallitus ei antanut maahantulolupaa 59 miehelle, jotka olivat osallistuneet talvella 1918 punakapinaan. He joutuivat jäämään ulkomaille. Tässä joukossa olivat muun muassa Tokoi ja Wesley. Kuulusteluja seurannut sosialistien *Pohjan Kansa* kertoi, että muutamilla pohjoissuomalaisilla oli vaikeuksia vapauttamisen jälkeen. Esimerkiksi Kuusamoon, Taivalkoskelle, Kuolajärvelle ja Utajärvelle matkalla ollut noin 60 hengen joukko pääsi Oulusta jatkamaan matkaansa vasta, kun eversti Richard B. Burton oli saapunut lukemaan lakia Oulun viranomaisille. Sopimus ei estänyt kaikkia ongelmia. Kun Suomeen palaaviksi huijaamalla ilmoittautumaan saadut 52 miestä lähtivät 13.11.1919 kohti Helsinkiä, vastassa olivat poliisit, jotka veivät tulijat aluksi niin sanottuihin koleraparakkeihin ja sitten ”Tammisaaren yliopistoon” eli vankilaan. Vaikka naiset vapautettiin pian, monet joutuivat kärsimään kuukausien piinan. Englantilaisviranomaiset, jotka eivät olleet pitäneet lupauksistaan huolimatta alaisistaan huolta, levittelivät käsiään ja syyttelivät toisiaan. Luutnantti T. C. Wettonista, joka meni naimisiin suomalaisen naisen kanssa ja auttoi monia legioonalaisia, tuli arvostetuin brittiupseeri. Maaliskuun 1920 loppuun mennessä tutkimukset oli saatu loppusuoralle ja legioonalaiset kotiutetuiksi. Etsivä keskuspoliisi seurasi palanneiden edesottamuksia ja pidättikin osan tulijoista. Muutamia tuomittiin vankilaan.⁸¹

81 Valtiorikosoikeuksien syyttäjäistö v. 1919. AAs–Jääski. Ab 76. KA; Esim. Muurmannin legionan paluuta vastaan kohdistuneet moitteet. *Kaleva* 1.9.1919; Legionalaisten tutkiminen. *Pohjan Kansa* 1.10.1919; Legionalaisten kuulustelu. *Pohjan Kansa* 2.10.1919; Muurmanin legionan paluuta

Palkkasoturi ja seikkailija

Knäsössä olleet 59 miestä, joukossaan August Wesley, saivat vasta lokakuussa 1919 tietää, että heidät evakuoitaisiin 20.10.1919 S/s *Cassel* -laivalla määränpäähän, josta Tokoin mukaan ei ollut harmainta aavistustakaan. Vielä ennen lähtöä muutama mies ”otti hatkat” ja lienee paennut Neuvosto-Venäjälle. Legioonan ylimääräiset vaatteet ja muonavarat jaettiin ennen lähtöä Knäsön asukkaille. Lähtö ja kotimatka olivat ikimuistoiset. Tultuaan Englannin vesille *Cassel* ankkuroi viikon ajaksi Edinburghiin. Sieltä laiva suuntasi Tanskan salmien kautta Itämerelle. Suomalaisen mukana oli matkustajina joitakin puolalaisia, lättiläisiä, liettualaisia, virolaisia ja venäläisiä, jotka olivat matkalla kenraali Nikolai Judenitšin armeijaan taistelemaan bolsevikkeja vastaan ja valloittamaan Pietaria. Laivan ruuma oli täynnä muonaa ja aseita. Välipysähdysten jälkeen *Cassel* ankkuroitui lopulta Tallinnaan.⁸²

Suomalaislehdet seurasivat aktiivisesti legioonalaisten paluuta. Oululainen *Pohjan Kansa* kertoi 10.11.1919, että Tallinnaan oli saapunut 54 legioonalaista, joiden joukossa olivat Oskari Tokoi ja August Wesley. Lehti kirjoitti: ”Maihin on mennyt vain Wesley, joka on Yhdysvaltain kansalainen ja astuu luutnanttina Viron armeijaan. Suomalaisesta legionasta on W. ollut erossa jo toista vuotta.” Lehden tietojen mukaan Suomen hallitus oli esittänyt vastalauseensa Wesleyyn ottamisesta Viron armeijaan. Legioonalaisten paluusta tai palaamatta jäämisestä kierteli monenlaisia huhuja. Tokoin väitettiin pyrkivän Englantiin.⁸³

vastaan kohdistuneet väitteet. *Pohjolan Sanomat* 2.10.1919; Legionalaisten kuulustelu. *Pohjan Kansa* 9.10.1919; Legionalaiset eivät pääse matkustamaan Oulusta. *Pohjan Kansa* 10.10.1919; Nemo, Yhä vain legionalaisista. *Pohjan Kansa* 11.10.1919; Legionalaisten kuulustelu. *Pohjan Kansa* 16.10.1919; Legioonalaisten kotimatka. *Pohjan Kansa* 20.10.1919; Legionalainen, Muurmannin suomalaisen legionan kotimatka *Pohjan Kansa* 24.10.1919; Legionalaisten kuulustelu. *Pohjan Kansa* 28.10.1919;

82 Tokoi 1947, 282–283.

83 Legionalaisten asiat. *Pohjan Kansa* 10.11.1919; Virossa olevat legionalaiset. *Pohjan Kansa* 13.11.1919; Muurmannin legionalaiset. *Pohjan Kansa* 18.11.1919; Nevakivi 1970, 295–297.

Legioonalaisiin kielteisesti suhtautunut maalaisliittolaisen *Kainuun Sanomien* päätoimittaja Jussi Kukkonen (pakinoitsija Ananias) arvioi tilannetta 15.11.1919 kainuulaisille:

Tokoin Oskari Vesleyn kanssa
Viron rannalla vahtaa,
milloin reissu Suomehen saakka
heille aueta mahtaa.
Hallitus heitä ei huoli tänne,
vaan vastaapi kielteisesti.
Senpä vuoksi on Vesleyn taskusa
Viron armeijan pesti.⁸⁴

Etsivällä keskuspoliisi oli hyvin selvillä siitä, että Wesleyllä oli kontakteja bolševikkeihin, englantilaisiin ja amerikkalaisiin. Häntä pidettiin tyypillisenä palkkasoturina ja parhaiten maksavien agenttina. Sen vuoksi Vironkin viranomaiset kiinnostuivat hänestä ja ryhtyivät valvomaan häntä, arveli EK:n etsivä.⁸⁵ Wesleyn kerrotaan keikaroineen mielellään englantilaisen upseerin puvussaan Tallinnan yössä. Kun Etsivän keskuspoliisin agentti puhutti häntä 1920, hän esiintyi luutnantti Tönisonina. Kun agentti uteli häneltä, kuka hän oikein oli, hän myönsi olevansa Wesley – ”kansainvälinen kulkuri mutta nyt Viron hallituksen palveluksessa”. Hän myönsi niin ikään olevansa punikki, jota hän piti kunnianimenä sekä vallankumouksellinen sosialisti, mutta ei kommunisti. ”Manneria, Sirolaa ja kumppaneita piti epärehellisinä”, agentti kirjasi raporttiinsa lisäten vielä, että punakapina oli Wesleyn mielestä ollut taistelua Suomen itsenäisyyden puolesta Saksaa vastaan.⁸⁶

Nimimerkki Sasu eli toimittaja Yrjö Räisänen paljasti Etsivälle keskuspoliisille, että Wesley oli pistäytynyt vuonna 1924 aivan jul-

84 Ananias, Viikkolaulu. *Kainuun Sanomat* 15.11.1919.

85 EK:n edustaja Virossa 29.7.1920. EK-VALPO I. August Wesley'n henkilö-mappi (640). KA.

86 EK:n sähkösanoma 3.8.1920 Tartosta. EK-VALPO I. August Wesley'n henkilö-mappi (640). KA.

kisesti Suomen Sosialidemokraatin toimituksessa ja ollut halukas palaamaan Suomeen. Wesley oli väittänyt, että hänen hallussaan oli asiakirjoja, jotka todistivat kapinan olleen saksalaisten järjestämän, ”jotta he saisivat aiheen nousta Suomen kautta Muurmannille”. Esko Riecki torjui väitteen. ”Tämä tietysti humpuukia, mutta julkaistuna saisi aikaan suuren sensation.” Riecki katsoi viisaimmaksi tuhota aineistot samalla tavalla kuin Yrjö Mäkelinin ja hänen jääkäripoikansa kirjeenvaihdon. Koska mainittuja aineistoja ei ole käytettävissä, niiden tietoihin on siten mahdotonta ottaa kantaa. Tunnetun tutkijan Tuomo Polvisen mukaan Saksan suuressa päämajassa mietittiin kyllä tuolloin, miten keksittäisiin ymmärrettävä syy puuttua Suomen rauhattomuuksiin, ja päästä sitä kautta vartioimaan englantilaisten puuhia Muurmannilla. Lopulta keinon keksi keisari itse. Hänen mielestään oli tilattava avunpyyntöjä. Sellainen saatiinkin Suomen valkoiselta hallitukselta kohta sisällissodan alettua. Se johti kevättälvella 1918 Saksan interventioon. Muuan toimittaja kertoi nähneensä Wesley'n useita kertoja Helsingissä, viimeksi kesällä 1931.⁸⁷

Etsivä keskuspoliisi, Suomen valkoinen ja saksalaismielinen lehdistö sekä ajan poliittinen kirjallisuus pitivät legioonalaisia pelkinä punikkeina, jotka kapinoivat itsenäistä Suomea vastaan ja suunnittelivat 1920- ja 1930-luvuillakin vielä uutta kapinaa. Todellisuudessa asia ei ollut näin mustavalkoinen. Toki legioonalaisissa oli vallankumouksellisia, mutta myös sellaisia, jotka olivat olosuhteiden pakosta joutuneet Muurmannille ja päätyneet legioonaan. Pako Neuvosto-Venäjälle ja legioonaan liittyminen pelasti heidän henkensä.⁸⁸ On myös enemmän sääntö kuin poikkeus, että sodissa, epäonnistuneissa kapinoissa ja vallankumousyrityksissä häviölle jääneet mustamaalataan.

87 EK:n tiedustelutietoja 1925 ja 1931. EK-VALPO I. August Wesley'n henkilömappi (640). KA; Nevakivi 1970, 16; Polvinen 1987, 256–258, 276–311.

88 Ks. esimerkiksi Oskari Huttusen, Paavo Huttusen, Antti Hyvärisen, Juho Häikiön, Albin Hannisen, Väinö Hännisen, Kalle Idströmin, Tilda Idströmin, Vertti Idströmin, Väinö Idströmin, Benjamin Jokelan, Jaakko Juntusen ja Juho Hämäläisen kuulustelupöytäkirjat. Valtiorikosoikeuksien syytäjistä v. 1919. AAs–Jääski. Ab 76. KA; Nevakivi 1970, 321–335.

August Wesley, joka oli erilainen kuin monet muut legioonalaiset, herätti epäilyjä, kateutta ja kaunaakin. Vaikka hänessä oli aimo annos sotilaallista kykyä, hän oli myös seikkailija ja keikari eikä useinkaan täyttänyt kunnon puolison eikä perheenisän kriteereitä. Hän näyttää olleen monilla korteilla pelaaja niin yksityiselämässään kuin politiikassakin. Julkinen kuva on painotunut hänen kielteisiin ominaisuuksiinsa, mutta asiakirja-aineistojen perusteella hän tunsu myös aitoa huolta työväenliikkeen ja Suomen tulevaisuudesta Oskari Tokoin ja muutamien muiden lailla. Vuosien 1917-1919 dramaattisissa vallankumouksellisissa tapahtumissa hänen toimiensa pyrkimyksenä oli vapauttaa isänmaansa alistajastaan ja loistaa samalla juhlistuna sankarina. Tokoi sai suomalaisilta ja pohjanmaalaisilta synninpäästön, mutta Wesley koki paljon kovemman kohtalon.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet:

Kansallisarkisto (KA)

EK-Valpon arkisto I. August Wesley'n henkilömappi (640)

Kansallisarkisto Oulu: Etsivän keskuspoliisin Rovaniemen alaosasto arkisto

Kansallisarkisto Turku: Diaarioimattomat salaiset kirjeet, Turun ja Porin läänin lääninkanslian arkisto

Karjalan Kaartin Rykmentin I pataljoonan komentajan kirjeet 1918. Valvontaosaston arkisto.

RGASPI, Venäjän yhteiskunnallis-poliittinen arkisto: Skp:n digitoitu kokoelma.

Suomen Kansanvaltuuskunnan arkisto (SKV)

Valtiorikosoikeuksien syyttäjistä arkisto 1919

Työväen Arkisto (TA)

August Wesley'n ja Fanny Käyhkön arkisto (Wesleyn arkisto)

Lehdet

Ampiainen 1919

Hakkapeliitta 1934

Helsingin Sanomat 1918

Kaiku 1918

Kainuun Sanomat 1919

Kaleva 1919, 2015

Kumous 1918

Maailma 1919

Pohjan Kansa 1919

Pohjolan Sanomat 1919

Suomen Kansanvaltuuskunnan Tiedonantaja 1918

Tuulisää 1919

Uusi Suometar 1918

Vapaus 1919

Elektroniset lähteet

Dedman Martin, Baden-Powell, Militarism, and the 'Invisible Contributors' to the Boy Scout Scheme, 1904–1920. Baden-Powell, Militarism, and the 'Invisible Contributors' to the Boy Scout Scheme, 1904–1920 | Twentieth Century British History | Oxford Academic (oup.com), <https://academic.oup.com/tcbh/article-abstract/4/3/201/1697149?redirectedFrom=fulltext> (Luettu 2.2.2022.).

Kirjallisuus

- Aatsinki Ulla, *Tukkiliikkeestä kommunismiin. Lapin työväenliikkeen radikalisoituminen ennen ja jälkeen 1918*. Tampere University Press. Tampere 2008.
- Hakalehto Ilkka, *Suomen kommunistinen puolue ja sen vaikutus poliittiseen ja ammatilliseen työväenliikkeeseen 1918–1928*. WSOY. Helsinki 1966.
- Hoppu Tuomas, Tampereen valtausoperaatio. Teoksessa *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Toim. Pertti Haapala & Tuomas Hoppu. WSOY. Helsinki 2009, 189–198.
- Hoppu Tuomas, Taistelevat osapuolet. Teoksessa *Sisällissodan pikkujättiläinen*. Toim. Pertti Haapala ja Tuomas Hoppu. WSOY. Helsinki 2009, 112–144.
- Ilmari Kiannon Vienan Karjala. *Erään Suur-Suomi unelman vaiheita*. Toim. Raija-Liisa Kansai. Otava. Helsinki 1989.
- Itkonen O. V., *Muurmannin suomalainen legioona*. Toinen painos. Kansanvalta. Helsinki 1927.
- Kauppinen Hannes, *Muurmannin Legioonan parissa. Suomen Luokkasota. Historiaa ja muistelmia*. Toimittanut A. Halonen. Amerikan suomal. sos. kustannusliikkeen Liiton Kustantamo. Superior Wis. 1928.
- Lackman Matti, *Från krigskommunism till upproret i Tallin. Kommunisternas upprorsverksamhet 1919–1924 och dess inverkan på Finlands säkerhet. Historisk Tidskrift för Finland 3/2015, 245–292*.
- Lackman Matti, *Suomen vai Saksan puolesta? Jääkärideiden tuntematon historia*. Otava. Helsinki 2000.
- Lackman Matti, *Jääkäriliikkeen pohjoinen ulottuvuus. Rajamailla V 1998*. Pohjois-Suomen Historiallinen Yhdistys. Oulu 1999.
- Lackman Matti, *Jahvetti Moilanen – läskikapinan johtaja. Poliittinen elämäkerta (1881–1938)*. Scripta Historica XX. Oulun Historiaseuran julkaisuja. Oulu 1993.
- Lackman Matti, *Kullervo Manner – kumouksellisen muotokuva*. Amanita. Somero 2017.
- Lappalainen Jussi T., *Punakaartin sota I. Punaisen Suomen historia 1918*. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1981 (Lappalainen 1981a),

- Lappalainen Jussi T., *Punakaartin sota 2. Punaisen Suomen historia 1918*. Valtion painatuskeskus 1981 (Lappalainen 1981b).
- Lehén Tuure, *Punaisten ja valkoisten sota*. Kansankulttuuri. Helsinki 1967.
- Lehtimäki Kimmo, *Punapäällikkö Verner Lehtimäki*. Revontuli. Jyväskylä 2005.
- Lähtenmäki Maria, *Escape 1918: Civil War experiences of the Murman legionnaire Andreas Alariesto*. Teoksessa *In the North, the East and West Meet*. Toim. Kari Aga Myklebost & Stian Bones. Orkana Akademisk. Stamsund 2019, 299–316.
- Lähtenmäki Maria, *Maaailmojen rajalla. Kannaksen rajamaa ja poliittiset murtoamat 1911–1944*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2009.
- Malmi Timo & Järvelä Ari, *Tampere tulessa 1918*. Atena. Helsinki 2008.
- Manninen Ohto, *Sodanjohto ja strategia. Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. 2. Taistelu vallasta*. Toim. Ohto Manninen. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1993.
- Nevakivi Jukka, *Muurmannin legioona: Suomalaiset ja liittoutuneiden interventio Venäjälle 1918–1919*. Tammi. Helsinki 1970.
- Ojuva Uni, ”Kivääri se pojalla on engelsmannin, ja kauaksi se kuula kantaa”. *Muurmannin legioonalaisuus – yhtenäisyys, identiteetti ja kertomus*. Historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto 2014. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/95341>.
- Paavolainen Jaakko, *Poliittiset väkivaltaisuuudet Suomessa 1918. I. 'Punainen terrori'*. Kolmas painos. Tammi. Helsinki 1967.
- Polvinen Tuomo, *Venäjänsä vallankumous ja Suomi 1917–1920 II. Toukokuu 1918–joulukuu 1920*. WSOY. Helsinki 1987.
- Rinta-Tassi Osmo, *Kansanvaltuuskunta punaisen Suomen hallituksena. Punaisen Suomen historia 1918*. Opetusministeriö, punakaartin historiakomitea. Valtion painatuskeskus. Helsinki 1986.
- Salomaa Erkki, *Yrjö Sirola. Sosialistinen humanisti*. Kansankulttuuri. Helsinki 1966.
- Santeri Alkion päiväkirjat 1–3. Edita. Helsinki 2012. Myös www.santerioralkio.fi.
- Tanner Väinö, *Kuinka se oikein tapahtui. Vuosi 1918 esivaiheineen ja jälkiselvittelyineen*. Tammi. Helsinki 1949.
- Tikka Marko, *Kenttäoikeudet. Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2004.
- Tokoi Oskari, *Maanpakolaisen muistelmia*. Tammi. Helsinki 1947.
- Upton Anthony F., *Vallankumous Suomessa 1917–1918. I–II osa*. Kirjayhtymä. Jyväskylä. 1980.
- Ylikangas Heikki, *Tie Tampereelle. Dokumentoitu kuvaus Tampereen antautumiseen johtaneista sotatapahtumista Suomen sisällissodassa*. WSOY. Helsinki 1993.

Epilogi: Wesley'n Viron vuodet

August Wesley'n Viron vuosista (1919–1941) ei ole tehty akateemista tutkimusta, mutta keskustellessani Wesley'n virolaisten omaisten kanssa ja käydessäni läpi aikakautteen liittyviä aineistoja, etenkin historiantutkija Tapio Helenin¹ kokoamia tietoja Wesley'n elämänvaiheista, voidaan Viron ajoista piirtää yleiskatsaus teoksemme lopuksi.

August Wesley saapui Tallinnan satamaan marraskuun alussa 1919 *S/s Cassel* -nimisellä laivalla. Sen reitti oli kulkenut Muurmannilta Norjan rannikkoa mukaillen Edinburghiin ja sieltä edelleen Kööpenhaminan kautta perille. Wesley oli värvätynyt Viron armeijaan laivamatkalla ja päättänyt osallistua Viron vapaussotaan. Ratkaisullaan hän toivoi saavansa Viron kansalaisuuden ja uuden kodin avovaimonsa Fanny Käyhkön ja heidän esikoistyttärensä Vapun kanssa. Viron valinta uudeksi kotipaikaksi oli todellisuudessa ainut vaihtoehto, sillä Englanti ja Yhdysvallat eivät näyttäneet siinä tilanteessa olevan houkuttelevia tai edes mahdollisia kohtemaita.²

Suomeen johtavilla Muurmannin legioonalaisilla ei ollut mitään asiaa, sinne pääsivät vain rivimiehet. Heti kun *S/s Cassel* rantautui, Suomen hallituksen edustaja kääntyi Viron ulkoministerin puoleen pyytäen, ettei Wesleytä eikä varsinkaan Oskari Tokoita otettaisi vastaan myöskään Virossa. Viron ulkoministeri

1 Helenin tarkoitus oli tehdä Wesleystä tutkimus, mutta työ jäi kesken tutkijan kuoleman vuoksi. Helen mm. haastatteli Vappu Raudseppiä. Aiheesta ehti ilmestyä vain lyhyt teksti: Helen Tapio, Kuka oli August Wesley? *Sotilasaikakauslehti* 10 2004, 47.

2 Tokoi 1959, 282–283; Nevakivi 1970, 302.

vastasi kirjelmään 19.11.1919, että Tokoi oli jo jatkanut matkaansa Englantiin eikä Viron hallitus voinut estää maahan pääsyä Yhdysvaltojen kansalaiselta Wesleyltä. Viron hallitus oli myöntänyt Wesleylle luvan liittyä Viron armeijaan syystä, että tämä oli omien sanojensa mukaan Arkangelissa taistellut bolsevikkeja vastaan.³

Wesleyn tulo Tallinnaan on dokumentoitunut syystä, että Muurmannin laivaa oli vastassa lehtimiehiä, myös *Uuden Suomen* toimittaja. Reportteri lähestyi suomea puhuvaa, englantilaisen luutnantin univormuun pukeutunutta upseeria, joka esittäytyi Wesleyksi. Miehet jatkoivat rupattelua ravintola Kuld Lövissä. Toimittaja kirjoitti lehteen:

Keskustelumme kuuman kahvilasin ääressä alkoi tietysti matkan vaiheista ja kertoi hän [Wesley] siihen tapaan kuin uutisissa on mainittu. Suomeen tuloon nähden oli Wesley avoimesti toivoton. Väitettä, että hän on seikkailijaluonne, ei hän halunnut lainkaan kumota. Bolsevikkimaailman vihat tuntuu hän myöskin saaneen päällensä.⁴

Todistukseksi siitä, ettei hän ollut bolsevikki, Wesley näytti toimittajalle erään amerikansuomalaisen bolsevikin hänelle lähettämän kirjeen. Siinä kerrottiin Wesleytä odottavan valmiiksi rasvattu hirttoköysi. Kahvituokion päätteeksi Wesley vei toimittajan takaisin laivaan, missä tämä pääsi haastattelemaan myös Oskari Tokoita.⁵

Lyhyt sotaretki

Wesley piti lupauksensa ja liittyi Viron armeijan 7. jalkaväkirykmentin 1. pataljoonaan ja sijoittui huoltoyksikköön ”Transpor-

3 Ministeri Rudolf Holsti sisäasiainministerille 11.12.1919, signum 34: Wesley August. UM:n arkisto.

4 *Uusi Suomi* 11.11.1919.

5 Vänrikki Penttilän matkakertomus 12.11.1919. Yleisesikunnan passiosaston arkisto, O 6. KA.

ti ja tapivalitsus”. Viro oli itsenäistynyt runsas puolitoista vuotta aiemmin helmikuussa 1918, mutta pian sen jälkeen Saksa oli miehittänyt maan. Marraskuun 1918 lopulla maailmansodan päättyessä Saksa vetäytyi maasta ja luovutti vallan Viron väliaikaiselle hallitukselle tunnustaen Viron itsenäisyyden. Sen sijaan Leninin kansallisuuspolitiikka, jonka perusteella Suomen itsenäistyminen oli aiemmin hyväksytty, oli vuoden aikana muuttunut dramaattisesti. Nyt Neuvosto-Venäjä katsoi Viron kuuluvan etupiiriinsä ja käynnisti Viron bolševikkien kanssa hyökkäyksen Narvaan 28.11.1918, mikä aloitti Viron vapaussodan.

Kun August Wesley pestautui Viron kansallisen armeijan palvelukseen, oli vapaussotaa käyty lähes vuosi. Venäläiset ja saksalaiset oli karkotettu maasta ja perustavan kokouksen vaalit pidetty. Wesleyyn yksikkö toimi Petseri-Pihkova-suunnalla Kaakkois-Virossa olevalla Irboskan alueella, jossa esikunta- ja huoltoyksiköt sijaitsivat. Viroon tullessaan Wesleyllä oli jo ennakkotietoa maan poliittis-sotilaallisesta tilanteesta. Hänellä oli ollut neljä virolaista työtoveria Suomen punakaartin esikunnassa, hän oli avustanut Viron poliittisia pakolaisia sisällissodan aikana ja ennen kaikkea hänellä oli virolaisia upseerituttavia Arkangelin ajoilta. Hänen virolainen sotaretkensä jäi kuitenkin lyhyeksi, noin kuukauden mittaiseksi. Jo helmikuussa 1919 Viron pohjoinen osa oli vapautettu vihollisjoukoista, ja etelärintamallakin taistelut vaimenivat kesän aikana. Suomalaiset vapaaehtoisetkin oli kotiutettu jo keväällä 1919. Rauhaneuvottelut käynnistyivät 5.12.1919 ja rauhankirja Viron ja Neuvosto-Venäjän välillä allekirjoitettiin Tartossa 2. helmikuuta 1920.⁶ Tämä tarkoitti sitä, että vuodenvaihteessa 1919–1920 Wesleyyn oli kehitettävä itselleen uusi työ. Sodan oli sodittu ja univormut oli vaihdettava siviilivaatteisiin.

6 Sodan kulusta tarkemmin Zetterberg 2007, 510–513.

Jälleen uusi alku

Wesleyn oli saatava myös perheensä Tallinnaan. Hän ja Fanny Käyhkö olivat kuulleet toisistaan vain satunnaisesti huhtikuusta 1918 kevääseen 1919. Fannylle Augustin oloista Neuvosto-Venäjällä oli tihkunut tietoja Suomen ja Neuvosto-Venäjän rajan ylittäjien kautta sekä Yhdysvaltojen konsulaatilta. Keväällä 1919 heidän kirjeidensä välittäjänä oli toiminut brittien palvelukseen värväytynyt Väinö Riikonen. Hän ei ollut pelkkä postinkantaja vaan myös pariskunnan keskinäisen sovun rakentaja. August oli kesällä 1919 suunnitellut Fannyn kutsumista Arkangeliin tai vaihtoehtoisesti siirtymistä takaisin Yhdysvaltoihin. Fanny oli Joensuussa jatkuvan seurannan kohteena, mikä seikka teki hänet halukkaaksi vaihtamaan paikkakuntaa. Alkukevällä 1920 Fanny Käyhkö hoiti äitiään Tohmajärvellä, kunnes kuuli Augustin asetuneen Tallinnaan. Hän matkusti Helsinkiin ja sai paikan konttoristina. Siellä hän pohti, pitäisikö seurata Augustia vai ei.⁷

Suomenlahden toisella puolella Virossa August Wesley yritti asettua aloilleen. Hänen alkutilanteensa oli aivan erilainen kuin pari vuotta aikaisemmin Suomessa. Pohjois-Karjalassa hänen ympärillään oli ollut innostunut ja myötämielinen työläisjoukko, jonka ihailun kohteeksi pääseminen oli onnistunut paremmin kuin hyvin. Wesley sai Joensuussa kylpeä Yhdysvalloissa kipeästi kaipaamansa arvostuksen ja suosion loisteessa. Suosiolla oli kuitenkin pimeä kääntöpuolensa. Koko sen ajan, minkä Wesley oli asunut Suomessa eli heinäkuusta 1917 huhtikuuhun 1918, hänen toimiaan oli seurattu. Ennen sisällissodan alkamista Etsivä keskuspoliisi oli raportoinut hänestä seuraavaa:

Wesleyssä on kaksi puolta. Hän on kiivas ja vallankumouksellinen. Toisaalta hän on isänmaallinen ja lauhkea kuin lammas. Hän tarttuu joskus tarmokkaasti toimeen, mutta jää joskus epäroimään eikä uskalla. Kun suojeluskunta aikanaan oli riisuttu aseista, hän esiintyi röyhkeästi. Toisaalta hän esiintyi suojelus-

7 Fanny Käyhkön kirjeet August Wesleylle 23.4.1920, 25.5.1920 ja 28.5.1920. Wesleyyn arkisto. TA.

kunnan kanssa yhteistyössä järjestyksen ylläpitäjänä markkinoilla. Sisällissodan sytyttyä hän katsoi viisaammaksi lähteä etelään.⁸

Kuten Suomesta, Wesleylle oli tullut myös bolsevikki-Venäjältä äkkilähtö. Muurmannin legioonalaisena hän oli Oskari Tokoin ohella tuomittu Suomen kommunistisen puolueen toimesta luokkapetturina kuolemaan. Vuosina 1918–1920 Wesley oli toiminut neljässä armeijassa osallistuen taisteluihin suomalaisia valkoisia, saksalaisia ja bolsevikkeja vastaan. Ammattiuraa sotatoimet eivät kuitenkaan tuoneet tullessaan eikä Wesleyllä ollut ympärillään aktiivista, saman kielistä ja mielistä turvaverkkoa. Sopeutumista uuteen kotimaahan helpottivat kuitenkin Viron kansalaisuuden saaminen 8.6.1920 ja palkkatyöhön pääsy Amerikan Punaisen Ristin palvelukseen.

Vieraaksi jäänyt isä

August Wesley'n arki alkoi normalisoitua, kun Fanny Käyhkö matkusti Tallinnaan tekaistun nimen turvin kesäkuun alussa 1920. Vappu-tytär jäi vielä vuodeksi Tohmajärvelle isoäidin hoitoon.⁹ Millaisen kuvan tytär Vappu sai isästään? Vappu saapui Viroon 4-vuotiaana vuonna 1921 erään tuttavapariskunnan ”lapsena”. August ei ollut nähnyt tyttärtään sitten tammikuun 1918 eikä tytär tunnistanut isäänsä, olihan hän ollut vasta vauva erotessa. Äidilleen tytär oli sittemmin todennut, ettei isää ollut olemassakaan. Fannyn Käyhkön äiti, Justiina, oli ollut pikkutyttöle ensiarvoisen tärkeä turva äidin muuttaessa Viroon. Perheeseen syntyi toinen tytär, Aune, marraskuussa 1921. Vanhemmat todennäköisesti

8 EK:n raportti 29.2.1920. August Wesley'n henkilömappi (640), EK-Valpon arkisto. KA.

9 EK:n raportit 19.7.1920 ja 3.8.1920. August Wesley'n henkilömappi (640). EK-Valpon arkisto. KA.

ajattelivat, että lapset lujittaisivat heidän rikkinäisen suhteensa, mutta näin ei lopulta käynyt.¹⁰

Taloudellisesti perhe oli tiukoilla, kuten suurin osa virolaisista ja suomalaisista 1920-luvun alussa. Vappu on kertonut, että hänen äitinsä oli alkuaikoina Tallinnassa kovin yksinäinen vailla tuttavlia. Joensuussa hankittu räätälin ammattitaito tarjosi hänelle kuitenkin vähitellen työtä ja ennen kaikkea yhteyksiä ulkomaailmaan. Viron kieltä he opiskelivat yhdessä, vanhemmat ja tyttäret. Perheellä oli toki monia hyviäkin hetkiä. Heidän kotinsa sijaitsi Tallinnassa osoitteessa Uustänav Nr.16 krt 24. Talo on edelleen olemassa kaupungin ydinkeskustan tuntumassa.¹¹

Vappu on muistellut isäänsä toteamalla, että levottomuudetaan huolimatta...

August eli kuitenkin normaalia elämää. Hän oli hyvä toimittaja ja hänen maineensa oli hyvä. Hän kirjoitti juttunsa itse viroksi ja oli sangen virolainen. Hänellä oli ystäviä ja tuttavlia. Hän oli pidetty mies ja varsinkin naiset pitivät hänestä. Kun hänen alkoholin käyttönsä lisääntyi, myös työpaikat vaihtuivat tiheään.¹²

Asiakirjoihin ei ole jäänyt tietoa, oliko August enää missään tekemisissä Yhdysvaltoihin jääneeseen vanhimpaan tyttärensä Althea Wesleyhyn tai vihittyyn vaimoonsa Liina Wesleyhyn.

Virkamiehenä

August Wesleyyn työuraa koskevat tiedot perustuvat kirjeisiin, raportteihin sekä palkanmaksutietoihin. Viron yhteiskunnalliset olosuhteet olivat vaikeat ensimmäisen maailmansodan ja sisällis-

10 Historiantutkija Tapio Helenin muistiinpanot Wesleystä. Wesleyyn arkisto. TA.

11 Historiantutkija Tapio Helenin muistiinpanot Wesleystä. Wesleyyn arkisto. TA.

12 Historiantutkija Tapio Helenin muistiinpanot Wesleystä. Wesleyyn arkisto. TA.

Fanny Käyhkö osallistui Joensuun vuosinaan aktiivisesti työväenjärjestöjen toimintaan. 16.3.1919 otetussa kuvassa Fanny takarivissä neljäs oikealta. Työväen Arkisto.

sodan jälkeen. Kaikkialla oli puutetta ruoasta ja lääketarvikkeista, ja hygieeniset elinolosuhteet olivat taistelujen runtelemassa maassa heikot. Pahin kriisi koettiin talvella 1919–1920, jolloin yli 8000 virolaista menehtyi lavantautiin. Myös Viron ja Neuvosto-Venäjän rajaa puoleen ja toiseen vaeltaneet pakolaiset vaikeuttivat poliittisen elämän normalisoitumista. Wesley Viron työnantaja, Amerikan Punainen Risti lopetti toimintansa Virossa vuonna 1921. Kuitenkin jo sitä ennen, syksyllä 1920, Wesley pääsi Viron työ- ja sosiaalihuoltoministeriön palvelukseen. Hän oli myös alkanut kirjoittaa sanomalehtiin.¹³ Hakeutuminen reportteriksi oli luontevaa, olihan hän jo Amerikan vuosinaan kirjoitellut työväenlehtiin, kuten edellä on esitetty.

13 Historiantutkija Tapio Helenin muistiinpanot Wesleystä. Wesley Viron arkisto. TA.

Viron työ- ja sosiaalihuoltoministeriön tärkeimpiä sisäpoliittisia tehtäviä oli maareformin toimenpano, johon Wesleykin osallistui. Vapaussodan aikana 6.10.1919 Viron perustava kokous oli hyväksynyt sosiaalidemokraattien ja Työpuolueen ajaman radikaalin maanomistusuudistuksen, jota muut puolueet olivat yrittäneet vesittää. Reformi tasapainotti maanomistussuhteita ja tarjosi maattomille ja maatyöläisille mahdollisuuden päästä maanomistajiksi. Reformilla pyrittiin tekemään pientilallisista immuuneja kommunistiselle propagandalle. Uudistus heikensi myös Baltian saksalaisen aatelin taloudellista ja poliittista valtaa, kun noin 97 % suurtiloista pakkolunastettiin ja niistä muodostettiin noin 55 000 uutta tilaa. Uudet omistajat, vapaussodan rintamamiehet ja kaatuneiden perheet, saivat tilat haltuunsa ostamalla ne pitkäaikaisen lainan turvin tai vuokraamalla ne eliniäkseen. Maareformin aikoihin Wesley mietti mahdollisuuksia ryhtyä maanviljelijäksi. Hän oli nyt Viron kansalainen ja osallistunut vapaussotaan, mutta hänen ansionsa eivät riittäneet oman tilan saamiseen. Etsivä keskuspoliisi tiesi kertoa, että ”Virossa liikkui huhu, että Wesley aikoo saada valtiolta maata itselleen ja ryhtyä sen jälkeen maanviljelijäksi.” Huhu ei pitänyt paikkaansa.¹⁴

Talvella 1921 Wesley pyrki Viron ulkoministeriön kautta lähestymistöimiin. Hän katsoi oman osaamisensa ja kielitaitonsa sopivan kansainvälisiin tehtäviin. Suomen konsuli välitti Etsivälle keskuspoliisille tiedon, ettei tämä voisi tulla kysymykseen. Suomen viranomaiset vaativat edelleen Wesleyyn luovuttamista Suomeen. Viron ulkoministeriöllä oli käsitys, että Suomen hallitus olisi valmis maksamaan Wesleystä 10 000 markkaa. Suomen konsuli kiisti tämänkin huhun. Wesleyyn kielitaito ja osaaminen tai poliittinen luotettavuus eivät olleet virolaisten mieleen eikä hän saanut lähetystöpaikkaa.¹⁵

Wesleyyn omaisten antamien tietojen mukaan Wesleyyn työsuhte kesti työ- ja sosiaalihuoltoministeriössä useita vuosia. Se auttoi koko perheen sopeutumista Vieroon, joskin leipä ei

14 Zetterberg 2007, 522; *Karjala* 15.8.1920.

15 EK:n raportti 26.1.1921. August Wesleyyn henkilömappi (640). EK-Valpon arkisto. KA.

Virkamies August Wesley 1921 Tallinnassa. Työväen Arkisto.

ollut leveä virkamiesten pienten palkkojen takia. Ministeriöisäkin osa palkasta saatettiin maksaa rahanpuutteessa elintarvikkeina. Wesleyn kerrotaan hakeneen myös liikealalta töitä, jotta hän olisi voinut elättää paremmin perheensä. Fannyn tulo

Viroon kohensi jonkin verran perheen taloutta. Fanny opiskeli Virossa sosiaalialaa ja pääsi Tallinnan sosiaalitoimen palvelukseen. Joitakin aikoja August ja Fanny toimivat samanaikaisesti sosiaalitoimen ja vanhustenhuollon tehtävissä. Myöhemmin Fanny työskenteli Tallinnassa vanhainkodin johtajana.¹⁶

Politiikan toimittaja

Virkamiestyö ei ollut Wesleylle luonteenomaista. Hän oli parhaimmillaan tehtävissä, joissa tapasi ihmisiä ja koki vaikuttavansa. Hän oli taitava esiintyjä ja hyvä kirjoittaja, ja hän liukuikin virkamiehestä toimittajaksi. Hän tunsu monia poliittisia vaikuttajia ja upseereita Arkangelin ja Viron vapaussodan ajoilta. Ilmeisesti nämä yhteydet vaikuttivat siihen, että Wesley pääsi reporteriksi Työpuolueen *Vaba Maa* -päivälehteen, jossa hän oli useita vuosia joko vakinaisena tai avustavana toimittajana. Merkittävän toimittajan uran August Wesley teki myös *Suomen Sosialidemokraatin* kirjeenvaihtajana ja avustavana toimittajana 1920- ja 1930-luvuilla. Hän esiintyi usealla nimimerkillä, kuten A.W-y, A.W, O.M.A. tai allekirjoitti tekstinsä pelkällä nimimerkillä ”kirjeenvaihtaja”. Lyhyitä uutisia Virosta julkaistiin myös allekirjoittamattomina uutisina, joiden sisällöstä voi päätellä niiden tulleen Wesleyyn kynästä. *Suomen Sosialidemokraatin* avustajien tilikirjat ovat säilyneet vuosilta 1919–1933, ja niistä ilmenee, että Wesleyyn aktiivinen kirjoitusvaihe ajoittui vuosiin 1924–1936. Hänelle maksettiin kirjoituksista vähän vähemmän kuin Sdp:n puheenjohtaja Väinö Tannerille, saman verran kuin eräille korkeimmille puolueen edustajille ja enemmän kuin tavallisille puolueen edustajille eli ilmeisen oikeudenmukaisesti Wesleyyn ammattitaito ja kirjoitusten asiasisältö huomioon ottaen. Wesley raportoi vuosina 1924–1930 muun muassa Itämeren liittovaltiokysymyksestä (1924), kommunistien vallankaappausyrityksestä Virossa (1924), pirtun salakuljetuksesta Suomenlahdella (1925), Viron ja Suomen välisestä

16 Wesleyyn omaisilta saatu tieto.

liikenteestä (1930), virolaisista lehdistä (1930) ja kenraali K. M. Walleniuksen vierailusta Virossa (1930).¹⁷

Wesley kirjoitti jonkin verran myös taloudesta ja suurta yleisöä koskettavista kysymyksistä, mutta poliittiset aiheet olivat kuitenkin hänen leipälajinsa. Viron politiikka oli jatkuvassa muutostilassa. Jännitteitä lisäsi muun muassa se, että kommunistit olivat vapaussodan tulokseen tyytymättömiä, ja joulukuussa 1924 he yrittivät vallankaappausta. Kapina oli huonosti suunniteltu eikä siihen saatu mukaan kaikkia potentiaalisia kannattajia. Kaappausyrityksessä kuoli yksi ministeri ja 22 muuta henkilöä sekä 23 kapinallista. Jälkiselvittelyissä langetettiin kuolemantuomio 155 kapinalliselle ja Viron kommunistinen puolue lakkautettiin.¹⁸ Wesley kommentoi myös Suomen tapahtumia. Artikkeleissaan Suomen Akateemisen Karjalaseuran (AKS) puheenjohtajan Vilho Helasen ja kenraali Walleniuksen luento- ja puhujamatkasta Viroon Wesley otti vahvasti kantaa Suomen poliittisen ilmapiirin oikeistolaisuuteen, kuten lapuanliikkeeseen.

Viroa hallittiin 1930-luvulla auktoritatiivisesti, puolueita kiellettiin 1930-luvun puolivälissä ja hallitus hoiti lainsäädäntöä asetuksin. Parlamentaarisen toiminnan merkitys jäi vähäiseksi. Juhlapuheissa todistettiin kuitenkin toista. Viron 20-vuotisjuhlassa helmikuussa 1938 pitämässään puheessaan Viron ja Neuvostoliiton ystävyyttä ylläpitänyt poliitikko ja liikemies Konstantin Päts korosti sovinnollisuutta, yksimielisyyttä ja anteeksiantoa. Uuden 1938 *riigivolikogun* eli parlamentin ensimmäisiä päätöksiä oli poliittisten vankien vapauttaminen. Samoihin aikoihin Päts valittiin Viron ensimmäiseksi tasavallan presidentiksi. Tosiasiallisesti hän oli jo alkuvuodesta 1934 aatetovereineen kaapannut vallan käsiinsä. Päts nimettiin tuolloin virkaa toimittavaksi valtiopäämieheksi. Pätsin johtamassa Virossa sananvapaus oli tukahdutettu, poliittinen kenttä oli ajettu ahtaalle ja demokraattista toimintaa rajoitettu. Professori Seppo Zetterberg on kuvannut Viron ensimmäisen tasavallan (1918–1940) poliittista ilmapiiriä ankeaksi:

17 Historiantutkija Tapio Helenin muistiinpanot Wesleystä. Wesleyn arkisto. TA.

18 Tapahtumista tarkemmin Zetterberg 2007, 530–532.

Päts meni autoritaarisuudessa pidemmälle ja jatkoi poikkeustilaa kauemmin kuin hänen ilmoittamansa alkuperäiset syyt, vapausoturien tilanne ja tarve tervehdyttää Viron poliittinen elämä, olisivat vaatineet. Kaikkiaan ensimmäisen tasavallan aikana Virossa oli sota- tai poikkeustila yli kymmenen vuotta.¹⁹

Viro koki kansainvälisen lamakauden ahdingon kuten Suomikin. Tällaisessa ilmapiirissä ei suosittu maahanmuuttajia, minkä Wesleykin tuli kokemaan. Liioin hänellä ei poliittisena pakolaisena ollut samoja mahdollisuuksia työllistyä kuin kantaväestöllä. Lisäksi hän oli poliittisesti merkitty mies, jonka palkkaamiseen saattoi sisältyä riskejä.

August Wesley'n työura katkeili tuon tuosta. Saadakseen työtä hän vieraili Suomessakin ainakin vuosina 1924, 1930, 1931 ja 1934. Hänen mukaansa Suomessa oli helppoa ja turvallista liikua eikä kukaan tullut perään eikä pidättämään. Käyntikohteenä oli säännöllisesti *Suomen Sosialidemokraatin* toimisto, mutta myös muita lehtikonttoreita, joissa hän saattoi esiintyä tekaistulla nimellä. Virossa Wesley kirjoitti työväenlehtien ohella autoalaa ja tekniikkaan liittyviä artikkeleita ammattijulkaisuihin. Tällaisia olivat *Tehnik ajakirja ja auto*, *Tehnika koegile*, *Motorspardi ajakirja Auto* ja *Meie Tee*. Lisäksi Wesley teki jonkin verran käännöstöitä englannista viroksi tai suomesta viroksi. Hän käänsi muutamia kaunokirjallisia teoksia sekä sarjakuvia ja viihdejulkaisuja. 1930-luvulla maassa vallitsi lehdistösensuuri. Lehtiä lakkautettiin ja toimittajaresursseja vähennettiin. Aika ajoin Wesleyllä ei ollut lainkaan toimittajan työtä.²⁰

Wesley ei unohtanut uudessa kotimaassaan poliittistakaan toimintaa, vaan hakeutui Viron sosialidemokraattiseen työläispuolueeseen. Niissä merkeissä hän tapasi kesällä 1920 Tartossa suomalaisia rauhanneuvottelijoita, virkamiehiä ja lehtimiehiä. Merkittävää oli tapaaminen Sdp:n puheenjohtaja Väinö Tannerin ja rauhanvaltuuskunnan jäsenen Väinö Voionmaan kanssa. Wesley teki suomalaispoliitikkoihin miellyttävän vaikutuksen, kirjasi

19 Zetterberg 2007, 552–557.

20 Historiantutkija Tapio Helenin muistiinpanot Wesleystä. Wesley'n arkisto. TA.

Ristiriitaisia tunteita herättänyt poliitikko Konstantin Päts vieraili Helsingissä toukokuussa 1922. Vastaanottajana oli presidentti K. J. Ståhlberg. Vuonna 1920 oli perustettu Viron matkailuyhdistys, joka ryhtyi organisoimaan valtion tuella sekä kotimaan että ulkomaan matkailua. Etenkin suomalaiset heimojärjestöt löysivät tiensä lahten yli. Museovirasto. (HK19870106:2447)

Voionmaa päiväkirjaansa 31.7.1920.²¹ Wesley pyrki sisällissodan jälkeen rakentamaan yhteyksiä suomalaisen veljespuolueen avainhenkilöihin. Näillä keskusteluilla tuli olemaan vaikutusta siihen, että hän oli Suomen Sosialidemokraatin kirjeenvaihtaja runsaan 15 vuoden ajan.

Viimeisen kerran August Wesley nousi poliittiseen julkisuuteen Suomessa ja Virossa 1930-luvun puolivälissä. Hänhän oli kirjoittanut vuonna 1930 Vilho Helasen ja K. M. Walleniuksen vierailusta ja näiden paikallisten aateveljien tapaamisesta Virossa. Nämä olivat kertoneet virolaisille lapuanliikkeestä ja yleisestä poliittisesta liikehdinnästä Suomessa. Euroopassa oli talouslama

21 Lähteenmäki 2014, 189.

ja sen seurauksena fasismi ja muut ääriliikkeet lisäsivät vallankaappausten todennäköisyyttä. Virossa demokratiaa uhkaavaksi voimaksi oli noussut Vapausoturien Liitto, jota johtivat kenraali Andres Larka ja asianajaja Artur Sirk, joilla oli yhteyksiä Suomeen. Pelko vallankaappauksesta ja jopa uhka sisällissodasta oli ilmeinen. Kaikesta tästä Wesley kirjoitti vuonna 1934. Sinänsä Virossa ei kielletty valtiollisia organisaatioita, mutta toimielimet ikään kuin kytkettiin pois päältä. Maassa alkoi niin sanottu hiljainen kausi. Joulukuussa 1934 kiellettiin hallituksen toimien arvostelu ja niin sanotun eripurana kylväminen. Lehdille määrättiin itsesensuuri, ja vahingollisiksi tulkittujen kirjoitusten vuoksi lehtiä oli mahdollista lakkauttaa.²²

Levoton loppuelämä

August Wesley oli koko elämänsä pätkätyöläinen ja työnhakija. Huolestuttavinta perheen kannalta oli se, että hän oli alkanut viihtyä yhä enemmän ravintoloissa. Hän oli suosittu seuramies sekä miesten että naisten keskuudessa. Wesley oli sosiaalinen ja hänellä oli kerrottavanaan monia tarinoita ja hänestä myös kerrottiin monia sattumuksia. Ajan myötä hänen poissaolonsa kotoa ja juopottelu seurausilmiöineen lisääntyivät. Wesley alkoi tuoda ryyppykavereitaan ja tuttaviaan kotiin, ja se johti väistämättä riitoihin ja lopulta perheen hajoamiseen. Puolisot olivat kasvaneet erilleen jo sotavuosina asuessaan eri paikkakunnilla ja eri maissa. Tytär Vappu on kertonut eron tapahtuneen yksinkertaisesti siten, että äiti oli ajanut isän pois kotoa. August muutti perheensä luota vuonna 1926 eikä enää palannut. Fanny jäi kahden lapsen yksinhuoltajaksi. Vappu oli tuolloin kahdeksan ja Aune neljän vuoden ikäinen.²³

Wesley asui eron jälkeen Tallinnassa useissa eri osoitteissa. Fanny piti lapset tiukasti erossa isästään, eivätkä he saaneet olla

22 Zetterberg 2007, 548–562.

23 Historiantutkija Tapio Helenin muistiinpanot Wesleystä. Wesleyn arkisto. TA.

yhteydessä tähän. Viimeisiä kertoja tytär tapasi isänsä vuosina 1939 ja 1940. Kun Vappu meni naimisiin Edgar-Karl Altmäen kanssa kesäkuussa 1939, isä tuli tapaamaan häntä ja hänen miehensä. August oli pitänyt pahana sitä, ettei hänelle ollut puhuttu avioliitosta aikaisemmin. Isän raskas alkoholinkäyttö ja lopulta alkoholismi aiheuttivat tyttärelle kärsimystä.²⁴

Wesley'n viimeinen kädenojennus Suomeen oli pyyntö päästä vapaaehtoisena talvisotaan. Suomen viranomaiset eivät pitäneet sitä suotavana: häntä ei voitu armahtaa sisällissodan aikaisista teoista.²⁵ August Wesley hakeutui vuoden 1940 aikana maalariksi rakennustöihin Viron koilliskulmaan Kalliveren kylään lähelle Neuvostoliiton rajaa. Ennen lähtöään hän oli keskustellut Fanny Käyhkön kanssa ja kertonut kirjoittaneensa elämänvaiheistaan muistelmat. Ne ilmestyisivät pian ja kaikki selviäisi vielä. Ilmeisesti August yhä toivoi, että hänen ja Fannyn suhde korjaantuisi. Muistelmat eivät kuitenkaan koskaan ilmestyneet: ne jäivät joko aikomuksen tasolle tai liuskat hävisivät sodan oloissa.²⁶

August Wesley'n arvellaan siirtyneen Kalliveresta rajan yli Neuvostoliiton puolelle, kun saksalaiset valloittivat Tarton ja Tallinnan kesäkuussa 1941. Viron entinen kulttuuriministeri Johannes Seppä on kertonut Wesley'n tyttärelle, että saksalaisten edetessä Viroon tehtiin päätös neuvostomielisen hallituksen siirtämisestä Leningradin läheisyyteen. Kun hallitus sitten pakeni kohti Leningradia, huomattiin Pushkinossa, että seurueen eväslaukku oli unohtunut. Ministereiden majapaikkaan saapunut Wesley kuitenkin pelasti tilanteen. Hän tunsu inkeriläisiä, koska oli ollut töissä heidän asuinalueellaan, ja niin inkeriläiset naiset järjestivät pakomatkaa olleille ministereille ruokahuollon. Tämä episodi kertoo, että Wesley oli viimeisinä elinaikoinaan edelleen kekseliäs

24 Historiantutkija Tapio Helenin muistiinpanot Wesleystä. Wesley'n arkisto, TA.

25 Helen Tapio, Kuka oli August Wesley? *Sotilasaikakauslehti* 10/2004, 47.

26 Historiantutkija Tapio Helenin muistiinpanot Wesleystä. Wesley'n arkisto, TA.

ja sosiaalisesti aktiivinen. Viimeisen kerran August Wesley nähtiin kesällä 1941 Leningradin lähellä, jonka jälkeen hän katosi.²⁷

Pelkäämiään vanhuuden vaivoja August Wesley ei tarvinnut kokea, sillä hän olisi täyttänyt elokuussa 1941 vasta 54 vuotta. Amerikan vuosina alle kolmekymppinen August Wesley oli kirjoittanut Fanny Käyhkölle:

Minä ajattelen joskus vanhuuttani. Se mahtaa olla hirveää, tuntee elinvoimansa häipyvän, ruumiin jäykistyvän, äänen särkyvän, varren käyristyvän ja ihmiset lapset nauraan 'kunnioittavat' – vanhaa miestä. Voimakkaalle ihmiselle on heikko vanhuus hirtittävä. Minä kammon sitä kuin hautaa. Vanhuus onkin hauta, johon ihminen hautautuu elävältä. Haluan elää!²⁸

Tämän teoksemme sivuilla August Wesley herää eloon ja päätyy unhoon jääneestä tuntemattomasta sosialistista poistamattomasti työväenliikkeen ja maanpakolaisuuden historian sivuille. Ei ole epäilystäkään siitä, etteikö hän olisi kirjastamme riemuissaan, olihan omaelämäkerta ollut pitkään hänen suuri unelmansa.²⁹

27 Jarkko Tirkkonen, Liian korea punikiksi. Wesley'n arkisto, TA; *Pohjois-Karjala* 8.4.1988; *Joensuun Työväenyhdistyksen 100-vuotisjuhlaulkaisu* 1988.

28 August Wesley'n kirje Fanny Käyhkölle 17.7.1914. Wesley'n arkisto. TA.

29 Ks. tästä teoksesta Maria Lähtenmäen artikkeli.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA)

EK-Valpon arkisto I: August Wesley'n henkilömappi (640)
Yleisesikunnan passiosaston arkisto, O 6

Työväenarkisto (TA)

August Wesley'n ja Fanny Käyhkön arkisto (Wesley'n arkisto)
Sdp:n arkisto

Ulkoasiainministeriön arkisto (UM)

Signum 34: Wesley August

Kirjoittajan vierailut Virossa ja keskustelut Wesley'n omaisten kanssa 2019.

Lehdet:

Karjala 1920

Pohjois-Karjala 1988

Uusi Suomi 1919

Kirjallisuus:

Helen Tapio, Kuka oli August Wesley? *Sotilasajakauslehti* 10/2004, 47.

Joensuun Työväenyhdistyksen 100-vuotisjuhlajulkaisu 1888–1988. Joensuu 1988.

Lähteenmäki Maria, *Väinö Voionmaa. Poliitikko ja geopoliitikko*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2014.

Nevakivi Jukka, *Muurmannin legioona: Suomalaiset ja liittoutuneiden interventio Venäjälle 1918–1919*. Tammi. Helsinki 1970.

Tokoi Oskari, *Maanpakolaisen muistelmia*. Tammi. Helsinki 1959.

Zetterberg Seppo, *Viron historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2007.

Liite 1.

Kronologia: August Wesley (alkujaan Wesslin, 1887–1941/1942)

Isä Johannes Wesslin syntyi kesäkuussa 1860 Keuruulla

Äiti Fausta Nurminen (Lammintaus) syntyi kesäkuussa 1860 Multialla

Vanhemmat tapasivat Tampereella ja vihittiin lokakuussa 1884

August Anselm Wesslin syntyi 3.8.1887 Tampereella perheen esikoisena

Perheen muutto Tampereelta Jaakkimaan Laatokan Karjalaan 1897

Sisarusten syntymät: Bertta (1889), Ida (1892), Eemil (1895), Iina (1898) ja Niilo (1900)

August suoritti kansakoulun ja rippikoulun Jaakkimassa 1904

Muutto Jaakkimasta Massachusettsiin Yhdysvaltoihin elokuussa 1904

Työläisenä muun muassa autotehtaassa ja rautateillä lämmittäjänä 1904–1907

Kirjoilla Minneapolisissa Minnesotassa 1908–1913

Sai Yhdysvaltojen kansalaisuuden 29.3.1913

Tuntemattomaksi jääneen naisystävän kanssa tehdyn tyttövauvan kuolema 1909

Avoliitto Lena Lilly (Alvina eli Liina) Tenan kanssa 1909/1910–

Liinan kanssa tehtyjen kaksoisvauvojen kuolema 1911

Liinan kanssa tehdyn tyttövauvan, Althean, syntymä 1912

Opiskelemassa ja luennoimassa Duluthin suomalaisessa työväenopistossa Minnesotassa 1913–1915

Fanny Käyhkö Duluthin suomalaisen työväenopiston opiskelijana 1912–1913

Avoliitto Fanny Käyhkön (1892–1978) kanssa 1914–1926

Suomalaisen sosialistijärjestön agitaattorina 1913–1915

Kirjoitti artikkeleita amerikansuomalaisiin lehtiin 1913–1917

Kirjoitti runoja nimimerkillä Pouttu Pohjavaara *Ahjoon* mm.
1915-1916

Työläisenä San Franciscossa, Portlandissa ja Astoriassa 1914-1915
Metsätyömailla Seattlen ja Vancouverin alueilla 1915-1917

Paluu Fanny Käyhkön kanssa Suomeen Venäjän halki heinäkuun
lopussa 1917

Pohjois-Karjalan sosialidemokraattisen piirin piiritoimitsijaksi ja luen-
noitsijaksi 23.8.1917

Muutto Fanny Käyhkön kanssa Pohjois-Karjalan Tohmajärvelle loka-
kuussa 1917

Pohjois-Karjalan työväen järjestyskaartien päälliköksi 5.11.1917

Suurlakon aikaisten työväen järjestyskaartien valvojaksi 14.11.1917

Ensimmäisen Fanny Käyhkön kanssa tekemän lapsen, Vapun, syntymä
13.12.1917 Joensuussa

Suomen Punaisen kaartin yleisesikunnan päälliköksi 16.2.1918

Punaisen kaartin agitaatio-osaston päälliköksi sekä toimeenpanevan
neuvoston jäseneksi 16.2.1918

Erosi yleisesikunnan päällikkyydestä ja valittiin agitaatiotyön järjestä-
jäksi 6.4.1918.

Pako Pietariin 23.4.1918

Pohjoinen retkikunta -niminen suomalais-karjalainen punakaarti
perustetaan 2.2.1918 Kuolassa

Suomen sisällissota päättyy valkoisten voittoon 15.5.1918

Muurmannin suomalainen legioona perustetaan brittijoukkojen alai-
suuteen kesäkuussa 1918

Muurmannin legioonassa kesästä 1918 elokuuhun 1919

Muurmannin legioona sovitaan hajotettavaksi 19.7.1919

Lähtö Kuolasta laivalla elokuun lopussa 1919

Saapuminen Tallinnaan 7.11.1919

Viron vapaussodan huoltojoukoissa 8.11.-5.12.1919

Sai Viron kansalaisuuden 8.6.1920

Amerikan Punaisen Ristin palveluksessa 1920

Viron työ- ja sosiaalihuoltoministeriön palveluksessa 1920-luvulla

Fanny Käyhkön kanssa tekemän toisen tyttären, Aunen, syntymä Tallinnassa 4.11.1921

Ero Fanny Käyhköstä 1926

Sanomalehdentoimittaja Virossa 1920-1930-luvulla

Suomen Sosialidemokraatin kirjeenvaihtaja 1920-1930-luvulla

Maa- ja rakennustöissä 1930-luvulla

Kuoli hämärissä olosuhteissa Leningradissa 1941/1942

Henkilöhakemisto:

Aaltonen Ali 103, 159

Aaltonen Frank 13

Ahava Iivo 164, 169, 170, 176

Alkio Santeri 176, 188

Altmäki Edgar-Karl 12, 213

Anderson Ole 57

Auranen Eemil (Johan Eemil) 114, 119

Backman A. 143

Balfour A. J. 180

Bourke Joanna 19

Burton Richard B. S. 172, 190

Corner V. A. 110

Cotter Arthur 135, 136, 138, 176, 183, 184

Dewey John 110

Dzukasvili (Stalin) Josef 103, 165

Elo Emil 67, 152, 178, 180

Eloranta Evert 126, 129, 147, 149, 150, 161, 162, 169, 180, 182

Ericsson Magnus 106, 110, 111

Evä K. M. 157

Fast Olga 48, 54

Francis Joseph 165

Gylling Edvard 162, 163, 168

Haapalainen Eero 103, 129, 134, 143, 147, 151, 157, 183

Haaranen T. E. 84, 97-100

Hagberg Juho 163, 173

Hallikainen E. J. 100

Halme Vilho 178
Hausen Ernst 126, 129, 150, 162
Heino Kalle 43
Helanen Vilho 209, 211
Hélen Tapio 199, 204, 205, 209, 210, 212, 213
Hendrikson Selma 47, 48
Hitching Jack O'Brien 136-139, 145, 178
Holsti Rudolf 179, 187, 188, 200
Hultin Tekla 21
Huhta Alekski 73
Hurmevaara Herman 149
Hyrsky F. 126
Hyrskymurto Tuomas 103, 138, 142
Häkkinen Sakari 96
Hämäläinen Juha 9
Hämäläinen Kalle 178, 180

Iivonen K. O. 169, 187
Ikäläinen Aukusti 173
Itkonen O. V. 161, 169, 170, 172-174, 182-184,

Jaakkola Fred 36, 37
Jokinen Väinö 166
Jalonen Heikki 87, 88, 92-94
Judenitš Nikolai 191
Juntunen J. 36

Kaljunen Heikki 143, 150, 152, 160, 162
Kallio O. 126
Karhu T. E. 114
Kemp Thomas W. 166
Kerenski Alexander 83, 84
Kinnunen Kalle 101
Kiviniemi Saima 163

Kiviniemi Ville 163
Kiviranta Antti 126
Kortelainen Bruno 97, 98, 109, 114
Kortessalo-Ainasoja Johanna 72
Kuha Pekka 21
Kuittinen Alviina (Liina) 90
Kuittinen Tahvo 90, 186
Kukkonen Jussi 192
Kulm Hans 126
Kurkinen Ada 95
Kuusinen O.W. 126, 162, 165, 169
Kähkönen Peter 38-40
Käyhkö Amanda eli Mandi Mäki 60, 63, 64
Käyhkö Antti 60, 64, 84
Käyhkö Antti nuor. 60
Käyhkö Fanny 8, 12-14, 16, 17, 23-26, 28-33, 35, 38, 44-46, 48-51,
53-55, 57-65, 67-75, 77, 83, 84, 90, 115, 119, 121, 122, 159,
185, 186, 199, 202, 203, 205, 213, 214, 216-218
Käyhkö (Konttinen) Justiina 60, 64, 84, 203
Käyhkö Lauri 60, 84
Käyhkö Yrjö 60, 84

Lammintaus David 20, 216
Lankinen Vilho 121
Lappalainen Jussi T. 135, 159, 161
Larka Andres 212
Laukki Leo 34, 35, 36, 42, 47, 48, 51, 53, 54, 56, 71
Lavola Oskari 97
Lehén Tuure 159
Lehtimäki Verner 138, 141, 152, 170, 172, 173, 177, 180, 180, 183-185,
187
Leino Emil 36, 37
Lempa Heikki 20

Lenin V. I. 165, 166, 169, 172, 183, 2011
Letonmäki Lauri 126, 129, 166, 169
Levälahti K. E. 93, 97, 100, 111
Lindley F. O. 142, 173, 179
Lindqvist Konsta 152, 153
Littlehales I. T. 171
Lockhart Bruce 165
London Jack 66
Lonkainen Matti 113
Luoto Kaarlo (keksitty nimi Wesleystä) 153
Lyley (Wesleyn naisystävä) 55, 58

Majantie (keksitty nimi Wesleystä) 153
Manner Kullervo 95, 126, 150, 158, 162, 163, 166, 168, 169, 183, 192
Mannerheim Gustaf 125, 126, 138, 139, 176, 183, 184, 187, 188
Mannerheimo Samuli 158
Markkanen Antti 104
Matikainen Onni 150, 151
Maynard C. 184
Mikkonen Matti 9
Mirbach von Wilhelm 165, 172
Mäkelin Yrjö 193
Mäkelä A. B. 43
Mäki John (Jussi) 63, 64
Mäki Mandi (Käyhkö Amanda) 60, 63, 64
Mäki Orvokki 63, 64

Nevakivi Jukka 169, 171, 173, 178, 184, 186
Nikolai I 132
Noulens Joseph 142
Nuorteva Santeri 31, 32, 71
Nurminen Anna 108, 109
Nurminen Julius 108

Nyberg Ester 98

Okkonen Olga 43
Ollila Serafina 20
Orjatsalo Aarne (Arnee Alaric) 169, 170, 178-180, 183, 185
Paasikivi J. K. 165
Paavolainen Jaakko 145, 160
Pakarinen Eino 97
Parikka Raimo 9
Pietikäinen Emanuel (Rae) 173
Piippo Otto 190
Pohjavaara Pouttu (Wesley August) 13, 14, 72
Polvinen Tuomo 193
Poole F. C. 169, 178
Primus-Nyman K. G. 166, 169, 173, 183, 184
Päts Konstantin 209-211
Pölönen August 111

Raatikainen Hjalmar 107
Raatikainen Veikko 107
Rae (Pietikäinen) Emanuel 173
Rahja Eino 147, 150, 161, 162, 165, 168, 169, 174, 175, 177, 178
Rahja Jukka 103-105
Rantakari K. N. 148
Raudsepp Vappu, ks. Wesley Vappu
Riekkä Esko 193
Riikonen Väinö 101, 117, 120, 121, 134, 168, 170, 185, 186, 202
Rinne Vilho 150, 162
Rissanen Aku 34, 35, 47, 56
Risto William 35, 44
Roine K. V. 126
Rosenbaum Barbara 18
Rossi Hugo 38

Rundman Eelis 159
Ruuth Onni 111
Räisänen Yrjö 192

Saari Hans 61
Saarinen Toivo 95, 99, 107, 109, 112, 118, 120-122, 148
Salmela Hugo 141, 143
Salminen Aarne 115
Seppä Johannes 213
Simpson J. 183
Sirén Aleksander 23
Sirk Artur 212
Sirola Yrjö 11, 31, 35, 36, 42, 46-48, 53, 126, 130-132, 136, 144, 151,
157, 162, 165, 192
Siven Paavo 115
Sivenius Artturi 95, 97, 98
Sointu Pekka 95, 98, 99, 113
Stalin Josef 103, 165
Ståhlberg K. J. 184, 211
Sula Hannes 174, 183
Svetsnikov Mihail 133, 134
Svinhufvud P. E. 106, 176
Söderlund Emil 133, 143, 144, 149, 153

Tahvanainen Sakari 9
Taimi Adolf 103, 125, 126, 128, 129, 147, 149, 150, 161, 162, 175
Tainio Taavi 53
Taipale Johan 95, 114
Tanner Väinö 208, 210
Tena Lena Lilly (ks. Wesley Alvina)
Thornhill Cudbert 136, 139-141, 173
Timonen Tuomas 9
Tokoi Oskari 32, 55, 83, 126, 133, 152, 162, 164, 165, 169, 172, 178-185,
189-193, 199, 200, 203

Trotsky Lev 165, 172, 182
Tsitserin G. V. 172
Tuorila Aleks 168, 169, 174, 177, 180, 183
Tuppurainen Vilho 113
Turkia Matti 85, 86, 105, 126, 129, 144, 151
Turner M. N. 172

Valpas-Hänninen Edvard 32
Vasten Aleksanteri 105, 138, 141, 168-170, 177, 178
Vennamo Veikko 21
Vitikainen Helka 44
Voionmaa Väinö 210, 211
Vuoristo Otto 148

Wallenius K. M. 171, 209, 211
Wesley Althea 56, 57, 65, 204
Wesley Alvina eli Liina (Tena Lena Lilly) 49, 55-58, 60, 65, 67, 68, 73, 77, 204
Wesley Aune 203, 212
Wesley (Raudsepp) Vappu 115, 199, 203, 204, 212, 213
Wesley Verna 56
Wesley Vernie 56
Wesslin Bertta 21, 23
Wesslin Emil 21, 23
Wesslin (Nurminen) Fausta 20
Wesslin Fredrik 20
Wesslin Johannes (Wesling John) 11, 20, 21, 23, 26
Wesslin Ida 21, 23
Wesslin Iina 21, 23
Wesslin Nils (Niilo) 21, 23
Westerlund F. 38, 39
Wetton T. C. 190
Wiik K. H. 157
Willamo Oiva 188

Zetterberg Seppo 209

Kirjoittajat

Lackman Matti, FT, professori, Suomen historian dosentti, Oulu-opiston emeritus rehtori.

Lähteenmäki Maria, historian professori, Karjalan tutkimuslaitos, Itä-Suomen yliopisto.

Meriläinen Juhani, OTK, YTM, kaupunkineuvos, Joensuun kaupunginjohtaja 1995–2010.

Partanen Jukka, FT, historiantutkija, Joensuu.

Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran verkkokirjat 2010-2022

43. Klasskamp på svenska. Aktörer, idéer och erfarenheter i 1900-taletsfinlandssvenska arbetarrörelse. Redaktörer Matias Kaihovirta & Christoffer Holm. Sällskapet för arbetarrörelsens historia och arbetarkultur i Finland. Helsinki 2022, 286 s.

42. Risto Turunen, Shades of Red. Evolution of the Political Language of Finnish Socialism from the 19th Century until the Civil War of 1918. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki 2021. 523 p.

41. Anne Heimo, Tuula Juvonen ja Heidi Kurvinen, Opas muistitietohaastattelun tekemiseen. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki 2021. 63 s.

40. Alekski Huhta. Toward a Red Melting Pot. The Racial Thinking of Finnish-American Radicals, 1900–1938. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki 2021, 451 s.

39. Mikko Pollari, Ajattelu- ja puhettavat aatehistoriallisina käsitteinä. Työmiehen Illanvieton ja Amerikan Suomalaisen Työmiehen linjakeskustelut 1900-luvun alussa. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki 2021, 378 s.

38. Työväen taide ja kulttuuri muutosvoimana. Kirjoituksia työväen musiikista, kirjallisuudesta, teatterista ja muusta kulttuuritoiminnasta, toimittaneet Saijaleena Rantanen, Susanna Välimäki, Sini Mononen. Tutkimusyhdistys Suoni & Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki 2020, 543 s.

37. Mikko Kempainen, Sosialismin, uskonnon ja sukupuolen dynamiikkaa. 1900-luvun alun työväenliikkeen naiskirjailijat aatteen määrittelijöinä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki 2020, 407 s.

36. Ulla-Maija Peltonen, Barbaria ja unohdus. Historian kipujälkiä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki 2020, 259 s.

35. Mikko Aho, ”Kun meiltä laiva lähtee ulos, ni siitä voi olla kaikki ylpeitä”. Raumalaisten laivanrakentajien ammatillinen omakuva teollisena kulttuuriperintönä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2019, 430 s.

34. Markku Liljeström, Metallin mies. Valdemar Liljeströmin elämä 1902–1960. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2019, 500 s.

33. Toivon ja raivon vuosi 1968. Toimittaneet Maarit Leskelä-Kärki, Marika Ahonen, Niko Heikkilä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2019, 280 s.

32. Holger Weiss, För kampen internationellt! Transportarbetarnas globala kampinternational och dess verksamhet i Nordeuropa under 1930-talet. Sällskapet för forskning för arbetarhistoria och arbetartraditi, Helsinki 2019, 637 s.

31. Pauli Kettunen, Työväenkysymyksestä henkilöstöpolitiikkaan. Liiketoiminnan sosiaalinen ulottuvuus – tapaus Partek. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. Helsinki 2018, 197 s.

30. Niina Naarminen, Naurun voima. Muistitietotutkimus huumorin merkityksistä Tikkakosken tehtaassa paikallisyhteisössä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2018, 427 s.

29. Tehtävänä työväentutkimus, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 30 vuotta. Toimittaneet Jarmo Peltola & Erkki Vasara. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura 2018, 300 s.

28. Yrjö Varpio, Suvun musta lammas. Herman Hesekeel Holmströmin elämä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2017, 175 s.

27. Rohkea kynä. Syntymäpäiväkirja Maria Lähteenmäelle 9.6.2017. Toimittaneet Oona Ilmolahti ja Sinikka Selin. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2017, 237 s.

26. Oona Ilmolahti, Eheys ja ennakkoluulo. Työväenyhteisön ja kansakouluopettajiston jännitteinen suhde Helsingissä sisällissodasta 1930-luvulle. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2017, 525 s.

25. Anna Rajavuori, Esityksen politiikka. Sosialistinen agitaatio keskisuomalaisella maaseudulla 1906–1908. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2017, 341 s.

24. Andreas McKeough, Kirjoittaen kerrottu sota. Tutkimus vuoden 1918 sodan kerronnallisesta käsittelystä omaelämäkerrallisissa teksteissä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2017, 345 s.

23. Antti Kujala, Vastakkainasettelun yhteiskunnan synty. Syksyn 1905 suurlakko Helsingissä ja muualla Suomessa. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2016, 257 s.

22. ILMESTYSKIRJA Vietnamin sodan kulttuurihistoriaa. Toimittaneet Hanne Koivisto, Kimi Kärki ja Maarit Leskelä-Kärki. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2016, 599 s.

21. Niko Kannisto, Vaaleanpunainen tasavalta – SDP, itsenäisyys ja kansallisen yhtenäisyyden kysymys vuosina 1918–1924. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2016, 693 s.

20. Pertti Nurminen, Aatteesta ammatiksi – Puoluetyötä ja punapäätömaa. Julius Nurmisen ja Anna Haverisen (ent. Nurminen) elämä ja toiminta työväenliikkeen järjestöaktiiveina 1900-luvun alkukymmeninä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2016, 462 s.

19. Matias Kaihovirta, Oroliga inför framtiden. En studie av folkligt politiskt agerande bland bruksarbetarna i Billnäs ca 1900–1920. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2015, 452 s.

18. ¡NO PASARÁN! Espanjan sisällissodan kulttuurihistoriaa. Toimittaneet Hanne Koivisto & Raimo Parikka. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2015, 464 s.

17. Tauno Saarela, Finnish communism visited. The Finnish Society for Labour History, Papers on Labour History VII. Helsinki 2015, 236 p.

16. Petri Jussila, Tilastomies torpparien asialla. Edvard Gyllingin maatalouspoliittinen ajattelu ja toiminta suurlakon ja sisällissodan välillä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2015, 286 s.

15. Pauli Kettunen, Historia petollisena liittolaisena – Näkökulmia työväen, työelämän ja hyvinvointivaltion historiaan. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2015, 248 s.

14. Tapio Bergholm, Kaksoissidoksen synty. Suomen työmarkkinasuhteiden muotoutuminen 1944–1969. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2015, 270 s.

13. Juuso Marttila, Työ teollistumisen ja arjen rajapintana Strömforsin ja Ramnäsin rautaruukkiyhteisöt 1880–1950. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2014, 283 s.

12. Seppo Hentilä, Bewegung, Kultur und Alltag im Arbeitersport – Liike, kulttuuri ja arki työläisurheilussa. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2014, 288 s.

11. Kulkijapoika on nähnyt sen – Kirjoituksia nykyläisyydestä, toimittaneet Kimmo Rentola & Tauno Saarela. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2014, 256 s.

10. Leena Enbom, Työväentalolle vai seurahuoneelle? – Työväen vapaaajantoiminta, politiikka ja vastarinta 1920- ja 1930-lukujen tehdasyhdyskunnassa. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2014, 262 s.

9. Taina Uusitalo: Elämä työläisnaisten hyväksi. Fiina Pietikäisen yhteiskunnallinen toimijuus 1900–1930. Tutkimus työväenliikkeen suku-

puolisidonnaisista käytännöistä. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2014, 435 s.

8. Marjaliisa Hentilä: Sovittelija – Matti Paasivuori 1866–1937. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2013, 446 s.

7. Elina Katainen: Vapaus, tasa-arvo, toverillinen rakkaus – Perheen, kotitalouden ja avioliiton politisointi suomalaisessa kommunistisessa liikkeessä ennen vuotta 1930. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2013, 474 s.

6. Kai Hirvasnoro: Päätalon matkassa – Johdatusta Iijoki-sarjaan. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2013, 337 s.

5. Jukka Tainio: Tienhaarasta vasempaan – Siperiaan kauppa-asiamieheksi ja Neuvosto-Karjalaan. Helsinki 2012, 196 s.

4. Mikko Majander ja Kimmo Rentola (toim.): Ei ihan teorian mukaan – Kollegakirja Tauno Saarelalle 28.2.2012, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2012, 289 s.

3. Hanne Koivisto: Poliitiikkaa, erotiikkaa ja kulttuuritaistelua – Kirjoituksia suomalaisesta vasemmistoälymyydestä 1930-luvulta, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2011, 340 s.

2. Sakari Selin: Kun valtiopetos oli isänmaallinen teko – Nuoret sodassa Hitleriä vastaan, Helsinki 2011, 357 s.

1. Jukka Rantala: Suomalaisen opettajan poliittinen orientaatio, Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki 2010, 195 s.

Tiedot kirjojen saatavuudesta löytyvät Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran www-sivuilta: <http://www.thpts.fi/julkaisut/muut-julkaisut/>.